

BÖLCSÉSZDOKTORI DISSZERTÁCIÓ

**A fonematikus hallás vizsgálata óvodás
gyermekeknél**

Gaál Éva

Szeged
1996.

TARTALOM

Köszönő szavak	4
Szépirodalmi indíttatású Bevezető	5
<i>Mariska hazát választ</i>	5
<i>A témához kapcsolódó alapgalmak:</i>	
<i>fonéma, hallás, fonematikus hallás</i>	6
Mit nevezünk fonémának?	6
A hallás folyamata	10
A hang	10
A hallás szerve	11
A beszédhallás, a beszédértés	12
Fonematikus hallás	18
A fonematikus hallás fogalma	18
A fonematikus hallás fiziológiai alapjai	19
A fonematikus hallás kifejlődése	20
A fonematikus hallás működése	24
Problémafelvetés és célkitűzés	36
<i>A témaválasztás indoklása</i>	36
<i>A vizsgálat célkitűzése</i>	38
<i>Kérdésfelvetések</i>	38
Az empirikus vizsgálat	40
<i>A vizsgálat eszköze</i>	40
A vizsgáló eszköz kifejlesztése	40
A vizsgálat levezetése 1.	45
A vizsgálat levezetése 2.	46
A vizsgálat leírása	47
A vizsgáló eszköz leírása	50
A vizsgáló eszköz felépítése	51

Tartalom	3
A vizsgálat körülményei	51
A vizsgálat menete	52
A vizsgált minta	53
Az adatok feldolgozása	54
<i>A szópárok differenciálásában mutatott teljesítmények</i>	54
A magánhangzók megkülönböztetése	64
A mássalhangzók megkülönböztetése	66
<i>A gyermekek teljesítményei az egyes szubtesztekben</i>	74
A vizsgált gyermekcsoporton belüli típusok	78
A teljesítmények megoszlása nemek szerint	84
<i>A teszt reliabilitása</i>	84
<i>Rövidített teszt</i>	84
<i>A teljes és rövid tesztváltozat összevetését (is)</i> <i>szolgáló további számítások</i>	87
Az eredmények összefoglalása	90
<i>Pedagógiai következtetések</i>	92
Jegyzetek	93
Irodalom	100
Mellékletek	107

Köszönő szavak

Jelen munka számomra talán legfőbb értéke, hogy születése körül sokan bábáskodtak. Mindannyiuknak nem is tudok név szerint köszönetet mondani, csak azoknak, akiknek nagy szerepe volt e disszertáció elkészülésében.

Ha kronologikusan szeretnék haladni, az első köszönet mindenképpen dr. Nagy Józsefet illeti a téma ajánlásáért, munkám "sínre tételéért", a távolság miatt sajnos ritka, de tartalmas, őszinte és emberi beszélgetéseinkért.

Köszönet azoknak a főiskolai hallgatóknak - ma már végzett gyógypedagógusoknak -, akik a vizsgálati anyag összeállításában - rajzolásában, kipróbálásában, a felmérések elvégzésében, az adatrögzítésben közreműködtek.

Köszönöm Bass László munkáját, aki az adatok számítógépes feldolgozását és az én ezirányú korrepetálásomat gyógypedagógusi türelemmel végezte.

Köszönöm kollégáim, egyben barátaim - Horváth Miklós, Papp Gabriella, Szabó Ákosné - a konkrét segítségadásokon túli megértő, szelíd, de annál nyomasztóbb elvárását.

Köszönet férjemnek, aki - háziasszonyi szerepem ellátásának segítségével - felvállalta a gépbeírás fáradtságos munkáját, valamint Horváth Péter munkatársamnak, barátomnak és feleségének, akik formát adtak rendezetlen soraimnak.

Végül köszönöm Mesterházi Zsuzsa tanszékvezetőmnek, hogy külső feltételként megteremtette tanszékünkön az önálló gondolkodás és útkeresés feltételeit, belsőként pedig alig észrevehető, de mégis folyamatos jelenlétét az életemben.

Szépirodalmi indíttatású Bevezető

Mariska hazát választ (részlet)

"Mariska hat hónapos, amikor váratlanul dönt népi hovatarozandóságáról. Kölcsey nevezetes elve szerint.

Az esemény percnyi pontossággal megállapíthatóan, délután három óra után történik. Az esemény pontos ideje annak köszönhető, hogy Mariska atyja néha-néha karórájára pillantva már jó ideje ott ül a könyvespolc elé nyomott, és megoperálhatatlan sántaságú asztal mellett, amelyhez az asztallábak egészen egyéni elhelyezése következtében csak féloldalasan lehet odatelepedni. A levesre vár, már távolról sem oly türelmetlenül, mint hajdanában, amikor még azt hitte, hogy nevelő szándékú szóval, mesterségesen is be lehet oltani időérzéklet azokba a számra nem ritka nőkbe, akik születésükkor semmi időérzéklet sem nyertek. Vár, mert hiszen jól tudja azt is, mit jelenthet egész délelőtti tanítás után két órakor egy tanárnőnek hirtelen szakácsnővé átalakulni. Így türelmetlenségének csak igen szelíd nyilvánításaképpen nézegeti szinte öntudatlanul, tehát inkább csak lelki szükségből karóráját. Időtöltésül az asztalra helyezi a kenyeret, a sőt, a paprikát, melyek közönségesen a polcokon, az egy kissé hátrább erőszakolt könyvek előtt sorakoznak, egyéb háztartási természetű könyvek társaságában. Ismét karórájára vet pillantást. Az asztal közelébe vont kocsijában Mariska e pillanatban ejti ki a döntő szót. Dla - mondja hirtelen.

Mariska atyja, mintha csak ezért várakozott volna, megnézi megegyeszer az időt - három óra nyolc perc múlva -, és Mariskához fordul.

A hang kiejtése határozottan és félreérthetetlenül **a** hanggal történt; világosan a magyar **a** betűnek megfelelő hanggal. Aztán a kis száj éppoly hirtelen el is hallgat, mint aki megretten saját kijelentésétől. De - kisvártatva - mégis megszólal.

- Dla - mondja ezúttal halkabban Mariska, szinte legyintve, mint mikor a vásárban a lócsiszár beleegyezik, hogy nem bánom, legyen kétszáz.

Mariska atyja izgatottan emeli fel fejét, és tekint a kocsiba. Fölkel. Hirtelen átérzi, mit jelent ez a pillanat.

Nyugodtan mondhatjuk, hogy a helyzet magaslatán áll. Vannak értesülései, régtől tudja, hogy azt a fajta **a** hangot, mely az imént Mariska ajkán úgy hangzott el, mint amikor az ember a hegedűn megpendíti a d-húrt, de már fogja is le, ezt a komoly, és mégis nyílt és eleven **a** hangot, a kétezer millió emberi lény közül jelenleg csak mintegy tizenhárommillió képes ebben a zengő formájában, az ádámcsutka e leheletnyi rezzenésével így kiejteni. Sokféle **a** van az **á** és az **o** közt terjedő nagy

skálán. Ez az **a**, a nyögésnek és a csodálkozásnak ez a cseppnyi szólama csak a magyaroké, erről ismerszenek ők.

- Dlá - próbálja Mariska atyja, mint aki abban reménykedik, hogy még jóvá lehet tenni valamit. - Nem dlá? Dlá - próbálja szinte csapdába ejteni, és azáltal visszatéríteni Mariskát a tegnapi á-k ezüstöblögetéseihez.

- Dla - mondja Mariska némi gondolkodás után, de határozottan.

Nyilván tudni sem akar többé a tegnapig milliószor elpattintgatott dlá-dláról, amelybe eddig annyi örömet és bánatot takart. A csecsemők hagyományos oázó nyelvét ugyanis ezzel az enyhe dlázó dialektussal beszélte. Természetesen végigment ő is az emberi nyelvtanulás kezdetének minden előírásos szakaszán, bő példatárat szolgáltatva atyja filológiai, azaz pontosabban összevető nyelvkeletkezésének megfigyeléseihez. (...)

- Dla - mondja tehát ismét Mariska.

- Dla? - kérdi tőle ismét Mariska atyja olyan hangsúllyal, amely alatt ez rejtezik: bizonyos vagy benne?

- Dla, dla - hangzik.

Az elsőbe mintha még egy halk **á** hang lett volna. Olyan fajta **á**, amelyet az ősbibb magyarok ejthettek, mielőtt a mai **a**-ra áttértek; amelyet a régi nyelv szép emlékeként a palóc csecsemők, sőt megindító hűségként még a felnőtt palócok ma is ejtenek. Ám a legközelebbi dla megint olyan világosan **a**, olyan megcáfолhatatlanul magyar, akár egy csikós kurjantás a Hortobágyon. Az utat az ősb **á**-tól az **a**-ig, amelyet a fajta két-háromezer év alatt tett meg, íme, Mariska is megtette, pontosan hat hónap alatt. Ez egyúttal az út a hangok nemzetközi ősegylegetől is a külön nemzeti nyelvig." (Illyés Gyula)

Mariska tehát visszavonhatatlanul elkötelezte magát a magyar nyelv fonémarendszere mellett.

A témához kapcsolódó alapfogalmak: fonéma, hallás, fonématis hallás

Mit nevezünk fonémának?

A fonéma meghatározásával foglalkozó hazai, illetve elsősorban német nyelvű szakirodalom alapján a szerzők egyik csoportja a **fonéma jelentésmegkülönböztető szerepét** emeli ki. Különösen gyakran alkalmazzák az erre épülő definiálást német nyelvterületen.

"A fonéma a hangzó beszéd legkisebb jelentést megkülönböztető eleme." (Masendorf, 1983, 725.) Nagyon hasonló meghatározást olvashatunk Petermann-tól: "A beszéd azon legkisebb elemei, amelyek egy szó jelentését meg tudják változtatni, a fonémák." (Petermann, 1986, 34.) Schuster (1986) ugyancsak a kiemelt sajátosság alapján definiál, amikor megállapítja, hogy minden hang csak jelentésmegkülönböztető szerepe révén válik fonémává. Essen (1962) utal az e típusba sorolható fonéma-definíciók kialakulására is: fonémának tekinti azt a legkisebb fonológiai egységet, mely a szavak összehasonlítása révén már nem osztható fel további, még kisebb egységekre.

Az e csoportba tartozó fonéma-definíciókban nem találunk utalást a beszédhang és a fonéma viszonyára. A jelentésmegkülönböztető szerep akár beszédhangra is igaz lehet, akkor viszont valamennyi beszédhangunk egyúttal fonéma is. *Gächter* kéziratában olvasható is egy rövid meghatározás: "fonéma: egy adott nyelvhez tartozó beszédhangok." (*Gächter*, 1994. 6.) Egy nyelv valamennyi hangját fonémaként jellemzi Theiner is: "Mivel minden beszédhang felveheti a jelentés-megkülönböztető funkciót különféle szavakban, helyesnek tűnik, ha valamennyi beszédhangot fonémaként jelöljük." (*Theiner*, 1968. 5.)

Eszerint a fonémák száma jószerével végtelen lenne, hiszen ahányan vagyunk, annyiféle beszédhang-változatot ejtünk. A "dla" szótagban Mariska biztosan egészen másképp ejtette az "a"-t, mint az őt figyelő atyja. Azt sem mondhatnánk, hogy a "dlá" szótagra a zártabb "dla"-val felelve a jelentésmegkülönböztető szerep segítette volna a kisded magyarosítási szándékát. A jelentés-megkülönböztetésen kívül a fonémáknak más sajátossággal is rendelkezniük kell, miáltal az egyéni beszédhang-változatoktól elkülöníthetők. Ha nem így lenne, meglehetősen megnehezülne például a diktálás utáni írás kivitelezése, hiszen az éppen elhangzó beszédhang-változatot ugyan milyen betűvel rögzítenénk.

A fonéma-definíciók másik csoportja az imént hiányolt általánosítási mozzanatban véli megragadni a fonéma lényegét: a **fonéma** az egyedi beszédhangok alapján elvonatkoztatott **absztrakció, kategória**.

Ilyen típusú meghatározást olvashatunk több hazai szerző tollából. "A fonémák ... nyelvi hangtípusok..., több tulajdonság egyidejű megvalósulásai. E fonematikus jellemzők oppozícióban vannak egymással, rendszert alkotnak." (*Subosits*, 1982, 106.) A fonológiai oppozíciókat hangsúlyozza egyébként *Lurija* (1975) is, aki szerint a beszéd elemi egységek rendszeréből áll. Az elemi egységeket a fonológiai oppozíciók elvére épülő fonémák jelentik. Az oppozíciók alapja nyelvenként eltérő. *Kassai* (1983) a fonémát mint a beszéd folyamat legkisebb összetevőjét határozza meg, elkülöníti a beszédhangtól, de viszonyukat nem tisztázza.

Az e csoportba tartozó definíciók azonban általában nem tudják - nem is akarják - megkerülni a fonéma és a beszédhang kapcsolatát.

"A fonémák a hangos beszéd absztrakt egységei. Tudnunk kell azonban, hogy a beszéd folyamatban tiszta formában nem hallhatók. A beszédben a hangok kölcsönösen befolyásolják egymást, szótagokba tömörülnek, és nem mutatkoznak meg olyan rendezett egymásutániségükben, mint ahogy azt az írott beszéd alapján várni lehetne ... A hangbeli szegmentumok észlelése a beszéd folyamat szerkezeti analízisének alapul, soha nem lehet 'hallani' őket." (*Sassenroth*, 1991, 26.)

Lindner szerint a fonéma és a beszédhang különbsége szerepükben, illetve megközelítés-módunkban érhető tetten. "Abban az esetben, ha a fenomenológiailag legkisebb alkotóelemekre gondolunk, melyek egyértelműen megkülönböztethetők, és keletkezésük organikusan leírható, hangokról beszélünk. Ha ezen alkotórészek szerepére gondolunk, jelesül arra, hogy a tagolásban, felismerésben, azonosításban és hozzárendelésben jelentőségük van, akkor fonémaként jellemezhetjük őket." (idézi *Petermann*, 1986, 34.) *Petermann* tovább is viszi a gondolat-

menetet: ha a hangzó beszéd percepcióját az egyes részmozzanatok szerint taglaljuk, a beszéd a hallgató számára beszédhangok komplexitásaként jelenik meg. A fonémák mint önmagukban absztrakt jelenségek a beszédhangokban realizálódnak. A hangképződmények fonematikai tartalmuk miatt - melynek kialakítására csak az ember képes - szerveződnek beszéddé.

Subosits (1982/a) az egyedi és az általános viszonyát látja lényegesnek a beszédhang és a fonéma kapcsolatában. A fonémák mint nyelvi hangtípusok, konkrét beszédhang-változatokban, ún. allofonokban (fonetikai variánsok, szubfonikus variánsok) jelennek meg, ezeket a fonémák reprezentációjának, megjelenési formájának tekintjük. A fonéma tehát nem konkrét hangot jelöl, mert funkciós fogalom, és mint ilyet, anyagi jellemzőiben írunk le, amelyek megléte szükséges az azonosság megtartásához. Ezek az általános anyagi jellemzők alkotják a fonéma tartalmát. Megjelenésük egyedi és egyszeri, s realizálódásukban mindig kisebb-nagyobb eltérés mutatkozik. A fonéma és a konkrét beszédhang viszonya megegyezik az általános és az egyedi viszonyával. A konkrét beszéd folyamatban tehát nem fonémák jelennek meg, hanem beszédhang-változatok.

Eszerint tehát tévesnek kell minősítenünk a szakirodalomban helyenként olvasható "fonémaejtés" kifejezést. Ejteni ugyanis csak egyedi beszédhang-variánsokat tudunk, kategóriát, általánosított beszédhangot nem.

Német nyelvterületen hasonló megközelítésben taglalja a beszédhang és a fonéma kapcsolatát *Becker* (1985). Megfogalmazása szerint hangosbeszédünk, mint ahogy már a megnevezés is jelzi, hangokból áll, melyeket az emberi beszéd szervek állítanak elő. A legtöbb beszédhang esetében számos beszédbeli variációt találunk. Példaként említi a német /r/ hangot. A "Karte" szóban a /r/-t nyelvheggyel pergetik, de képezhetik a nyelvcsap rezgetésével zöngés réshangként is, esetenként fojtott vokálissá is redukálható, anélkül, hogy a szó jelentése változna. Alapjában véve csak az a fontos - állapítja meg a szerző -, hogy valamelyik /r/-variáns segítségével a "Karte" szó a "Kate" szótól megkülönböztethető legyen. Az ejtés mód típusvariánsain kívül további hangváltozatokhoz juthatunk, ha különböző nemű és életkorú emberekkel mondjuk ki a "Karte" szót. A hangzó beszéd megértésében ezeknek az eltéréseknek nincs jelentőségük. Mindössze az a lényeges, hogy a /r/ fonémát az adott szó tartalmazza. **A fonémák tehát a beszédhangok egy csoportjának általánosításai.** (Mariska tehát valószínűleg azért határozta el magát a "dla" szótag következetes ejtésére, mert a nyelvi környezet beszédhangjaiból általánosítva az /a/ fonémát, ő is a saját megfelelő variánsát képezte.) A definíció megalkotását követően *Becker* foglalkozik a jelentés-megkülönböztető szereppel is: Ha szavakat és mondatokat mondunk, sokféle ejtés módot használunk, melyek ritkán tudatosak. Az emberi agykéreg csak a **fonémákat** szűri ki, mivel ezek **a hangzó beszéd legkisebb jelentés-megkülönböztető egységei.**

Becker meghatározása azon definíciós törekvésekhez vezet el minket, melyek a kétféle megközelítésmódot ötvözni kívánják. Mint majd a fonematikus hallás fejlődésével foglalkozó részben látni fogjuk, a kétféle működés nem választható el, fejlődésük kölcsönhatásban zajlik.

A hazai szakirodalomban a legteljesebb leírást talán a már többször idézett *Subosits* tollából olvashatjuk. Ő is a beszédhanggal és variánsaival foglalkozik, majd ezekből vezeti le a fonéma fogalmát, sőt továbblépve a fonémák típusait.

A beszédhangok az emberi hangképző szervek által keltett akusztikai jelenségek, amelyeket egy-egy nyelv szóelem (szótövek, képzők, ragok, jelek) felépítésére felhasznál. A beszéd során számtalan hangot képzünk, szinte azt mondhatjuk, hogy két azonos, egymásnak teljes mértékben megfelelő beszédhang nem is fordul elő beszédünkben. Két ember például különbözőképpen ejti ugyanazt a /t/ hangot. Az egyik lehet, hogy némileg előbbre, közvetlenül a fogak mögött, a másik valamivel hátrább, a fogíny területén artikulálja ugyanazt a hangot. Vannak, akik feszebben, mások ernyedtebb izomműködéssel hozzák létre a hangokat. A beszédben tehát egyéni ejtéskülönbségek észlelhetők. Ezek mindaddig nem zavaróak, amíg a beszélő közösség tagjai az ingadozási sávon belül azonosan tudják minősíteni a különféle módon képzett hangváltozatokat. Amikor a hangokat auditíve értékeljük, eltekintünk az ejtési különbségek sorától: az egyéni és konkrét beszédhangok tömegéből csupán az általánosítható jegyek emelkednek ki.

A beszédben azonban nemcsak egyéni különbségek észlelhetők, hanem szabályosan jelentkező, hangtani környezettől függő hangváltozatok is. Pl. a "tő" szóban a "t"-t előbbre ejtjük, a "tó" szóban viszont hátrább képezzük. Másként ejtjük a "tű", megint másként a "tál" szóban. Ezekről a képzési ingadozásokról azonban nem veszünk tudomást, kiemeljük a négy konkrét hang közös, tipikus sajátosságát (mind a négy hangféleség zárral képzett, a szájüreg elülső részében képzett stb.), megalkotjuk a "t" típushangot. Ezt a típushangot nevezzük fonémának. **A fonémák tehát az ejtési környezettől függő hangváltozatok lényeges jegyeit magukba sűrítő típushangok, amelyeknek jelentés-megkülönböztető szerepük van.** Pl. a "tő" és "kő" szavunk csak a mássalhangzóban különbözik, jelentésük azonban teljesen más. A jelentést a "t", illetve a "k" fonéma révén különítjük el. A fonémák önmagukban nem hordoznak jelentést, a közlés funkcióját csak úgy tölthetik be, hogy többedmagukkal hagyományos csoportosulásokat alkotva felidéznek a szó tartalmát. Minden fonémának - mint általánosnak - van egy szóródási sávja, amelyen belül változatok (variánsok) jelenhetnek meg.

Vannak ún. **főváltozatok** (alapváltozatok), amelyeket **vezérfonémának** is neveznek. A vezérfonéma az a tipikus realizáció, amely a beszédhangnak a hangkörnyezettől független változatát jelenti. A vezérfonémák részt vesznek a jelentések megkülönböztetésében.

Beszédünkben sok olyan hangot használunk, amelyek a fonémának nem főváltozatai, hanem **mellékváltozatok, helyzeti változatok**. A mellékváltozatoknak nincs jelentés-megkülönböztető szerepük.

Subosits megkülönböztet még **statisztikai variánsokat**, melyek kifejező (expresszív) hangváltozatok; valamint **tetszőleges változatokat**, melyek elsősorban a beszélőkhöz kötöttek. Ez utóbbi csoport már a beszédhangok felé közelít megítélésem szerint. (*Subosits*, 1982/b, 151-153. nyomán)

A hallás folyamata

Hallás: a sziklacsontban és az agyállományban elhelyezkedő hallószervben végbemenő élettani folyamat, melynek során a hanginger (hangrezgés) hatására hangérzet keletkezik. A hallás, illetve ennek eredménye, a hangérzet elsősorban a hangrezgés frekvenciájától, intenzitásától, színeképétől és időtartamától, másodsorban a hallószerv működésétől függ. A hallás fizikai része a hanginger útja a belső fülben lévő idegvégkészülékig: a Corti-féle szerv szőrsejtjéig. Itt alakul át a hangjelenség idegjelenséggé (hangérzékelés, recepció). A hallás élettani része az idegingerület útja az idegrendszerben. Az ily módon kiváltott idegjelenség észrevétele és tudatossá válása az agykéregben a hangfelfogás (percepció). Az agykéregben visszamaradt, és ilyenkor újból felidézett hangbenyomások, emlékképek (engrammák) összehasonlítása, elbírálása a hang felismerése (appercepció). (Természettudományi kislexikon, 1966)

A hallás folyamatának bekövetkezéséhez tehát két alapelem szükséges: **hanginger** és működőképes **hallószerv**.

A hang

A hang valamely fizikai test rezgése révén jön létre. A rezgő tárgy rezgését a környező levegő részecskéinek továbbítja, melyekben ennek hatására sűrűsödések és ritkulások keletkeznek. A sűrűsödések és ritkulások hullámalakban terjednek tova, folyamatos nyomásingadozásokat hozva létre. A hallószervhez érve ezek a nyomásváltozások a dobhártyát rezgésbe hozzák - hangot érzékelünk, amennyiben a rezgés száma másodpercenként 20 és 20000 közé esik. Az ennél alacsonyabb, illetve magasabb rezgésszámú hangok az emberi fül számára nem érzékelhetőek.

Az emberi beszédhang is rezgés. A tüdőből kiáramló levegő útját a hangszalagok zárják el. A légoszlop nyomása szétfeszíti az egymáshoz zárt hangszalagokat, a hangrés növekszik. Ezzel párhuzamosan csökken a nyomás, a hangszalagok izomzata újra zárja a rést. Az így keletkező sűrűsödések és ritkulások alkotják a hanghullámokat. Ez a folyamat a **hangadás**, fonáció. A keletkezett hang magasságát a periodikus mozgássorozat frekvenciája, színezetét a hangot képző személy rezonátorai határozzák meg.

Összefoglalva a hangrezgéseket:
(Subosits, 1984 nyomán)¹

<i>rezgő mozgás</i>		
egyszerű vagy harmónikus rezgés	összetett rezgő mozgás	
	<i>periodikus rezgés</i>	<i>nem periodikus rezgés</i>
1. A szinuszfüggvény grafikonjával ábrázolható.	1. Oszcillogramja nem ad szinuszgrafikont.	1. A szinuszfüggvény grafikonjával nem ábrázolható.
2. Hangszínképe egyetlen összetevőt tartalmaz.	2. A rezgés fázisai periodikusan visszatérnek.	2. A rezgés fázisai nem térnek vissza periodikusan.
3. Meghatározott tartományon belül a tiszta hang érzetét kelti a hallószervben.	3. Több összetevőből áll, és ezek diszkrét (vonalas) frekvenciaspektrumot képeznek.	3. Több összetevőből áll, és ezek vagy folytonos vagy vegyes (diszkrét+folytonos) hangszínképet alkotnak.
	4. Az összetevők frekvenciái az alaphangnak egészszámu többszörösei.	4. Az összetevők frekvenciái az alaphangnak nem egészszámu többszörösei.
	5. A zenei hangok és a magánhangzók érzetét keltik.	5. Zöngétlen és zöngés mássalhangzók , zörejek érzetét keltik.

A hallás folyamatának másik feltétele a hallószerv.

A hallás szerve

A hallás szerve a perifériás érzékszervből: a fülből, a kérgi mezőkhöz vezető idegpályákból és a kérgi integrációs területekből áll. (Petermann, 1986.)

A **fül** három részből áll: külső, közép- és belső fülből. A külső és a középfül tulajdonképpen erősítő berendezésként funkcionál. Az igazi receptorkészülék az egyensúlyozószervvel együtt a belső fülben helyezkedik el.

A **külső fül** részei a rugalmas porc alapú **fülkagyló**, valamint a **külső hallójárat**. A **fülkagyló** optimálissá teszi a hangok felvételét és továbbítását, elősegíti a hangok irányának megállapítását. A **hallójárat** a fülkagyló közepéből indul ki, és oldalról közép felé haladva a középfülbe vezet. A hangérzékelés során rezonátorként szerepel. A külső hallójáratot a **dobhártya** zárja le. Ez egy kb. 9mm átmérőjű, kissé ovális, de nem szabályos alakú, közepesen rugalmas lemez. Kúpformája, valamint nem feszes állapota a lehető legideálisabb a hangátvitel szempontjából. Saját frekvenciája 1200-1800Hz, ami megfelel azoknak a hangoknak, amelyekre a legérzékenyebb az emberi fül.

A **dobhártya** a **középfülbe** továbbítja a rezgéseket az ún. **hallócsontocskák** - a kalapács, az üllő és a kengyel - segítségével. Az egymáshoz finoman ízesülő hallócsontocskák a **dobüregben** helyezkednek el. A dobüreg levegővel töltött hasáb alakú üreg a piramis belsejében. A garatba vezető Eustach-kürtön át kapcsolatban van a külső levegővel. A kalapács nyele szilárdan rögzül a dobhártya belső oldalához.

A középfül mechanikai transzformátorként működik, 26,7dB-nyi nyomásnövekedést idéz elő azáltal, hogy a dobhártya rezgéseit a hallócsontocskák kb. húszszor kisebb amplitúdóval, de huszonkétszer nagyobb erővel továbbítják a belső fül felé.

A dobüreg a **belső fül** oldaláról a **labirintus** csontos fala zárja, melyen az ovális ablak és a kerek ablak található. A kengyel talpa az ovális ablakra tapadva továbbítja a belső fül irányába a rezgéseket, melyeket a belső fülben lévő folyadék vesz át. *Békésy* (idézi *Subosits* 1982. 151-152.) kimutatta, hogy a kengyel rezgéseinek hatására a belső fül folyadékrendszerében örvénylő mozgások keletkeznek. Az örvények a hang magassága szerint változtatják helyüket, az ovális ablaktól való távolságuk a hang rezgésszámától függ. Az örvények a tulajdonképpeni ingerátalakító rendszerben, a **Corti-féle** szervben bioelektromos jelenségeket váltanak ki. A Corti-féle szerv a hártyás labirintus hátsó falán helyezkedik el. A hallószerv érzékelő sejtjei a **szőrsejtek**. A laterálisan elhelyezkedő külső szőrsejtekből mintegy húszezer található az ún. alaphártyán. Közülük több sejt lát el egy-egy neuront. A mediálisan található háromezeröttszáz belső szőrsejt mindegyikéből egy-egy neuron indul ki. A belső fül tartalmazza az egyensúlyozás szervét is. A **hallópályát** - VIII. számú agyideg - a Corti-szervből jövő idegrostok összessége képezi. A felvett idegimpulzusok többször átkapcsolódnak magasabb szerveződésű neuronokon. A hallópálya a thalamust is érinti. A hallási benyomások itt nyerik el emocionális - affektív töltetüket, kellemesnek vagy kellemetlennek találjuk őket.

A hallópálya igen bonyolult lefutású. Találhatók benne olyan visszacsatolások, melyek a megkülönböztető képességet segítik. A jobb és bal fülbe jutó információk kicserélődnek és összehasonlításra kerülnek úgy, hogy a hallópálya magasabb központjaihoz már mindkét fülből származó információk továbbítódnak. A hallópálya az agykéreg halántéklebenyében végződik, ahol észlelő és emlékező mező található.

A hangoknak az előbbieken vázolt útját **légvezetési hallásnak** nevezzük. A saját hangot **csontvezetési hallással** is érzékeljük. (*Horváth*, 1991., *Petermann*, 1986., *Subosits*, 1984. nyomán)

A beszédhallás, a beszéd észlelése

A beszédhallással való részletesebb foglalkozást témánk szempontjából az indokolja, hogy - mint a későbbiekben bemutatásra kerül - vizsgálati anyagunkban értelmes nyelvi egységeket (szavakat) alkalmaztunk. A vizsgált gyermekek teljesítményeit feltehetően a szavak megértése is befolyásolja.

"A beszédmegértés a halláson alapszik. Mondhatjuk-e akkor, hogy a hallás folyamata egyenlő a megértési folyamattal? Azt jelenti-e ez, hogy aki jól hall, annak a megértése is kifogástalan? ... Sajátos, minden más akusztikai jelenség feldolgozásától eltérő működést igényel a beszéd felismerése és megértése. **A hallás épsége még nem jelenti a beszédfeldolgozás épségét is.** ... a hallás nem egyenlő a beszédmegértéssel." (*Gósy*, 1989. 49.)

Hogyan alakul ki a hallásnak ez a különleges, csak az emberre jellemző fajtája? Mi jellemző a működésére?

Hallási rendszerünk már a megszületésünk pillanatában alkalmas hangjelenségek felfogására, hiszen az újszülött hallószerve morfológiailag kialakult. (Selnes-Whitaker, 1986. idézi Gósy, 1989. 181.) A hallási rendszernek a beszéd megértéséhez szükséges működése azonban relatíve lassú folyamat, tanulás, fejlődés eredménye. A folyamat során a különböző ingerek feldolgozása egyre pontosabbá, részletezőbbé válik. A gyermek képes lesz a beszédhangjelenségek elemzésére és szintézisére. A folyamat az anyanyelv akusztikai szerkezetének dekódolásával megy végbe.

Kérdés, hogy a beszédfelismerés minek alapján történik: az elsajátított azonosság, vagy az elsajátított megkülönböztetés alapján. Az első esetben a gyermeknek meg kell tanulnia figyelmen kívül hagyni a kommunikáció szempontjából lényegtelen különbségeket. (Például hogy egy adott hangot férfi vagy nő, fiatal vagy idős személy mond-e, nyugodt vagy izgatott-e a beszélő stb.) A második esetben meg kell tanulnia élesebben megkülönböztetni azt, ami a beszédértés szempontjából fontos. (Például az adott nyelv megkülönbözteti-e a zöngés és zöngétlen ajakzárhangot, vagy az interdentalis és dentalis réshangokat.)

Az újszülött kéthetes korában már képes az emberi hangot más hangoktól - például dobpergés, csengés, egyéb zajok -, illetve az emberi beszédet más "emberi" hangmegnyilvánulásoktól elkülöníteni. Általánosan elfogadott, hogy a csecsemő a szupraszegmentális jelenségekre (dallam, hangsúly, tempó, hangerő, ritmus, hangszín) reagál először. Két hónapos csecsemők már az emberi hang emocionális változásait is érzékelik. (Clark-Clark, 1977. idézi Gósy, 1986. 184.)

Egy- és kéthónapos csecsemőkkel végzett kísérletek szerint a gyermekek egészen finom hang-megkülönböztetésekre is képesek, mint például a zöngés és zöngétlen hangok elkülönítése, vagy a mássalhangzók képzési helyének megkülönböztetése.

Mindezek alapján arra lehet következtetni, hogy a csecsemő beszédpercepciója veleszületett, ösztönös képesség. A hallási rendszer eredendően alkalmas bizonyos különbségek észlelésére. "A megkülönböztetési képesség bizonyos auditorikus tapasztalatokon is alapszik, de **a nyelvi tapasztalatától teljesen független neurális rendszer működési eredménye.**" (Gósy, 1986. 185.)

A tanulás során a diszkriminációs képesség fejlődése a nagyobb eltérés felismerésétől halad a kisebb felé.

Az anyanyelvi percepció bázis a hároméves gyermeknél már alapjaiban kialakultnak mondható. Erre az életkorra a globális percepció jellemző, azaz a beszéd megértése nem az egyes hangok megkülönböztetésén és azonosításán alapszik, hanem jelentések, szemantikai tartalmak különbözőségén. Gósy példája szerint a **kép és gép** szavak különbsége nem a /k/ és /g/ fonémák eltérésében jelentkezik hanem a két szóalak a maga egészében a jelentés alapján különül el egymástól. "A gyermek előbb képessé válik a hangok **megkülönböztetésére**, de ekkor még képtelen azok **azonosítására.**" (Clark-Clark, 1977. idézi Gósy, 1986. 191.)

Értelmes és értelmetlen hangkapcsolatokkal végzett vizsgálatokban a gyermekek nem azonosították nagyobb arányban helyesen az értelmes szóanyagot, mint az értelmetlent. Ebből arra lehet következtetni, hogy **csak a teljes akusztikai - fonetikai - fonológiai feldolgozás után kapcsolnak jelentést a hangsorhoz**. Ugyancsak megállapítást nyert, hogy a beszédészlelés az életkorral párhuzamosan fejlődik; három és négy éves kor között nagyobb a változás, mint öt és hat éves kor között; valamint hogy a fiúk és a lányok teljesítménye közt nincs lényeges eltérés.

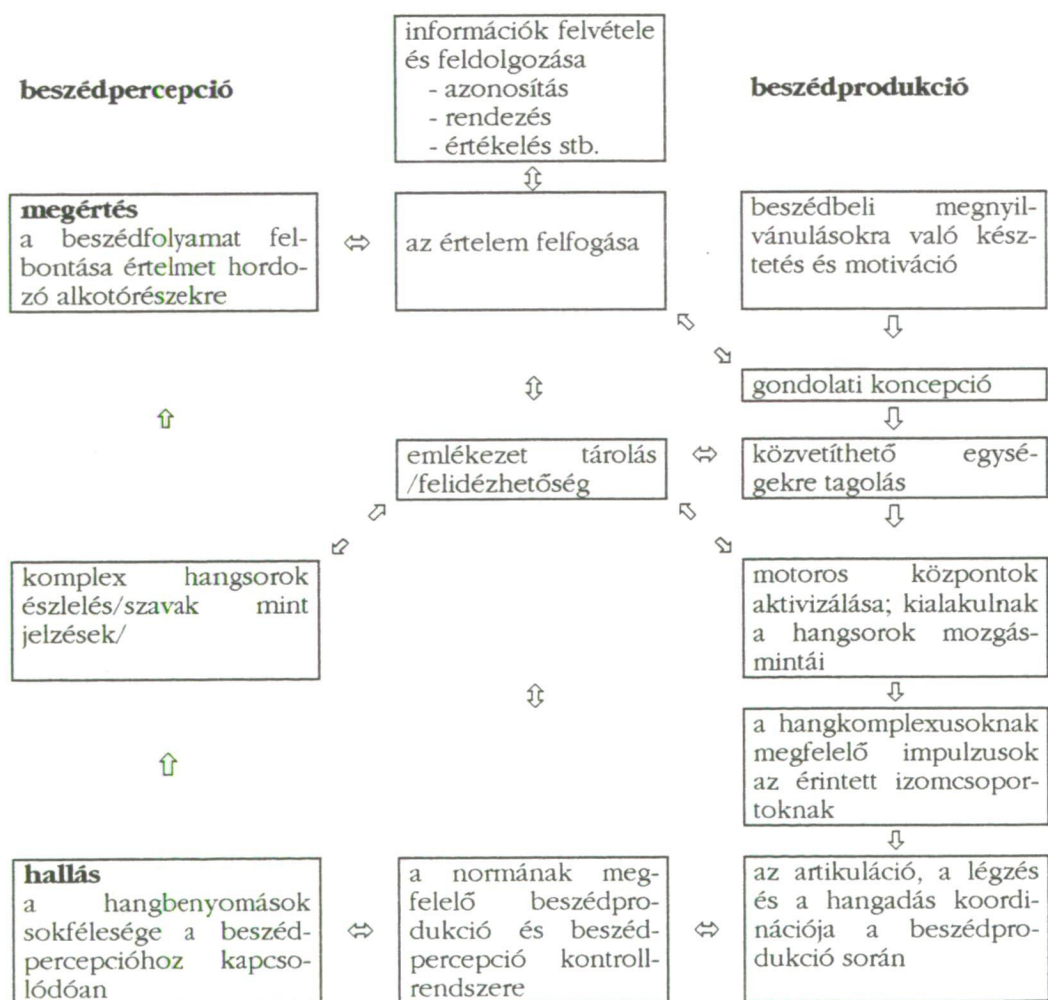
Petermann (1986) a hallást fiziológiai folyamatnak, míg a beszédpercepciót pszichikus folyamatnak tartja. Megítélése szerint is tanulási folyamatok eredménye a nyelvi differenciálás. Normális fejlődés esetén a gyermek ehhez nem igényel külön segítséget. A környezet által biztosított számtalan hallási feladat révén az auditív analízátor egyre érzékenyebbé válik. Mind a nyelvi elemzőképesség, mind a hallási figyelem fejlődik.

Az emberi hallás fejlődése szoros kapcsolatban van a beszédfunkcióval.

A hangos beszéd jeleinek akusztikai struktúrája, valamint a hallási analízátornak azon speciális képessége között, hogy akusztikus ingereket differenciáljon és feldolgozzon, kölcsönös megfelelés tapasztalható. A differenciálás az érzékenységek és a koncentráció növelésével fokozható. Az egyre javuló teljesítményekben szerepet játszanak a gyarapodó hallási tapasztalatok és a várakozó magatartás, azaz a beállítódás is.

1.ábra

A beszédpercepció és a beszédprodukciónak kapcsolata
(*Petermann*, 1986. 15. nyomán)

Az összefoglaló táblából is leolvasható, hogy az emberi hallás a beszéddel folyamatos és többszintű kapcsolatban áll, fejlődésük is kölcsönhatásban megy végbe. A hangosbeszéd jeleinek akusztikai struktúrája, valamint a hallási analízatornak azon képessége között, hogy akusztikus ingereket differenciáljon és feldolgozzon, kölcsönös megfelelés tapasztalható. A differenciálás az érzékenység és a koncentráció növelésével fokozható. Ebben szerepet játszanak az egyre gyarapodó hallási tapasztalatok, illetve a beszéd iránti beállítódás.

Petermann (1986) a hallás és beszéd összefüggése mellett hangsúlyozza az analízis és a szintézis kapcsolatát a beszédpercepció során. A beszéd megértésekor **analizálunk**, amennyiben elkülönítjük az értelmet hordozó jegyeket. Ezek a hangosbeszédnél nemcsak a beszédhangokat jelentik hanem, a hangsúly, a beszéddallam, a dinamika, a tempó, a szünetek is nagy jelentőségűek lehetnek. (A csecsemők beszédészlelésében éppen ezen elemek kiemelt fontosságát hangsúlyozta az előzőekben Gósy.) A beszédértés során nem kell valamennyi elemet feldolgoznunk. Az analízis arra irányul, hogy kiemeljük a legfontosabb jegyeket. A **szintézis** során e jegyeket az individuum számára jelentést hordozó értelmes egységekké rakjuk össze, miközben a jelentéktelen elemeket elnyomjuk.

Az analízis és szintézis együttes működését jól megfigyelhetjük olyan helyzetekben, amikor a beszéd akusztikus észlelhetősége zavart szenved. Például zavaró lárma, vagy technikai hiányosságok a telefonálásnál. Az eddigi beszédtapasztalatok segítségével a hiányosan észlelt beszédprodukción is - bizonyos határokon belül - ki tudjuk egészíteni.

Míg *Petermann* a beszédfunkció részrendszereinek bemutatását és elemzését nem bontja le a hangok elemzésének szintjéig, addig *Baudisch* (1968) modelljében már megtalálhatók a téma szempontjából lényeges működések. (ld. 2. ábra)

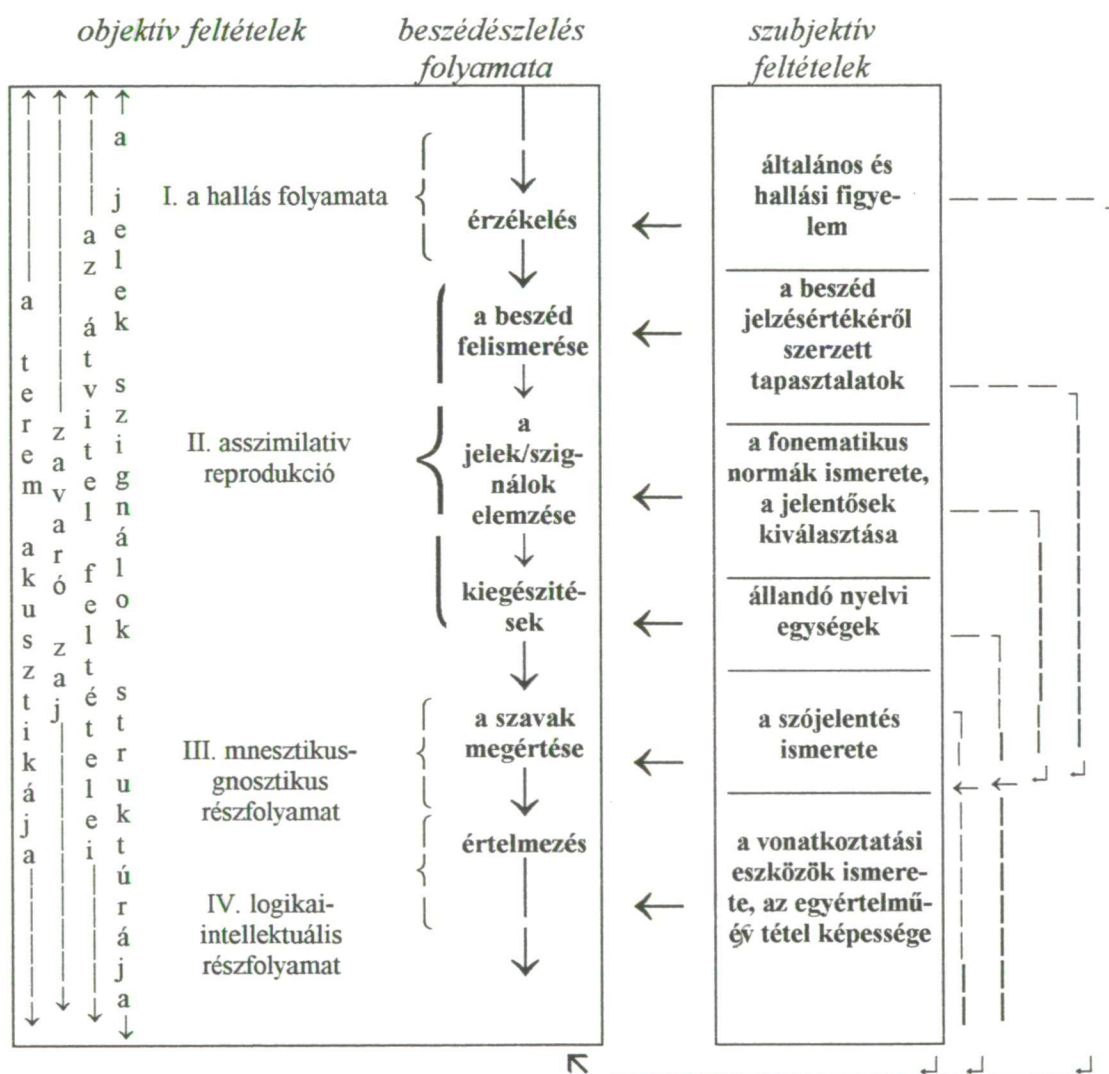
Mindkét modellről első rátekintésre leolvasható, hogy a beszéd észlelése több szinten zajló, más nyelvi és nem nyelvi területekkel kölcsönhatásban lévő, rendkívül összetett folyamat, eredményességét objektív és szubjektív, velünk született és tanult elemek sokasága befolyásolja.

A beszédészlelés magasabb szintjeiben egyre fokozódó szerepe van a tudat által szabályozott működéseknek, az alacsonyabb szintek azonban részben automatikusak. A beszédmegértés alsóbb szintjeihez sorolható az ún. **elsődleges hallási elemzés**. Ebben a szakaszban néhány előzetes döntés születik a frekvenciát, az intenzitást és az időt illetően. Ezek a döntések nagyjából behatárolják a felfogott akusztikai jel hullámtulajdonságait - észleljük például, hogy zene vagy beszéd, ének vagy hangszer, gyors vagy lassú, magas vagy mély, halk vagy erős; egyszersmind egyéb szubjektív ítéleteket is alkotunk: kellemes, kellemetlen. (Gósy, 1989. 59.)

Az **akusztikai elemzés**nél már az emlékezet is belép a feldolgozásba, összevetve az észlelési információtarba befutott adatokat a tárolt akusztikai normákkal. Az akusztikai elemzés feltehetően bináris döntések sorozatával valósul meg. (A hangsor tartalmazott-e vokálist vagy nem, volt-e benne zöngés hang vagy nem stb.)

2. sz. ábra

Az auditív beszédészlelés modellje (dekódolás)
(Baudisch 1968. 36. nyomán)

A **fonetikai szinten** az akusztikai elemzés adataira épülő fonetikai osztályozás zajlik, megkezdődik, illetve a legegyszerűbb esetekben végbe is megy a szegmentálás. Többnyire azonban - folyamatos visszacsatolásokkal - átnyúlik a fonológiai szintre is. A beszédhangok egy részét ugyanis nem mindig lehet ezen a szinten egyértelműen azonosítani. Ugyanaz a zöreij más magánhangzó-kapcsolatban más mássalhangzónak felel meg, a döntéshez tehát további információkra van szükségünk a hangsor többi eleméről. **A fonetikai szinten hozott döntési eredmények az adott nyelvre jellemző beszédhangok megnevezései.**

A részben automatikus feldolgozási szintek közül az utolsó a **fonológiai szint**. **A beszédhangokat itt soroljuk be a megfelelő fonéma-osztályokba.** A fonológiai működések során helyesbítjük a fonológiai szint egyes felismeréseit. Gósy (1989. 64.) példájával: a **jégpálya** szóban a fonetikai szinten az első szótag végén zöngétlen /k/ mássalhangzót nyugtázhatunk. Fonológiai szinten azonban már megállapíthatjuk, hogy a következő mássalhangzó hatására zöngétlenedett /g/ hang szerepel a hangsorban. (A működéssel a fonematikus hallást tárgyaló részben még foglalkozunk.)

Gósy az alacsonyabb szintek jellemzésére azért alkalmazta a részben automatikus megjelölést, mert a hallgató általában valóban nincs tudatában ezeknek a működéseknek. Egyes esetekben azonban az automatikus jelleg csökken, a tudatosulás fokozható.

Petermann (1986. 27.) *Leontjev* rendszerét felhasználva taglalja a beszédészlelés egyes összetevőinek tudatosságát különböző feladatok esetén. (1. 3. ábra *Petermann* nyomán)

3.ábra: A egyes komponensek tudatossága a beszédészlelésben

beszédbeli egységek	1. feladat információ- felvétel egy közlemény- ből	2. feladat egy mondat felépítésé- nek felisme- rése (mon- datminta meg- tanulása)	3. feladat szavak meg- különbözte- tése (fone- matikus dif- ferenciálás)	4. feladat egy hang felismerése a szóban	5. feladat egy szó szó- tagokra ta- golása
	a tudatosság mértéke				
az összefü- gő beszéd értelmi egy- ségei	aktuálisan tudatos	tudatos kontroll	tudatos kontroll	kiesik	kiesik
grammatikai szerkezeti egységek	tudatos kontroll	aktuálisan tudatos	nem tudatos kontroll	kiesik	kiesik
szavak mint értelmi egy- ségek	nem tudatos kontroll	tudatos kontroll	aktuálisan tudatos	tudatos kontroll	tudatos kontroll
beszédhan- gok mint szóelemek	nem tudatos kontroll	nem tudatos kontroll	tudatos kontroll	aktuálisan tudatos	nem tudatos kontroll
szótagok mint a sza- vak alkotóe- lemei	egyáltalán nem tudatos	egyáltalán nem tudatos	egyáltalán nem tudatos	egyáltalán nem tudatos	aktuálisan tudatos

A különböző szerzők más más elemet tartanak lényegesnek a beszédészlelés folyamatának tárgyalása során. Az eddigiekben is látható volt, hogy egyesek a beszédműködéssel való kapcsolatot hangsúlyozzák, mások a különböző szintek kölcsönhatását, illetve az analízis-szintézis szerepét emelik ki.²

A feladathelyzetekben - akár más által létrehozott, akár spontán kialakult - tehát az alacsonyabb szintek is tudatossá válnak, illetve tudatos vagy nem tudatos kontroll alá kerülnek. Az előzőekben már említett beállítódás, valamint a fonetikai - fonológiai szint tudatos működtetése saját vizsgálataimban is nagy valószínűséggel befolyásolja a gyermekek teljesítményeit.

Több idézett tanulmányban, illetve összefoglalásban is érintették a szerzők a beszédhallás - beszédészlelés általunk vizsgálni kívánt elemét, a fonematikus hallást.

Fonematikus hallás

A fonematikus hallást már a beszédészlelés általános bemutatásakor is több esetben elkerülhetetlenül érintettük. E részben részletesen kívánunk foglalkozni az emberi hallás eme sajátos területével.

A fonematikus hallás fogalma

Becker (1985) a fonematikus hallás lényegének a fonematikus analízist tekinti. Tétele szerint minden nyelv a fonémák meghatározott számával rendelkezik. A fonematikus analízis esetében mindössze arról van szó, hogy ezeket a fonémákat felismerjük és kiemeljük, nem pedig arról, hogy beszédhang-árnyalatokat érzékeljünk.

Baudisch (1968) megállapítja, hogy az ember a beszédhangokat olyan zónák szerint általánosítja és differenciálja, melyeket az anyanyelv fonematikai felépítése határoz meg.

Halle és Stevens (1962) a szintézisen át megvalósuló analízisként fogja fel a fonematikus hallást. *Seemann* (idézi *Theiner*, 1968) a specifikusan emberi beszédhallás megjelölésére alkalmazza a fonematikus hallás megnevezést.

Egy német nyelven kiadott pszichológiai munka (*Psychologie*, 1966. 282.) így fogalmaz: "A fonematikus hallás tehát a beszédet szolgáló hallás ... Azt a hallást nevezzük fonematikus hallásnak, mely képes arra, hogy az adott nyelv fonematikai jellemzői alapján elvégezze a beszédhangok analízisét és szintézisét."

Dathe (1966) fonematikus halláson vagy fonematikus megkülönböztethető képességen azt a képességet érti, hogy egy adott szó egyes hangjait elkülönítve halljuk.

Már e néhány meghatározásból is kiderül, hogy a fonematikus hallás működése többféle folyamatot ölel fel. A hangzóbeszéd fonéma-állományához szükség van analízisre (*Becker*), általánosításra és differenciálásra (*Baudisch*), illetve szintézisre (*Halle és Stevens*). Ennek eredményeképpen képesek vagyunk a hangzó beszédet elemi egységekre

bontani, és az elemi egységek soraként értelmezni. E felfogást más szerzők vitatják, ellenérveikre a későbbiekben kitérünk. Most azonban vizsgáljuk meg, mint ahogy a hallásnál is tettük, milyen fiziológiai háttere van a fonematikus hallásnak.

A fonematikus hallás fiziológiai alapjai

Lurija (1975) aláliás gyermekeket és felnőtteket vizsgálva vonta le következtetéseit a fonematikus oppozíciók észlelésével és megkülönböztetésével kapcsolatban. E vizsgálatok kimutatták, hogy az aláliás gyermekeknél nem fejlődik ki az oppozíciós fonémák (b-p, d-t stb.) megkülönböztetésének képessége, noha a diszjunktív fonémák eltéréseit érzékelik. Hasonló tünetek mutatkoznak a **bal halántéklebeny felső-hátsó területét** érintő különböző sérülésekkor: a betegek a nyilvánvalóan eltérő beszédhangokat (például r-t, m-zs) továbbra is meg tudják különböztetni, de az oppozíciós fonémákat sem szóban, sem írásban nem. Nem alakítható ki náluk olyan feltételes reakció, amely az oppozíciós hangpárok differenciálására épülne. (Lurija szerint ez a szenzoros afázia alapvető tünete.) Ha az említett agyterület nagyobb mértékben sérül, a beteg már a diszjunktív fonémák közül sem képes mindegyiket megkülönböztetni. Más agyi zónák sérülésekor ilyen tünetek nem tapasztalhatóak.

Ebből arra lehet következtetni, hogy a közeli fonémák megkülönböztetése a hallási analizátor kérgi végződésének, azaz a bal halántéki terület másodlagos mezőinek közvetlen részvételével történik. További vizsgálatokból azonban az derült ki, hogy ezek a területek a fonémaanalízisnek nem kizárólagos agyi apparátusai. A beszéd korai ontogenezisének, valamint az írás-kialakulás korai szakaszának megfigyeléséből megállapítható, hogy a beszédhangok megkülönböztetésének kialakulásában kiejtésük lényeges szerepet játszik, illetve hogy a beszédhangok artikulációs reprodukciója nélkül a fonematikus hallásra jellemző pontos megkülönböztetésük és kategorizálásuk nem lehetséges.

Mindezek alapján feltételezhető, hogy **a fonematikus hallás működésében lényeges szerepet játszik a beszédhangok kinesztéziás érzékelése**. Ezt a feltételezést neurolingvisztikai elemzések is igazolták. Megállapítást nyert, hogy a **bal postcentrális terület alsó részének** sérülése, amely a finom kinesztéziát károsítja, nemcsak a kinesztetikailag közeli hangok artikulációjának sérülését idézte elő, hanem azt is, hogy a beteg nehezen különböztette meg a kiejtési szempontból közeli fonémákat (artikulémákat), és írásban jellegzetes hibákat követett el, például összetévesztette a **b** és **m**, a **d** és **l** betűket.

Ezek igazolták a kinesztetikus tényező döntő szerepét a beszédhangok akusztikus elemzésében, ugyanakkor lehetővé tették a fonematikus oppozíciók rendszerének neurolingvisztikai felbontását, kiválasztva a hallás alapján megkülönböztethető artikulémák oppozícióit.

További neurolingvisztikai kutatások szerint a beszédhangok észlelését biztosító folyamatok különböző szintűek lehetnek. Az elemibb az ún. **hangimitációs szint**. Ezen a szinten történik a tetszés szerinti hangok (nemcsak fonémák) gyors (maximálisan 200 ms-os) reprodukciója, pontos

elemzés és kategorizálás nélkül. A hangészlelés folyamatának **általánosabb, összetettebb szintjén** történik a hangok pontos, fonematikus osztályozása (ehhez több, kb. 400 ms idő szükséges).

Vinarszkaja (idézi *Lurija*, 1975) vizsgálatai azt mutatták, hogy a hangbeli információ felfogásának és feldolgozásának ez a két szintje különböző agyi szubsztrátumokhoz kapcsolódik. A bal félteke lokális sérülésekor gyakran kizárólag a hangimitáció károsul, ugyanakkor a hangokkal való műveletek általánosított szintje viszonylag ép marad. A megfigyelésekből az is nyilvánvalóvá vált, hogy más lokalizációjú agysérülések a fentivel ellentétes tünetegyüttest váltanak ki: Ekkor a beszédtevékenység imitációs szintje változatlan marad, míg a beszédhangok általános szintű (fonematikus) elemzése teljes mértékben szétesik. *Vinarszkaja* kutatásai szerint a bal (illetve a mindenkori domináns) fali - halántéki mezőkön belül minden valószínűség szerint vannak olyan struktúrák, amelyek a beszédhangok feldolgozásának különböző funkcionális szintjeiért szelektív módon felelősek.

Ananjev (1963., idézi *Baudisch*, 1968.) megállapítja, hogy a kéri sérüléseknél először az emberi hallás legfiatalabb és legbonyolultabb fonémái sérülnek. A hallászavarok heterogén csoportján belül sajátos variációt jelent a **funkcionális siketség**, mely a fonematikus hallás zavarát jelenti az általános "fizikai" hallás részleges intaktsága mellett. A funkcionális siket személyek a csekély akusztikai különbséget mutató fonémákat kivétel nélkül azonosként észlelik. A zavar megjelölésére így a **fonematikus siketség** megnevezés is alkalmazható. E sajátos jelenség bekövetkeztekor nyilvánvaló, hogy az érintettek anyanyelvi fonémastruktúrája adott. Változatlanul fennáll az elemi akusztikus megkülönböztető képesség. Az észlelt hangokat azonban nem vonatkoztatják a nyelv fonematikai struktúrájára, és így nem is különböztetik meg fonematikai szempontból, azaz megnevezett beszédhangokként. A jelenség megegyezik a **szenzoros diszlália** néven ismeretes tünetegyüttessel.³

Jóllehet a beszédhallással kapcsolatban Gósy hangsúlyozta (ld. fentebb), hogy működésében velünk született tényezőknél is nagy szerepük van, a fonematikus hallást a szerzők egyértelműen tanult képességnek tartják.

A fonematikus hallás kifejlődése

Elkonyin (1965) **fonéma előtti fok**ról beszél a gyermek beszédészlelésének fejlődésében. Ez az a szakasz, amikor a gyermek a szót mint teljesen egységes, tagolatlan hangkomplexumot érzékeli. A következő szakaszban a gyermek elkezd a mondatokat saját nyelvi eszközei, azaz meghatározott hangkomplexum jelentése alapján értelmezni. Ezt a stádiumot **fonematikus fok**nak nevezi.

Levina (1975) tovább differenciál a fonematikus fokozatokban.

1. fok	Prefonematikus fok - a gyermek még nem tud hangokat differenciálni.
2. fok	A gyermek már képes egymástól erősen különböző fonémákat differenciálni; azt azonban még nem tudja megkülönböztetni, hogy egy hangot helyesen vagy hibásan ejtettek-e ki.
3. fok	A gyermek kezdi észlelni a beszédhangok fonematikus ismertetőjegyeit. Képes megkülönböztetni a hibás és a helyes kiejtést.
4. fok	Egyre inkább dominál, hogy a beszédhangokat fonematikus ismertetőjegyeinek megfelelően érzékeli.
5. fok	A fonematikus fejlődés befejeződik. A gyermek pontos hangképzetekkel rendelkezik az egyes beszédhangokról és szavakról.

Ugyanő megállapítja, hogy az első három fok a kisgyermekkorra jellemző, míg a negyedik és ötödik fok az iskola előtti korra érhető el. Elkonyin (ld. fentebb) megerősíti ezt a kijelentést, azonban ezt a szintet még nem tartja elegendőnek az olvasás és írás tanulásához. "A gyermeknek az adott szó valamennyi hangját hallania kell, tudnia kell megkülönböztetni a hangkészletet egy másik szótól, és analizálni kell tudnia." (Elkonyin, 1965. 198.)

Az előzőekből levonható az a megállapítás miszerint a fonematikus hallás az iskolába átnyúlóan fejlődik, ez a folyamat "nem ér véget még az iskola első és második osztályában sem. Az első osztály végén 6-8%, a második osztály végén pedig 4% körüli a hangzódifferenciálással küszködő gyermek ..." (Nagy, 1980. 32.)

Subosits (1982/a, 1984) az emberi hallás fejlődésében három fokozatot különböztet meg, melyek egymásra épülnek:

1. Az ún. **technikai hallás** - a hallás dinamikájába tartozó zajok, zörejek, az egyszerű hangok auditív felvétele és feldolgozása. Úgy tűnik, ez időben az Elkonyin és Levina szerinti prefonematikus fokot is megelőzi.
2. A **beszédhangok meghallása**, mely egy-egy konkrét beszédhangváltozat felfogására és visszaadására terjed ki. (Hasonló szintre utal Becker (1975), amikor megállapítja, hogy a fonémák differenciálását és a beszédhangok differenciálását két különböző teljesítménynek lehet tekinteni.)
3. A **fonematikus hallás** szintje, amelyen egy-egy nemzeti nyelv hangrendszere által meghatározott azonosítás és kategorizálás folyik, a beszéd általi érintkezésből alakul ki, és a fonológiából ismert összefüggéseken alapul.⁴

Subosits (ld. fentebb) nem kapcsolja életkorhoz az egyes szinteket, viszont vizsgálja azokat a **külső és belső tényezőket**, melyek a fonematikus hallás kialakulásában szerepet játszanak. A **külső tényezőkhöz** sorolja a nemzeti nyelvek hangrendszerének fonológiai jellemzőit, melyek a környezet beszédéből "absztrahálódnak". A **belső feltételeket** a beszédet tanuló gyermek idegrendszeri sajátosságai alkotják.

A fonematikus hallás kialakulásában szerepet játszó tényezők
(Subosits, 1984. 114-115. nyomán)

idegrendszer
(biológiai, fiziológiai sajátosságok)

nyelvi környezet

kvantációs képesség

A beszéd folyamat felbontása a hallás síkján diszkrét egységekre, beszédhangokra, ezek elkülönítése a beszéd folyamat többi részétől.

fonematikus sajátosságok "kiemelése"

A fonológia szerint a konkrét beszédhangváltozatok ún. megkülönböztető jelek (fonematikus jellemzők) segítségével írhatóak le. A fonémák több tulajdonság egyidejű megvalósulásai. E fonematikus jellemzők opozícióban vannak egymással, rendszert alkotnak. Például:

vokális - nem vokális;
zöngés - nem zöngés;
konsonáns - nem konsonáns;
tompá - nem tompa;
nazális - nem nazális;
folyamatos - megszakított stb.

A fonematikus hallás biológiai-neurális feltételeihez tartozik az a képesség is, hogy az egyén a beszédhangot a megkülönböztető elemek halmazára bonthassa le.

jelentéssel bíró szavak

A beszédelsajátítás során a gyermek jelentéssel bíró szavakat, mondatokat vesz birtokba. Ahhoz, hogy a szóból a gyermek kiemelhesse a fonematikus hallás szempontjából realizálható beszédhangokat, jelentést felidéző szavakra van szükség. A hangrend szer kialakulása nem valósulhat meg másképp, csakis jelentések differenciációja révén. Ahhoz, hogy a **t-d** opozíciós különbsége realitássá váljék, szükség van például a **tél-dél** jelentésbeli különbségeinek feltárására.

morfofonológiai szabályok

A beszédhangok értékelése során számításba kell venni bizonyos morfofonológiai szabályszerűségeket, melyek a nemzeti nyelv hangtani arculatából következnek. Ilyen szabályszerűségek például: a szavak hangrendűsége, a toldalékok illeszkedése, a beszédhangok egymáshoz történő alkalmazkodása stb. A morfofonológiai szabályszerűségek a percepció bázison belül bizonyos beállítódást alakítanak ki. A fonematikus hallás kialakulásában számolni kell a morfofonológiai tényezőkbeli felépülő előrejelzettségi struktúrák kialakulásával is.

allofónok

konkrét beszédhangváltozatok

fonológiai kategorizáció

A folyamat befejező szakasza. A konkrét beszédhangváltozatokat a tároló- emlékezési műveletek felhasználásával hangtípusokba, fonémákba soroljuk, illetve a lényeges azonossági és különbségi jegyek alapján kategorizáljuk.

Meier (1958) a beszédhallás kezdeti szakaszát úgy jellemzi, mint amelyben az idegrendszer a beszédhallás során a saját gagyogás hallgatásához képest ellentmondásba kerül, a hatékonyabb elemek javára fokozatosan gátlás alá kell helyeznie a kevésbé hatékonyakat. Ezt erősíti meg *Petermann* (1986, 29.) is: "A gagyogásnál még meglévő hangok, melyek nem azonosak az anyanyelv hangjaival, a valódi beszédelsajátítás során, amikor is a tudatos utánzás már szerepet játszik, többé nem fordulnak elő." (ld. Mariska döntése a dlá-dla viszonylatában.) E működés során egyrészt a hallás vezet el az artikulációs kísérletekhez és az artikuláció optimális korrekciójához, másrészt a proprioceptív, beszéd - kinezetikus ingerek vezetnek a beszédhallás normáinak kialakulásához. (Mindezt alátámasztja, hogy siketen született gyermekeknél is megindul a gagyogás, de hallási visszajelzések nélkül hamarosan elhal.) *Meier* (ld. fentebb) szerint e fejlődési mozzanatokhoz kötődik a beszédnorma és a hallási norma kialakulása. A kezdeti beszéd - hang - észlelés alapját is már egy általánosítás szolgálja, mivel a gyermek a felkínált hangvariánsokból kialakított egyetlen hangot tesz meg artikulációs próbálkozásai tárgyává.

A kommunikáció átfogó szempontja szerint az ontogenetikus beszédfejlődés későbbi szakaszában akkor következik be hasonló ingerek általánosítása, ha megkülönböztetésük a megértés szempontjából nem jár haszonnal. A hasonló hangzások és hangsorok egyre tökéletesebb megkülönböztetése akkor alakul ki, ha éles elhatárolásuk révén válik csak lehetségessé a helyes reakció.

Becker (1975) a fonematikus és fonetikus differenciálás fejlődését életkori szakaszokra bontva írja le.

1 éves korig	- a gyermek a felnőttek beszédét figyelmesen követi;
1-2 éves korig	- meghatározott szavakat differenciál a mondatokból, - egyszerű szótagstruktúrákat felismer, - erősen különböző hangok differenciálására képes (vö.: Levina 2. fok);
2-3 éves korig	- megkezdődik a hangok fonetikus és fonematikus ismertetőjegyeinek érzékelése és megkülönböztetése zöngés-zöngétlen voltuk szerint, az artikuláció módja szerint, az artikuláció helye szerint (vö.: Levina 3. fok), - a helyes hangzási, ill felhasználási elképzelések a szó akusztikus egészéhez kötöttek;
3-4 éves korig	- nehézségek mutatkoznak azon hangok és fonémák differenciálásánál, melyeket azonos artikulációs helyeken képezünk, - az újonnan elsajátított szavak jelentését nehezen differenciálja a hasonlóan hangzó ismert szavakétól;
4-5 éves korig	- kialakul az a képesség, hogy egyes hangokat egy szón belül kiemeljen, illetve újra felismerjen, - az erősen hasonló szavak jelentésbeli különbségét gyakran megkérdezi;
5-6 éves korig	- a hangok és szavak hangzásáról pontos kép alakul ki, - a gyermek növekvő érdeklődést mutat a szavak formai ismertetőjegyei iránt, - szívesen keres rímelő szavakat, - képes hangok meghatározására a szavakban. (vö.: Levina 5. fok)

Breuer - Weuffen (1981) erre az életkori csoportra nézve állapítják meg, hogy a nagycsoport kezdetén a fonematikus és ritmikai megkülönböztető képesség színvonala arra utal, hogy mindkét képesség intenzíven fejlődik ebben az időszakban. Az óvodások kb. 50%-a ér el a két területen olyan eredményt, melynek alapján képesek lesznek az írott beszéd elsajátítására.

Más szerzők nem az életkor, hanem a megkülönböztetendő hangok szerint állítanak fel fokozatokat. *Shinkin* (1965) a következő sorrendet állítja fel: A gyermek először a vokálisokat és a konzonánsokat tudja megkülönböztetni, ezt követi a vokálisok közötti differenciálás, és csak ezután lehetséges a konzonánsok differenciálása. Az általa megállapított nehézségi fokozatok:

- I. konzonáns-vokális
- II. vokálisok egymás közt
- III. zöngés-zöngétlen konzonánsok
- IV. zöngés konzonánsok egymás közt
- V. zöngétlen konzonánsok egymás közt
- VI. sziszegők egymás közt ⁵

A fonematikus hallás fejlődésének vázlatos ismertetése után tekintsük át az emberi hallás eme speciális válfajának funkcionálását.

A fonematikus hallás működése

Már a fonematikus hallás meghatározásánál jeleztük, hogy e jelenség többféle működést takar. "... a gyermeknek az auditív beszédészlelés során egyrészt jól kell differenciálnia, másrészt azonban el kell vonatkoztatnia a beszéd folyamatokban éppen elhangzott beszédprodukciótól, hogy ... az alapegységhez, a fonémához eljusson." (*Sassenroth*, 1991. 26.)

Baudisch (1968) úgy véli, hogy az akusztikus differenciálást és generalizálást csak az artikulációs differenciálással és generalizálással együtt, sőt azon keresztül lehet vizsgálni. Ezt a nézetet erősíti *Isačenko* (1966), mivel szerinte a fonémákat, melyeket a beszélő az információ kódolásához elemi szimbólumként használ, olyan artikulációs utasítások halmazaként is értelmezhetjük, melyek optimális akusztikus kép kialakulásához vezetnek.

Shinkin (1965, 55.) megállapítja, hogy a fonémák differenciálása meghatározott törvényszerűségeknek van alávetve. "Kezdetben csak a legkifejezettebb komponensek alapján differenciálják őket, később egyre finomabb jegyeik szerint."

Petermann (1986) szerint a fonematikus differenciálásnál a szavak jelentéséből indulunk ki. A szavakat egységes képződményekként állítjuk szembe egymással. Különböző jelentésüket a fonémák alapján kell felismerni.

A fonematikus halláshoz már igen korán kapcsolódnak bizonyos automatizmusok. Analizáló tevékenység csak akkor válik szükségessé, ha ismeretlen szó fordul elő. A fonémastruktúra feltárása során az emlékezetben elraktározottakhoz viszonyítunk. Döntenünk kell abban a kérdésben: azonos vagy eltérő? Ha a döntés pozitív, biztosak vagyunk a

jelentésben. Ez a bizonyosság azonban az iskoláskort megelőzően csalóka is lehet, tévedésekhez is vezethet. Az óvodás gyermek a szavak felismerésében csak a hallásra támaszkodhat. A számára ismeretlen szavakat esetenként kritikátlanul azonosítja olyanokkal, melyeket már ismer, ha fonémastruktúrájuk hasonló. (u.ott)

Subosits (1982/b) a beszéd felfogásában három síkot különböztet meg:

1. a fonematikai sík, a szövegben előforduló fonémák;
2. a lexikai sík, a szövegben szereplő szavak;
3. a szintaktikai sík, mely a szövegben előforduló mondatok felépítését tartalmazza.

Ennek megfelelően a hallgató idegrendszerében is három elemzési eljárás valósul meg. Számunkra közülük az első síkhoz kapcsolódó a legérdekesebb: a beszédhangok elemzése és percepciója. Amikor a hallgató meghallja a beszélő szövegét, a szöveg hangtani egységei kétfajta elemzési szűrőn jutnak át. Az egyik az **auditív elemzés** szűrője, a másik az előrejelzés következtében várható egységek "befutása", az ún. **előrejelzettségi struktúra**. Például ha elhangzik a szövegben a katona szó, a hallgató a /k/ hang meghallása után magánhangzót "vár", mert a magyar nyelvben nagyobb a valószínűsége annak, hogy mássalhangzó után magánhangzó következzen, mint annak, hogy mássalhangzót mássalhangzó kövessen. A hang auditív elemzése után kerül sor a várt és a ténylegesen "befutott" hang összevetésére, amelyre a fonematikai összehasonlító részben kerül sor. Mind az előrejelzettséget, mind a tényleges auditív elemzést a tudatban tárolt fonematikai normák segítik elő. A szövegben előforduló beszédhangok percepciójában tehát nagy szerepe van az előrejelzettségnek. Néhány ilyen előrejelzettségi struktúra például:

- általában nagy a valószínűsége annak, hogy magánhangzót mássalhangzó követ vagy fordítva;
- kisebb a valószínűsége annak, hogy mássalhangzót mássalhangzót követ, vagy hogy két mássalhangzó után egy újabb következzen;
- ugyancsak kevésbé valószínű, hogy egy-egy szóban két magánhangzó kövesse egymást;
- nagyon valószínű, hogy egy mély hangrendű szóhoz mély hangrendű toldalék járul stb.

A fonematikus hallás működésének az eddigiekben ismertetett koncepciói feltételezik, hogy a hallgató a minden egyes fonémára tipikus akusztikus paramétereket felismeri, és a beszéd folyamat kontinuitását ismét a fonémák lineáris sorára szegmentálja. (*Isačenko*, 1966.) A fonémával, illetve a beszédpercepcióval foglalkozó részekben is jeleztük azonban, hogy például ugyanaz a zörej a hangkörnyezettől függően más magánhangzót jelenít meg, illetve hogy a hangok az előrejelezhetőséget meghaladó módon is kapcsolatban vannak egymással, hatnak egymásra.

Masendorf (1983) éppen ezen megfontolásból az eddigiektől eltérő álláspontot képvisel. Megközelítésmódját **beszéd- és kognitív pszichológiai kiindulásnak** nevezi.

Felfogása szerint a hangzó beszéd folyamata nem a hangokból mint a fonémák realizációjából áll. A hangok mint fonémarealizációk pusztán szegmentumok, melyek funkciója a gyermek számára rendkívül nehezen

ismerhető fel. Képzeljük el - szólít fel a koncepció kidolgozója -, hogy beszédünk szótagokban fejeződik ki. Ezek a szótagok (hangegységek) sematikus **szonogrammok**ban képeződnek le, ahol is egyértelműen kiderül, hogy a mássalhangzók nem kapcsolhatók le szótagbeli kontextusukról. Vegyük például a **di** szótagot magnóra. Ha az **i**-től különböző távolságra elvágjuk, a kísérleti személyek végül már csak egy ciripelő vagy sziszegő hangot hallanak, amely egyáltalán nem felel meg a **d**-nek. Eszerint tehát egy olyan szótagot, mint például a **di**, nem oszthatunk két szegmentumra, egy tiszta **d**-re, illetve egy tiszta **i**-re. Ezzel világossá válik, hogy a mássalhangzók csak vokális kontextusban (a szótag kontextusában) válnak beszédhangként hallhatóvá, illetve hogy nagyon különböző hangokat (például di, du) azonosítunk a **d** hanggal, hallunk **d**-nek, feltételezve, hogy a vokális kontextus létezik. Az észlelés során a hangok összegződnek, a fonéma mint konstrukció nagyon nehezen érzékelhető.

Masendorf (u.ott.) ebből következő megállapítása, hogy a **beszédészlelés természetes alapegysége** (tagolási elve) a **szótag**, nem pedig a fonéma. A mindenkoriban beszédben gyakran előforduló hangkombinációk szuperjelként értelmezhetőek, a memóriában kisebb tárolási kapacitást igényelnek, mint az egyedi hangokból álló hangsorok.

Gósy (1989) a beszédészlelés fejlődésében fontosnak tartja a **percepció bázis** kialakulását. "**Percepció bázison ... azt a sajátos működéssorozatot értjük, ahogyan az elhangzó beszédet feldolgozzuk; mégpedig úgy, hogy a nyelvi sajátosságok meghatározók, és hatnak a fiziológiai rendszer működésére.** Ennek megfelelően a folyamat általános, nyelvfüggetlen vázára erősen nyelvfüggő szabályrendszer kapcsolódik." (Gósy, 1989. 16.)

Őt is erősen foglalkoztatja a **szegmentálás** kérdése. Felmerül a kérdés, hogy a szegmentálás felfogható-e egy speciális hallási folyamatnak, amely a fonetikai osztályozást is tartalmazza, vagy a szegmentálás magának a fonetikai osztályozásnak az automatikus következménye. A legtöbb artikulációs konfiguráció instabilnak tekinthető, mivel egyes esetekben kis artikulációs változásnak nagy akusztikai változás a következménye és megfordítva. Az artikuláció és az akusztikum között tehát nem lineáris a kapcsolat. Éppen ezért nehéz egy akusztikai jelben meghatározni azt a részletet, amely az adott fonémát realizálja, mert néha éppen az átmenetek, a szomszédos hangok hordozzák az arra jellemző információt. Közelebb jár a valósághoz az a megfogalmazás, mely szerint "az előzetes hallási szegmentálás inkább szótag szintű, a szótagon belüli szegmentálás pedig valószínűleg szinonim az osztályozással magával." (*Studdert-Kennedy*, 1980. idézi Gósy 1989. 27-28.)

Ezek után kérdés, mi tekinthető **elemi percepció egységnek**. Gósy (ld. fentebb) is utal azokra szerzőkre, akik - hosszú ideig legelfogadottabban és legszélesebb körben - a fonémát tekintették beszédmegértési egységnek. Ez a hipotézis mint már korábban említettük, azon alapult, hogy az akusztikai folyamat tükrözi a fonémák egymásutániségét. Az előzőekben feltehetően már sikerült igazolni, hogy a fonéma elhatárolása az akusztikumban igen nehéz. Az elsődleges döntés nem feltétlenül fonéma-szinten történik.

A fonémára épülő koncepciót a megkülönböztető jegyeken alapuló beszédpercepció gondolata váltotta fel. (Erre is találunk példát az előzőekben.) Az úgy működne, hogy a bejövő jelet minden esetben egy bináris kérdés fogadná, például: zöngés/zöngétlen, vokális/nem vokális. A kérdéssorozat végeredményeként alakulna ki a megkülönböztető jegyek összességéből a fonéma. Ez a koncepció sem oldja meg azonban a szegmentálás problémáját. (Gondoljunk például a néhány oldallal ezelőtt példaként használt jégpálya szóra! A harmadik hangnál a zöngés/zöngétlen kérdésre azt kellene válaszolnunk, hogy zöngétlen, hiszen /k/ hangot észleltünk a szóban. Az a kisiskolás azonban, aki az így besorolt fonémának megfelelő grafémát írná a füzetébe, alighanem piros javítással elcsúfítva kapná vissza az irományt.)

Az előzőek alapján több kutató nagyobb nyelvi szegmentumot jelöl meg a beszédfelismerés egységeként. Ilyen például a **mássalhangzó-magánhangzó-kapcsolat**, vagy a még szélesebb körben elterjedt **szótag**, mint elemi percepciós egység. Nagyságrendben a következő szerveződési egység a **szó**, amelynek már a jelentéstartalmát is figyelembe kell vennünk. A szónál nagyobb méretű egység az ún. **fonémikus frázis**, melynek ismérve a határjegy, nagyságrendje nem pontosan meghatározott, egy, de inkább több szóból álló beszédrészlet. A következő szerveződési egység a **mondat**, ezen belül is a **magmondat**. Az ezt az elvet valló kutatók szerint a beszédet mondatstruktúrákként azonosítjuk, és ezekből következtetjük ki - "lefelé és felfelé" - a kisebb és nagyobb nyelvi szegmenseket.

Egyre nagyobb teret hódít az a hipotézis, hogy a folyamatos beszéd megértése bizonyos hierarchia megtartásával a **globális egész** azonosításával és értelmezésével történik. Eszerint nem létezik egyedülálló percepciós egység, csak a folyamatosságok hierarchiája. A rendszer működése úgy képzelhető el, hogy megtörténik például a döntés, majd módosul-folytatódik a döntéssorozat a szótagok, morféma, szavak stb. szintjén, de az utóbbi szint(ek) mindig visszautal(hat)nak az előzőkre, sőt meg is változtathatják az újabb információ alapján a korábbi döntést. (Ilyen alapon "tudjuk", hogy a **jékpályának** hallott szóban /g/ fonéma szerepel.) Ez a felfogás így nem zárja ki azt a lehetőséget sem, hogy a fonémáról történő végleges döntés a jelentés aktivizálása után történjen.

Gósy (1989) véleménye szerint egy fonémadöntés meghozatalához az alábbi hangkörnyezeti (kontextuális) hatásokat kell minden esetben figyelembe venni:

- a követő (estenként a megelőző) beszédhang minősége,
- a szótagban elfoglalt helyzet,
- a szótag szerkezete,
- bizonyos szupraszegmentális tényezők.

Kísérleti eredményei szerint "a fonémadöntés alapja minimálisan egy magán- és egy mássalhangzóból álló hangkapcsolat kell hogy legyen, amely lehet egy magán- és több mássalhangzós szekvencia is." (Gósy 1989. 67.) (vö.: *Masendorf* koncepciója)

A fonémaszinten zajló művelet tulajdonképpen egy többválasztós feladatsor megoldása. A választási lehetőségek a következők:

- a beszédhang egyértelműen besorolható a megfelelő fonémaosztályba,
- több beszédhang ugyanabba a fonémakategóriába kerül,
- mássalhangzó-kapcsolatban lévő beszédhangról el kell dönteni, hogy fennállhat-e a hasonulás vagy az összeolvadás jelensége,
- feltételesen azonosított, valószínűsített beszédhangról el kell dönteni, hogy valójában melyik fonémának felel meg.

A 4. ábráról leolvasható (l. következő oldal), hogy egyszerű hangszerkezetű rövid szavak azonosítása is több szinten, számos visszacsatolással zajló, bonyolult működést igényel. A feltételezett folyamat bináris döntések sorozatát tartalmazza. Hosszabb szavak esetén a folyamat természetesen folytatható. Számos olyan szavunk van, melyben a fonémák felismerését a hangok kölcsönhatása az itt ábrázoltnál sokkal nagyobb mértékben befolyásolná, tehát lényegesen több utólagos korrekcióra lenne szükség. A művelet ezekben az esetekben még összetettebb.

Schwarz, C. (1985) egészen új szemszögből, az iskolai teljesítmények elégtelenségét, illetve ezek okait vizsgálva közelíti meg a problémakört. Egységes rendszerként kezeli a **hallás - gondolkodás - beszéd** szerveit, szervrendszereit és funkcióit. Elgondolása szerint e rendszer elemei kölcsönhatásban vannak, és együttesen felelősek a szóban elhangzó információk felvételéért és dekódolásáért, valamint a szóban kifejeződő közlemények küldéséért és kódolásáért.

Sémáit a logopédiai gondolkodás számára alakította ki, munkahipotézisként.

Rendszerében négy területet különít el.

I. periférikus - impresszív terület

- organikusan felöleli mind a nem nyelvspecifikus hallási és gondolkodási területeket, mind a nyelvspecifikus hallás - gondolkodás - beszédszerveket (külső fül, középfül, belső fül, servus vestibulocochlearis, első neuron)

- funkciói:

nem nyelvspecifikus

nyelvspecifikus

- a nem beszédhang-jellegű zörej- - **beszédhangok hangingereinek felfogása (fonematikus input)**

(kiemelés tőlem GÉ)

- a hanghullámok továbbítása a dobhártyához
- a hanghullámok átvitele
- a mikrofonpotenciálok kialakulása
- akciós potenciálok keletkezése (idegimpulzusok)=kódolás
- továbbvezetés

II. centrális-impresszív terület

- organikusan nem nyelvspecifikus és nyelvspecifikus hallás - gondolkodás - beszéd - rendszereket foglal magába (kéreg alatti akusztikus magvak, központi hallóidegpálya a másodiktól az utolsó neuronig, primer hallókéreg = akusztikus projekciós terület a gyrus temporalis superiorban)

- funkciói:

nem nyelvspecifikus

nyelvspecifikus

- az idegimpulzusok továbbítása és elsődleges integrációja - a nem beszédhang-jelegű zörej-inputok percepciólása = "valamit" hallani	- az idegimpulzusok továbbítása és elsődleges integrációja - mindkét fül gerjesztésének tartalmi - az impulzusok időbeliségének összehasonlítása - számos motorikus struktúra összekapcsolása - a fonetikai input percipiólása = "valamit" hallani

E második területen belül a szerző kiemelten foglalkozik a **nyelvspecifikus fonematikus- mnesztikus részterülettel** (a sematikus ábrákon Wernicke nevének kezdőbetűje, nagy W fogja jelölni).

- Organikusan a fonematikus engramképzést és előrejelzést végző kérgi struktúrákat foglalja magában, azaz az elsődleges hallókéreggel szomszédos másodlagos hallókérget, mely általában a bal felső halántéktekervény hátsó szelvényében helyezkedik el (Wernicke-féle mező). Társult rendszerei: a limbikus rendszer, mely az emóciókért, motivációkért és viselkedésmódokért felelős, ill. az emlékezeti funkciókban játszik szerepet, valamint a formatio reticularis, mely az ébrenlétért és a figyelemért felel.
- Funkcionálisan ezen a területen raktározódnak a nyelvi-beszédbeli érzetek, itt valósul meg az emlékezés és a felismerés. Fonematikus engramok képződnek, és a fonematikus emlékezeti teljesítmények alapján előrejelződnak ("előre halljuk" a kimondandó szót). Ugyancsak e területen jönnek létre a beszéd során a hangok, szavak, mondatok belső hangzási képei, melyet belső hallásnak is nevezünk. "Az, hogy a fonematikai-mnesztikai területet (W) neuroanatómiai és neurofiziológiai szempontból még nem tudjuk egzaktan meghatározni, nem változtat azon a tényen, hogy **kétség kívül létezik specifikus emlékezet a fonematikus történések számára**, az összes nyelvi-, beszédbeli és nyelvi - írásbeli teljesítmény alapvető előfeltételeként." (Schwarz, 1985, 31.) Ennek korlátozottsága a belső hallás zavarát váltja ki, ami pedig a hangzó beszédhez és az írott beszédhez kötött tevékenységek alapjául szolgál.

A fonematikai percepcióhoz kötődő specifikus emlékezeti működés az első hetektől kezdve **fejlődik**, az erre szolgáló kérgi régiókra épülve, de **kizárólag a beszédnek** az emberi hallószervre gyakorolt hatása **alapján**. A fonematikai érzetek megismerése és újrafelismerése feltételezi, hogy minőségeket, mennyiségeket és szekvenciákat kell igen pontosan

elemezni, differenciálni, azonosítani és összehasonlítani. (A finomabb különbségeket azután sajátítjuk el, ha azok a megértés szempontjából fontosakká válnak. vö. *Beckher*)

A beszédbeli inputokat a W mezőben fonematikai kvalitásaik és kvantitásaik szempontjából apperceptáljuk, a hozzájuk kapcsolódó nyelvi tartalmakat ellenben nem. A fonematikai mnesztikus teljesítmény, mely a fonematikai gnosztikus teljesítmények alapján jön létre, **előfeltétele** a hangzó beszéddel, ill. írott beszéddel közvetített információk tartalmi megértésének. **Nem azonos** azonban a tartalmi megértés műveletével. A beszélt, ill. a hozzá kapcsolódó írott nyelv alkalmazása megkívánja, hogy különféle fonéma-mintákat minden időben korlátozás nélkül reaktivizálni tudjunk. Ezek váltják ki ugyanis a megfelelő artikuléma-mintákat, valamint irányítják és segítik a szándékos nyelvi megnyilvánulásokat.

Ugyancsak a centrális-impesszív területhez tartozik - *Schwarz* felosztásában - **a beszédspecifikus, artikulátorikus - praktikus részterület.** (jele a későbbiekben B), mely

- organikusan a beszédspecifikus, szekunder taktilis/kinesztetikus kérgi mezőket (*Brodmann* 40.), és a beszédspecifikus szekunder motorikus kérgi területeket (*Brodmann* 44-45.) tartalmazza. Ehhez is társul természetesen a limbikus rendszer, és a formatio reticularis működése.
- Funkcionálisan ide tartozik az artikuléma-minták és az artikulációhoz kapcsolódó fonáció-minták képzése és előkészítése, valamint artikulátorikus és artikulációval kapcsolatos fonatorikus mozgás-vázlatok kezdeményezése.

A harmadik részterület a **beszédspecifikus gondolati szerveződés** (G). E működést a w, g és b mezők funkcionális komplexumaként kell értelmezni, melyben a fonematikus és az ezeknek megfelelő artikulációs - taktilis/kinesztetikus engrammok legkülönbözőbb kombinációi asszociálódnak a feldolgozott és elraktározott beszédbeli percepciókkal. Ez egyrészt a beszéd tartalmi megértését teszi lehetővé, másrészt pedig a beszédkonceptiót, azaz a beszédnek önmagunkban történő kialakítását és tervezését.

III. centrális-expresszív terület

- Organikusan a nem beszédspecifikus, ill. beszédspecifikus rágó, nyelő hangképző mozgások lefutását meghatározó kérgi területeket és idegpályákat öleli fel.
  - a rágó és nyelő szerv, a hangképző szerv primer motorikus kérgi területei,
  - ezen szervek motorikus kérgi idegpályái (V., VII., IX., X., XII. agyideg),
  - az extrapiramidális pályák, melyek az akaratlan és automatizált mozgások beidegzését látják el,
  - az agytörzs,
  - a kisagy.

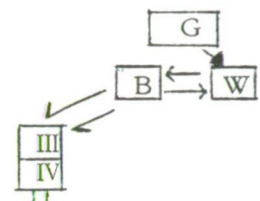
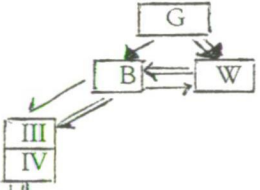
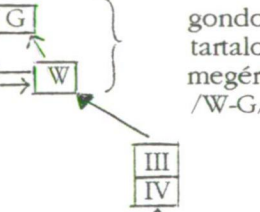
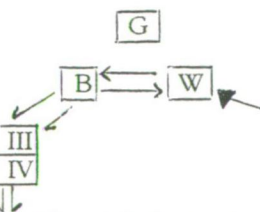
IV. perifériás-expresszív terület

- organikusan az agyidegek perifériás efferens pályáit jelentik (V., VII., IX., X., XII. agyideg), valamint a rágó és nyelő szerveket - száj, nyelv, garat, orr, a hangképző szerv, a gégefő.

Ez utóbbi két területtel a szerző nem foglalkozik részletesen.

Végül szisztematikusan foglalja össze az említett területek egységes rendszerre szerveződését az egyes nyelvi tevékenységekben.

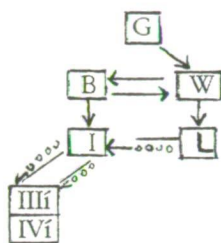
(Schwarz 1985. 588-593 nyomán)

<p>1. spontán beszéd</p> <p>a kívánt beszédprodukció</p>	<p>A gondolati tartalomból (G) kiindulva előrevetítjük a megfelelő, a W mezőben tárolt fonéma-mintákat (tárolt hang-, szó- és mondathangzás), továbbá állandó fonematikai irányítás és kontroll mellett (a W révén) a B útján átalakítjuk megfelelő beszédmozgásokká (III., IV.).</p>
<p>2. automatizált beszéd</p> <p>a kívánt beszédteljesítmény</p>	<p>A gondolati tartalmak a beszédmozgásokat (III., IV.) - túlnyomórészt a G-B automatizált összeköttetésével - közvetlenül a B-ből váltják ki. ("Automatizált" beszéd pl. az egyszerű felsorolás, számlálás, napok, hónapok neve, állandó beszédfordulatok alkalmazása, üdvözlési formulák, begyakorolt dal-szövegek éneklése, szitkozódás stb.) Az automatizált beszédnél is megmarad azonban bizonyos segítő fonematikai irányítás és kontroll (↓) (a G-W, W-B közt.)</p>
<p>3. beszédértés</p> <p>gondolati tartalom megértése /W-G/</p> <p>fonematikus input</p>	<p>A hallott (I-II.), a W mezőbe jutott fonémasorrendet ("beszédet") a B közreműködésével identifikáljuk ("belső együttbeszélés" a beszéd hallgatása során), és asszociáljuk a hozzájuk tartozó gondolati tartalmakat ("kapcsolás", "megértés", "felfogás").</p>
<p>4. értelmetlen utánmondás</p> <p>kívánt beszédteljesítmény fonematikus input</p>	<p>A hallott (I.,II.) a W-ben (a B közreműködésével) azonosított fonémasorrendet a B útján közvetlenül artikulált beszéddé alakítjuk át (a G-ben történő asszociációk nélkül (mint pl. nem tanult idegen nyelv utánamondásakor).</p>

<p>5. értelmes utánmondás</p> <p>kívánt beszédteljesítmény fonematikus input</p>	<p>A hallott (I., II.), a W-ben (a B támogatásával) azonosított fonémasorokat összekapcsoljuk a hozzájuk tartozó gondolati tartalmakkal, azaz megértjük tartalmukat. A kiváltott gondolati tartalmakból kiindulva (a D-ben) a megfelelő, éppen most hallott, a W-ben azonosított és ott szilárdan rögzült fonémasort újra előhívjuk, és állandó fonematikai irányítás és kontroll mellett (a W-n át) a B útján alakítjuk a megfelelő beszédmozgásokká. (III., IV.):</p>
<p>6. megértés nélküli hangos olvasás</p> <p>kívánt olvasási teljesítmény a betűket illetően</p> <p>betűkre vonatkozó optikai input</p>	<p>A látott (Iv, IIv), az L mezőben (a legémákra - egy adott nyelv írás-jegyeire, azaz betűkésztetere vonatkozó mnesztikus terület) újr felismert betű- és szóképek fonematikai kapcsolódás nélkül (OOOO→) kiváltják a W-ben a velük asszociálódott beszédhang - és szóhangzásokat, melyek gondolati asszociációk nélkül közvetlenül váltják ki a megfelelő beszédmozgásokat (III., IV.) pl. egy ismert betűkkel írt, ismeretlen nyelvű szöveg olvasásakor.</p>
<p>7. értő hangos olvasás</p> <p>kívánt olvasási teljesítmény a betűket illetően</p> <p>betűkre vonatkozó optikai input</p>	<p>A látott (Iv, IIv) az L mezőben újra - felismert betű- és szóképek fonematikai kapcsolódás nélkül (OOOO→) kiváltják a W-ben a B közreműködésével a velük asszociálódott hang-, szó- és mondathangzásokat, melyek a G-hez kapcsolódó asszociációk révén elvezetnek a megfelelő gondolati tartalmakhoz, azaz az olvasott szöveget tartalmilag megértjük. A megértett szöveget a G-W-B - III.-IV. útján hallhatóan is megjelenítjük.</p>
<p>8. értő néma olvasás</p> <p>betűkre vonatkozó optikai input</p>	<p>A látott (Iv, II) az L-ben újra felismert betű- és szóképek fonematikai kapcsolódás nélkül (OOOO→) kiváltják a megfelelő hang-, szó- és mondathangzásokat (W), és asszociációkat váltanak ki a G-ből ("tartalmi megértés"), anélkül, hogy az L- és a G-W kapcsolat a B révén hallható megnyilvánulásokhoz (III., IV.) vezetne. Az olvasott és megértett szöveg a belső beszéd szintjén marad (G-W-B).</p>

9. spontán írás

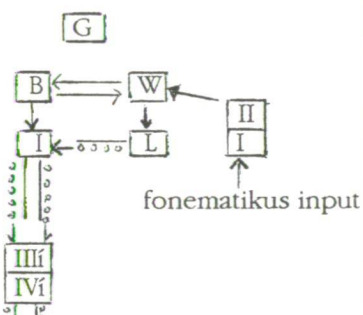

a kívánt írásbeli teljesítmény (betűk)

A gondolati tartalomból kiindulva használjuk fel előrevetítésre a W-ben tárolt megfelelő fonéma-mintákat (beszédhang-, szó- és mondatminták), melyeket a W-B feedback segít és kontrollál. Járulékosan bekapcsolódnak a W-ből kiindulva a működésbe hozott hang-, szó- és beszédmintáknak megfelelő, az L-ben tárolt betű és szóképek (legéma-minták), melyek folyamatos "belső optikus mintákként" alapozzák meg a kéz írásmozgását, és az írás(tanulás) során jelentkező állandó együttmondással működésbe hozzák a graféma-mintákat és az írásmozgás-vázlatokat. (I) (IIIi, IVi)

Az írás során működő belső beszéd - főleg gyakorlatlan íróknál - az ajkak megfigyelhető néma együttmozgásában is megmutatkozik.

10. diktálás utáni írás, megértés nélkül

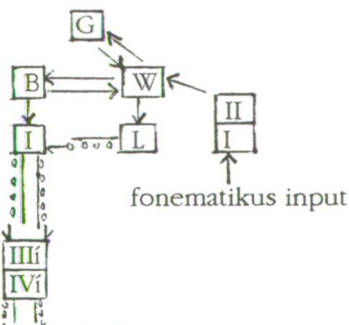
kívánt írásbeli teljesítmény (betűk)

A hallott (I, II,) diktált beszéd előrevetíti a megfelelő fonéma-mintákat (W), és a hozzájuk társított artikuléma-mintákat (B). Mindez a W-B feedback révén kiváltja a hallottak együttmondását a belső beszéd szintjén. Ezzel egyidőben a különböző fonémáknak és fonéma-soroknak megfelelő, - az L-ben tárolt legéma - minták (betű- és szóképek) is működni kezdenek, melyek a szükséges írásmozgások belső optikus mintáit segítik. Ugyancsak egyidejűleg kiváltódnak a tárolt (L) grafémaminták is (a leírandó betűk írásmozgásainak előrevetítéseként), valamint a szükséges írásmozgás-vázlatok. (I)

Ezután következik a W-B kapcsolat támogatásával - a valódi írásmozgás-láncolat. (IIIi, IVi).

Ez a működés nem feltételezi a diktált szöveg megértését, hiányzik a W és G közötti kapcsolat.

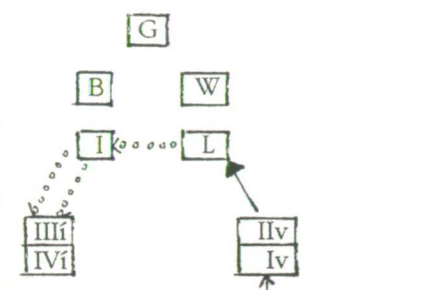
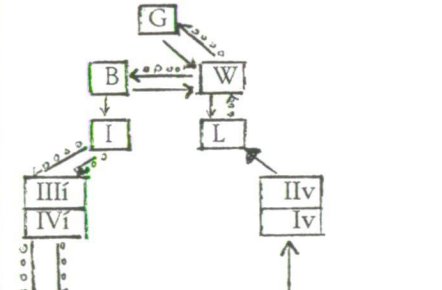
11. diktálás utáni írás, értelmezéssel

kívánt írásbeli teljesítmény (betűk)

A hallott (I, II,) diktált beszéd előrevetíti a megfelelő fonéma-mintákat (W), és a hozzájuk társított artikuléma-mintákat (B). Feedback-kapcsolat jön létre (W-B) a hallott szöveg belső együttmondása révén, valamint kiváltódnak a W-ben azonosított fonémáknak és fonéma-mintáknak megfelelő, a G-ben raktározott gondolati tartalmak. A működésbe hozott gondolati tartalmak újra előhívják a W-ben már azonosított és ott rögzült fonéma-sorrendet, mely aktiválja a megfelelő, tárolt graféma-mintákat, és a betűk mozgásvázlatait (i) (W-L és W-B kapcsolat), majd lefuttatjuk a tervezett írásmozgásokat (IIIi, IVi). Azaz a hallott, a belső beszédben együttmondott és tartalmilag megértett diktált szöveget a G-W-L-i és a G-W-B-i útvonalak révén írásban reprodukáljuk.

<p>12. másolás megértés nélkül</p> <p>a kívánt írásbeli teljesítmény (betűk)</p> <p>betűkre vonatkozó optikus input</p>	<p>A megértés nélküli másolásnál tulajdonképpen mechanikus utánzásról van szó, betűket és betűcsoportokat reprodukálunk anélkül, hogy a leíráshoz ismernünk kellene a fonematikus tartalmakat. (pl. idegen nyelvű szöveg másolása a nyelv ismerete nélkül.) A megértés nélküli másolás az L és í funkciókon alapul, a fonematikai-artikulációs működésektől teljesen függetlenül kiváltható optikus-írasmozgásos teljesítményt jelent, mely pl. a legsúlyosabb beszédsérülések (afázia, diszfázia) esetén is megmarad, (amennyiben a kérgei sérülés nem érinti a L és/vagy í területeket, vagy a nem nyelvspecifikus optikus/mnesztikus és/vagy grafo-praktikus funkciókat.</p>
<p>13. értelmes másolás</p> <p>a kívánt (intakt) írásbeli teljesítmény (betűk)</p> <p>betűkre vonatkozó optikai input</p>	<p>A leírandó látott (Iv, IIv), az L-ben újrafelismert betű- és szóképek fonematikai elem nélkül (OOOO→) kiváltják a W mezőben a megfelelő hangokat és szóhangzásokat (fonéma-mintákat), valamint az azokhoz társított artikulálmintákat és artikulációs mozgásvázlatokat (B). A W-B közötti feedback kapcsolat vezet el a látott leírandó betűk és szavak belső együttmondásához, a W mezőben előrevetített fonémaminták egyidejűleg asszociatív úton működésbe hozzák a G-ben a megfelelő gondolati tartalmakat. Ez utóbbiakból kiindulva újra előhívjuk az L mezőn át az előrevetítéshez felhasznált fonémákat és fonémacsoportokat (W), valamint a nekik megfelelő legémákat és legémacsoportokat (L). Egyidejűleg aktivizáljuk a megfelelő grafémákat és grafémacsoportokat (az elvégzendő írásmozgások (belső "előrevetítése"), ill. a betűkhöz tartozó mozgásvázlatokat (I). A W-L és W-B közti kapcsolatok segítik elő az értő olvasással feldolgozott szöveg leírásához szükséges mozgásokat (IIIi, IVi).</p>

Schwarz rendszere újszerű ötvözetét adja mindama működéseknek, melyeket eddig a hallás, fonematikus hallás címszavaknál tárgyaltunk. A rendszer a beszélt és írott nyelv további elemeit is beépíti. Számunkra különösen jelentős, hogy egy kivételével (értelem nélküli másolás) valamennyi tevékenységben szerepet játszik a fonéma-minták felidézése, elemzése, összehasonlítása, előrevetítése. Témaválasztásunk e szempontból - úgy tűnik - indokolt.

Problémafelvetés és célkitűzés

A témaválasztás indoklása

Akár *Schwarz*nak a fentiekben vázolt rendszerét, akár az előzőekben bemutatott egyéb megközelítésmódokat vesszük alapul, úgy tűnik, hogy a fonéma- minták felidézése, elemzése, összehasonlítása, előrevetítése nyelvi tevékenységeink legtöbbszörében szerepet játszik. A fonematikus hallás fejlettsége eszerint jelentősen befolyásolhatja nyelvi működéseink színvonalát, mind a közlés, mind a befogadás szerepében, a szóbeli és írásbeli jelrendszerben egyaránt.

Az 1975 májusában *Nagy J.* és munkatársai által lefolytatott, 10.000 5-6 éves gyermekre kiterjedő vizsgálat többek között a hangzódifferenciálás fejlettségét is felmérte. E területtel kapcsolatban megállapítást nyert, hogy "A hangzódifferenciálásra vonatkozóan alig van anyag a hazai logopédiai irodalomban. Annak ellenére, hogy a hangzódifferenciálás a sikeres iskolakezdés egyik legfontosabb kérdése és a diszlexia egyik alapvető oka lehet." (*Nagy* 1980. 31.) A vizsgálat adatainak elemzéséből az is kiderül, hogy "a hangzódifferenciálás elsajátítása hosszan tartó folyamat, mely nem ér véget az iskola első és második osztályában sem. Az első osztály végén 6-8%, a második osztály végén pedig 4% körüli a hangzódifferenciálással küszködő gyermek a vizsgált 3 hangzópárra vonatkozóan. Ugyanekkor e 6 hangzó hibás képzésében az 1-2. osztályokban a gyermekek aránya már tized- és századszázaléknyira csökkent." (u.o. 32.)

Az ún. Zala megyei vizsgálat keretében a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola *Dr. Illyés Sándor* vezette munkacsoportja többek között e területen is felmérte a megye enyhén értelmi fogyatékosnak minősülő 1-2. osztályos tanulói, valamint az általános iskola 1-2. osztályában gyengén tanuló gyermekek teljesítményét. A vizsgálatához a *Nagy J.* és munkatársai által kialakított PREFER (Preventív Fejlettségvizsgáló Rendszer) hangzódifferenciálási szubtesztjét alkalmaztuk. (Az előzőekben említett 10.000 gyermekre kiterjedő vizsgálat eszköze ugyancsak a PREFER volt.) Az általunk végzett vizsgálat hangzódifferenciálási teljesítményeit az 1. sz. táblázatban mutatjuk be.

1. sz. táblázat: Hangzódifferentiálási teljesítmények kisegítő iskolai 1-2. osztályos tanulók, valamint általános iskolai 1-2. osztályos gyengén teljesítő tanulók körében

tanulócsoport → hibaszám ↓	kisegítő isk. 1.oszt.	általános isk. 1.oszt.	kisegítő isk. 2.oszt.	általános isk. 2.oszt.
hibátlan	64,17	69,27	67,31	78,32
1 hiba	13,33	17,73	18,27	13,55
2 hiba	6,67	9,93	7,69	4,07
3 hiba	13,33	2,13	0,96	3,25
nincs adat	2,50	0,95	5,77	0,81

Az 1-2-3 hibát ejtő tanulók viszonylag magas aránya - mely az olvasás-írás jelrendszerének elsajátítása után is fennáll - ugyancsak indokolja, hogy a fonematikus hallás fejlettségét az eddigieknél kiterjedtebb hangtartományban is érdemes lenne felmérni.

További indokként jelenik meg, hogy az általam az 1981/82. tanévben^{végzet} 360 gyermekre - 120 nagycsoportos óvodás, 120 általános iskola 2. osztályos, 120 kisegítő iskola 3. osztályos - kiterjedő vizsgálat szerint az iskolások esetében az anyanyelvi tárgyak osztályzatai és a hangzódifferentiálási teljesítmények között kapcsolat található (l. 2. sz. táblázat Gaál 1982, 54.)

2.sz. táblázat: Az anyanyelvi tárgyak osztályzatai és a hangzódifferentiálási teljesítmények közötti kapcsolat.

gyermekcsoport	tantárgy	osztályzati átlag	hibaátlag	korrelációs együttható
kisegítő iskola 3.oszt.	olvasás	3,8	2,67	-0,08
	írás	2,7		-0,12
általános iskola 3.oszt.	magyar nyelv és irodalom	3,9	0,83	-0,45

A korrelációs együttható előjele érzékelteti, hogy jobb anyanyelvi osztályzat esetében kevesebb a hangzódifferentiálási hibák száma. Az összefüggés az általános iskolásoknál szignifikáns.

A diszlexia (német nyelvterületen olvasás-, helyesírásgyengeség) problémakörével foglalkozó szerzők többsége (többek között *Kossakowski*, *Meixner*) megfogalmazza, hogy a diszlexia tünetei között hangfelcserélések is megfigyelhetők, különösen az azonos képzési helyű hangok, valamint a zöngés-zöngétlen párok esetében. A fentebb említett *Kossakowski* véleménye szerint a hangmegkülönböztető képesség gyengesége közvetlenül hang- és betűfelcserélésekhez vezet. A diszlexiás gyermekek egy része nemcsak az akusztikailag hasonló hangokat cseréli fel, hanem az azonos képzési helyűeket is. Nehézséget jelent számukra a hangok akusztikus ismertetőjegyeinek felismerése. Mivel az olvasás-írás-helyesírás elsajátítását jelentősen megnehezítő részképesség-zavar tünetei között is szerepel a fonematikus hallás nem kielégítő működése, vizsgálata ebből a szempontból is indokolható.

A vizsgálat célkitűzése

Mivel az eddigi vizsgálatok néhány hangpárra terjedtek ki, ill. a hazai szakirodalomban sem található a beszédhangok szélesebb körét átfogó eljárás, vizsgálataimat elsősorban a fonémák teljesebb tartományára kívántam kibővíteni.

Olyan eszközt kívántam kifejleszteni a fonematikus hallás vizsgálatára, mely többszemponútú megközelítésre alkalmas, lehetővé teszi a differenciálási fokozatok megállapítását, viszonylag egyszerű vizsgálati technikát igényel, használata külön felkészülést nem tesz szükségessé, valamint megbízhatóan méri a vizsgálni kívánt területet.

A fejlettségi szintek, esetleges típushibák feltárásával segítséget kívántam adni az olvasás-írás jelrendszerének jobb előkészítéséhez, részben az óvodai fejlesztés keretein belül, részben az iskolai tanulás kezdeti szakaszában.

Ehhez szükségesnek tartottam a magyar szókészlet (lexéma szint) váltóhangos szópárok szerinti feldolgozását.

Ez a szóanyag a vizsgálat szempontjából ugyan "melléktermék", viszont szándékaim szerint jól használható eszköz lehet a pedagógusok kezében a fonematikus hallás fejlesztésére.

Kérdésfelvetések

Egy tudományos munkának általában hipotéziseket illik tartalmaznia a vizsgálandó területtel kapcsolatban. Engedtessek meg nekem, hogy a fontosnak ítélt, engem foglalkoztató problémaköröket inkább kérdések formájában fogalmazzam meg. Részben azért, mert bennem is kérdésekként merülnek fel, részben pedig, mert tapasztalataim szerint a kérdések többnyire konkrétan körvonalazhatók - különösen kevésbé feltárt területek esetében -, mint a gyakran túl általános, esetleg evidenciákat tartalmazó hipotézisek. Úgy vélem, egy kutató munkája során elsősorban kérdésekkel találkozok, melyekre feleletet keres, és ehhez választ, vagy dolgoz ki megfelelő eljárásokat, eszközöket.

A munka megkezdésekor tehát a következő főbb kérdések körvonalazódtak bennem:

- **Milyen a vizsgált népesség fejlettségi szintje a fonematikus hallás területén általában?**
- **Mennyire egyenletes a teljesítmény a különböző fonéma-tartományok terén?**
- **Van-e, ha igen, milyen mértékű összefüggés a fonemapárok különbségének foka és a differenciálásban mutatott teljesítmények között?**
- **Befolyásolja-e az alkalmazott technika a gyermekek teljesítményét?**
- **Mennyiben hat a vizsgálati anyag ismertsége, értettsége a differenciálás eredményességére?**

- Mennyiben használható a kialakított eszköz, ill. milyen átalakításokra, válogatásra van szükség ahhoz, hogy a vizsgálat során alkalmazottnál egyszerűbb, gyorsabb, rutinszerűen végezhető, de megbízható mérésekre alkalmas vizsgálati eszközt nyerjünk?
- Befolyásolja-e, ha igen, mely területeken és milyen mértékben a gyermekek teljesítményét a meglévő, ill. korrigált beszédhiba (hangképzési hiba)?
- Hatással van-e a teljesítményre a gyermek neme?
- Mennyiben függ a gyermekek teljesítménye az életkoruktól?
- Van-e összefüggés a fonematikus hallásban mutatott teljesítmény, ill. az iskolai olvasás-, írástanulás eredményessége között? Ha igen, milyen mértékű?
- Hatással van-e a szavak hosszúsága a differenciálásra?
- Meghatározó-e a fonetikai helyzet a hangok differenciálásában?
- A diszlexia-veszélyeztetettség mutat-e összefüggést a fonematikus hallás fejlettségével?

A jelen tanulmányban csak a kiemelt kérdésekre kerestem választ. A további megfogalmazott, ill. nagy valószínűséggel még megfogalmazódó problémakörök kutatása annak ígéretét rejti magában, hogy a témával való foglalkozást még korántsem tekinthetem lezártnak, a vizsgálódásokat egyrészt a minta reprezentativitásával, másrészt a feltett kérdések körének bővítésével mindenképpen szükséges lenne folytatni.

Az empirikus vizsgálat

A vizsgálat eszköze

A vizsgáló eszköz kifejlesztése

Mivel a hazai gyakorlatban nem állt rendelkezésre olyan eszköz, mellyel a fonematikus hallás tartományát teljeskörűen, többféle technikát felhasználva lehetne vizsgálni, kutatásom során fontos lépést jelentett a megfelelő vizsgáló eszköz kialakítása.

A szakirodalomban olvasható vizsgálati eljárások és eszközök többféle szempontból elemezhetők. Egyes szerzők szintetizált hang-, szótag-, esetleg szóanyagot használnak (Gósy részben), míg többségük természetes emberi beszédet alkalmaz (Beltjukov, Petermann, Breuer-Weuffen, Schilling és Schäfer, Theiner, Schuster, Baudisch, Jelinkova, Gósy - a vizsgálat egy részében, Nagy, Gaál)

Egyes vizsgálatoknál a felhasznált hanganyagot magnetofonról játszották le a vizsgálati személyeknek (Baudisch, Gósy, Gaál - részben), míg a szituációk túlnyomó részében előbeszéddel mutatták be (Beltjukov, Petermann, Breuer - Weuffen, Schilling és Schäfer, Theiner, Schuster, Jelinkova, Nagy, Gaál)

A kutatók egy része többféle metodikai megközelítést is alkalmazott (Gósy, Baudisch), más csoportjuk egy meghatározott módszerre építette vizsgálati eljárását (Beltjukov, Petermann, Breuer - Weuffen, Schilling és Schäfer, Theiner, Schuster, Jelinkova, Nagy, Gaál).

Az egyes eljárásokat részletesebben szemügyre véve:

- a, A **hibásan, ill. helyesen ejtett hangok megkülönböztetésére** épít Jelinkova (idézi Theiner 1968). Az izoláltan, természetes beszéddel ejtett hangokon kívül az alkalmazott vizsgálati anyagban szópárok is szerepelnek, melyek ugyancsak egy-egy helyesen, ill. hibásan ejtett hangban különböznek egymástól. Jelinkova az egyetlen szerző az általam feldolgozott szakirodalomban, aki a helyes és hibás hangképzés megkülönböztetésére építi a fonematikus hallás vizsgálatát. Theiner nem részletezi, hogy a hibás hangképzés pl. mit takar. Ha helyettesítés (paralália) szerepel a hibásan ejtett szóban, úgy a helyettesítő hang más fonématartományba sorolódik, mint az eredetileg vizsgálni szándékozott; ha ellenben ugyanaz a hang szerepel, de pontatlan képzéssel (diszlália), akkor viszont nyugodtan besorolható a tisztán képzett hanggal közös fonéma-tartományba. Az eljárás célravezető volta megítélésem szerint mindezek alapján megkérdőjelezhető.
- b, A vizsgálati eljárások következő csoportjába sorolhatók mindazok, melyek **értelmetlen hangkapcsolatokra (logatomokra)** épülnek.

Beltjukov (idézi *Theiner* 1968) normális hallású és beszédű, orosz anyanyelvű gyermekek beszédhangészlelését vizsgálta. Az általa alkalmazott nyelvi anyag szótagokat tartalmazott, pl.: ты, да, на, та, ра, ша, агу, ашу, атю, аду, аку, ату. A szótagsorok vizsgálata háromszor történt, a vizsgálatvezető és a vizsgálati személy közötti távolság változtatásával - 15, 30, ill. 45m. A szótagokat három vizsgálatvezető (2 férfi, 1 nő) mondta a kísérleti személyeknek, akik a vizsgálatvezetőnek háttal ültek. A probandusok a szótagok lejegyzésével regisztrálták a hallottakat.

A vizsgálat logopédiai szempontú elemzése során *Theiner* néhány kritikus észrevételt tesz, melyekkel egyetértek. *Theiner* nem helyesli a szótagok alkalmazását, mivel - főként a gyermekek számára - a nyelvi egységek között inkább a szemantikus tartalommal rendelkező szavak különböztethetők meg. Kérdésesnek tartja, hogy *Beltjukov* eredményei mennyire tükrözik azokat a tényleges viszonyokat, melyek a természetes kommunikációs folyamatban adóttak. Ezt a kérdést még a *Beltjukov* által használt távolság is alátámasztja. A szokásos hétköznapi beszédhelyzetekben ui. általában 3-5 méteres távolságot találunk a beszélő és a hallgató(k) között.

Baudisch (1969) a 9-10-11 éves korosztály vizsgálatára a differenciálás megértetéséhez két zörejcsoportot - tevékenységzörejeiket, ill. funkciós zörejeiket - alkalmazott. Ezeket a nyelvi jelek területéről egy-, két-, ill. három szótagú szavak, majd mondatok követték, melyek már szemantikus funkcióval is rendelkeztek. Az értelmes hangkapcsolatok alkalmazásával a vizsgálat a reális hangosbeszédbeli kommunikációnak megfelelően alakult. A jelentésnek az analízisre gyakorolt hatását kivédendő értelmetlen hangkapcsolatokat is használt a szerző, melyek azonban megfeleltek az anyanyelv (német) hangképzési rendszerének.

Az első feladatcsoportban tehát **zörejeiket** kellett megkülönböztetnie a vizsgálati személynek.

Tevékenységzörejek

akusztikus karakterisztika	rövid ideig tartó (rövid fázisú)	hosszabb ideig tartó (hosszabb fázisú)
ritmikailag struktúrált zörejek	járás, futás, kopogás, köhögés	fűrészelés, reszelés
diffúz zörejek jelentősebb időbeli struktúra nélkül	krákogás	fa széttörése

A gyermekek az alábbi feladatokat kapták:

1. Milyen zörejt hallottál? Utánozd!
2. Azonos, vagy eltérő zörejt hallottál-e? Mit hallottál? Milyen gyakran?
- 3 Zörejt izolálása zörejsorból.

Funkciózörejek: olyan akusztikus jelenségek, melyek technikai berendezések vagy gépek használata során keletkeznek.

Nem specifikus zörejek: több eszköztől is származhatnak, pl. csengő, zakatolás;

Specifikus zörejek: meghatározott eszköztől származnak, pl. a gőzmozdony hangja.

A feladatok megegyeztek a tevékenységzörejeknél felsoroltakkal.

A vizsgálat következő részét *értelmes hangkapcsolatok* alkották. Az ezzel kapcsolatos feladatok:

- Egyszótagú szavak utánmondása
Instrukció: Minden szót érthetően ismételj meg!
- azonosság és különbség érzékeltetése szó párok utánmondásával, oppozíciók véletlen soránál.
Instrukció: Mondd utána! (a vizsgálatban magnószalagról elhangzó nyelvi anyagok szerepeltek)
- Egyszótagú szavak izolálása egyszótagú szavak sorából
Instrukció: Ha azt a szót hallod: "ihr", mondd: állj!
- Egyszótagú szavak lokalizálása szintagmán belül.
Instrukció: Mondatokat hallasz. Figyeld, hol áll a "Maus" szó: az elején, a közepén vagy a végén.
- Kétszótagú szavak utánmondása
  - az elsőhöz hasonló felépítésű feladatok.
  - akusztikus- artikulátorikus tagolás (szótagolás)
- Három szótagból álló szavak
  - az előző feladatsorok

Az *értelmes* szavakkal végzett feladatok a vizsgálat fontos részét képezték, mivel a szemantikus funkció megléte a reális hangosbeszédbeli kommunikációval rokon.

A vizsgálat harmadik szakaszában *értelmetlen hangokat* és *hangkapcsolatokat* alkalmaztak.

- Izoláltan képzett hangok meghallása és utánmondása; az azonosság vagy különbség megállapítása pontos utánmondással.
Instrukció: Mondd mindkét hangot tisztán utána!
- Kihallás sorozatból
- Lokalizálás: értelmetlen hangsor elején, végén vagy belsejében hallja-e a hangot?

A feladatokat magánhangzókkal és mássalhangzókkal egyaránt elvégezték.

- Több hang differenciálása
  - vokális - konzonáns pár
  - konzonáns - vokális pár
  - vokális - konzonáns - vokális (a hangsúly helyét is változtatva)
  - konzonáns - vokális - konzonáns
- sorozatok

Gósy (1989) szintén többféle vizsgálati anyagot alkalmazott. Igen részletesen foglalkozott az egyes hangzók, ill. hangzócsoporthoz vizsgálatával, felnőtt vizsgálati személyek körében.

A **magánhangzók**at természetes ejtésben, férfi bemondóval, izolált formában, magnetofonról mutatta be a vizsgálati személyeknek.

A **mássalhangzók** vizsgálatához CV (konzonáns-vokális), ill. CV-VC típusú szintetizált hangkapcsolatokat használt, melyeket szintén magnetofonra vettek fel. Az időtartam érzékelését értelmes hangkapcsolatokkal - szintetizált CV kapcsolat + l vagy r hang - vizsgálta.

Óvodások körében végzett felméréseihez ugyancsak mesterséges hanganyagot alkalmazott, melynek elemeit (logatomjait) a gyermekeknek meg kellett ismételniük.

Az **e** csoportban bemutatott többszempon্তু megközelítések szolgáltatták a legtöbb adatot a vizsgált személyek differenciáló képességének színvonaláról. A magnetofonfelvételek alkalmazása garanciát jelentett arra nézve, hogy a vizsgálati személyek teljesen azonos nyelvi anyaggal találkozzanak. Az ilyen típusú vizsgálat hátrányaként a mi szempontunkból azt lehet kiemelni, hogy éppen összetettségük miatt hosszadalmasak, a magnetofon alkalmazása gyermekeknél szokatlan lehet (ezt saját vizsgálataink során is tapasztaltuk), s így a teljesítmények esetleg nem reálisak; az értelmetlen hangkapcsolatok ugyan kizárják a megértés befolyásoló szerepét, de éppen ezért távol is esnek azokról a tapasztalatokról, melyeket a gyermekek a hétköznapi kommunikációs helyzetek során szereznek, ill. azokról az elvárásoktól, melyekkel az óvodai vagy iskolai közegben találkoznak.

c, A vizsgálati módszerek harmadik csoportjába soroltam azokat, melyek **értelmes nyelvi egységekkel - szavakkal, szópárokkal** - dolgoztak, kisebb gyermek számára is működtethető technikákat - utánmodás, képi egyeztetés - alkalmazva.

Theiner (1968) váltóhangos szópárokra alapuló vizsgálati eljárást alkalmazott. A szópárokat képileg ábrázolható szavakból állította össze, mivel iskoláskor előtti gyermekeket vizsgált, és számukra ezt a technikát tartotta a legmegfelelőbbnek. A feladatmegértés és az egzakt teljesítmény-regisztrálás szempontjából is ez tűnt a legjobbnak.

Az általa és munkatársai által kidolgozott eszköz (*Theiner - Remmler - Gürtzig* én. részletét ld. 1. sz. melléklet) 64 gyakorló + 22 vizsgáló kártyát tartalmaz, melyek mindegyikén 2-2 kép szerepel. A képeket jelölő szavak csak egy-egy hangban különböznek egymástól. A szópárokból a vizsgálandó hanggal mindig olyan konzonánst állítottak szembe, mely az óvodáskorú gyermekeknél a leggyakoribb helyettesítő hang funkcionális beszédhiba esetén.

A vizsgálathoz kiválasztott hangpárok:

m - n	d - g	x - g/k
b - d	t - k	ŋ - n
p - t	j - z	k - t
p - b	cs - s	z - t
f - p	g - d	s - t
l - n	R - h	ʃ - s/z
n - d		

Az így kialakított szópároknak csak egy részét használták fel a vizsgálatokban, az alábbi szempontok szerint válogatva:

1. Meg kellett felelniük az idősebb iskoláskor előtti gyermekek fogalomkörének,
2. képileg ábrázolhatónak kellett lenniük.
3. Az összeállításban olyan akusztikus és részben fonológiaiag releváns ingersorok és oppozíciók kellett hogy legyenek, melyek differenciálási és generalizálási teljesítményeket követelnek, s ezáltal feltűnővé teszik a gyenge pontokat.
4. Értelmes nyelvi anyagot kellett tartalmaznia, hogy az adekvát akusztikai-fonematikai minőség mellett a tartalmi megértést is biztosítsa.

Arra törekedtek, hogy a hangpárokat valamennyi fonetikai helyzetben differenciálni lehessen, ezt azonban nem minden hangpár esetében sikerült megvalósítani.

Theiner megjegyzése: Mivel a fonetikus differenciálást vizsgáló eszköz a váltóhangok módszerén alapul, egzakt módon csak azt a viszonyt vizsgálhatja, mely a helyettesítő hangban megjelenő hibás hangoztatás és a fonetikai differenciálás hibái között áll fenn.

Schilling és Schäfer (1968) a parciális akusztikus hangagnózia vizsgálatához fejlesztették ki eszközüket, mely három részből áll: egy "k"-tesztből, egy "s-sz"-tesztből és egy "r"-tesztből, melyeknél minden rész csak egy hangot, ill. hangcsoportot vizsgál. A kiválasztásnál azokat a konzonánsokat vették figyelembe, melyek a gyermek beszédelsajátítása során a legkésőbb fejlődnek ki, és amelyeket a tapasztalatok szerint a leggyakrabban ejtenek hibásan, azaz a k-g explozívákat, az s-sz részhangokat, valamint az r hangot.

A "k"-tesztben a szerzők a k-t a t-vel, a g-t a d-vel állították szembe. Az s-t és az sz-t a pöszék különféle hangokkal helyettesítik (mint pl a t és f), úgyhogy az "s-sz" tesztben több hangot állítottak párba velük. Az "r"-tesztben mindenekelőtt az l-lel való helyettesítést vették figyelembe, azonban más oppozíciókat is alkalmaztak, mint pl. Rose - Hose, Beere - Beete.

Minden teszt 15 színes képpárból áll. Ezeket 5 kerek tárcsára osztják el úgy, hogy egy tárcsán három képpár van. A vizsgálat menetének összeállításánál a mássalhangzó helyét - kezdő, belső vagy záróhang - figyelembe veszik. Így pl. egy tárcsán a következő három szópár található: Kopf - Topf, Nagel - Nadel, Sach - satt. A szerzők megemlítik, hogy ezzel a vizsgálati anyaggal iskoláskor előtti gyermekek is vizsgálhatók.

A vizsgálat levezetése

- A kísérletvezetőnek először is meg kell győződnie arról, hogy a gyermek a képek tartalmát és a megfelelő szavakat ismeri-e az éppen előtte lévő tárcsával kapcsolatban. A képek tisztázása megengedett, sőt szükséges. A tesztszavakat addig kell ismételni, amíg a gyermek megbízhatóan nem alkalmazza azokat.
- A gyermek a vizsgálatvezető arcát nem láthatja. A vizsgálatvezető mond egy teszt-szót, és felszólítja a vizsgálati személyt, hogy a tárcsa közepén lévő mozgatható mutatót állítsa a szónak megfelelő képre.

A *Breuer-Weuffen* (1981) szerzőpáros által összeállított Differenzprobe segítségével a gyermeki beszéd és gondolkodás elemi komponensei vizsgálhatók, a beszéd és gondolkodási szint tartalmi oldala azonban nem. A próba az érzékileg megragadható jegyek megkülönböztetésének képességét vizsgálja. Az anyag többek között fonematikus, optikus, kinesztetikus, ritmikus és melodikus alkotóelemeket tartalmaz. Ezek nélkül a beszéd és a beszédértés nem tölti be funkcióját (információfelvétel, -feldolgozás, -átvitel és -tárolás).

Az elemeket 5 feladatsorba rendezték, melyek egyike a fonematikus észlelés területével foglalkozik. Ennek keretében a gyermekeknek képeket mutattak. Az illusztrációknak egyértelműen kellett megjeleníteniük a megnevezendő szavak tartalmát. A felhasznált szó párok egy hangban különböztek egymástól. A képeket a vizsgálat előtt pontosan megneveztették a gyermekekkel. A Tanne (fenyő) képet pl. nem lehetett a Baum (fa) szóval megnevezni. A jegyzőkönyvben szereplő sorrendet nem kellett feltétlenül betartani.

Instrukció: Először a "Keller - Teller" szó párral vezették be a feladatot. A képpár a gyermek előtt feküdt, a kísérletvezető a következőt mondta: "Az egyik képen egy Keller-t (pince), a másik képen egy Teller-t (tányér) látsz." (Rövid szünet). "Keller - Teller". (Kis szünet, kb. 2 mp.) "Csaknem azonosan hangzik. Mondom az egyik szót, mutasd meg azt a képet, amin az a szó látható!"

Annak elkerülése érdekében, hogy a gyermekek a képpár egyik oldalára állítódjanak be, a kísérletvezető tetszés szerint variálhatta, melyiket nevezi meg a szó pár tagjai közül. A kísérletvezető kézzel takarta el a száját, normál ejtéssel beszélt, nem túlartikulálva. A száj eltakarásával a szájról olvasás lehetőségét akarták kizárni. Ha a gyermek nem követte az utasítást, a kísérletvezető megismételte a szót, kiegészítve a "mutasd" felszólítással.

Ha a gyermek a feladat teljesítése után várakozóan nézett a kísérletvezetőre, az megerősítő szavakat mondott neki - pl. jól csináltad, megértetted, miről van szó; így csináld tovább - de nem korrigált.

Az alkalmazott szópárok (a magam szempontjából mind a felhasznált hangpárok, mind a fonetikai helyzet jelentősnek mondhatók):

Kopf - Topf	Kanne - Tanne
Tanz - Gans	Nagel - Nadel
Sack - satt	Kamm - Kahn
Krank - trank	Tasche - Tasse
backen - baden	Wache - wasche

A sorozat kétszer szerepelt. Ha egy esetben is tévesztett a gyermek, — jelet kapott. (A próbafeladatot nem értékelték.) A fonémadifferenciálás feladatsora különböző nehézségi fokozatokat tartalmazott. (Amennyire a megadott szóanyagból következtetni lehet, a nehézségi fokozatokat részben az adott hangpár szóbeli helye, részben a képzési különbségek mértéke jelentette.)

Schuster (1984) abból a - bevezetőben már tárgyalt - felfogásból indult ki, hogy minden hang csak jelentésmegkülönböztető szerepe révén válhat fonémává. Ezen megfontolásból értelmes szópárokat alkalmazott, melyek csak egy hangban különböztek egymástól. Az általa használt szókészlet:

Hose - Hase	Jacke - Hacke
Schale - Schule	Fahne - Sahne
Uhr - Ohr	Busch - Bus
Tonne - Tanne	Kirche - Kirsche
Dackel - Deckel	Rose - Hose
Pelz - Pilz	Bach - Dach
Mutter - Butter	Nadel - Nagel
Rinne - Ringe	Bogen - Boden
Wecker - Bäcker	Lappen - Latten
Beile - Beine	Tanne - Kanne
Sonne - Tonne	Becken - Betten

A vizsgálat során a következő összetevőket figyelték:

- a helyesen differenciált fonémák száma;
- a bizonytalanul differenciált fonémák száma;
- a téves vagy bizonytalan differenciálás és a hibás hangképzés egybeesésének száma.

A szópároknak megfelelően 22 képpárt mutattak a gyermekeknek, akik válaszait külön regisztráló lapokon vezették.

A vizsgálat levezetése

- elsőként megmutatják a gyermekeknek az adott képpárt,
- felszólítják a gyermeket, nevezze meg a tárgyakat, személyeket a képeken,
- ha a gyermek a felszólításnak nem, vagy hibásan tett eleget, a vizsgáló nevezi meg a képeket, és utánmondhatja a gyermekkel.

A vizsgálat alatt a gyermek egy asztalnál ül. A vizsgálatvezető állva vagy ülve az asztal mögött helyezkedik el, hogy a száját a gyermek ne lássa.

Instrukció: Nézzük meg még egyszer a képeket! Nézz a képre, és én mondom neked, melyik képet kell megmutatnod. Hase - Hose. Mutasd: Hase!

Regisztrálás:

- helyes
- hibás
- bizonytalan (eszerint elfogadták azt a megoldást is, ha a szópár egyik eleménél tévesztett a gyermek, a másiknál nem.)

Petermann (1986) 15 főből álló 5-6 éves normális fejlődésű gyermekcsoportot vizsgált. A fonematikus megkülönböztetőképeség megfigyelése érdekében a probandusoknak szó-, ill. képpárokat - pl. Kanne - Tanne; Hose - Rose - mutattak be. A vizsgálat tehát a fonémák finomabb megkülönböztetésére irányult, azaz olyan szavak eltérő jelentését kellett megkülönböztetni, amelyek csak egy fonémában tértek el egymástól. A vizsgáló személy a szavak egyikét nevezte meg, majd a probandusnak meg kellett mutatnia a megfelelő képet. Ez az eljárás csak akkor vezet eredményre, ha a szókészlet a probandus számára ismert, azaz legalább a passzív szókincsében megtalálható. Amennyiben a szókészlet nem ismert, általában az figyelhető meg, hogy a probandus azt a képet mutatja, amely számára ismerős, tekintet nélkül a hallottakra.

A vizsgálat leírása

Egyéni vizsgálati helyzetben a Tanne - Kanne képpárt mutatták meg a gyermekeknek. A vizsgálati személyek azt a feladatot kapták, hogy nevezzék meg a képeket, és beszéljenek róluk. Ez nem volt nehéz a gyermekek számára. Hogy különböző dolgokról van szó, magától értetődő volt a számukra. Ezt követően figyelmüket a megnevezésre irányították: Kanne - Tanne. A következő kérdéseket tették fel: Azonosak-e a szavak? Miben tér el az egyik szó a másiktól? Mit mondunk másképp az egyikben, mint a másikban? A kérdések elbizonytalanították a gyermekeket. Meg tudták állapítani, hogy a szavak különböznek egymástól, de az eltérő hangokat nem tudták megnevezni. *Petermann* ennek magyarázatát abban találja, hogy a hangzó beszéddel történő kommunikáció során nem szükséges az egyes beszédhangoknak mint a nyelvi egész elemeinek a felfogása. Elegendő, ha a szavak fonémastruktúráját mint egységes jellemzőt, ill. megkülönböztethetőségüket felismerjük. A hangegységekre tagolás egyedül az írás és olvasás elsajátításához szükséges. Itt sem kell azonban valamennyi beszédhang között különbséget tenni, pusztán azok elkülönítése lényeges, melyeknek funkcionális jelentésük van. Egy következő kísérleti sorozatban a gyermekek ki is mondhatták a szavakat. Az eredmények egyértelműen igazolták, hogy a motorikus és kinesztetikus érzetek nagymértékben segítik az elemzőképeséget.

A hazánkban végzett vizsgálatok közül e típusba sorolható a már többször említett, 10.000 gyermekre kiterjedő, Nagy J. (1980) által a PREFER -rel végzett felmérés. A PREFER (Nagy 1976) hangzódifferenciálási része a beszédtechnika tesztéhez kapcsolódóan 3 hangpárra terjed ki (v-f; t-d; s-sz), ugyancsak váltóhangos szópárokat, ill. képi egyeztetést alkalmazva. A szerző megjegyzi (Nagy 1980. 22), hogy "kíváncsú lenne egy jól használható (a többi esetet is figyelembe vevő, pl. p-b) hangzódifferenciálási teszt kidolgozása és standardizálása".

A PREFER hangzódifferenciálási vizsgálati anyagát bővítettem tovább 1980/81-ben (Gaál, 1981) olyan hangpárokkal, melyek azonos képzési helyű - homorgán - hangpárok, ill. hanghármasok. Ezek többsége egyúttal zöngés - zöngétlen párokat is alkot. A bővített tesztben szerepeltek továbbá a leggyakrabban tévesztésre kerülő palatalizált formák is. A hanghármasok tagjai párokba rendezve szerepeltek. A nagycsoportos óvodásokra, általános iskolás 1-2 osztályos tanulókra, ill. kisegítő iskolás 3. osztályos tanulókra kiterjedő (összesen 360 fő) vizsgálatát során az alábbi hangpárok megkülönböztetését mértem fel:

1. p-b		9. s-cs	}	
2. f-v		10. s-zs	}	s-zs-cs
3. t-d		11. cs-zs	}	
4. k-g		12. l-r	}	
5. m-n		13. l-j	}	l-r-j
6. sz-z	}	14. r-j	}	
7. sz-c	}	15. ty-gy	}	
8. z-c	}	16. ty-ny	}	ty-gy-ny
		17. gy-ny	}	

Az egyes hangpárok megkülönböztetését váltóhangos szópárokból ágyazva végeztem, melyek csak egy, hasonló képzési sajátosságokkal rendelkező hangban - oppozíciós fonémában - különböztek egymástól.

A vizsgálati anyag végleges kialakításakor a rendelkezésre álló szóanyagból a következők szerint válogattam:

- a kialakult szókészlet 5-6 éves gyermekek számára érthető legyen (legfeljebb kevés előkészítést igényeljen);
- a vizsgálandó hangot lehetőleg a legkönnyebb fonetikai helyzetben tartalmazza - a szó kezdőhangjaként, magánhangzó előtt -, ha ez nem oldható meg, akkor sem szerepelhet az adott hang olyan hangok együttesében, melyek képzési helyét vagy más sajátosságait nagy mértékben módosíthatják;
- lehetőleg szótő szerepeljen, szófajilag elsősorban főnév, esetleg melléknév;
- a szópárok rajzos ábrázolásra alkalmasak legyenek.

A próbafelmérés anyagában hangpáronként még 2-2 szó szerepelt, ezt követően alakítottam ki a végleges vizsgáló sort, mely az alábbi szópárokat tartalmazta:

púpos - búbos	szél - cél	malom - majom
fonat - vonat	zár - cár	szár - száj
tél - dél	seb - zseb	atya - agya
kéz - géz	síp - csíp	Matyi - Manyi
méz - néz	Zsiga - csiga	gyár - nyár
szár - zár	lobogó - robogó	

A szópárokat a véletlen találat lehetőségének csökkentése érdekében két alkalommal, A és B variációban mutattam be a gyermekeknek. Egy-egy táblán 2 szó-, ill. képpár, azaz 4 kép szerepelt. Ahol ez megoldható volt, mind a 4 szó csak egy-egy hangban tért el egymástól.

A teszt kép- és szóanyaga jól használhatónak bizonyult. Nem volt szerencsés azonban tulajdonnevekhez kapcsolódó képek szerepeltetése. Továbbra sem fordult elő valamennyi hang a vizsgálati anyagban, pl. a magánhangzók teljes köre hiányzott. Az összeállított szóanyag nem adott módot annak megállapítására, milyen nehézségi fokozatok vannak a képzési sajátosságok, ill. ezek kombinációi szerint a differenciálásban, a fonetikai helyzet befolyásolja-e a megkülönböztetést, a szavak értettsége hatással van-e a fonematikus hallásra stb.

A három csoportba rendezhető eljárások különféle előnyökkel és hátrányokkal rendelkeznek. Mint említettem, a legtöbb és legegyszerűbb információra a második csoportba tartozó, komplex vizsgálati módszerekkel lehet szert tenni. Az itt bemutatott eljárások azonban komolyabb technikai felszereltséget igényelnek, optimális esetben laboratóriumi feltételeket, a gyermekek számára szokatlan formában mutatják be az egyes hangokat, ill. nyelvi egységeket, az egész vizsgálati helyzet eltér a mindennapi nyelvhasználattól.

A gyermeki tapasztalatoknak, megszokott élethelyzeteknek a harmadik csoportba sorolt technikák felelnek meg leginkább. Az óvodában és iskolában is ezekhez hasonló szituációk fordulnak elő, tehát aki a vizsgálati helyzetben jó teljesítményt mutat, nagy valószínűséggel meg fog felelni a szokásos iskolai elvárásoknak is. A vizsgálati helyzet a gyermek számára ismerős, a felmérés technikája rövid felkészüléssel bárki számára elsajátítható. A szókészlet terjedelme, a megértés, a képi ábrázolások egyértelműsége, a vizsgálatvezető előbeszédének színvonala mint a teljesítményt befolyásoló tényezők nem zárhatók ugyan ki, de ezek mindegyike jelen van a fonematikus hallás alkalmazását igénylő természetes élethelyzetekben.

Mindezen megfontolások alapján alakítottam ki saját vizsgálati eljárásomat a harmadik csoportba sorolt technikákkal rokon módon.

A vizsgáló eszköz leírása

Mivel a vizsgálathoz váltóhangos szópárokat terveztem felhasználni, első lépésként a magyar szókészlet váltóhangos szópájaiból állítottam össze egy gyűjteményt a Magyar Értelmező Kéziszótár címszavai alapján, a tőlem telhető legnagyobb teljességgel (kevésbé használtam toldalékolt alakokat, nem alkalmaztam tulajdonneveket, ill. stílusosan kifogásolható szavakat, nem tettem különbséget a „j” hang kétféle jelölése között). (Az összegyűjtött szókészletet a 2. sz. melléklet tartalmazza.) A szópárok tetszés szerinti gyakorlóanyagok összeállításához szolgáltathatnak alapot. A szókészletet betűrendben közlöm. (A későbbiekben érdemes lenne hangpáronként rendezve is feldolgozni a szóanyagot a könnyebb felhasználás érdekében.)

A teljes - közel 7.500 szópárt tartalmazó - szókészlet első szűrésében logopédia szakos hallgatók vettek részt. Először azokat a szópárokat választottuk ki, melyek képileg ábrázolhatók. Így 440 szópár maradt, melyekből a vizsgáló eszköz rajzolója, Jenkey János főiskolai hallgató készített 52, egyenként 4 képet tartalmazó táblát, azaz összesen 104 szópár került felhasználásra képi egyeztetésre épülő vizsgálati helyzetben. A képi egyeztetés előnye többek között, hogy ráismerési szintet igényel, segíti a megértést, kiküszöböli az esetleges beszédhiba teljesítményt módosító hatását, az eszköz a gyermekek számára felhívó jellegű. Azonban hátrányai is vannak. A képi ábrázolhatóság erősen korlátozza a felhasználható szavak körét. Az ebben a körben szereplő váltóhangos szópárok nem teszik lehetővé pl. ugyanazon hangok megkülönböztetésének vizsgálatát különböző fonetikai helyzetekben. Emellett a képi egyeztetés nem ad módot arra, hogy a motorikum (beszédmozgás) és a fonematikus hallás összefüggését feltárjuk. Ezért a vizsgálati anyagot utánmondásra szánt szóanyaggal is kiegészítettük, melyet ugyancsak váltóhangos szópárokból rendeztünk.

Hogy a megértés esetleges módosító hatásáról is képet kapjunk, a vizsgálatba olyan szópárokat is bevontunk, melyek legalább egyik elemükben a vizsgált gyermekcsoport (nagy csoportos óvodások) aktív, ill. passzív szókészletében nagy valószínűséggel nem szerepelnek. Az értelmetlen hangsorok reprodukálását logatomok segítségével is végeztethettük volna, de úgy véltük, a teljes szavak a magyar nyelv hangrendszerének, fonetikai kombinációinak, ritmikai- és hangsúlyviszonyainak természetes módon megfelelnek, míg a logatomok esetleg már hangzásukban is idegenebbek a gyermekek számára.

A három csoportba sorolt vizsgálati anyagot 20 fős, előkészítő, illetve 1. osztályos tanulásban akadályozott gyermekcsoporton próbáltuk ki. Az eszköz kisebb módosítások után használhatónak bizonyult, bár maga a vizsgálat gyermekenként meglehetősen hosszú időt - 40-50 percet - vett igénybe. Jelen vizsgálatunk egyik célja éppen ezért egy jól szűrő, rövid idő alatt elvégezhető vizsgálati sor összeállítása az eddigiek alapján.

A vizsgáló eszköz felépítése

Az eszköz váltóhangos szópárokra épül, azaz olyan szavakat tartalmaz, melyek csak egy hangban különböznek egymástól. Az eszközt a következő szempontok szerint állítottam össze:

- mind magán-, mind mássalhangzók megkülönböztetésének vizsgálatára alkalmas legyen;
- tartalmazzon fokozatokat a fonetikai oppozíciók kombinációit tekintve mind a magán-, mind a mássalhangzók esetében;
- magánhangzók oppozíciói:
  - ajakállás (ajakkerekítés - ajakrés),
  - nyelvállás (alsó, középső, felső),
  - képzési hely (elől képzett - palatális, hátul képzett - veláris),
  - időtartam (hosszú - rövid);
- mássalhangzók oppozíciói:
  - akadály jellege (zárhang, réshang, zár-réshang),
  - akadály helye (labiális, dentális, alveoláris, palatális),
  - a levegő útja (szájhang, orrhang),
  - zöngé (zöngés, zöngétlen),
  - időtartam (hosszú - rövid);
- a szóképzetnek mind az egyes oppozíciók, mind ezek lehetséges kombinációi vizsgálatára alkalmasnak kell lennie;
- tegye lehetővé mind a tisztán hallás útján, mind a motorikum bevonásával történő differenciálás vizsgálatát;
- tartalmazzon mind képi egyeztetésre, mind utánmondásra alkalmas szavakat;
- tegye lehetővé a megértés esetleges hatásának vizsgálatát;
- legyen alkalmas azonos hang különböző fonetikai helyzetben való vizsgálatára;
- tegye lehetővé a szóhosszúság esetleges hatásának vizsgálatát.

(Mivel mindezen szempontoknak megfelelő szóképzet kiválogatására törekedtünk, a vizsgálati eszköz - mint már utaltam rá - elég terjedelmes lett.)

A fonematikus hallást vizsgáló teszt 3 szubtesztet tartalmaz:

1. Ismert jelentésű váltóhangos szópárok képi egyeztetése (104 szópár 52 színes táblán + 1 gyakorló tábla, ld. 3. sz. melléklet)
2. Ismert jelentésű váltóhangos szópárok utánmondása (80 szópár)
3. Ismeretlen jelentésű váltóhangos szópárok utánmondása (80 szópár)

A vizsgált gyermekek teljesítményét egyenként értékelő lapon regisztráltuk (ld. 4. sz. melléklet.).

A vizsgálat körülményei

Először a teljes szóanyagról magnófelvételt készítettünk egy logopédus hallgatónő rámondásával. Úgy véltük, az azonos felvétel minden vizsgált gyermek számára azonos hangzást fog biztosítani. A logopédus hallgatók csak eredményes beszédalkalmasági vizsga után nyernek felvételt, így a helyes hangképzés normáinak is megfelelt a hanganyag.

Már a vizsgálatok első szakaszában egyértelművé vált azonban, hogy a hanghordozóról megszólaló nyelvi minta egyeztetésében és reprodukálásában egyaránt valamivel rosszabb teljesítményt nyújtanak a vizsgálati személyek, mint az előszóval történő bemutatás esetén. (Brazda-Róth 1986) A képi egyeztetés teljesítményátlaga (n=130) magnetofonnal 89,1%, utánmondással 91,8%, az ismert szavak utánmondása magnetofonnal 95,7%, előszóval 97,1%, a legkisebb eltérés az ismeretlen szavak esetében mutatkozott (89,2%-89,6%). Ezért is, valamint az óvodai - iskolai élethelyzetekhez való közelítés érdekében is élőszóbeli bemutatás mellett döntöttünk.

A vizsgálatokat 3 logopédia-oligofrénpedagógia szakos hallgató végezte. Hibátlan beszédük alapján az egyeztetés, ill. utánmondás szóanyagának nyelvi megjelenítése megfelelt a magyar ejtési mormáknak. Mindhárom vizsgálatvezető nő volt.

A vizsgálatokat az 1992/93 tanév során szeptember - november hónapokban végezték, összesen 193 nagycsoportos óvadás körében.

A gyermekeket egyénileg vizsgálták meg, egy-egy teszt felvétele mintegy 50 percet vett igénybe, melyet két, kb. 25-25 perces alkalomra bontottak a kifáradás elkerülése érdekében. A vizsgálatok idejére az óvodák külön helységet biztosítottak a vizsgálatvezetőnek.

A vizsgálat menete a következő volt:

1. Szubteszt - ismert szavak egyeztetése képpel

- A vizsgálatvezető megmutatta és megnevezte az adott táblán - elsőként a gyakorló táblán - szereplő képeket. Erre azért volt szükség, hogy a gyermekek a képeket pontosan a vizsgálni kívánt szóval nevezzék meg. A vizsgált személy önállóan nevezte meg a táblán látható képeket (szükség esetén a vizsgálatvezető pontosította a megnevezést.)

Instrukció: "Most mondd el egyedül, mi van a képeken! Mutasd is meg azt, amit mondasz!"

- A vizsgálatvezető az első szópár egyik tagját mondta, a gyermeknek rá kellett mutatnia a megfelelő képre.

Instrukció: "Most megint én mondom az egyik kép nevét! Mutass arra a képre, amelyiknek a nevét hallod!"

A vizsgálat során a gyermek a vizsgálatvezető száját nem láthatta.

- Az I. sorozatban a vizsgálatvezető - hasonló instrukcióval - a szópárok egyik tagját nevezte meg. A regisztráló lapon jelezte a helyes, ill. hibás megoldásokat. A II. sorozatban a szópár még nem szereplő tagját mondta a vizsgálatvezető, a gyermeknek ismét a megfelelő képre kellett mutatnia. A második rámutatás eredményét is rögzítette a vizsgálatvezető. A gyermek akkor teljesített jól, ha a szópár mindkét tagját hibátlanul egyeztette. Ha már az egyik szót tévesztette, 0 pontot kapott.

2. Szubteszt - ismert szavak utánmodása

- A gyermeknek előszóbeli minta alapján meg kellett ismételnie a szópár mindkét tagját.

Instrukció: "Szavakat fogsz hallani. Ismételd el ugyanúgy, ahogy hallod!"

- A vizsgálatvezető száját a vizsgálati személyek nem láthatták.
- A feladat teljesítése akkor volt sikeres, ha a szópár mindkét tagját hibátlanul reprodukálta a gyermek. Ha egyik, vagy mindkét szót tévesztette, 0 pontot ért az adott elem.

Az adatok értékelésénél a beszédhibás gyermekek hibás ejtését nem vettük figyelembe.

3. Szubteszt - ismeretlen szavak utánmondása

- A gyermekeknek előszóbeli minta alapján meg kellett ismételniük a szópár mindkét tagját. Instrukció és értékelés a 2. szubtesztben ismertetett módon.

A vizsgált minta

A teljes minta 193 gyermeket tartalmazott. Életkoruk betöltött 5 év és be nem töltött 6 év között volt. További életkori bontást nem alkalmaztunk.

A vizsgálatban az alábbi óvodák nagycsoportos növendékei vettek részt:

Kőszeg (3 óvoda)	65 fő
Hatvan	31 fő
Zagyvaszántó	12 fő
Lőrinci	12 fő
Apc	10 fő
Budapest:	63 fő
- XVII. Kép u.	
- XVIII. Eke u.	

Nemek szerinti megoszlásuk: 99 lány, 94 fiú.

A diszlexia prevenciós tesztek (DPT) végzett vizsgálatok alapján diszlexia-veszélyeztetettnak minősült (30%-nál alacsonyabb összteljesítménye miatt) 55 fő, a gyermekeknek 28,5%-a.

Beszédhibás volt a 193 gyermekből 74 fő, azaz 38,3%.

A mintavételben meghatározó volt, hogy a vizsgálatvezetők hol tudják elvégezni a felméréseket. Az óvodák között egyaránt szerepel fővárosi, vidéki-városi, ill. kistelepülésen működő intézmény.

A minta nem tekinthető reprezentatívnak, így következtetéseink, megállapításaink csak a vizsgálatban résztvevő populációra érvényesek, bár az elemszám miatt bizonyos tendenciák megfigyelhetők, ill. a teszt alkalmazhatóságára nézve is tehetünk megállapításokat. Ugyancsak megfelelő a minta abból a kitűzött célból is, hogy a teljes tesztből egy rövidített változatot lehessen kialakítani. Főként ezzel a rövid változattal érdemes lenne a vizsgálatokat reprezentatív mintán is elvégezni.

Az adatok feldolgozása

A szópárok differenciálásában mutatott teljesítmények

Elsőként az **egyes szópárok teljesítésének átlagát** vizsgáltuk, mindhárom szubtesztben.

3. sz. táblázat: az egyes szópárok teljesítésének hibaátlagai

szópár	szubteszt	hiba százalék (%)	eltérő képzési mozzanatok száma	hangpár
nyal - hal	1	0,000	4	ny - h
pár - nyár	1	0,000	3	p - ny
ló - hó	1	0,000	2	l - h
ajtó - autó	1	0,000	mgh - msh	j - u
őr - ír	1	0,000	2	ő - í
tányér - tenyér	1	0,000	2 + idő	á - e
gomb - comb	1	0,000	3	g - c
csokor - bokor	1	0,000	3	cs - b
papa - pipa	2	0,000	3	a - i
tál - tél	1	0,005	2	á - é
csákó - csikó	1	0,005	2 + idő	á - i
fúj - fej	1	0,005	3 + idő	ú - e
tű - tó	1	0,005	2	ű - ó
kés - kéz	1	0,005	1	s - z
rózsa - róka	1	0,005	3	zs - k
zár - bár	1	0,005	1	z - b
golyó - folyó	1	0,005	3	g - f
tálca - pálca	1	0,005	1	t - p
torna - torta	1	0,005	2	n - t
zsák - mák	1	0,005	3	zs - m
csont - pont	1	0,005	2	cs - p
fióka - firka	1	0,005	mgh - msh	ó - r
sör - sár	1	0,005	3 + idő	ö - á
domb - gomb	1	0,005	1	d - g
lánc - láng	1	0,005	3	c - g
zsák - rák	1	0,005	1	zs - r
száj - szár	1	0,005	2	j - r
nyár - vár	1	0,005	3	ny - v
fal - hal	2	0,005	1	f - h
fáj - táj	2	0,005	2	f - t

vár - pár	1	0,010	3	v - p
hinta - hintó	1	0,010	1 + idő	a - ó
bika - béka	1	0,010	1 + idő	i - é
bőr - bor	1	0,010	1	ő - o
majom - malom	1	0,010	1	j - l
lomb - comb	1	0,010	2	l - c
szőr - szúr	1	0,010	2	ő - ú
rugó - rigó	1	0,010	2	u - i
pálca - pálma	1	0,010	4	c - m
cár - gyár	1	0,010	3	c - gy
szék - pék	1	0,010	2	sz - p
csillog - csillag	2	0,010	1	o - a
pinty - ponty	2	0,010	3	i - o
száj - fáj	2	0,010	1	sz - f
gyom - nyom	2	0,010	1	gy - ny
tép - kép	2	0,010	1	t - k
kapál - kanál	2	0,010	3	p - n
gomb - gömb	1	0,016	1	o - ö
comb - domb	1	0,016	2	c - d
bor - bot	1	0,016	1	r - t
cár - vár	1	0,016	3	c - v
tó - ló	1	0,016	2	t - l
kép - kéz	1	0,016	3	p - z
ház - hűz	1	0,016	2	á - ú
tál - szál	1	0,016	1	t - sz
pár - gyár	1	0,016	2	p - gy
béke - béka	2	0,016	2	e - a
apó - apu	2	0,016	1 + idő	ó - u
haj - baj	2	0,016	3	h - b
csattog - pattog	2	0,016	2	cs - p
fog - fogy	2	0,016	1	g - gy
szíj - száj	1	0,021	2	í - á
jár - pár	1	0,021	3	j - p
ágy - ág	1	0,021	1	gy - g
maci - maki	1	0,021	2	c - k
út - út	1	0,021	1 + idő	ü - ú
cár - nyár	1	0,021	4	c - ny
nyár - gyár	1	0,021	1	ny - gy
ág - ég	2	0,021	2	á - é
szél - dél	2	0,021	2	sz - d
tép - gép	2	0,021	2	t - g
halász - kalász	2	0,021	2	h - k
baj - bal	2	0,021	1	j - l
csak - csap	2	0,021	1	k - p
tánc - lánc	2	0,021	2	t - l
száj - táj	2	0,021	1	sz - t
hattyú - fattyú	3	0,021	1	h - f

kés - kép	1	0,026	2	s - p
golya - pólya	1	0,026	2	g - p
rács - rák	1	0,026	3	cs - k
bal - bál	2	0,026	2 + idő	a - á
boka - bodza	2	0,026	3	k - dz
csat - csap	2	0,026	1	t - p
gáz - gát	2	0,026	2	z - t
bocs - becs	3	0,026	3	o - e
kép - gép	1	0,031	1	k - g
gyűszű - gyűrű	1	0,031	2	sz - r
hát - ház	1	0,031	2	t - z
fél - fel	2	0,031	1 + idő	é - e
gumó - gumi	2	0,031	3 + idő	ó - i
sík - csík	2	0,031	1	s - cs
dél - tél	2	0,031	1	d - t
fúr - fűj	2	0,031	2	r - j
jász - gyász	3	0,031	1	j - gy
porta - torta	3	0,031	1	p - t
kéz - kék	1	0,036	3	z - k
síp - sín	1	0,036	3	p - n
zár - cár	1	0,036	2	z - c
fül - fél	2	0,036	2 + idő	ü - é
dél - bél	2	0,036	1	d - b
vonat - fonat	2	0,036	1	v - f
pók - pék	1	0,041	2	ó - é
gyár - szán	1	0,041	3	gy - sz
seb - zseb	1	0,041	3	s - zs
fen - fon	2	0,041	3	e - o
tíz - tűz	2	0,041	1	í - ű
sör - sor	2	0,041	1	ö - o
gyík - csík	2	0,041	3	gy - cs
ecset - eset	2	0,041	1	cs - s
géz - kéz	2	0,041	1	g - k
erő - eső	2	0,041	2	r - s
sás - sár	2	0,041	2	s - r
porta - posta	2	0,041	2	r - s
irány - arány	3	0,041	3	i - a
ész - ász	3	0,041	2	é - á
csorda - csorba	3	0,041	1	d - b
puha - csuha	3	0,041	2	p - cs
alap - alak	3	0,041	1	p - k
málna - bálna	1	0,047	1	m - b
vonat - fonat	1	0,047	1	v - f
sír - sár	2	0,047	2	í - á
cipő - cipó	2	0,047	1	ő - ó
bomba - gomba	2	0,047	1	b - g
csőr - tör	2	0,047	1	cs - t
rab - hab	2	0,047	3	r - h
gém - gép	2	0,047	2	m - p

cég - még	3	0,047	4	c - m
tuba - guba	3	0,047	2	t - g
csuka - csuha	3	0,047	2	k - h
átok - ászok	3	0,047	1	t - sz
lő - lő	1	0,052	1	ó - ő
bor - por	1	0,052	1	b - p
darázs - parázs	1	0,052	2	d - p
már - cár	2	0,052	4	m - c
éj - ég	2	0,052	1	j - g
adu - adó	3	0,052	1	u - ó
ért - érc	3	0,052	1	t - c
fogat - fogad	3	0,052	1	t - d
ahány - arány	3	0,052	3	h - r
ver - vér	1	0,057	1 + idő	e - é
száj - szál	1	0,057	1	j - l
ecet - ecset	1	0,057	módosulás	c - cs
gyár - gyűr	2	0,057	3	á - ű
fűz - főz	2	0,057	1	ű - ő
poros - boros	2	0,057	1	p - b
bőg - bég	3	0,057	1	ő - é
fujt - fojt	3	0,057	1	u - o
tömör - csömör	3	0,057	1	t - cs
fogaz - fogat	3	0,057	2	z - t
zacskó - tacsó	1	0,062	2	z - t
szál - sál	1	0,062	módosulás	sz - s
bár - bír	3	0,062	2	á - í
dingó - dingi	3	0,062	3 + idő	ó - i
csőr - csűr	3	0,062	1	ő - ű
borda - horda	3	0,062	3	b - h
alga - alka	3	0,062	1	g - k
csonk - csont	3	0,062	1	k - t
szór - szár	1	0,073	2	ó - á
garázs - darázs	2	0,073	1	g - d
rák - vág	2	0,073	1	k - g
lánc - ránc	2	0,073	1	l - r
sár - zár	2	0,073	1	s - z
gulya - gálya	3	0,073	2 + idő	u - á
faló - való	3	0,073	1	f - v
kén - gén	3	0,073	1	k - g
pulya - gulya	3	0,073	2	p - g
sün - sín	1	0,078	1 + idő	ü - í
nyíl - nyél	2	0,078	1	í - é
nyél - tél	2	0,078	3	ny - t
bőr - bór	3	0,078	1	ó - ő
gallon - ballon	3	0,078	1	g - b
bodor - botor	3	0,078	1	d - t
báj - bár	3	0,078	2	j - r

tenyér - kenyér	1	0,083	1	t - k
ék - ük	3	0,083	2 + idő	é - ü
cserje - cserge	3	0,083	2	j - g
avar - avas	3	0,083	2	r - s
azúr - azsúr		0,083	módosulás	z - zs
kép - kék	1	0,088	1	k - p
bont - pont	2	0,088	1	b - p
tár - gyár	2	0,088	2	t - gy
atyó - anyó	2	0,088	2	ty - ny
rág - vág	2	0,088	2	r - v
dzsem - sem	3	0,088	2	dzs - s
pont - ponty	1	0,093	1	t - ty
cár - tár	2	0,093	1	c - t
hold - hord	2	0,093	1	l - r
gém - gím	3	0,093	1	é - í
éden - ében	3	0,093	1	d - b
csepű - gypű	3	0,093	3	cs - gy
szél - cél	1	0,098	1	sz - c
begy - megy	2	0,098	1	b - m
zsír - sír	2	0,098	1	zs - s
csörte - sörte	3	0,098	1	cs - s
cár - pár	2	0,104	2	c - p
tagad - dagad	3	0,104	1	t - d
gyarló - tarló	3	0,104	2	gy - t
gyötör - gyönyör	3	0,104	3	t - ny
dárda - gárda	3	0,109	1	d - g
néz - méz	1	0,114	1	n - m
ökör - ököl	2	0,114	1	r - l
balga - belga	3	0,114	2	a - e
murok - burok	3	0,114	1	m - b
szín - sín	2	0,119	módosulás	sz - s
bor - bór	3	0,119	idő	o - ó
eres - eresz	3	0,119	módosulás	s - sz
bojt - böjt	3	0,124	1	o - ö
delel - delej	3	0,124	1	l - j
fűz - szűz	3	0,130	1	f - sz
tény - fény	3	0,130	1	t - f
tér - tőr	2	0,135	1	é - ő
gárda - garda	3	0,140	2	á - a
ránc - tánc	2	0,150	1	r - t
bajor - pajor	3	0,150	1	b - p
éter - étel	3	0,150	1	r - l
gyűl - gyúl	3	0,155	1	ű - ú
fél - cél	1	0,161	2	f - c
dám - dán	3	0,161	1	m - n
fél - szél	1	0,166	1	f - sz
finn - dzsinn	3	0,166	3	f - dzs
őz - ősz	1	0,181	1	z - sz

cár - szár	1	0,192	1	c - sz
cél - tél	1	0,192	1	c - t
pőre - dőre	3	0,192	2	p - d
esd - est	3	0,192	1	d - t
kasza - kassza	3	0,192	idő	sz - ssz
datál - dotál	3	0,202	1	a - o
szár - zár	1	0,218	1	sz - z
elv - élv	3	0,228	1 + idő	e - é
csempész - csempéz	3	0,233	1	sz - z
fúga - fuga	3	0,249	idő	ú - u
fül - fül	3	0,249	idő	ü - ű
arra - ara	3	0,254	idő	rr - r
égett - éget	3	0,254	idő	tt - t
víz - vív	1	0,259	1	v - z
fizet - füzet	1	0,259	1	i - ü
gérbics - gérbic	3	0,264	módosulás	cs - c
egyel - eggyel	3	0,264	idő	gy - ggy
csíny - csín	3	0,264	1	ny - n
szán - szám	1	0,295	1	n - m
szál - szár	1	0,301	1	l - r
ép - épp	2	0,301	idő	p - pp
doboz - toboz	1	0,306	1	d - t
darázs - darás	3	0,332	1	zs - s
fenn - fen	2	0,378	idő	nn - n
átér - áttér	3	0,378	idő	t - tt
rugós - rúgós	1	0,425	idő	u - ú
disz - dísz	2	0,425	idő	i - í
tárca - tálca	1	0,477	1	r - l
len - lenn	2	0,487	idő	n - nn
meggy - megy	1	0,539	idő	ggy - gy
tör - tőr	1	0,658	idő	ö - ő
száll - szál	1	0,668	idő	ll - l
flóta - flóra	3	0,684	idő	t - r
tol - toll	1	0,793	idő	l - ll

A táblázatból néhány, a későbbiekben még részletesebb feldolgozásra kerülő tendencia azonnal leolvasható. Szembetűnő például, hogy a szubtesztek közül a képi egyeztetés ismert szavakkal bizonyul a legkönnyebbnek, míg az ismeretlen szavak utánmondása a legnehezebb. Kérdés, hogy az első esetben az egyeztetéses technikának, a szavak ismertségének, vagy mindkettőnek a hatása érezhető-e a jó teljesítményeken. Egyelőre úgy tűnik, mindkettőnek.

A másik igen feltűnő elem, hogy az időtartam-megkülönböztetést igénylő szópárokat milyen nagy arányban tévesztik a gyermekek. (Ez számos későbbi helyesírási hibának vetíti előre árnyékát, hiszen igen sok szavunkban kell - a kiejtés szerinti írásmód elvét követve - a magán- és mássalhangzók - főként hosszú - időtartamának megfelelő jelölésére

ügyelni.) Időtartam hibát ejtett a gyermekek több mint egyharmada, egyes esetekben akár kétharmaduk is.

A magánhangzók differenciálása - néhány hangpártól eltekintve - általában könnyebbnek bizonyult, mint a mássalhangzóké.

Általában megfigyelhető, hogy a több képzési sajátosságban eltérő hangokat könnyebb megkülönböztetni, mint a kevesebb eltérést mutatókat, bár nem olyan mértékben, mint ez várható lenne. Az első benyomások szerint más tényezők, pl. a szavak ismertsége, a hang gyakorisága nagyobb szerepet játszanak. A mezőny vége felé elhelyezkedő szópárok alapján nehéznek tűnik az l-r hangok differenciálása is.

Brazda-Róth (1986) 130, *Szili* (1986) 70 nagycsoportos óvodás körében végzett vizsgálatokat az általam kialakított anyaggal.

Brazda-Róth vizsgálati eredményei szerint ugyancsak az időtartamban különböző szópárokat differenciálják legnehezebben a gyermekek. Az első szubtesztben az öt leggyakrabban tévesztett szópár sorrendje az alábbiak szerint alakult:

<i>mássalhangzók esetén</i>		<i>magánhangzók esetén</i>	
szópár	tévesztő gyermekek száma	szópár	tévesztő gyermekek száma
tol - toll	60	tör - tör	42
száll - szál	37	fizet - füzet	27
megy - meggy	34	tol - tál	9
tárca - tálca	23	ver - vér	7
szár - szál	16	sín - sün	7

Szili ugyancsak rendkívül magas hibaszázalékot tapasztalt a csak időtartamban különböző szópárok differenciálásakor:

szópár	hiba- százalék (%)
tör - tör	85
tol - toll	79
szál - száll	61
megy - meggy	59

Igen nehéznek bizonyult az r-l, ill. r-j hangpárok differenciálása (40, ill. 57%), és a d-t hangpárt tartalmazó szavak megkülönböztetése (46%).

Farkasné Polgár K. (1986) 14 diszlexia-veszélyeztetett gyermek vizsgálata során azt találta, hogy a magánhangzót, ill. a mássalhangzót tartalmazó szópárok közül differenciálás során az alábbiakban ejtették a legtöbb hibát: (l. köv. oldal)

magánhangzó		mássalhangzó	
szópár	tévesztő gyermek száma	szópár	tévesztő gyermek száma
tör - tör	13	tálca - tárca	12
fizet - füzet	6	tol - toll	12
rigó - rugó	5	száj - szál	12
		szár - cár	11
		ősz - őz	11
		szál - száll	10
		megy - meggy	10
		toboz - doboz	10
		vár - zár	10

Mindezek alapján az időtartambeli különbségek érzékelése messze a legnehezebb feladat a vizsgált gyerekek számára. A helyesírási hibák tetemes részét az időtartam nem megfelelő jelölése teszi ki, így e terület fejlesztése fontos pedagógiai feladatnak tűnik mind az óvadás, mind a kisiskolás gyermeknépesség körében.

Baudisch (1968) a német nyelv hangkészletével kapcsolatban a magánhangzó, ill. mássalhangzó hibák közül az alábbiakat találta tipikusnak:

magánhangzók	mássalhangzók
u - o	zöngés-zöngétlen (g-k, p-b)
i - e	
ö - e	nazális-nazális (m-n)
a - e	
a - o	explozíva-explozíva (g-d)

Schuster (1984) vizsgálataiban legnagyobb gyakorisággal az u-o, sch-ch, η-n, k-t, ill. i-e tévesztések fordultak elő. A nehézségi sorrendet - általánosítva - az alábbiakban adja meg:

1. sziszegők
2. l-r hangok
3. egyéb réshangok
4. zárhangok
5. vokálisok
6. nazálisok

A *Theiner* (1968) által felállított sorrend hasonlóan alakul:

1. l-r hangok
2. sziszegők
3. egyéb réshangok
4. orrhangok
5. explozívák (zárhangok)

Vizsgálati eredményeit összegezve megállapítja, hogy a vokálisok, nazálisok és explozívák köznyelvi szinten igen rosszul differenciáltak.

Mindkét szerző úgy látja, hogy a hangok differenciálásában mutatkozó nehézségek individuálisan eltérőek.

Gósy (1989) óvodás gyermekeket vizsgálva azt tapasztalta, hogy hibátlanul ismerik fel az elöl képzetteket, valamint az "a"-t. A legtöbb bizonytalanság a hátul képzett u, o esetében mutatkozik. E hangokat többnyire egymással cserélik.

A mássalhangzók közül igen sok a tévesztés a zöngés-zöngétlen felpattanó zárhangok differenciálásában. Gósy megjegyzi, hogy mind a felnőtteknél, mind más nyelvekben is e hangok megkülönböztetése bizonyul a legnehezebbnek. Jónak mutatkozik viszont a m-hang (bilabiális nazális) azonosítása. A réshangok közül az "s" percepciója csaknem hibátlan. A gyermekek mintegy harmadánál megfigyelhető, hogy réshangként azonosítják a zár-réshangot.

Igen bizonytalanak mutatkozik a szóvégi "j", és az "l -r" azonosítása. Többnyire egymással tévesztik őket.

A magánhangzók, ill. mássalhangzók hibaátlagait aszerint részletezve, hogy az egyes hangzócsoporthoz milyen képzési sajátosságokban különböznek, az alábbi értékeket kaptuk:

4. sz. táblázat: a különböző mértékben eltérő képzésű magánhangzók hibaátlagai szubtesztenként

képzési sajátosság ↓ szubteszt →	1.	2.	3.
nyelvállás-ajakrés, elöl v. hátul képzés	0,005	0,028	0,043
nyelvállás-ajakrés	0,039	0,031	0,098
nyelvállás - elöl v. hátul képzés	0,008	0,034	0,035
ajakrés - elöl v. hátul képzés	0,026	0,016	0,114
nyelvállás	0,036	0,043	0,116
elöl v. hátul képzés	0,025	0,015	0,119
ajakrés	0,168	0,029	0,057
időtartam különbség	0,658	0,425	0,260

Mint az várható volt, a legkönnyebb a 3 képzési sajátosságban eltérő magánhangzók megkülönböztetése. A képzési különbségek csökkenésével tendenciájában nő a tévesztések gyakorisága. Ugyancsak megfigyelhető, hogy a szavak ismert vagy ismeretlen volta is befolyásolja a biztos felismerést. A teljes szóanyagot bemutató listánál is tapasztaltuk, hogy az időtartam különbségek értékelése a legnehezebb feladat a vizsgált óvodás csoportok számára. Érdekes, hogy míg a többi képzési eltérés megkülönböztetését a szavak ismertsége megkönnyíti, addig az időtartam észlelésének hibaátlagja éppen ellenkező tendenciájú. A jelenség magyarázatául arra tudok gondolni, hogy a jelentést könnyebben kapcsolják a globálisan észlelt szóegészhez a gyermekek, kevésbé van szükségük finomabb analízisre - hiszen a szó összességében ismertnek tűnik -, így viszont megnő a tévesztés lehetősége az apró

eltérések esetén. Az ismeretlen, a gyermekek számára jelentést nem hordozó hangsoroknál viszont éppen hogy nagy jelentőségre tesz szert a két hangsor elkülönítésében egy adott hang hosszúsága vagy rövidsége. A többi, könnyebben észlelhető képzési sajátosságnál pedig az ismertség még a globális szóészlelés esetében is segíti az azonosítást. Nem ennyire egyértelműen, de hasonló tendenciát figyelhetünk meg az ajakállásban különbséget mutató hangok felismerésében is.

A 2. szubteszt hibaátlagai összességükben alacsonyabbaknak mutatkoznak a két másik sorozaténál. Ez arra utal, hogy a magánhangzók megkülönböztetését az ismertség mellett a hang kimondása, tehát a motorikus elem is segítheti.

A mássalhangzóknál ugyancsak áttekintettük a különböző képzési sajátosságok kombinációit.

5. sz. táblázat: a különböző mértékben eltérő képzésű mássalhangzók hibaátlagai szubtesztenként

szubteszt → képzési sajátosság ↓	1.	2.	3.
zöngéesség - képzési hely - rés-zár jelleg - orrhangzósság	0,010	0,052	0,047
zöngéesség - képzési hely - rés-zár jelleg	0,014	0,032	0,093
orrhangzósság - képzési hely - rés-zár jelleg	0,05	- *	- *
zöngéesség - képzési hely - orrhang- zósság	0,018	0,044	0,104
képzési hely - zár-rés jelleg	0,045	0,035	0,076
képzési hely - zöngéesség	0,032	0,061	0,104
zár-rés jelleg - zöngéesség	0,029	0,032	0,076
orrhangzósság - zöngéesség	0,005	0,067	0,067
képzési hely	0,100	0,026	0,096
zár-rés jelleg	0,183	0,064	0,073
orrhangzósság	0,034	0,054	0,114
zöngéesség	0,101	0,072	0,185
képzésbeli módosulás	0,060	0,119	0,155
időtartam különbség	0,667	0,389	0,268

A *-gal jelölt kombinációra nem találtam példát.

A mássalhangzóknál hasonló általános tendenciák érvényesülnek, mint a magánhangzóknál: a képzési eltérések csökkenésével nő a tévesztések száma. A differenciálás színvonalát befolyásolja az alkalmazott technika, a szavak ismertsége, egyes esetekben a kimondás. Úgy tűnik, hogy a több képzési sajátosságban eltérő hangok differenciálására elsősorban az alkalmazott technika van hatással. (Ez a négy, ill. három mozzanatban különböző hangokra érvényes.) A két, ill. egy mozzanatban eltérőeknél inkább az ismertség hatása érvényesül. Vannak olyan sajátosságok, ill. kombinációk, melyeknél a kimondás segíti a differenciálást - pl. az

orrhangzós-zöngés területen eltérőeknél, ill. a képzési hely vagy a zár-rés jelleg különbségeinél. Más esetekben ez a hatás nem érvényesül, pl. a képzési hely-zöngéesség kombinációban, ill. külön az orrhagzósság vagy zöngéesség eltérésekor. Valószínű, hogy az eleve több altípusra osztható képzési hely, ill. a zár-rés jelleg erősebb motorikus visszajelzést ad a működő beszédszervek oldaláról, mint a csak egy-egy mozzanatot érintő orrhagzósság vagy zöngé. Mivel Nagy (1986) és a magam (Gaál 1987) vizsgálatai során az óvodás-kisiskolás gyermekek beszédében jelentős zöngétlenítési tendencia volt megfigyelhető, ez is befolyásolhatja a kimondás hatását a hangok differenciálására. Az is érthető, hogy a csak képzési mozzanat módosulásában különböző hangpárok esetén ez a finom mozgásbeli eltérés nem hozza magával a kimondás segítő hatását. Érdekes viszont, hogy a csak módosulásban eltérő hangok a differenciálás szempontjából nem számottevően nehezebbek a többi mássalhangzó-párhoz képest.

A legtöbb baj természetesen itt is az időtartam-különbségek észlelésével van. A tendencia a magánhangzókéval megegyező, és - ugyanúgy, mint ott - eltér a többi mássalhangzó - különbség "viselkedésétől". Az általában legkönnyebbnek mutatkozó 1. szubteszt átlaga a legrosszabb, míg a legnehezebb harmadiké a legjobb. A magánhangzóknál már megfogalmazott magyarázatot itt még azzal egészíteném ki, hogy míg a magánhangzóknál viszonylag könnyű volt olyan szópárokat találni, melyek csak a magánhangzó időtartamában különböznek, addig ez a mássalhangzóknál lényegesen nehezebb; így maga a szóanyag is hátráltathatja az egzakt differenciálást. Különösen szóvégi pozícióban nehéz az időtartamot helyesen észlelni, köznyelvi (nem eltúlzott) ejtés esetén.

Mivel a magyar nyelv mindössze három nazális hangot (m, n, ny) tartalmaz, voltak olyan kombinációk, melyekre nem találtam példát. A táblázatban is jelölteken kívül ilyen a képzési hely-orrhangzósság; ill a zár-rés jelleg-orrhangzósság együttes előfordulása.

A magánhangzók megkülönböztetése

Most nézzük meg valamivel részletesebben, hogyan alakul a magánhangzók megkülönböztetése. Korrelációs mátrixot készítettünk szubtesztenként annak vizsgálatára, vannak-e jellegzetesen együttmozgó tévesztések. (A szópárookra lebontott korrelációs mátrix teljes bemutatásától eltekintek.)

Az alábbi együttes tévesztéseket tapasztaltuk: az 1. szubtesztben o-á-u-i; az é-i pár több más párossal, úgymint o-á, u-e, o-ö, u-i. A hangok közül gyakran pontatlan az "u", az "é" felismerése.

A magánhangzókat tartalmazó szavak a faktoranalízis során 9 faktor alá rendeződtek. E faktorok nem a képzési sajátosságok szerint alakultak, a létrejött csoportok rendező elve az általam alkalmazott szempontokkal nincs kapcsolatban.

A 2. szubteszt elemeinek korrelációját vizsgálva számos egymással korreláló hangpárt találtunk. Az a-á párok tévesztése gyakran jár együtt

az ó hang tévesztésével, ugyancsak gyakori az e-a-á-é együttmozgása, az a-i-é-ű; á-é-í, o-ö-ú kapcsolatok együttes tévesztése.

A faktoranalízis 7 faktora a 2. szubtesztben sem hozott az általam alkalmazott szempontok szerint értelmezhető eredményt.

Az ismeretlen szavakra épülő 3. szubtesztben az á-e-o, á-i-o-ö-ű, u-ú-ű, e-o-ó-ő, ö-ő-ű hangcsoportok fordultak elő együttesen a tévesztésekben. A 7 faktorra tagolódó faktoranalízis ismét nem az általam alkalmazott szempontok mentén rendeződött, az egyes csoportokat így nem tudtam értelmezni.

A következőkben részletesebben vizsgáltuk, mely tényezők hatnak a gyermekek teljesítményére. Elsőként a **magánhangzó-mássalhangzó** mint **hangtípus**, ill. a szubtesztnek hatását elemeztük kétszempontú variancia-analízissel.

6. sz. táblázat: a magán-, ill. mássalhangzók hibaátlagai az egyes szubtesztben (századokra kerekítve)

hangtípus→ szubteszt ↓	magánhangzó	mássalhangzó
1.	0,12	0,09
2.	0,08	0,08
3.	0,11	0,11

Az átlagok között csak a képegyeztetéses szubtesztben mutatkozik különbség - érdekes módon a mássalhangzók hibaátlaga jobb. (Ebben megítélésem szerint a képi ábrázolás egyértelműsége is szerepet játszhat.) A másik két szubtesztben a magánhangzók-mássalhangzók differenciálása azonos képet mutat.

Az F próba értéke a hangzótípus vizsgálatokor 2,89; $p > 0,05$ (0,09) nem szignifikáns. A szubteszthatás vizsgálatokor $F = 9,35$; $p < 0,05$ (0,0001). A két terület kölcsönhatásban áll, az interakció értéke $F = 8,60$; $p < 0,05$ (0,0002), szignifikáns. Az elemzés alapján úgy tűnik, hogy elsősorban a szubteszt, azaz feltehetően az alkalmazott technika van hatással a gyermekek teljesítményére, míg a hangzótípus lényegesen kevésbé. Ez összecseng a hibaátlagok táblázatával, ahol a magán-, ill. mássalhangzót tartalmazó szópárok igen vegyesen fordultak elő, míg az 1., 2., ill. 3. szubteszt szerint jobban tagolódott a mezőny.

Az alábbiak alapján úgy tűnt, az alkalmazott technika jelentősen **befolyásolja a teljesítményeket**. A következőkben arra a kérdésre keresünk választ, hogy az alkalmazott technika vagy a hangpárok **képzésbeli eltérése**nek van-e nagyobb hatása a tévesztésekre.

7. sz. táblázat: különböző mértékben eltérő képzésű hangok hibaátlagai az egyes szubtesztben (századokra kerekítve)

eltérések száma→ szubteszt ↓	1	2	3
1.	0,01	0,02	0,01
2.	0,04	0,05	0,05
3.	0,08	0,08	0,12

Itt is igazolódik, hogy az alkalmazott technika nagy hatással van a teljesítményre - a képegyeztetéses szubtesztben gyakorlatilag nincs különbség az egy vagy több képzési mozzanatban eltérő hangok megkülönböztetése között, a feladat általában könnyűnek mutatkozik. Ugyancsak alacsony és csaknem azonos hibaátlagokat találunk a második, ismert szavak utánmondását igénylő szubtesztben, bár itt már több a tévesztés. Az átlagok arra utalnak, hogy az ismertség javítja a gyermekek teljesítményét. A legtöbb hiba az ismeretlen szavak utánmondására épülő 3. szubtesztben jelentkezik.

A kép árnyaltabbá válik, ha a hatások erősségének vizsgálatához variancia-analízist végzünk. A szubteszt hatása esetén az $F=17,59$; $p<0,05$ (0,0000), szignifikáns. A képzési mozzanatok hatásánál $F=71,97$; $p<0,05$ (0,0000), ugyancsak szignifikáns. A két terület kölcsönhatásban áll, az interakció F -értéke 19,32; $p<0,05$ (0,0000).

A mássalhangzók megkülönböztetése

További kérdésként adódik, hogy az eddig már nagy hatásúnak bizonyult szubteszt (technika), ill. **a hangképzés eltérő típusa** milyen hatással van a gyermekek eredményeire.

8. sz. táblázat: a különböző képzési típusú mássalhangzók hibaátlagai az egyes szubtesztben (századokra kerekítve)

képzési eltérés → szubteszt ↓	zöngés- ség	képzési hely	rés-zár	orrhang- zósság
1.	0,03	0,03	0,05	0,01
2.	0,05	0,04	0,04	0,05
3.	0,10	0,09	0,07	0,08

Továbbra is jól leolvasható a szubteszt szerinti elkülönülés. Különösen ismeretlen szavaknál tűnik nehéznek a zöngésség szerinti elkülönítés, míg az orrhangzósság alapján történő differenciálás az ismert, csak egyeztetést igénylő szavaknál már nemigen okoz problémát. A fokozatok szerint - az eddigiekhez hasonlóan - mind a technika, mind az ismertség befolyásolja a gyermekek eredményeit. A képzési eltérés - úgy tűnik -, kevésbé.

A variancia-analízis szignifikanciának vizsgálatakor a szubteszt kapott F érték 17,98; $p=0,0000$; a képzési eltérés típusának vizsgálatakor $F=4,62$; $p=0,0033$. Mindkét érték szignifikáns. A két terület közötti interakció F értéke 13,2; $p=0,0000$.

Az egyes képzésbeli mozzanatok, ill. a szubteszt jellegének befolyásoló hatását külön is elemeztük.

9. sz. táblázat: a réshangok és nem réshangok hibaátlagai az egyes szubtesztokban (századokra kerekítve)

zár - rés jelleg → szubteszt ↓	réshang	nem réshang
1.	0,05	0,05
2.	0,04	0,05
3.	0,07	0,11

Úgy tűnik, valamivel könnyebb a réshangok megkülönböztetése, különösen ismeretlen szavak esetén. A variancia-analízis ez esetben arra utal, hogy a zár-rés jelleg hatása a differenciálásra jelentősebb, mint a szubteszté, bár mindkét eredmény szignifikáns. A zár-rés jelleg hatásának F értéke 29,02; $p=0,0000$; a szubteszt F értéke 17,78; $p=0,0000$, az interakció F értéke 12,12; $p=0,0000$. A következő képzési sajátosságként az orrhangzósság hatását vizsgáltuk.

10. sz. táblázat: az orrhangzós és nem orrhangzós mássalhangzók hibaátlagai szubtesztenként (századokra kerekítve)

orrhangzósság → szubteszt ↓	orrhangzós	nem orrhangzós
1.	0,01	0,07
2.	0,05	0,05
3.	0,08	0,10

Az átlagok alapján a nazális hangok könnyebben megkülönböztethetők, mint az orális képzésűek. A hibaátlagok az előzőeknek megfelelően az elsőtől a harmadik szubteszt felé haladva emelkednek. A variancia-analízis eredménye szerint az orrhangzósság hatása erőteljesebb, mint az egyes szubteszt hatása, bár mindkettő, ill. interakciójuk is szignifikáns.

Az orrhangzósság F értéke 30,20; $p=0,0000$, a szubteszt hatás F értéke 16,72; $p=0,0000$, az interakció F értéke 21,84; $p=0,0000$.

A harmadik eltérő képzési sajátosság a zöngésség. A zöngés és zöngétlen mássalhangzók egybevetésekor az alábbi átlagokat kaptuk:

11. sz. táblázat: a zöngés és zöngétlen mássalhangzók hibaátlagai szubtesztenként (századokra kerekítve)

zöngésség → szubteszt ↓	zöngés	zöngétlen
1.	0,03	0,14
2.	0,05	0,11
3.	0,10	0,13

A táblázat alapján a zöngés hangok megkülönböztetése lényegesen könnyebbnek minősül, mint a zöngétleneké. Ez várható volt, hiszen a zöngés hangok ún. hangzóssága jobb, mint a zöngétleneké, ekkora különbségre azonban nem számítottam. (Annál is kevésbé, mert az egész vizsgálati mintában egy gyermeknek volt kisebb mértékű halláscsökkenése, ez tehát nem befolyásolhatta az eredményeket.) A varianciaanalízis alapján a zöngésség igen erősen befolyásolja a differenciálási teljesítményeket $F=327,39$; $p=0,0000$, míg ez esetben a szubteszt befolyása lényegesen kisebb $F=8,19$; $p=0,0003$. Az interakció F értéke $31,32$; $p=0,0000$.

Végül a képzési helyükben, ill. más paramétereikben eltérő mássalhangzókat vettük szemügyre.

12. sz. táblázat: képzési helyük, ill. más sajátosságaik szerint eltérő mássalhangzók hibaátlagai (századokra kerekítve)

képzési hely→ szubteszt ↓	képzési helyükben eltérő	képzési helyükben nem eltérő
1.	0,03	0,15
2.	0,04	0,11
3.	0,09	0,13

A képzési hely eltérése tehát igen lényeges szempont a mássalhangzók megkülönböztetésében. Különösen szembetűnő a hatása a képegyeztetési szubtesztben. Úgy tűnik, a képzési hely olyan sajátossága a mássalhangzóknak, ahol a motorikumnak a differenciálásra gyakorolt segítő hatása a legkifejezettebb, még akkor is, ha a képzési hely felismerése nem tudatosul. A varianciaanalízis eredménye: a képzési helyhez kapcsolódó F érték $422,44$; $p=0,0000$; a szubteszt esetében $F=7,42$; $p=0,0007$, az interakció F értéke $40,03$; $p=0,0000$.

Ha a kimondásnak csak egy képzési mozzanatra is, de ilyen hatása van, mindenképpen helyeselhető az a pedagógiai eljárás, mely szerint a gyermekeknek ki is kell mondaniuk a szót leírás előtt. Ezzel - különösen az írástanulás kezdeti szakaszában - csökkenthető lenne a betűtévesztés-típusú íráshibák gyakorisága.

A képzési sajátosságokon kívül vizsgáltuk más tényezők hatását is a teljesítményre. Ezek közé tartozik a szóhosszúság, ill. a szavak ismert vagy ismeretlen volta.

Kérdéseink között szerepelt, hogy a hangpárokat tartalmazó **szavak hosszúsága** befolyásolja-e, és ha igen, milyen mértékben a gyermekek teljesítményét. A válasz megadása érdekében kétszempontú varianciaanalízist végeztünk, melynek értékeit az alábbi (13. sz.) táblázat tartalmazza.

13. sz. táblázat: a szubteszt, ill. szóhosszúság hatása a teljesítményre

hangtípus→ szempont↓	magánhangzó		mássalhangzó	
	F próba		F próba	
szubteszt	19,73	p=0,0000 *	10,09	p=0,0001 *
szótagszám	129,31	p=0,0000 *	306,31	p=0,0000 *
interakció	19,08	p=0,0000 *	98,72	p=0,0000 *

*-gal jelöltem a szignifikáns értékeket.

A gyermekek teljesítményét mind a szótagszám/szóhosszúság, mind a szubteszt szignifikáns mértékben befolyásolja. Ami az eddigi - nem nagyszámú - szakirodalmi adatnak ellentmond: míg a fenti összefüggést vizsgáló kutatók eddig azt állapították meg, hogy a hosszabb szavakban könnyebb megkülönböztetni az eltérő hangpárokat (a többelmeű szó valószínűleg egyértelműbben azonosítható, hosszabb idő van a többsíkú elemzésre és korrekcióra), addig a mi tapasztalataink szerint a szóhosszúság növekedésével nő a tévesztések száma is (ld. 14. sz. táblázat).

14. sz. táblázat: a magán-, ill. mássalhangzók hibaátlagja szubtesztenként az egy-, ill. többszótagú szavakat összehasonlítva

hangzótípus→ szótagszám→ szubteszt ↓	magánhangzók		mássalhangzók	
	egy	több	egy	több
1.	0,03	0,14	0,06	0,25
2.	0,05	0,11	0,05	0,35
3.	0,09	0,24	0,11	0,15

A hibaátlagok különbségei változatos képet mutatnak. Míg az ismeretlenség a magánhangzók differenciálását nehezíti a hosszabb szavakban, addig a mássalhangzóknál az ismert szavak utánmondásában volt a legnagyobb változás, és a 3. szubtesztben jelentkezett a legkisebb eltérés. Mintha az ismertség - függetlenül az alkalmazott technikától - nehezítené az egyes hangzók (mássalhangzók) kihallását az adott szavakból. Valószínűnek tartom, hogy az ismert szavaknál fokozottabban működik a globális észlelés, így a szóhosszúság valóban nehezíti az egyes hangok differenciálására irányuló feladatok elvégzését. Mivel ismert szavak esetében a gyermek a jelentést a globális hangingerhez társítja a hétköznapi helyzetben, így annyira sincs szüksége hanganalízisre és a hallottak összehasonlítására, mint ismeretlen hangsorok - szavak - esetén. Elképzelhető, hogy a mássalhangzók megkülönböztetése terén mutatott teljesítményekbe erősebben belejátszik a még (45 főnél) meglévő beszédhiba, mint a magánhangzóknál, hiszen az artikulációs hibák, a pöszesség különböző típusai főként a mássalhangzók képzésében jelentkeznek.

A pedagógiai gyakorlatban az olvasás-írás jelrendszerének tanítása során igyekeznek figyelembe venni, hogy a tanítandó hang és betű a szó elején, végén vagy belsejében helyezkedik-e el, netán mássalhangzó torlódásban fordul elő. Általános vélemény, hogy a hang meghallása szókezdő helyzetben a legkönnyebb, ezt követi a szóvégi helyzet, a szó belseje, míg legnehezebb a mássalhangzó-torlódásos részek hanganalízise. Az általam feldolgozott szakirodomban többek között *Petermann* (1986. 52.) jelzi, hogy a szóképzetet olyan módon nehezíthetjük, ha a disztinktív fonéma a szó elején található, majd a szó végén. Ezen állítást igazolandó olyan szópárok is felvételt nyertek a tesztbe, melyek ugyanazon hangpárok különböző **fonetikai helyzetben** való differenciálását igényelték. A faktoranalízissel nyert eredmény váratlan volt. A vizsgált szópárok két faktor mentén rendeződtek, de a csoportok kialakulásában a hangok fonetikai helyzete nem játszott szerepet.

15. sz. táblázat: a hangok fonetikai helyzetének szerepe a differenciálásban

szópárok	1. faktor	2. faktor	fonetikai helyzet (a szóban elfoglalt hely)
rák - vág	0,709	0,000	vége
lác - ranc	0,614	0,000	eleje
hold - hord	0,575	0,000	msh torlódás
bodor - botor	0,557	0,000	belseje
ökör - ököl	0,529	0,000	vége
sík - csík	0,294	0,000	eleje
ecset - eset	0,443	0,000	belseje
fogat - fogad	0,330	0,000	vége
esd - est	0,263	0,000	msh torlódás
géz - kéz	0,376	0,000	eleje
tagad - dagad	0,379	0,286	eleje
kén - gén	0,307	0,263	eleje
szár - zár	0,000	0,594	eleje
víz - vív	0,000	0,412	vége
őz - ősz	0,000	0,451	vége
néz - méz	0,000	0,342	eleje
alga - alka	0,000	0,320	msh torlódás
zár - vár	0,000	0,000	eleje
majom-malom	0,000	0,000	belseje
hát - ház	0,000	0,000	vége
száj - szál	0,000	0,000	vége
szál - szár	0,000	0,000	vége
tárca-tálca	0,000	0,000	msh torlódás
szán - szám	0,000	0,000	vége
zacskó-tacskó	0,000	0,000	eleje
égett - éget	0,000	0,000	vége
átér - áttér	0,000	0,000	belseje

A listáról leolvashatóan teljesen keverve fordulnak elő az egyes csoportokban a különböző fonetikai helyzetű hangok. Annak feltárása, hogy esetleg az egyes hangzók megkülönböztetése más-más fonetikai helyzetben könnyebb, ill. nehezebb, további vizsgálatot igényel, ez a magyarázat azonban nem kizárt. A logopédiai gyakorlatból ismert például, hogy a kialakított beszédhang szóba illesztésére nem mindig a szókezdő helyzet a legkönnyebb, ez hangonként más és más lehet. Elképzelhető, hogy a felismerésben sem viselkednek azonosan az egyes beszédhangok az említett fonetikai helyzetben.

A fenti csoportok értelmezésére a képzési sajátosságok alkalmasabbnak mutatkoznak. Az 1. faktorra főként a zár-rés, ill. zöngéesség szerint kialakított hangpárok rendeződtek, hangsúlyozottan az r-l, ill. s-cs kapcsolatok. A 2. faktornál a zöngé és képzési hely szerinti kombinációkat találunk, kiemelten az sz-z kapcsolatot, míg az utolsó blokkban döntően ismét az 1. szubteszt szavai olvashatók, melyeket a gép többször utalt a "nem tudok vele mit kezdeni" halmazba.

Ugyancsak faktoranalízist alkalmaztunk annak megállapítására, hogy a **szavak ismertsége** mennyiben befolyásolja a differenciálásban mutatott teljesítményt. Más szempontú elemzések közben már kitűnt, hogy az ismertség többnyire jobb teljesítményt eredményez. Ezt a kapott adatok is igazolni látszanak. Külön vizsgáltuk azokat a szavakat, melyek hangpárjai több képzési sajátosságban is különböznek, ill. azokat, melyek egy képzési mozzanatban térnek el.

16. sz. táblázat: a több képzési sajátosságban eltérő mássalhangzók hibaátlagai

pőre - dőre	0,19	puha - csuha	0,04
báj - bár	0,08	fúr - fúj	0,03
pulya - gulya	0,07	hát - ház	0,03
garázs - parázs	0,07	gáz - gát	0,03
dörög - pörög	0,07	gólya - pólya	0,03
fogaz - fogat	0,06	csattog - pattog	0,02
már - cár	0,05	pálca - pálma	0,01
darázs - parázs	0,05	száj - szár	0,01
cég - még	0,05	csont - pont	0,01

Az első néhány helyen - tehát a legmagasabb hibaátlaggal - a 3. szubteszt szópárjai találhatók. E helyeken csoportosul a p-d, p-g tévesztések többsége. (E hangok betűinek optikus képe is rokon - bizonyos nyomtatott formáknál különösen -, így az olvasás tanulása során fokozottan téveszthetők.)

Faktoranalízissel az alábbi csoportokat kaptuk:

17. sz. táblázat: az ismertség hatása a differenciálásra több képzési jegy eltérése esetén

szópár	1. faktor	2. faktor
fúr - fűj	0,968	0,00
már - cár	0,896	0,00
garázs - parázs	0,741	0,266
dörög - pörög	0,586	0,289
báj - bár	0,414	0,060
cég - még	0,000	0,617
puha - csuha	0,000	0,475
csattog - pattog	0,000	0,459
pulya - gulya	0,000	0,304
darázs - parázs	0,000	0,344
pőre - dőre	0,288	0,376
gáz - gát	0,257	0,398
fogaz - fogat	0,000	0,469
száj - szár	0,000	0,000
pálca - pálma	0,000	0,000
csont - pont	0,000	0,000
gólya - pólya	0,000	0,000
hát - ház	0,000	0,000

Az 1. faktor mentén döntően a 2. szubteszt - az ismert szavak utánmondását igénylő sorozat - szavai rendeződtek, míg a második faktor alatt többségükben az ismeretlen, utánmondással vizsgált szópárok - a 3. szubteszt elemei - találhatók. A képi egyeztetéshez tartozó szópárokat ismét nem sikerült - ismertségük ellenére sem - egyik faktor alá sem besorolni, teljesen külön blokkot alkotnak.

Elkészítettük a szavak korrelációs mátrixát. Eszerint gyakran jár együtt az m-c-p, az r-j-p, valamint a g-p-z-t hangok tévesztése. (A teljes korrelációs mátrix bemutatásától eltekintek.)

18. sz. táblázat: az egy képzési sajátosságban eltérő mássalhangzót tartalmazó szavak hibaátlagai

doboz - toboz	0,31	garázs - darázs	0,07
szál - szár	0,30	faló - való	0,07
fél - szél	0,20	kén - gén	0,07
éter - étel	0,20	száj - szál	0,06
bajor - pajor	0,20	bor - por	0,05
fűz - szűz	0,13	vonal - fonal	0,05
delel - delej	0,12	málna - bálna	0,05
ökör - ököl	0,11	géz - kéz	0,04
murok - burok	0,11	vonat - fonat	0,04
dárda - gárda	0,11	dél - tél	0,03
tagad - dagad	0,10	kép - gép	0,03
begy - megy	0,10	báj - bál	0,02
bont - pont	0,09	száj - fáj	0,01
		domb - gomb	0,01

Az első helyeket az l-r-j csoport hangjai töltik be túlnyomórészt, valamint olyan hangpárok, melyek tévesztése az íráshibák között is gyakran fordul elő (d-t, b-p, b-m, f-sz).

A korrelációs együttthatók alapján gyakran kerülnek együtt tévesztésre a b-p-m hanghármas, az l-r-j, a d-g-b-m hangcsoportok. Érdekes az l-j-d-t, ill. l-j-g-k csoportok időnkénti együttes előfordulása, mely képzési sajátosságokkal nem magyarázható.

A faktoranalízis alapján az utánmondott szavak ismertség szempontjából jól elkülönülnek, míg a képegyeztetéses szubteszt egyes szópárjai önálló csoportot képeznek, többségüket azonban az előzőekhez hasonlóan egyik faktor alá sem lehetett besorolni.

19. sz. táblázat: az ismertség hatása a differenciálásra egy képzési jegy eltérése esetén

szópár	1. faktor	2. faktor	3. faktor
száj - fáj	0,911	0,000	0,000
baj - bal	0,658	0,000	0,000
dél - tél	0,594	0,000	0,000
garázs - darázs	0,378	0,425	0,000
begy - megy	0,395	0,000	0,000
bont - pont	0,376	0,000	0,264
fűz - szűz	0,319	0,000	0,000
tagad - dagad	0,362	0,000	0,000
géz - kéz	0,496	0,000	0,000
kén - gén	0,392	0,000	0,000
bajor - pajor	0,000	0,640	0,000
ökör - ököl	0,000	0,634	0,000
dárda - gárda	0,271	0,614	0,000
éter - étel	0,000	0,324	0,000
vonat - fonat	0,000	0,250	0,000
murok - burok	0,283	0,411	0,000
vonat - fonat	0,000	0,000	0,612
delel - delej	0,358	0,000	0,452
bor - por	0,000	0,000	0,417
doboz - toboz	0,000	0,000	0,337
szál - szár	0,000	0,000	0,000
domb - gomb	0,000	0,000	0,000
málna - bálna	0,000	0,000	0,000
fél - szél	0,000	0,000	0,000
száj - szál	0,000	0,000	0,000
faló - való	0,000	0,000	0,000
kép - gép	0,000	0,000	0,000

A képzési sajátosságok az egyes csoportok képzésében nem játszanak szerepet, az egyes faktorok alatt fordulnak elő a képzés helyében, az orrhangzóságban, a zöngéességben, ill. a zár-rés jellegben eltérő hangok. Eszerint azonos technika esetén valóban az ismertség alapján különülnek el a szópárok. Gósy (1989) ugyancsak azt tapasztalta, hogy az értelmesség pozitív hatással van a hangok azonosítására.

A gyermekek teljesítményei az egyes szubtesztekben

Az eddigiekben a fonémák "viselkedését" vettük szemügyre, most néhány szempont alapján nézzük meg, hogyan alakul a vizsgált gyermekek eredménye az egyes hangzótípusoknál, ill. szubtesztekben. Először a **magánhangzók** megkülönböztetését vizsgáltuk.

20. sz. táblázat: a gyermekek teljesítménye az 1. szubteszt magánhangzóinak differenciálásában

érték	gyermekek száma	százalék (%)
0,00	34	17,6
0,04	87	45,1
0,08	41	21,2
0,12	15	7,8
0,16	11	5,7
0,20	2	1,0
0,24	1	0,5
0,28	1	0,5
0,36	1	0,5

A gyermekek több mint fele a 0,04-es hibaátlag alatt teljesített. A feladat könnyűnek bizonyult a vizsgált nagycsoportos óvodások számára. A szubteszt teljesítésének átlaga 0,06; 0,053-as szórás mellett.

A 2. szubtesztben még több volt a hibátlanul teljesítő gyermek, de a mezőny jobban széthúzódott.

21. sz. táblázat: a gyermekek teljesítménye a 2. szubteszt magánhangzóinak differenciálásában

érték	gyermekek száma	százalék (%)
0,00	79	40,9
0,05	70	36,3
0,09	20	10,4
0,14	10	5,2
0,19	5	2,6
0,24	1	0,5
0,29	3	1,6
0,33	2	1,0
0,48	1	0,5
0,71	1	0,5
0,76	1	0,5

0,05 hibaátlagnál kevesebbet találunk a gyermekek több mint 70%-ánál, igen magas a teljesen hibátlanul teljesítők aránya is. A szubteszt teljesítésének átlaga 0,06, mely megegyezik az 1. szubtesztével. A szórás itt magasabb értéket mutat: 0,099. A teszt feladatait ugyancsak könnyen teljesítették az óvodások.

A 3. szubteszt ismeretlen szópárok utánmondását kívánta.

22. sz. táblázat: a gyermekek teljesítménye
a 3. szubteszt magánhangzóinak differenciálásában

<i>érték</i>	<i>gyermekek száma</i>	<i>százalék (%)</i>
0,00	30	15,5
0,04	40	20,7
0,09	42	21,8
0,13	30	15,5
0,17	18	9,3
0,22	7	3,6
0,26	13	6,7
0,30	4	2,1
0,35	1	0,5
0,39	1	0,5
0,43	3	1,6
0,48	1	0,5
0,61	1	0,5
0,87	2	1,0

Az eddigieknél több, ha összességében nem is sok gyermek található a magasabb hibaátlagoknál. A tévesztések maximuma is meghaladja az eddigieket. Eszerint a szavak ismertségének befolyása érvényesül a magánhangzók megkülönböztetésénél. A gyermekek mintegy fele a 0,09-es hibahatár alatt helyezkedik el. A szubteszt teljesítésének átlaga 0,12, szórása 0,13, ami előző megállapításainkat igazolni látszik.

A **mássalhangzók** megkülönböztetése az eddigiekben is nehezebbnek mutatkozott a magánhangzókénál.

23. sz. táblázat: a gyermekek teljesítménye
az 1. szubteszt másállhangzóinak differenciálásában

érték	gyermekek száma	százalék (%)
0,00	4	2,1
0,01	9	4,7
0,03	13	6,7
0,04	23	11,9
0,05	19	9,8
0,07	20	10,4
0,08	21	10,9
0,09	21	10,9
0,11	17	8,8
0,12	14	7,3
0,13	5	2,6
0,14	4	2,1
0,16	4	2,1
0,17	7	3,6
0,18	4	2,1
0,20	2	1,0
0,21	2	1,0
0,26	1	0,5
0,28	1	0,5
0,29	1	0,5
0,42	1	0,5

A magánhangzókkal összehasonlítva összességében jóval többet tévesztettek a gyermekek, a mezőny elég szórt, a gyermekek 50%-a a 0,08-a hibaszám átlag alatt helyezkedik el. A táblázatról is leolvasható adatokat erősíti meg a szubteszt átlaga: 0,09, mely magasabb a magánhangzók hibaátlagánál az 1. és 2. szubtesztben. A szórás 0,06.

24. sz. táblázat: a gyermekek teljesítménye
a 2. szubteszt mássalhangzóinak differenciálásában

érték	gyermekek száma	százalék (%)
0,00	1	0,5
0,01	8	4,1
0,03	19	9,8
0,04	25	13,0
0,06	27	14,0
0,07	32	16,6
0,09	20	10,4
0,10	12	6,2
0,12	12	6,2
0,13	7	3,6
0,14	6	3,1
0,15	6	3,1
0,17	4	2,1
0,19	1	0,5
0,20	2	1,0
0,22	2	1,0
0,25	1	0,5
0,33	1	0,5
0,35	2	1,0
0,38	2	1,0
0,68	1	0,5
0,80	1	0,5

A gyermekek fele a 0,07-es hibaátlag alatt található. Az összteljesítmény valamivel jobb az 1. szubteszténél, bár a teszt hibaátlaga - 0,09 - megegyezik. A szórás értéke 0,09. Itt is igazolódni látszik az egyebütt már megfogalmazott tapasztalat: a mássalhangzók differenciálását általában véve segíti a motorikus elem - utánmondás - bekapcsolása.

Végül vegyük szemügyre a 3. szubteszt teljesítését.

25. sz. táblázat: a gyermekek teljesítménye
a 3. szubteszt mássalhangzóinak differenciálásában

érték	gyermekek száma	százalék (%)
0,00	2	1,0
0,02	3	4,7
0,03	14	7,3
0,05	25	13,0
0,07	25	13,0
0,08	23	11,9
0,10	20	10,4
0,12	16	8,3
0,13	13	6,7
0,15	10	5,2
0,17	4	2,1
0,18	7	3,6
0,20	3	1,6
0,22	3	1,6
0,23	2	1,0
0,25	2	1,0
0,27	2	1,0
0,28	1	0,5
0,30	1	0,5
0,32	1	0,5
0,33	2	1,0
0,40	1	0,5
0,42	1	0,5
0,45	1	0,5
0,47	2	1,0
0,48	1	0,5
0,75	1	0,5
0,77	1	0,5

A gyermekek teljesítménye még szórtabb, mint az eddigiekben. A 0,08-as hibaátlag felezi a csoportot. A szubteszt hibaátlaga: 0,12, megegyezik a magánhangzók hibaátlagával az ismeretlen szavak utánmondásakor. A szórás értéke 0,11.

A vizsgált gyermekcsoporton belüli típusok

Valószínűnek tartottuk, hogy a gyermekek nem viselkednek azonosan a különböző sajátosságok differenciálását, ill. eltérő technikákat igénylő helyzetekben. A gyermekcsoporton belüli típusok megállapítása érdekében cluster-analízist végeztünk szubtesztenként.

A **magánhangzók** teljesítését vizsgálva az 1. szubtesztben a következő csoportok körvonalazódtak:

26. sz. táblázat: teljesítménytípusok az 1. szubteszt magánhangzóinak differenciálásában (az átlagok századokra kerekítve)

képzési sajátos- ságok →		nyelv- állás, ajak- állás, hely	nyelv- állás, ajak- állás	nyelv- állás, hely	ajak- állás, hely	nyelv- állás	hely	ajak- állás	idő- tartam
fő↓									
↓csoport									
1.	3	0,00	0,17	0,11	0,17	0,08	0,25	1,00	1,00
2.	1	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	1,00	0,00
3.	39	0,03	0,05	0,01	0,04	0,06	0,04	0,50	1,00
4.	85	0,00	0,03	0,00	0,01	0,03	0,01	0,00	1,00
5.	65	0,00	0,04	0,01	0,04	0,02	0,02	0,14	0,00
átlag		0,01	0,04	0,01	0,03	0,04	0,02	0,17	0,66

Az első, ill. a második csoportba összesen négy gyermek tartozik, így velük külön nem foglalkozom. A harmadik csoportba tartozó gyermekek teljesítménye általában az adott hangzótípus átlaga alatt marad, csak a nyelvállás és képzési hely (elől vagy hátul képzett) kombinációjánál esik egybe teljesítményük az átlaggal. Viszonylag nagyobb mértékben marad el teljesítményük az ajakállásban (ajakrés-ajakkerekítés) különböző magánhangzók átlagától, ill. a legrosszabb az időtartam megkülönböztetése. A negyedik csoportba azok a gyermekek tartoznak, akik teljesítménye általában jó, kivéve az időtartam-különbségek észlelését. Ez a csoport a legnépesebb 85 fővel. Végül 65 gyermek minden területen az átlaggal megegyező vagy annál jobb teljesítményt ért el, ők a legjobban teljesítő gyermeknépesség.

A következő táblázat a 2. sorozat eredményeit foglalja össze.

27. sz. táblázat: teljesítménytípusok a 2. szubteszt magánhangzóinak differenciálásában (az átlagok századokra kerekítve)

képzési sajátos- ságok →		nyelv- állás, ajak- állás, hely	nyelv- állás, ajak- állás	nyelv- állás, hely	ajak- állás, hely	nyelv- állás	hely	ajak- állás	idő- tartam
fő↓									
↓csoport									
1.	1	0,40	1,00	1,00	1,00	0,83	0,17	0,33	1,00
2.	2	0,30	0,75	0,25	1,00	0,25	0,17	0,17	1,00
3.	7	0,11	0,07	0,57	0,00	0,19	0,17	0,14	1,00
4.	111	0,02	0,02	0,01	0,00	0,03	0,01	0,03	0,00
5.	72	0,02	0,01	0,00	0,00	0,03	0,00	0,01	1,00
átlag		0,03	0,03	0,03	0,02	0,04	0,01	0,03	0,42

Az első három csoportba összesen tíz gyermek tartozik, teljesítményük elmarad az átlagtól. Az első-második csoportba tartozó gyermekek a jelek szerint komoly nehézségeket mutatnak a fonematikus hallás területén. Számuk szerencsére nem magas, de egyéni fejlesztésük e téren feltétlenül szükséges lenne. A harmadik csoportba tartozó gyermekek főleg a nyelvvállás-képzési hely megkülönböztetését végzik el nehezen, egymással kombinált formában is. Az időtartam észlelésében is hibát ejtenek. A negyedik csoport teljesítménye minden területen jobb az adott hangcsoport átlagánál, ők a jól teljesítő gyerekek. A csoport létszáma a legnagyobb, 111 fő. Az ötödik csoportba azok az óvodások tartoznak, akik ugyancsak jobb teljesítményt nyújtanak az átlagnál, de az időtartam-különbségek észlelése problémát jelent számukra. A jól teljesítő gyermekek csoportja nagyobb létszámú, mint az első szubtesztben, feltehetően náluk az utánmondás jobban segíti a differenciálást. Az egyes hangzótípusok átlagai is többségükben jobbak, mint a képegyeztes szubtesztben.

28. sz. táblázat: teljesítménytípusok a 3. szubteszt magánhangzóinak differenciálásában (az átlagok századokra kerekítve)

képzési sajátos- ságok →	nyelv- állás, ajak- állás, hely	nyelv- állás, ajak- állás	nyelv- állás, hely	ajak- állás, hely	nyelv- állás	hely	ajak- állás	idő- tartam	
fő↓									
↓csoport									
1.	7	0,33	0,62	0,24	0,86	0,40	0,67	1,00	0,57
2.	45	0,01	0,10	0,01	0,00	0,13	0,05	0,04	0,58
3.	29	0,06	0,15	0,06	0,00	0,12	0,40	0,00	0,16
4.	16	0,15	0,10	0,08	1,00	0,20	0,27	0,00	0,30
5.	96	0,01	0,05	0,01	0,00	0,07	0,00	0,02	0,11
átlag		0,04	0,10	0,03	0,11	0,12	0,12	0,06	0,26

A legkisebb létszámú, 7 főből álló első csoport teljesítménye minden területen jelentősen rosszabb az átlagnál. Ugyancsak valószínűsíthető, hogy komoly hangzódifferenciálási nehézségeik vannak. Mivel a teszt a beszédmozgások helyes kivitelezését igényli, valószínűsíthető, hogy a rosszul teljesítők között - az előző szubteszttel együtt - beszédhibás, esetleg nemrég korrigált beszédhibájú gyermekek vannak. E területen is érdemes lenne további vizsgálatokat végezni. A második csoport gyermekei általában jól teljesítenek, kivéve az időtartam megkülönböztetését. Az időtartam észlelését nem biztos, hogy segíti a beszédmozgás, hiszen a gyermek maga is rövidíthet, és akkor a motorikus terület bevonása nehezítheti a differenciálást. A harmadik csoportba tartozók teljesítménye átlagos, jónak mondható az ajakrés-ajakkerekítés magánhangzók és a hosszú-rövid hangok megkülönböztetése. A negyedik csoport átlagos vagy valamivel átlag alatti színvonalú. Elsősorban az elől, ill. hátul képzett hangok differenciálása tűnik nehéznek, ill. mindazoké a kombinációké, ahol a képzés helye szerepet játszik. E gyermekeknél az ajkak helyzete segíti a differenciálást. Az utolsó csoport teljesítménye

jónak mondható. Az átlagok általában véve rosszabbak a második szubteszt (ismert szavak) átlagánál. Kivételt képez az időtartam. E jelenséget más helyütt már megkíséreltem elemezni.

A jellegzetes tévesztési típusok felderítésére a **mássalhangzók** megkülönböztetésénél is elvégeztük a cluster-analízist.

29. sz. táblázat: teljesítménytípusok az 1. szubteszt mássalhangzóinak differenciálásában (századokra kerekítve)

képzési sajátos- ságok →		zönge, hely, zár-rés, orrhang.	zönge, hely, zár-rés	orrhang, hely, zár-rés	zönge, hely, orrhang.	hely, zár-rés	hely, zönge	zár-rés, zönge	orrhang, zönge
fő↓									
↓csoport									
1.	5	0,00	0,07	0,00	0,40	0,22	0,04	0,17	0,00
2.	51	0,01	0,00	0,01	0,01	0,04	0,04	0,01	0,00
3.	25	0,03	0,04	0,00	0,04	0,12	0,06	0,08	0,00
4.	53	0,01	0,01	0,01	0,00	0,03	0,02	0,02	0,00
5.	29	0,01	0,01	0,00	0,00	0,02	0,03	0,02	0,02
átlag		0,01	0,01	0,01	0,02	0,04	0,03	0,03	0,01

képzési sajátos- ságok →		hely	zár-rés	orr- hang.	zönge	módo- sulás	idő- tartam
fő↓							
↓csoport							
1.	5	0,20	0,46	0,00	0,24	0,70	0,67
2.	51	0,08	0,13	0,02	0,09	0,05	0,26
3.	25	0,22	0,44	0,08	0,19	0,16	0,79
4.	53	0,07	0,17	0,02	0,08	0,01	1,00
5.	29	0,09	0,10	0,04	0,08	0,02	0,67
átlag		0,10	0,18	0,03	0,10	0,06	0,67

Az első szubteszt mássalhangzóinak hibaátlaga a több képzési sajátosságban különböző hangok esetében nem tér el jelentősen a hasonló mértékben különböző magánhangzók hibaátlagaitól. Egy képzésbeli eltérés esetén a mássalhangzókat nehezebb megkülönböztetni, mint az egy jegyben különböző magánhangzókat. Az időtartam észlelésének hibaátlaga az első szubtesztben a két hangtípusnál megegyezik. E táblázat adatai is igazolják azt az állítást, hogy a képzési különbségek csökkenésével a hangok differenciálása nehezebb, a hibák száma nő. Az első csoportba sorolt öt óvadás differenciálási szintje általában alacsony volt, kivéve az orrhangok és szájhangok megkülönböztetését, ill. azokat az eseteket, ahol ez a képzési jegy kombinációkban fordul elő. A második, negyedik és ötödik csoport közel azonos létszámú. A másodikba tartoznak mindazok, akik átlagos vagy annál valamivel jobb teljesítményt nyújtottak, beleértve az időtartamok észlelését is. A harmadik csoport 25 óvadásnak teljesítménye két területtől eltekintve átlag alatti, gyengének mondható. A negyedik csoportba azok nyertek besorolást, akik általában jól differenciálnak, csak a hanghosszúság észlelése terén mutatnak hiányosságokat. Az 59 fős 5.

csoport teljesítménye általában jó, a második csoportba soroltaknál valamivel jobb, kivéve az időbeli eltérés elemét.

30. sz. táblázat: teljesítménytípusok a 2. szubteszt mássalhangzóinak differenciálásában (századokra kerekítve)

képzési sajátos- ságok →		zönge, hely, zár-rés, orrhang.	zönge, hely, zár-rés	orrhang. hely, zár-rés	zönge, hely, orrhang.	hely, zár-rés	hely, zönge	zár-rés, zönge	orrhang. zönge
fő↓									
↓csoport									
1.	11	0,18	0,07	-	0,09	0,05	0,11	0,03	0,09
2.	9	0,00	0,03	-	0,00	0,04	0,03	0,06	0,11
3.	61	0,00	0,01	-	0,03	0,02	0,02	0,01	0,07
4.	7	1,00	0,36	-	0,29	0,40	0,71	0,52	0,29
5.	105	0,01	0,02	-	0,03	0,02	0,04	0,01	0,04
átlag		0,05	0,03	-	0,04	0,04	0,06	0,03	0,04

képzési sajátos- ságok →		hely	zár-rés	orr- hang.	zönge	módo- sulás	idő- tartam
fő↓							
↓csoport							
1.	11	0,01	0,08	0,18	0,14	1,00	0,67
2.	9	0,02	0,05	0,06	0,06	1,00	0,11
3.	61	0,01	0,04	0,02	0,04	0,00	0,78
4.	7	0,34	0,70	0,43	0,65	0,43	0,43
5.	105	0,02	0,04	0,03	0,04	0,00	0,15
átlag		0,03	0,06	0,05	0,07	0,12	0,39

A hibaátlagok ugyanezen szubteszt magánhangzóikhoz képest valamivel magasabbak, már a két jegyben eltérő hangoknál is. Az időtartam esetében viszont a magánhangzóknál jelentkezett gyengébb teljesítmény. A több képzési jegyben eltérő mássalhangzók differenciálása a képegyeztetést igénylő első szubtesztben jobban sikerült, míg - érdekes módon - az egy jegyben különböző hangok hibaátlaga a motoros elemet is bekapcsoló második szubtesztben jobb. Ez érvényes az időtartam megkülönböztetésére is. Úgy látszik, a kisebb eltérések észlelésében van nagyobb szerepe a beszédmozgás nyújtotta segítségnek.

Az első csoport tagjai egyes esetekben átlagosan, többnyire azonban gyengébben teljesítenek, hibás időtartam-észleléssel. A csoport létszáma 11 fő. A második csoport kilenc óvodása valamivel jobb az átlagnál, egy-egy esetben átlagos. A hangok hosszúságának észlelése jó. A harmadik csoport viszonylag nagy létszámú, 61 fő. Ide azok az egyébként jól teljesítő gyermekek tartoznak, akiknek csak az időbeli különbségek észlelésével van gondjuk. A negyedik csoportba sorolt hét gyermek teljesítménye általánosan rossz. Kivétel nélkül mindegyik részterületen az átlag alatt maradnak. Az utolsó 105 óvodás alkotja az élmezőnyt. A csoport örömdeteszen nagy létszámú, teljesítménye valamennyi részterületen felülmúlja az átlagot.

Végül a harmadik szubteszt mássalhangzó-párt tartalmazó szavainál vizsgáltuk a gyermekek típusait.

31. sz. táblázat: teljesítménytípusok a 3. szubteszt mássalhangzóinak differenciálásában (századokra kerekítve)

képzési sajátosságok →		zönge, hely, zár-rés, orrhang.	zönge, hely, zár-rés	orrhang, hely, zár-rés	zönge, hely, orrhang.	bely, zár-rés	bely, zönge	zár-rés, zönge	orrhang, zönge
fő↓									
↓csoport									
1.	7	0,29	0,57	-	1,00	0,40	0,50	0,52	0,29
2.	32	0,06	0,02	-	0,00	0,01	0,03	0,04	0,03
3.	12	0,33	0,33	-	0,92	0,18	0,27	0,19	0,50
4.	127	0,01	0,06	-	0,00	0,65	0,08	0,05	0,02
5.	15	0,00	0,13	-	0,13	0,07	0,12	0,09	0,07
átlag		0,05	0,09	-	0,10	0,08	0,10	0,08	0,07

képzési sajátosságok →		bely	zár-rés	orrhang.	zönge	módosulás	időtartam
fő↓							
↓csoport							
1.	7	0,39	0,64	1,00	0,53	0,95	0,54
2.	32	0,05	0,01	0,00	0,16	0,19	0,66
3.	12	0,22	0,18	0,00	0,22	0,31	0,27
4.	127	0,07	0,04	0,00	0,16	0,09	0,15
5.	15	0,14	0,13	1,00	0,25	0,16	0,28
átlag		0,10	0,07	0,11	0,18	0,16	0,27

A harmadik szubtesztben mutatott teljesítményeket összehasonlítva a magánhangzók hibaátlagai a több szempontból eltérő képzésű hangok esetében valamivel magasabbak. Az eddigiek alapján egyébként sincs a magánhangzóknek olyan előnye a differenciálásban, mint azt feltételezni lehetett volna. Ebbe belejátszhat az az életkori jellemző, melyet Gósy-Kassai (1992. 83.) így ír le: "4-5 év: ... csökken a részletek feldolgozási pontossága, növekszik a globális egész korrekt megértése (amely azonban minőségileg más mechanizmus, mint az egyéves kori globális megértés volt). 5-6 év: ... Tovább csökken az akusztikai, fonetikai feldolgozások részletessége a megértési folyamatokban..."

A mássalhangzók előző átlagaihoz képest az ismeretlen szavak utánmondásában - várhatóan - több volt a tévesztés. Egyes specifikumok esetében azonban a beszédmozgás még ebben a változatban is segítő hatású volt, pl. az időtartam észlelésében. Az ebben jelentkező váratlanul "jó" teljesítmény feltehető okát egyebütt már jeleztem.

Az ismeretlen szavak differenciálásában a több, ill. egy jegyben különböző hangok átlagai csekély eltérést mutatnak. Nehéznek tűnik a csak zöngésségben különböző hangok differenciálása. (Az íráshibák relatíve jelentős részét alkotják azok a betűtévesztések, melyek a zöngés-zöngétlen hangpárok nem megfelelő jelöléséből adódnak.)

Az első csoportba tartozó 7 gyermek teljesítménye igen rossz, minden területen jóval az átlag alatt marad. A második csoportot alkotó 32 gyermek az időtartam észlelésén kívül jó vagy átlagos teljesítményű. Érdekes a harmadik csoport 12 óvodásának eredménye: minden kombinációban rosszul teljesítenek, az orrhangzósság és az időtartam kivételével. A legtöbb gyermek - 127 fő - a negyedik csoportba tartozik. Ők az átlagosan vagy jól teljesítők. Az utolsó csoportba sorolhatók az egy képzési sajátosságban eltérő mássalhangzókat differenciálják nehezen, viszont az időtartam észlelése alig marad el az átlagtól.

A teljesítmények megoszlása nemek szerint

A különbségek feltárása érdekében mindhárom szubteszt magán- és mássalhangzó-típusaira kiterjedően variancia-analízist végeztünk. (A teljes táblázat bemutatásától eltekintek.) Az összesen 64 alcsoportban mindössze ötben mutatkozott enyhén szignifikáns eltérés a lányok és a fiúk teljesítménye között, ebből négy esetben a lányok teljesítménye volt jobb. A fiúk valamivel sikeresebben különböztették meg a képi egyeztetés során az orr- és szájhangokat, míg a lányok kevesebb hibát ejtettek a harmadik szubteszt magánhangzóinak időtartam szerinti differenciálásában, az első szubteszt képzési helyben és zöngésségben eltérő mássalhangzói terén, kevesebbet tévesztettek az első szubteszt zöngés és zöngétlen mássalhangzói illetően, valamint a második szubteszt mássalhangzói időtartamának észlelésében. A különbségek néhány olyan területen mutatkoztak, melyek finomabb differenciálást igényelnek, kevésbé pregnáns képzési sajátosságra épülnek. Összességében azonban megállapítható, hogy a nemek között nincs lényeges eltérés a fonematikus hallás terén a vizsgált mintában.

A teszt reliabilitása

A rövidített tesztváltozat kialakítása előtt megnéztük a teljes próba reliabilitását. Ehhez a szóanyag véletlenszerű kettébontását alkalmaztuk. Az így kialakított A és B változat variancia-analízisét elvégezve az A teszt átlaga 11,7, a B teszté 11,5 volt, az F próba értéke 1,09, nem szignifikáns. Az A és B tesztváltozat között nincs különbség, a teszt reliabilitása jónak mondható.

Rövidített teszt

A rövidített tesztváltozat kialakításához mind a magánhangzók, mind a mássalhangzók valamennyi variációjából szubtesztenként 1-1 szópárt használtunk fel, melyeket regresszió-analízis segítségével választottunk ki. A rövid tesztváltozat eszerint az alábbi elemeket tartalmazza:

32. sz. táblázat: magánhangzók - rövidített teszt.

eltérés→ szubteszt ↓	3 képzési mozzanat	2 képzési mozzanat		
	nyá+ar+eh	nyá+ar	nyá+eh	ar+eh
képegveztetés	fúj-fej *	szór-szár	szíj-száj	pók-pék
ismert szópárok utánmondása	gumó-gumi	fül-fél *	sír-sár	béke-béka
ismeretlen szópárok utánmondása	bocs-beccs	ék-ük *	bár-bír	belga- balga

eltérés→ szubteszt ↓	1 képzési mozzanat			csak időtartam
	nyá	eh	ar	
képegveztetés	öt-üt	lő-lő	sün-sín *	tör-tőr
ismert szópárok utánmondása	csillog- csillag	cipő-cipó	tér-tőr	rugós-rúgós
ismeretlen szópárok utánmondása	csőr-csűr	bojt-böjt	bög-bég	fül-fül

Jelölések:

- nyá - nyelvállás
ar - ajakkerekítés-ajakrés
eh - elöl- v. hátul képzés
* - időtartam

33. sz. táblázat: mássalhangzók - rövidített teszt

eltérés→ szubteszt ↓	4 képzési mozzanat	3 képzési mozzanat			
	zr+kh+zö+oh	zr+kh +zö	zr+kh +oh	kh+zö +oh	zr+zö +oh
képegveztetés	cár-nyár	gyár- szár	mák- zsák	sín-síp	-
ismert szópárok utánmondása	cár-már	bodza- boka	-	nyél-tél	-
ismeretlen szópárok utánmondása	cég-még	gyepű- csepű	-	gyönyör- gyötör	-

eltérés→ szubteszt ↓	2 képzési mozzanat					
	kh+zr	kh+zö	kh+oh	zr+zö	zr+oh	zö+oh
képegveztetés	rács-rák	golya- pólya	-	comb- domb	-	torna- torta
ismert szópárok utánmondása	fúj-fúr ++	garázs- parázs	-	erő-eső +	-	anyó- atyó
ismeretlen szópárok utánmondása	csuha- csuka	dőre- pőre	-	fogat- fogaz	-	csanak- csatak

eltérés→	1 képzési mozzanat				képzési mozzanat azonos	
szubteszt ↓	kh	zr	oh	zö	módo- sulás	idő- tartam
képegyeztetés	ág-ágy	cár-szár	bálna- málna	ősz-őz	sál-szál	szál- száll
ismert szó párok utánmondása	fáj-száj	csőr-tőr	begy- megy	boros- poros	sín-szín	fen- fenn
ismeretlen szó párok utánmondása	porta- torta	csömör- tömör	burok- hurok	bodor- botor	eres- eresz	egyel- eggyel

Jelölések:

- zr - zár-rés
 kh - képzési hely
 zö - zöngesség
 oh - orrhangzósság
 + - perdület és/vagy sajátos képzés (h, l, j)

magánhangzó-mássalhangzó különbség: fióka - firka

A rövid teszt szópárjainak kiválasztásánál a következő szempontokat vettem figyelembe:

- minden lehetséges változatra legyen példa;
- egy-egy esetben legyen mód azonos hangpár követésére a három szubtesztben;
- esetenként tegye lehetővé azonos hangpár differenciálását különböző fonetikai helyzetekben;
- az előző felmérés szerint közepes nehézségű szavakból álljon (lehetőleg ne forduljanak elő sem nagy arányban tévesztett, sem mindenki által helyesen differenciált szó párok)

A korrelációs együtthatók alapján a rövid teszt elemei jól korrelálnak a teljes teszttel mind magán-, mind mássalhangzók esetében.

34. sz. táblázat: a rövid és teljes teszt szubtesztjeinek korrelációs mátrixa mássalhangzók

	1. szubteszt teljes	1. szubteszt rövid	2. szubteszt teljes	2. szubteszt rövid	3. szubteszt teljes	3. szubteszt rövid
1. szubteszt teljes	1,000					
1. szubteszt rövid	0,773	1,000				
2. szubteszt teljes	0,169	0,107	1,000			
2. szubteszt rövid	0,046	-0,001	0,903	1,000		
3. szubteszt teljes	0,076	-0,037	0,779	0,719	1,000	
3. szubteszt rövid	-0,002	-0,051	0,659	0,660	0,868	1,000

35. sz. táblázat: a rövid és teljes teszt szubtesztjeinek korrelációs mátrixa magánhangzók

	1. szubteszt teljes	1. szubteszt rövid	2. szubteszt teljes	2. szubteszt rövid	3. szubteszt teljes	3. szubteszt rövid
1. szubteszt teljes	1,000					
1. szubteszt rövid	0,823	1,000				
2. szubteszt teljes	0,107	0,168	1,000			
2. szubteszt rövid	0,051	0,113	0,941	1,000		
3. szubteszt teljes	0,237	0,195	0,635	0,566	1,000	
3. szubteszt rövid	0,100	0,162	0,654	0,602	0,855	1,000

Az együttthatók alapján a teljes teszt egyes szubtesztjei a rövid változat megfelelő szubtesztjeivel jól korrelálnak.

A teljes és rövid tesztváltozat összevetését (is) szolgáló további számítások

Az egyes szubtesztek faktoranalízisét elvégezve a következő adatokat nyertük:

36. sz. táblázat: a teljes és rövid teszt hangzótípusainak hibaátlagai szubtesztenként

magánhangzók			mássalhangzók		
	1. faktor	2. faktor		1. faktor	2. faktor
teljes			teljes		
2. szubteszt	0,918	0,000	3. szubteszt	0,928	0,000
rövid			teljes		
2. szubteszt	0,890	0,000	2. szubteszt	0,918	0,000
rövid			rövid		
3. szubteszt	0,871	0,000	2. szubteszt	0,904	0,000
teljes			rövid		
2. szubteszt	0,844	0,000	3. szubteszt	0,878	0,000
teljes			rövid		
1. szubteszt	0,000	0,955	1. szubteszt	0,000	0,941
rövid			teljes		
1. szubteszt	0,000	0,944	1. szubteszt	0,000	0,939

A táblázat alapján a teljes, ill. rövid változat szubtesztjeinek értékei együtt fordulnak elő. A csoportok az alkalmazott technika alapján alakultak ki: az 1. faktorhoz mind a magán-, mind a mássalhangzók esetében a két

utánmondásos szubteszt elemei, míg a 2. faktorhoz a képegyeztetéses szubteszt elemei tartoznak.

Mind a teljes, mind a rövid tesztváltozat szubtesztjeinek cluster-analízisét is elvégeztük.

37. sz. táblázat. a cluster-analízis értékei a teljes, ill. a rövid tesztváltozat szubtesztjeiben (századokra kerekített értékek)

<i>csoport</i>	<i>elemszám</i>	<i>mgh</i> <i>teljes 1</i>	<i>mgh</i> <i>rövid 1</i>	<i>mgh</i> <i>teljes 2</i>	<i>mgh</i> <i>rövid 2</i>	<i>mgh</i> <i>teljes 3</i>	<i>mgh</i> <i>rövid 3</i>
1.	2	1,50	1,50	15,50	7,00	20,00	7,50
2.	28	3,29	1,86	1,29	0,71	3,68	0,79
3.	25	1,72	0,96	1,48	0,80	5,52	1,80
4.	133	1,09	0,80	0,77	0,56	1,71	0,41
5.	5	1,40	1,20	6,40	3,20	6,00	2,60
<i>átlag</i>		1,51	0,99	1,23	0,75	2,79	0,78

<i>csoport</i>	<i>elemszám</i>	<i>msh</i> <i>teljes 1</i>	<i>msh</i> <i>rövid 1</i>	<i>msh</i> <i>teljes 2</i>	<i>msh</i> <i>rövid 2</i>	<i>msh</i> <i>teljes 3</i>	<i>msh</i> <i>rövid 3</i>
1.	2	6,50	1,00	51,00	11,50	45,50	10,50
2.	28	14,25	2,96	8,39	1,32	6,39	0,57
3.	25	7,60	1,28	9,12	1,60	14,48	3,08
4.	133	4,86	1,05	4,32	0,59	4,67	0,71
5.	5	2,40	0,80	23,80	6,60	25,60	7,20
<i>átlag</i>		6,53	1,35	6,52	1,09	7,16	1,27

A cluster-analízis alapján a vizsgált gyermekek öt csoportba oszthatóak. Az első csoportot 2 fő, az ötödik csoportot 5 fő alkotja. Bár a beszédhibával való kapcsolatot külön nem tárgyalom, itt meg kívánom jegyezni, hogy az első csoportba tartozó, a képegyeztetéses szubteszteken kívül igen rosszul teljesítő két gyermek beszédhibás, a valamivel jobban differenciáló, de az utánmondásos szubtesztben ugyancsak jelentősen az átlag alatt maradó öt gyermek között pedig 3 beszédhibás van. A második csoportba azok a gyermekek tartoznak, akik a képegyeztetéses szubtesztben érték el átlag alatti teljesítményt. Alighanem ők azok a gyermekek, akiknél a motoros megerősítés (beszédmozgás) fokozottan segíti a hangzók differenciálását. E típusra az elméleti bevezetőben felhasznált szakirodalomban is több utalás található. A harmadik csoport tagjai az ismeretlen szavak utánmondásakor lényegesen többet tévesztettek, mint a másik két szubtesztben. Náluk feltehetően az ismertség befolyásolja jelentős mértékben a teljesítményt. Az ismert szavakat globális észleléssel is meg tudják különböztetni, míg az ismeretlen szópárok differenciálása a hanganalízis képességének működését igényli. A negyedik - legnagyobb létszámú - csoportot azok a gyermekek alkotják, akik valamennyi szubtesztben az átlag közelében vagy annál jobban teljesítettek.

A gyermekcsoportok teljesítménye mind a teljes, mind a rövid tesztváltozatban rokon vonásokat mutat. Az adatok ez esetben is utalnak

arra is, hogy az alkalmazott technika nagymértékben befolyásolja a gyerekek eredményeit.

Két szempontú variancia-analízissel megvizsgáltuk a teljes és rövid teszt közötti eltérést mind a magán-, mind a mássalhangzókat tartalmazó szópárok esetében.

38. sz. táblázat: variancia-analízissel nyert értékek a sorozat, ill. tesztváltozat kapcsolatáról

hangtípus → szempont ↓	magánhangzó		mássalhangzó	
	F	p	F	p
szubteszt	6,55	0,0016*	2,98	0,0520
teljes-rövid változat	63,17	0,0000*	5,84	0,0166*
interakció	96,07	0,0000*	13,03	0,0000*

*-gal jelzem a szignifikáns értékeket.

A magánhangzók esetében mind a sorozatnak, mind a tesztváltozatnak szignifikáns hatása van a teljesítményre. A mássalhangzók esetében viszont csak a változatnak. Mindkét hangzótípus estében interakció mutatkozik a vizsgált szempontok között.

Az eredmények összefoglalása

Az elvégzett vizsgálatok során a fonematikus hallás működését befolyásoló hatásokról, ill. nagycsoportos óvodások ezirányú teljesítményeiről szereztünk új információkat egy erre a célra kialakított vizsgáló eszköz segítségével. A fonematikus hallást bizonyos, általam kiválasztott szempontok szerint vizsgáltam. A problémakörnek számos más megközelítésmódja, összetevője is lehetséges, melyekre jelen dolgozat keretében nem tértem ki. Ilyen lehet pl. az életkor és fonematikus hallás összefüggése, a meglevő, ill. korrigált beszédhiba és a hangzódifferenciálás kapcsolata, a fonematikus hallás és a diszlexia, ill. diszlexia-veszélyeztetettség viszonya, a fonematikus hallás színvonalának hatása az olvasás-írás jelrendszerének elsajátítására; a vizsgált gyerekekre vonatkozó tendencia-jellegű megállapítások mennyiben tekinthetők általánosnak. A logopédiai munka szempontjából különösen jelentős lehet a beszédhiba és a fonematikus hallás, valamint a diszlexia és a fonematikus hallás viszonyának vizsgálata. Egyéb felmérésekből arra lehet következtetni, hogy e területek között kapcsolat van. Saját előző vizsgálataimban (Gaál, 1981) úgy találtam, hogy a beszédhibás gyermekek gyengébb teljesítményt nyújtanak a fonematikus hallás területén (korreláció számítást végezve $r=0,68$). Szili (1986) megállapításai szerint a diszlália kevésbé hat a fonematikus hallás működésére, míg a paralália erősebben befolyásolja teljesítményeiket. Ugyanő összefüggést talált a diszlexia-veszélyeztetettség és a fonematikus hallás teljesítményei között. A Brazda-Róth szerzőpáros (1986) elsősorban a DPT (diszlexia prevenciók teszt) ritmusismétlési feladata és a fonematikus hallás szubtesztei között mutatott ki kapcsolatot.

Vizsgálataim során választ kerestem arra a kérdésre, milyen teljesítményt nyújtanak a mintában szereplő nagycsoportos óvodások a fonematikus hallás területén. A teljes teszttel kapcsolatban azt állapíthatjuk meg, hogy **a feladatok összességükben nem bizonyultak nehéznek** a gyermekek számára. A magánhangzók-mássalhangzók megkülönböztetésében nincs lényegi eltérés.

Ha a képzésbeli eltéréseket vesszük szemügyre, akkor mind a magán-, mind a mássalhangzók között **könnyebb a több képzési sajátosságban eltérő hangok differenciálása**. Az eltérések csökkenésével a hibaszám növekszik. A magánhangzók közül legnehezebb az **ajakkerekítés-ajakrés** terén különböző hangok differenciálása. A mássalhangzók csoportjában a legtöbb hibát a **zár-rés jelleg** megkülönböztetésében ejtették a gyermekek. Mindkét hangzótípusban **igen nehéznek bizonyult az időtartam-különbségek észlelése**. Brazda-Róth (1986) tanulmányában szintén a zár-rés jelleget differenciálták legrosszabbul a gyermekek, csaknem kétszer annyi hibát ejtettek, mint a többi képzési sajátosság esetén. A magánhangzóknál ők is az ajakkerekítés-ajakrés megkülönböztetését találták legnehezebbnek, másfélszer annyi hibával, mint a következő, nyelvvállásban eltérő magánhangzóknál.

Az egyes képzési sajátosságokat külön vizsgálva könnyebb differenciálni a nazális, mint az orális képzésű hangokat; a zöngéseket, mint a zöngétleneket; a képzési helyükben eltérőeket, mint az azonos helyen képzetteket.

A szakirodalmi adatokkal ellentétben a vizsgált gyermekek a **hosszabb szavakban több hibát** ejtettek. Eszerint a szóhosszúság nem segítette az óvodásokat a hangok különbségének felismerésében.

Ugyancsak a várakozással ellentétes választ kaptam arra a kérdésre, hogy a hangoknál a szavakban elfoglalt hely befolyásolja-e megkülönböztetésüket. A faktoranalízis eredménye szerint a teljesítményekben a **hangok fonetikai helyzete nem játszik szerepet**.

A **szavak ismertsége** viszont az esetek többségében - főként a több vagy igen karakterisztikus képzési jegyben különböző hangoknál - **segíti a fonematikus hallás működését**. Finomabb különbségek esetén azonban az ismeretlen szavaknál értek el jobb eredményt a gyerekek.

Az alkalmazott technika hatással van a gyermekek teljesítményére. Míg azonban előzetesen azt lehetett feltételezni, hogy a csak ráismerést igénylő, képegyeztetési első szubteszt lesz a legkönnyebb, ez nem minden esetben alakult így. Bizonyos gyermektípusnál és egyes képzési sajátosságok esetén az utánmondás (motorikum bekapcsolása) több segítséget ad a differenciáláshoz. Amiben adataim eltérnek a szakirodalomban találhatóaktól: nem minden képzési sajátosságban jelent feltétlen segítséget a beszédmozgás. (Ennek részletezése az adatok feldolgozásánál található.)

A fiú- és lánygyermekek teljesítménye között nem mutatkozott különbség. A gyermek neme tehát nem befolyásolja a fonematikus hallás színvonalát. (Ezzel megegyező tapasztalatokat ír le *Brazda és Róth* (1986).)

Az általam kialakított **vizsgálati eszköz** alkalmasnak bizonyult arra, hogy a fonematikus hallással kapcsolatban feltett kérdésekre választ kapjunk. A teszt **reliabilitása jó**. Mivel az eredeti teljes sorozat - három szubteszt, 264 szópár - igen terjedelmes, a vizsgálat hosszantartó, fárasztó és a gyermekek számára - főként az utánmondásnál - unalmas is, kialakítottunk egy **rövidített tesztváltozatot**, melyet alkalmasnak tartunk bármely pedagógus által elvégezhető rutinvizsgálatokra. A rövidített tesztváltozat az elvégzett próbák során a teljes teszttel rokon módon működött.

Pedagógiai következtetések

A fonematikus hallás számos nyelvi tevékenységünkben szerepet játszó tényező. Célrányos óvodai, ill. iskolai fejlesztése mindenképpen indokoltnak tűnik. Mind a beszédhiba-javítással, mind a diszlexiás gyermekek fejlesztésével foglalkozó logopédusoknak hasznos lenne a munkába a fonematikus hallás célrányos fejlesztését is bevonni.

Az óvodai fejlesztésben - az iskolára felkészítés eredményesebbé tétele érdekében - ugyancsak helyet kellene kapnia a fonematikus hallás fejlesztését szolgáló játékos gyakorlatoknak. A gyakorlatokat lehet variálni a szavak ismertsége, a hangpár különbsége, az alkalmazott technika

mellett a hangutánzások, hívókép-hangegyeztetések, hanganalízist igénylő feladatok, mozgásos időtartam-érzékeltetések stb. bevonásával.

A fonematikus hallás fejlesztésében *Petermann* (1986) ad teljes gyakorlatsor leírásokat, más területek - zörejek, hangok differenciálása, artikulatórikus - auditív differenciálás, beszédbeli egységek felbontása - bevonásával. Magyar nyelven *Vekerdi I.* tollából lehet több cikket olvasni óvodás gyermekek ezirányú fejlesztéséről, ill. Gósy könyveiből is hasznos ötleteket meríthetnek a pedagógusok. Az egyes képzési sajátosságok területén szükség lehet a működés mielőbbi megfigyeltetésére, tudatosítására, (pl. az ajakrés-ajakkerekítés képzése; a zár-rés hangok alakítása). A különböző típusba tartozó tanulók differenciált fejlesztést igényelnek.

Az olvasási, de főként az írásbeli teljesítmények értékelésekor, a pedagógiai következtetések levonásakor ajánlatos lenne a fonematikus hallás fejlettségét is figyelembe venni.

Az egyre pontosabb és finomabb észlelés fejlesztésére célszerű ismeretlen mondatokat, ill. logatomokat is felhasználni.

A fejlesztéshez az előbeszéddel (természetesen formailag hibátlan beszéd esetén) közvetített nyelvi anyag az óvodás és kisiskolás gyermekeknél eredményesebbnek tűnik.

A javasolt fejlesztésekhez remélhetőleg a mellékletekben közölt teljes képanyag, ill. a közel 7500 szópár segítséget nyújt a pedagógusoknak.

Jegyzetek

1. A beszédhangok képzésének, fizikai jellemzőinek részletes leírásától eltekintek. A téma iránt érdeklődők többek között az alábbi irodalmakban juthatnak pontos információkhoz:

Molnár J.: A magyar beszédhangok atlasza. Tankönyvkiadó, Budapest, 1970.

Subosits I.: A beszédpedagógia alapjai. Tankönyvkiadó, Budapest, 1982.

Subosits I.: Beszédakusztika. Tankönyvkiadó, Budapest, 1984.

2. A napjainkban is használatos percepció modellek a teljes beszédmegértési folyamatot igyekeznek ábrázolni, azonban egyikük sem oldja meg az összes felmerülő problémát, ill. nem alkalmazható a különböző típusú nyelvekre. *Fant* (1968, idézi *Gósy* 1989.20.) hat beszédészlelési modellt különít el:

- kibernetikai modell
- neurológiai modell
- nyelvészeti modell
- analízis-szintézis (aktív-passzív) modell
- artikulációs modell
- motoros modell

Gósy (1989) öt típusba sorolja a percepció modelleket:

- Motoros teória (*Libermann és mtsai*) - a fonéma és az artikuláció között szorosabb a kapcsolat, mint a fonéma és az akusztikai jel között. A percepció szintjein az észlelő rendszer a hallható beszédet úgy értelmezi, hogy a szervezet saját beszédképzési folyamataira vezeti vissza.
- Analízis - szintézis, vagy aktív - passzív modell - a hallgató valamennyi beszédhangot a saját számára generálja. A megértés akkor jön létre, ha a hallott beszéd hangjelenségei és a hallgató belső szintetizált jelei megegyeznek.
- Globális beszédértés - modell - a beszéd megértése nem szavak egymásutánosságának a felismerését és összerendezését jelenti a szemantikai jellemzők alapján, hanem a globális egészekre épül.
- A *Bondarko* - féle elmélet - a hierarchikusan szervezett szintek - hallási elemzés, fonetikai elemzés, morfológiai elemzés, szintaktikai elemzés, szemantikai elemzés - egymásra épülésén alapszik, melyek az akusztikai jeltől az üzenet felismeréséig terjednek.
- A hierarchikus megértési modell - a fokozatos megértési hipotézisre épül. A megértési folyamat a bejövő akusztikus ingertől kezdődően egymásra épülő szinteket tartalmaz, melyek a beszéd nagyságrendbeli változásait követik egészen a megértésig.

3. Szenzoros diszlália esetén az artikulációs hibák oka a beszédhangok akusztikus ismertetőjegyeinek elégtelen észlelésében rejlik. A gyermek hallása nem károsodott, az általános beszédmegértés is jól működik. Előfordulhat azonban a hallási analízátor centrális sérülése, mely főként az analízáló képességre van hatással. *Seemann* (1959, idézi *Petermann* 1986. 45.) megállapítja, hogy a gyermekeknek azért okoz nehézséget a hangok akusztikus megkülönböztetése, mert a hallási analízátor kérgi végződése nem rendelkezik megfelelő differenciáló képességgel. Ez a megnehezített differenciálás különösen az azonos helyen képzett beszédhangok esetében figyelhető meg. Az auditív percepció hiányosságai nemcsak a hibásan képzett hangok csoportjára érvényesek. Előfordulhat, hogy a gyermeknek az egyes hangok képzése nehézséget okoz, míg egyszerű szótagokat tökéletesen megismételnek. A szenzoros diszláliás gyermekek teljesítménye a vizsgálatok során általában gyorsan romlik, hamar kifáradnak.

Petermann (1982, idézi u.ő. 1986. 46.) vizsgálatai szerint a hibásan ejtett szavak észlelése a diszláliás gyermekeknek jelentős nehézséget okoz. Ugyancsak kevésbé képesek a finomabb fonetikai differenciálásra hasonló hangzású szavak esetében, valamint a szavak hangokra tagolására. Számos alkalommal talált azonban hasonlóságokat is a jól beszélő, ill. diszláliás gyermekek csoportjai között (pl. a zöngés-zöngétlen explozívák megkülönböztetése mindkét csoportban nehéznek bizonyult, ugyancsak gyenge teljesítményt mutattak abban a feladatban, hogy adott szavak tartalmazzanak-e pl. "t" hangot; a figyelemvizsgálatok nem mutattak különbséget vizuális területen, az akusztikus figyelem azonban szignifikánsan jobb volt az ép beszédű gyermekeknél).

Megállapítható tehát, hogy a szenzoros diszláliás gyermekeknél a beszéd centrális területeinek szenzoros része korlátozottan működik. Nem kizárt, hogy ugyanazon gyermekeknél a motoros terület is sérült. (*Petermann* 1986. 45-46 nyomán)

4. *Subosits* (1982/a 153-154) más felosztásokat is ismertet:

A beszédészlelés klasszikus elméletei szerinti fokozatok:

1. Az elemi hallásérzékelés szintje (a hangok fizikai jellemzőinek - hangmagasság, hangerősség stb. - észlelése).
2. A beszédegységek észlelési szintje (az elemi hallásérzetek fonémákká, beszédhangokká szintetizálása - a fonémahallás szintje).
3. A folyamatos beszéd sorrendiségének észlelése (a beszéd összetevőinek - hang, szótag - egymás utáni elrendezése).
4. Legfelső, nyelvi szint (- a hangsorok megtöltése a megfelelő jelentéssel).

Más, újabb felfogások szerint a beszédészlelésben öt szint különíthető el:

1. Az elemi hallásérzékelés.
2. A hangok artikulációs összetevőinek felidézése - motoros-kinesztéziás szint.
3. A fonematikus hallás szintje.
4. A sorrendiség észlelése.
5. A nyelvi szint.

5. A differenciálás fokozatait érdemes egybevetni a gyermeknyelv hangrendszerének kialakulásával, melyben szigorú törvényszerűségeket lehet megfigyelni. Általánosan érvényes, hogy:

- a beszédhangok kialakulásának sorrendje független a nemzeti nyelvek sajátosságaitól;
- egy-egy új beszédhang megjelenésének kronológiája mindig és mindenütt ugyanaz marad;
- az eltérés a hangok kialakulásában ott jelentkezik, hogy két egymást követő hang egyeseknél igen gyorsan kialakul, míg másoknál ehhez hosszú időre van szükség;
- a beszédhangok kialakulása a maximális kontraszt elvét követi.

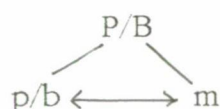
A hangtani fejlődés szakaszai:

A gyermeki gögicselés korszaka határozatlan hangok képzésével kezdődik, amelyek még egyszerre magán- és mássalhangzók is. Az első osztódásnál maximális kitágulás és összehúzódás váltja egymást. A maximális kitágulást az "a" hang, a maximális összehúzódást a "p" hang jelenti.

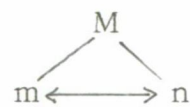
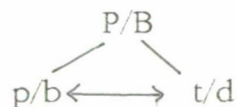
1. A hangzórendszer kialakulása egy alacsony nyelvállású magánhangzóval és egy, a szájüreg elülső részében képzett zárhanggal, egy ajakhanggal kezdődik - első osztódás.

2. A második osztódás az oralitás és nazalitás szintjén következik be.

3. A harmadik szakaszban osztódás jön létre a labiális és a dentális síkon.

A p, b, m, n, t, d mássalhangzók adják az élő nyelvek minimális mássalhangzórendszerét.

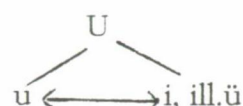
4. A negyedik szakaszban a gyermeknyelvben egy magas és egy alacsony nyelvállású magánhangzó oppozíciója következik.

5. Az ötödik szakaszban vagy egy harmadik nyílásfokú magánhangzó jön létre, vagy a magas nyelvállású fonéma hasad szét palatális és veláris hangra.

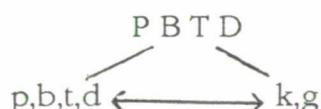

vagy

Az a, u, i az élő nyelvek minimális magánhangzórendszere.

6. A labiális és dentális mássalhangzók megléte után kerülhet sor a veláris és palatális mássalhangzók kialakulására.

Ezt a sorrendet nem lehet felcserélni. Nincsen olyan nyelv, amelyben lenne k, g, de ne lenne p, b, t, d.

7. A következő oppozíció a zárhangok és réshangok kialakulásának összefüggését mutatja. A réshangok megléte feltételezi a zárhangok elsajátítását.

8. A következő szakasz az affrikáták kialakulását jelenti. A gyermek akkor sajátítja el az affrikátákat, ha már ki tudja ejteni a réshangokat.

Végül kialakulnak a likvidák (r, l)

Az afáziás lebomlás esetében fordított sorrend figyelhető meg, mint a beszédhangok kiépülésének sorrendjében. (Subosits én. nyomán)

6. A magán- és mássalhangzók képzési eltéréseinek összefoglaló táblázata

Magánhangzók

a	á	e	é	i	í	o	ó	ö	ő	u	ú	ü	ű
a	ar (nyá)✱	ar eh	ar (nyá)✱	ar (nyá)	ar (nyá)✱	(nyá)	(nyá)✱	(nyá)	(nyá)✱	nyá	nyá ✱	nyá	eh nyá ✱
á	ar (nyá)✱	eh (nyá)✱	nyá	eh NYÁ ✱	NYÁ	ar (nyá)✱	nyá	ar (nyá)✱	nyá	ar NYÁ ✱	NYÁ	ar eh	NYÁ
e	ar eh	✱	(nyá)✱	nyá	nyá ✱	ar (nyá)	(nyá)✱	(nyá)	(nyá)✱	ar (nyá)	(nyá)✱	nyá	ar nyá ✱
é	ar (nyá)✱	eh (nyá)	(nyá)✱	(nyá)✱	(nyá)	ar eh ✱	ar eh	ar	ar	ar (nyá)✱	ar (nyá)	ar	ar (nyá)
i	ar eh	eh NYÁ ✱	(nyá)✱	✱	✱	ar (nyá)	(nyá)✱	ar (nyá)	(nyá)✱	ar eh	ar eh ✱	ar	ar ✱
í	ar eh	eh NYÁ	(nyá)	✱	✱	ar (nyá)✱	ar (nyá)	ar (nyá)✱	ar (nyá)	ar eh ✱	ar eh	ar ✱	ar
o	ar nyá ✱	ar eh	(nyá)	ar (nyá)	ar (nyá)✱	✱	✱	eh	eh ✱	(nyá)	(nyá)✱	eh (nyá)	eh (nyá)✱
ó	eh (nyá)	ar eh	ar eh	ar (nyá)✱	ar (nyá)	✱	✱	eh	eh	(nyá)✱	(nyá)✱	eh (nyá)✱	eh (nyá)
ő	eh (nyá)✱	ar	ar	ar (nyá)	ar (nyá)✱	eh	eh ✱	✱	✱	eh (nyá)	eh (nyá)✱	(nyá)	(nyá)✱
ű	nyá	ar	ar	ar (nyá)✱	ar (nyá)	eh ✱	eh	✱	✱	eh (nyá)✱	eh (nyá)	(nyá)✱	(nyá)
u	ar NYÁ ✱	ar eh	ar (nyá)✱	ar eh	ar eh ✱	(nyá)	(nyá)✱	eh (nyá)	eh (nyá)✱	✱	✱	eh ✱	eh ✱
ú	eh	ar eh	ar eh	ar eh	ar eh	(nyá)✱	(nyá)	eh (nyá)✱	eh (nyá)	✱	✱	eh ✱	eh
ü	eh	ar NYÁ	ar (nyá)✱	ar eh	ar eh	(nyá)✱	(nyá)	eh (nyá)✱	(nyá)✱	eh	eh ✱	✱	✱
ű	eh nyá	ar eh	ar (nyá)✱	ar	ar ✱	eh (nyá)	eh (nyá)✱	(nyá)	(nyá)✱	eh ✱	eh ✱	eh ✱	✱
ű	nyá	ar NYÁ	ar nyá ✱	ar ✱	ar ✱	(nyá)✱	(nyá)	(nyá)✱	(nyá)	eh ✱	eh ✱	✱	✱

NYÁ: 3 szint különbség

eh:

különbség a képzés helyében (elől vagy hátul képzett)

nyá: 2 szint különbség

ar:

különbség az ajkak állásában

(nyá): 1 szint különbség

✱:

időtartambeli eltérés

6. Mássalhangzók

6. MSH	b	c	cs	d	dz	dzs	f	g	gy	h	j	k	l	m	n	ny	p	r	s	sz	t	ty	v	z	zs
b	✗	zr zö k2	zr zö k2	k2	zr k2	zr k2	ZR zö k4	k4	k3	ZR zö k5	ZR k3	zö k4	ZR k2	0	k2 0	k3 0	zö	k2	ZR zö k2	ZR zö k2	zö k2	zö k3	ZR k1	ZR k2	ZR k2
c	zr zö k2	✗	M	zr zö	zö	zö	(zr) k1	zr zö k2	zr zö k1	(zr) k3	(zr) zö k1	zr k2	(zr) zö	zr zö k2 0	zr zö 0	zr zö k1 0	zr k2	zr zö	(zr)	zr	zr k1	(zr) zö k1	(zr) zö	(zr) zö	
cs	zr zö k2	M	✗	zr zö	zö	zö	(zr) k1	zr zö k2	zr zö k1	(zr) k3	(zr) zö k1	zr k2	(zr) zö	zr zö k2 0	zr zö 0	zr zö k1 0	zr k2	zr zö	(zr)	zr	zr k1	(zr) zö k1	(zr) zö	(zr) zö	
d	k2	zr zö	zr zö	✗	zr	zr	ZR zö k1	k2	k	ZR zö k3	ZR k1	zö k2	ZR	k2 0	0	k1 0	zö k2	M	ZR zö	ZR zö	zö k1	ZR k1	ZR	ZR	
dz	zr k2	zö	zö	zr	✗	M	(zr) k1	zr k2	zr k1	(zr) k3	(zr) k1	zr k2	(zr)	zr k2 0	zr 0	zr k1 0	zr zö k2	zr	(zr) zö	(zr)	zr zö k1	(zr) k1	(zr)	(zr)	
dzs	zr k2	zö	zö	zr	✗	✗	(zr) k1	zr k2	zr k1	(zr) k2	(zr) k1	zr k2	(zr)	zr k2 0	zr 0	zr k1 0	zr zö k2	zr	(zr) zö	(zr)	zr zö k1	(zr) k1	(zr)	(zr)	
f	ZR zö k1	(zr) k1	(zr) k1	ZR zö k1	(zr) k1	(zr) k1	✗	ZR zö k3	ZR zö k2	k4	zö k2	ZR k3	zö k1	ZR zö k1 0	ZZ zö k1 0	ZR zö k2 0	ZR k1	ZR zö k1	k1	k1	ZR k1	zö k2	zö k1	zö k1	
g	k4	zr zö k2	zr zö k2	k2	zr k2	zr k2	✗	✗	k1	ZR zö k1	ZR k1	zö	ZR k2	k4 0	k2 0	k1 0	zö k4	k2	ZR zö k2	ZR zö k2	zö k1	ZR k3	ZR k2	zr k2	
gy	k3	zr zö k1	zr zö k1	k1	zr k1	zr k1	ZR zö k3	k1	✗	ZR zö k2	ZR	zö k1	ZR k1	k3 0	k1 0	0	zö k3	k1	ZR zö k1	ZR zö k1	zö	ZR k2	ZR k1	zr k1	
h	ZR zö k5	(zr) k3	(zr) k3	ZR zö k3	(zr) k3	(zr) k3	k4	ZR zö k1	ZR zö k2	✗	zö k2	ZR k1	zö k3	ZR zö k5 0	ZR zö k3 0	ZR zö k2 0	ZR k5	ZR zö k3	k3	ZR k3	ZR k2	zö k4	zö k3	zö k3	
i	ZR k3	(zr) k1	(zr) k1	ZR k1	(zr) k1	(zr) k1	zö k2	ZR k1	ZR	zö k2	✗	ZR k1	k1	ZR k3	0	ZR 0	ZR k3	ZR k1	zö k1	ZR k1	ZR zö	k2	k1	k1	
k	zö k4	zr zö k2	zr zö k2	zö k2	zr zö k2	zr zö k2	ZR k3	zö	zö k1	ZR k1	ZR k1	✗	ZR k2	zö k4 0	zö k2 0	zö k1 0	k4	zö k2	ZR k2	ZR k2	k1	ZR zö k3	ZR zö k2	zr zö k2	
l	ZR k2	(zr) zö	(zr) zö	ZR k3	zö k3	zö k3	ZR k1	ZR k2	ZR k1	zö k3	k1	ZR k2	✗	k2 0	0	0	ZR zö k2	ZR	zö	zö	ZR zö	k1	M	M	

Irodalom

Eredeti források

- Adamikné Jászó A.* (1996): A beszédpercepció fejlettségének szerepe az olvasás-írás elsajátításában és tanításában.
In: *Gósy M.* (szerk.): Gyermekkori beszédészlelési és beszédmegértési zavarok. Nikol Gmk. Budapest, 1996. 228-251.
- Baudisch, W.* (1968): Untersuchungen zur akustisch-sprachmotorischen Differenzierung und Generalisierung von lautsprachlichem Material bei neun- bis zehnjährigen debilen Kindern. Inauguraldissertation. Martin-Luther Universität Halle/Wittenberg Phil.Fak.
- Baudisch, W.* (1969): Zum phonematischen Gehör debiler Kinder.
In: Die Sonderschule 14 Jg. 2. Beiheft. 42-64.
- Becker, K-P. - Becker, R. - Autorenkollektiv* (1953): Rehabilitative Spracherziehung. VEB Verlag Volk und Gesundheit. Berlin.
- Becker, K-P. - Sovák, M.* (1975²): Lehrbuch der Logopädie. VEB Verlag Volk und Gesundheit. Berlin.
- Becker, R.* (1985): Die Lese-Rechtschreib-Schwäche aus logopädischer Sicht. VEB Verlag Volk und Gesundheit. Berlin.
- Dr. Beke A.* (1996): A beszédpercepció fejlődésének neurológiai háttere.
In: *Gósy M.* (szerk.): Gyermekkori beszédészlelési és beszédmegértési zavarok. Nikol Gmk. Budapest, 1996. 32-54.
- Brazda B. - Róth Gy.* (1986): A fonematikus hallás fejlettsége óvodás korban. Főiskolai szakdolgozat. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest.
- Breuer, H. - Weuffen, M.* (1981⁵): Gut vorbereitet auf das Lesen- und Schreibenlernen? VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften Berlin.
- Brumme, G-M.* (1975⁵): Muttersprache im Kindergarten. Ein Beitrag zu den Aufgaben und Methoden der Spracherziehung in der älteren Gruppe. Volk und Wissen Volkseigener Verlag. Berlin.
- Büky B. - Egyed A. - Pléh Cs.* (1984): A hátrányos helyzet és beszéd a kisiskoláskorban.
In: *Lányiné dr. Engelmayer Á.* (szerk.) (1992): Szöveggyűjtemény a gyermeki nyelv- és beszédfejlődés köréből. Főiskolai jegyzet. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 173-187.
- Büky B.* (1982): A beszédtanítás pszichológiája. Tankönyvkiadó, Budapest
- Cole, R. A. - Jakimik, J.* (1980): A beszédpercepció modellje.
In: *Pléh Cs.* (szerk.) (1989): A beszédmegértés és beszédprodukció pszichológiája. Egyetemi jegyzet, Tankönyvkiadó, Budapest, 108-137.
- Csabay K.* (1996): Beszédészlelés, beszédmegértés és fejlesztési lehetőségei a Lexi használatával.
In: *Gósy M.* (szerk.): Gyermekkori beszédészlelési és beszédmegértési zavarok. Nikol Gmk. Budapest, 1996. 216-228.

- Csurkovszkij, K.* (1979): Járnai tanul a szó. Tömegkommunikációs Kutatóközpont
- Dathe, G.* (1966): Zum Problem der Entwicklung des phonematischen Unterscheidungs- und des sprechmotorischen Gliederungsvermögens. In: Die Unterstufe 13 Jg. Heft 7/8. 18-27.
- Essen, O. v.* (1962): Allgemeine und angewandte Phonetik. Akademie Verlag, Berlin,
- Farkasné Polgár K.* (1986): A fonematikus hallás vizsgálata a diszlexia-veszélyeztetett gyermekeknél. Főiskolai szakdolgozat. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest
- Faragó L.* (szerk.) (1975²): Iskolaelőkészítés. Kézikönyv az általános iskolai tanulmányokra előkészítő foglalkozást vezetőik számára. Tankönyvkiadó, Budapest
- Flores D' Arcais, G. B. - Schreuder, R.* (1983): A nyelvi megértés folyamata. In: *Pléh Cs.* (szerk.) (1989): A beszédmegértés és beszédprodukció pszichológiája. Egyetemi jegyzet, Tankönyvkiadó, Budapest, 11-48.
- Gaál É.* (1982a): A fonematikus hallás fejlettségének vizsgálata óvodás, általános iskolás és kisegítő iskolás gyermekeknél. Egyetemi szakdolgozat. József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Szeged
- Gaál É.* (1982b): Adatok a kisegítő iskolai tanulók hangzódifferenciálási képességének fejlettségéről. In: *Gyógypedagógia* 28/1. 107-112.
- Gaál É.* (1987): Adatok a fonematikus hallás fejlettségéről óvodás, általános iskolás és kisegítő iskolás gyermekeknél. In: Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola Évkönyve X. kötet. Budapest, 261-268.
- Gächter, B. M.* (1984): Schulversagen - ein sprachliches Problem? Unveröffentlichtes Manuscript.
- Gerebenné dr. Várbiro K.* (1996): Auditív észlelési és beszédmegértési zavarok gyógypedagógiai pszichológiai megközelítésben. In: *Gósy M.* (szerk.): Gyermekkori beszédészlelési és beszédmegértési zavarok. Nikol Gmk. Budapest, 1996. 228-251.
- Gósy M.* (1982): A [b, d, g,] hangok percepció vizsgálata. In: *Magyar Fonetikai Füzetek* 10. 84-110.
- Gósy M.* (1983): A beszédhangok kialakulása a gyermeknyelvben. In: *Magyar Nyelv* LXXIX. 1. 59-71.
- Gósy M.* (1984a): Hangtani és szótani vizsgálatok 3 éves gyermekek nyelvében. *Nyelvtudományi Értekezések* 119. Budapest
- Gósy M.* (1984b): Szófelismerés az akusztikus szerkezet és a magyar nyelv hangsorépítési szabályainak függvényében. In: *Magyar Nyelv* LXXX. 4. 463-476-
- Gósy M.* (1986): Magyar beszédhangok felismerése, a kísérleti eredmények gyakorlati alkalmazása. In: *Magyar Fonetikai Füzetek* 15. 3-100.
- Gósy M. - Laczkó M.* (1987): A beszédmegértési teljesítmény fejlődése óvodáskortól felnőttkorig. In: *Magyar Nyelvőr* 111/4. 444-452.

- Gósy M. (1989): Beszédészlelés. Az MTA Nyelvtudományi Intézete. Budapest
- Gósy M. - Kassai I. (1992): A normális beszéd- és nyelvfejlődés.
In: Lányiné dr. Engelmayer Á. (szerk.) (1992): Szöveggyűjtemény a gyermeki nyelv- és beszédfejlődés köréből. Főiskolai jegyzet. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 77-85.
- dr. Gósy M. (1996a): A szeriális észlelés fejlődése és zavarai.
In: Gósy M. (szerk.): Gyermekkori beszédészlelési és beszédmegértési zavarok. Nikol Gmk. Budapest, 1996. 83-100.
- dr. Gósy M. (1996b): Agyfélteke-dominancia, beszédészlelés, olvasási nehézség.
In: Gósy M. (szerk.): Gyermekkori beszédészlelési és beszédmegértési zavarok. Nikol Gmk. Budapest, 1996. 163-176.
- Herczogné Fürst B. (1996): Kisiskolások beszédészlelési és beszédmegértési eredményeiről.
In: Gósy M. (szerk.): Gyermekkori beszédészlelési és beszédmegértési zavarok. Nikol Gmk. Budapest, 1996. 122-143.
- Hofmann, W. (1969): Sprachbildung und Sprecherziehung des lernbehinderten Kindes auf phonetischer Grundlage. Necker-Verlag, Willingen o.J.
- Hollenweger, J. - Schneider, H. (Hrsg.) (1994): Sprachverstehen beim Kind. Beiträge zur Grundlagen, Diagnose und Therapie, SZH. Luzern
- Horváth L. (1991): Funkcionális anatómia. Főiskolai tankönyv. Tankönyvkiadó, Budapest
- Horváthné Kispéter Zs. (1981a): A helyes fonémaejtés tanításának szükségessége a helyesírás szempontjából.
In: Nagy J. J. (szerk.): Vizsgálatok az alsó tagozatos anyanyelvi nevelés gazdagítása érdekében. Tanárképző Főiskola, Jászberény, 116-128.
- Horváthné Kispéter Zs. (1981b): A beszédhangok időtartama és a ritmus összefüggései a beszédművelés oktatásában.
In: Nagy J. J. (szerk.): Vizsgálatok az alsó tagozatos anyanyelvi nevelés gazdagítása érdekében. Tanárképző Főiskola, Jászberény, 105-115.
- Isačenko, A. V. (1966): Sprachwissenschaft und Akustik. Sitzungsbericht der Deutschen Akademie der Wissenschaften. Akademie Verlag. Berlin
- Illyés Gy. (1943): Mariska hazát választ.
In: Illyés Gy. (1982): Regények, novellák, drámák. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest
- Kassai I. - Olaszky G. - Szende T. (1975): A beszédhangok minőségének mérése.
In: Magyar Nyelvőr 99/4-5. 469-473. és 591-599.
- Kassai I. (1979): Időtartam és kvantitás a magyar nyelvben. Nyelvtudományi értekezések. 102. Budapest
- Kassai I. (1983): A fonéma realitása a korai gyermeknyelvben.
In: Magyar Nyelvőr, 107/4. 467-469.
- dr. Katona G. (1996): A hallás fejlődése és vizsgálati módszerei.
In: Gósy M. (szerk.): Gyermekkori beszédészlelési és beszédmegértési zavarok. Nikol Gmk. Budapest, 9-32.

- Kenessei I.* (1989): Az anyanyelv elsajátítása.
In: *Lányiné dr. Engelmayer Á.* (szerk.) (1992): Szöveggyűjtemény a gyermeki nyelv- és beszédfejlődés köréből. Főiskolai jegyzet. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 135-153.
- Kocsis J.* (1996): Óvodáskorú gyermekek beszédészlelési és beszédmegértési teljesítményének alakulása.
In: *Gósy M.* (szerk.): Gyermekkori beszédészlelési és beszédmegértési zavarok. Nikol Gmk. Budapest, 100-122.
- V. Kovács E.* (szerk.) (1979): Szemelvények a dyslexia köréből. Tankönyvkiadó, Budapest
- Lalajeva, Sz. I.* (1977): A fonetikus hallás fejlődési sajátosságai 1-2. osztályos olvasás-sérült értelmi fogyatékosoknál.
In: *Gyógypedagógia* XXII/4. 104-108.
- Lengyel Zs.* (1981a): A gyermeknyelv. Gondolat Kiadó, Budapest
- Lengyel Zs.* (1981b): Mit sajátít el a gyerek születés előtt - születés után.
In: *Lányiné dr. Engelmayer Á.* (szerk.) (1992): Szöveggyűjtemény a gyermeki nyelv- és beszédfejlődés köréből. Főiskolai jegyzet. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 7-33.
- Lindner, G.* (1969): Einführung in die experimentelle Phonetik. Akademie Verlag, Berlin
- Lőrík J.* (1982): Állami gondozott óvodások fonémaállományának fejlettsége.
In: *Gyógypedagógiai Szemle*, X/2. 100-112.
- Lurija, A. R.* (1975): Válogatott tanulmányok (válogatta: *Osmánné Sági J.*) Gondolat Kiadó, Budapest
- Magdics K.* (1965): A magyar beszédhangok akusztikai szerkezete.
In: *Nyelvtudományi Értekezések* 49. Akadémiai Kiadó
- Magyar Hangalbum* - A magyar beszédhangok artikulációs és akusztikus sajátosságai. Magyar Fonetikai füzetek. 6. MTA Nyelvtudományi Intézete, Budapest
- Masendorf, F.* (1983): Positiondarstellung zur Problematik des Leselernens unter erschwerten Bedingungen in der Schule für Lernbehinderte.
In: *Zeitschrift für Heilpädagogik* 34. 11. 724-731.
- Meier, G. F.* (1958): Differenzierungshemmung und phonematisches Sprachgefühl.
In: *Zeitschrift für Phonetik* Bd. 11. H. 2/3.
- Meixner I. - Justné Kéry H.* (1985): Az olvasástanulás pszichológiai alapjai. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Meixner I.* (1987): Én is tudok olvasni! (Útmutató, olvasólapok, feladatlapok.) Tankönyvkiadó, Budapest
- Mercer, C. D. - Mercer, A. R.* (1989): Teaching Students with Learning Problems. A Bell and Howell Information Company. Columbus-Toronto-London-Melbourne
- Mikus M.* (1966): Adatok a p-b, t-d fonémák kialakításának kérdéséhez a gyermeknyelvben. *Nyelvtudományi Közlemények*. 68. kötet 2. sz.
- Molnár J.* (1970): A magyar beszédhangok atlasza. Tankönyvkiadó, Budapest
- Nagy J.* (1976): REFER, preventív fejlettségvizsgáló rendszer 5-6 éves gyermekek iskolakészültségének mérésére. MTA PKCS

- Nagy J. (1980): 5-6 éves gyermekeink iskolakészültsége. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Olaszy G. (1982a): A magyar mássalhangzók és a mássalhangzó-magánhangzó kapcsolódások akusztikai szerkezetének analízise és szintézise. Magyar Fonetikai Füzetek. 10. 46-84.
- Olaszy G. (1982b): A magyar beszéd leggyakoribb hangsorépítő elemeinek szerkezete és szintézise. Nyelvtudományi Értekezések, 121. Budapest
- Palotás M. (1996): Beszédeszlelési zavar tükröződése a helyesírásban beszédhibás tanulóknál.
In: Gósy M. (szerk.): Gyermekkori beszédeszlelési és beszédmegértési zavarok. Nikol Gmk. Budapest, 182-188.
- Papp I. (1971): Leíró magyar hangtan. Tankönyvkiadó, Budapest
- Pauka K. (1980): Halláslélektan - a beszédmegértés alaptényezői. Budapest
- Pauka K. (1982): A beszéd megértése.
In: Bolla K. (szerk.): Fejezetek a leíró magyar hangtanból. Budapest
- Petermann, G. (1986): Vorschulkinder lernen Sprachlaute differenzieren. Volk und Wissen, V.E. Verlag, Berlin
- Sassenroth, M. (1991): Schriftspracherwerb. Entwicklungverlauf, Diagnostik und Förderung. Verlag Paul Haupt. Bern und Stuttgart
- Schilling, A. - Schäfer, H. (1962): Beitrag zur Prüfung der "partiellen akustischen Lautagnosie" bei stammelnden Kindern mit einem Agnosieprüfverfahren. Arch. Ohr-Nas. und Kehlk-Heilk. 180. Bd. H. 2.
- dr. Schneider J. - dr. Simon F. (1996): Iskolai kudarcok beszédpercepciósháttéréről.
In: Gósy M. (szerk.): Gyermekkori beszédeszlelési és beszédmegértési zavarok. Nikol Gmk. Budapest, 143-163.
- Schuster, K-M. (1984): Untersuchungen zu sprachlichen Entwicklungsstand bei 5-6 jährigen Kindern unter dem Aspekt der Entwicklungsdynamik. Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades doctor scientiae pedagogicae. Berlin
- Schüler G. - CS. Dévai M. - Kádár J.: A beszédeszlelés modelljei.
In: Magyar Pszichológiai Szemle, XXIV/2. 2-43.
- Schwarz, C. (1985): Systematische Logopädie. Grundlagen für die Erkennung und die Behandlung von Störungen des menschlichen Sprechvermögens. Ein Lehr- und Handbuch. Hans Huber, Bern-Stuttgart-Toronto
- Shinkin, N. I. (1965): Die Entwicklung der Sprache beim Kind.
In: Beiträge zur Psychologie der Sprache und des Denkens. Volk und Wissen. V. E. Verlag, Berlin
- Skoflek K. (1996): Értelmi fogyatékosok beszédeszlelésének és beszédmegértésének vizsgálatáról.
In: Gósy M. (szerk.): Gyermekkori beszédeszlelési és beszédmegértési zavarok. Nikol Gmk. Budapest, 188-200.
- Soós I-né - Török G. (1976): A beszédhang-megkülönböztető képesség és készség kérdésköréhez.
In: Magyar Nyelvőr, 100. 3. 309-316.

- Subosits I.* (1982a): A fonematikus hallásról.
In: *Gyógypedagógia* XXVII/4. 105-107.
- Subosits I.* (1982b): A beszédpedagógia alapjai. Főiskolai tankönyv.
Tankönyvkiadó, Budapest
- Subosits I.* (1984): Beszédakusztika. Tankönyvkiadó, Budapest
- Sugárné Kádár J.* (1985): Beszéd és kommunikáció az óvodás és kisiskoláskorban. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Sugárné dr. Kádár J.* (1986): A beszédfejlődés útjai - beszédfejlesztés az óvodában. Pszichológia - nevelőknek. Tankönyvkiadó, Budapest
- Szende T.* (1972): A beszédhangok időtartama és a hosszúság.
In: *Magyar Nyelvőr* 96. 461-473.
- Szende T.* (1976): A beszéd folyamat alaptényezői. Akadémiai Kiadó, Budapest
- Szépe Gy.* (1969): Az alsóbb nyelvi szintek leírása.
In: *Általános nyelvészeti tanulmányok* 6. 359-466.
- Szili G.* (1986): Pöszeség, dyslexiás tünetek és fonémadifferenciálás közti összefüggések vizsgálata. Főiskolai szakdolgozat. Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Tanárképző Főiskola, Budapest
- Szirtes J.* (1981): *Diekmann, L. - Rothenberger, A.*: Adalékok a beszédészlelés mechanizmusához.
In: *Pszichológia*, 1981/2. 171-182.
- Theiner, Ch.* (1968): Untersuchungen zur Phonematischen Differenzierungsfähigkeit
In: *Die Sonderschule* 6. Jg. 1. Beiheft. 2-16.
- Theiner, Ch. - Kemler, S. (Grafiker: Gürzig, I.) (é.n.)*: Übungsmaterial für die phonematische Differenzierung. Akademie der pädagogischen Wissenschaften der DDR. Volk und Wissen V.E. Verlag, Berlin
- Török G.* (1971): Nyelvünk törvényszerűségeinek vetülete az íráshibákban.
In: *Gyógypedagógia* 16/3. 65-83.
- Turner, J.* (1981): A nyelvsajátításának speciális aspektusai. Fonológiai fejlődés.
In: *Lányiné dr. Engelmayer Á. (szerk.)* (1992): Szöveggyűjtemény a gyermeki nyelv- és beszédfejlődés köréből. Főiskolai jegyzet. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 63-77.
- Vekerdi I.* (1980a): A beszédhang-hallás fejlesztése.
In: *Óvodai nevelés*. XXXIII/6. 205-209.
- Vekerdi I.* (1980b): A beszédhangok időtartamának tudatos megfigyelése.
In: *Óvodai nevelés*. XXXIII/12. 434-435.
- Vekerdi I.* (1981): Játékos fonémahallás-fejlesztés az óvodában.
In: *Gyógypedagógiai Szemle* IX/3. 199-202.
- Vekerdi Zs.* (1975): Fonémahallás, relatív időtartam-megkülönböztető képesség fejlesztése.
In: *Magyartanítás*. XVIII/5-6.
- Vekerdi Zs.* (1981): Óvodáskori beszédhallás-fejlesztés.
In: *Gyógypedagógiai Szemle* IX/3. 202-207.
- Vértés O. A.* (1982): A magyar beszédhangok akusztikai elemzésének kérdései.
In: *Bolla K. (szerk.)*: Fejezetek a magyar leíró hangtanból. Budapest, 71-115.

Vicsi K. (1981): Az időtartam szerepe néhány mássalhangzó-típus hallás alapján történő megkülönböztetésében.
In: Magyar Fonetikai Füzetek, 59-67.

Másodlagos források:

- Békésy, G. (1960): Experiments in Hearing N. Y. Toronto-London
Clark, H. H. - Clark E. V. (1977): Psychology and language. New York-Chicago-San Francisco-Atlanta
Elkonin, D. B. (1967): Zur Psychologie des Vorschulalters. Volk und Wissen Volkseigener Verlag, Berlin
Fant, G. (1968): Analysis and sythesis of speech process.
In: Malmberg, B. (szerk.): Manual of Phonetics, Amsterdam, 173-278.
Petermann, G. (1982): Entwicklung artikulatorisch - auditiver Differenzierungs - und Gliederungsfähigkeit von Vorschulkindern mit HSR. "Die Sonderschule" 27. Jg. H. 1. und 2.
Seemann, M. (1959): Sprachstörungen bei Kindern. Karl Marhold Verlag, Halle
Selnes, A. O. - Whitaker, H. A. (1976): Morphological development of the auditory system.
In: Rieber, R. W. (szerk.): Neuropsychology of Language. New York and London, 125-157.
Studert-Kennedy, M. (1980): Speech perception. L and S 23. 45-66.

A szakirodalmi hivatkozások formája

- A szerzők nevét dőlt betű jelöli, a másodlagos forrásoknál a hivatkozott és a hivatkozó nevét egyaránt;
- a szerzőknek csak a vezetékeve szerepel a szövegben; a magyar asszonynevek esetében az asszonynév vezetékeve, ill. - csatlakozó saját névhasználat esetén - a saját vezetéknév is;
- ha a szerzőnek meghatározott publikációjára történik hivatkozás, akkor a név után zárójelben szerepel a közlés éve, ha azonos évben több publikációja megjelent, az egyes kiadványok megkülönböztető jelzése betűvel történik;
- a kiadás számát az évszám melletti index jelzi;
- ha a hivatkozás tartalmi vagy szó szerinti idézés, a közlés éve után az oldalszám(ok) is szerepel(nek);
- teljes kötetek oldalszámát nem jelzem, csak a cikkekét, ill. részletekét;
- a szó szerinti idézetek idézőjelben vannak;
- a másodlagos források csak abban az esetben szerepelnek az elkülönített irodalomjegyzékben, ha valamelyik eredeti forrásbeli lelőhelyen meghatározott közleményre vagy szövegrészre történik utalás.

MELLÉKLETEK

1. sz. melléklet

Részletek a Ch. Theiner és S. Remmler által a fonematikus differenciálás vizsgálatára és fejlesztésére kialakított gyakorlóanyagból (az eredeti eszköz többszínnyomással készült)

2. sz. melléklet

Gyűjtemény a magyar nyelv váltóhangos szópárjaiból

3. sz. melléklet

A fonematikus hallást vizsgáló teszt 1. szubtesztjének képanyaga

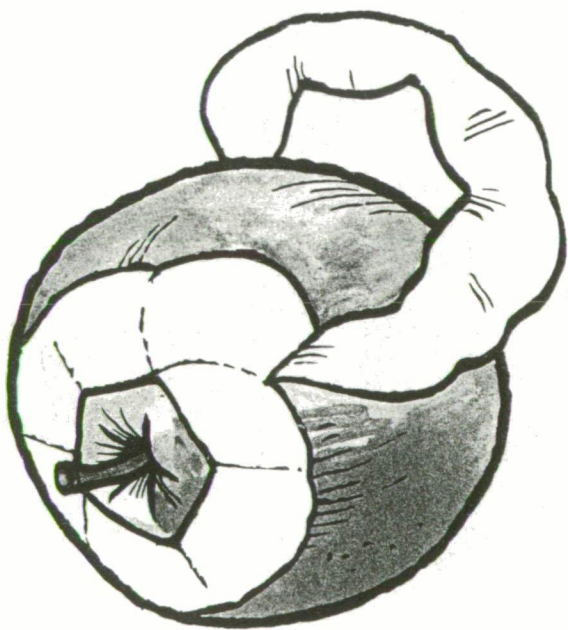
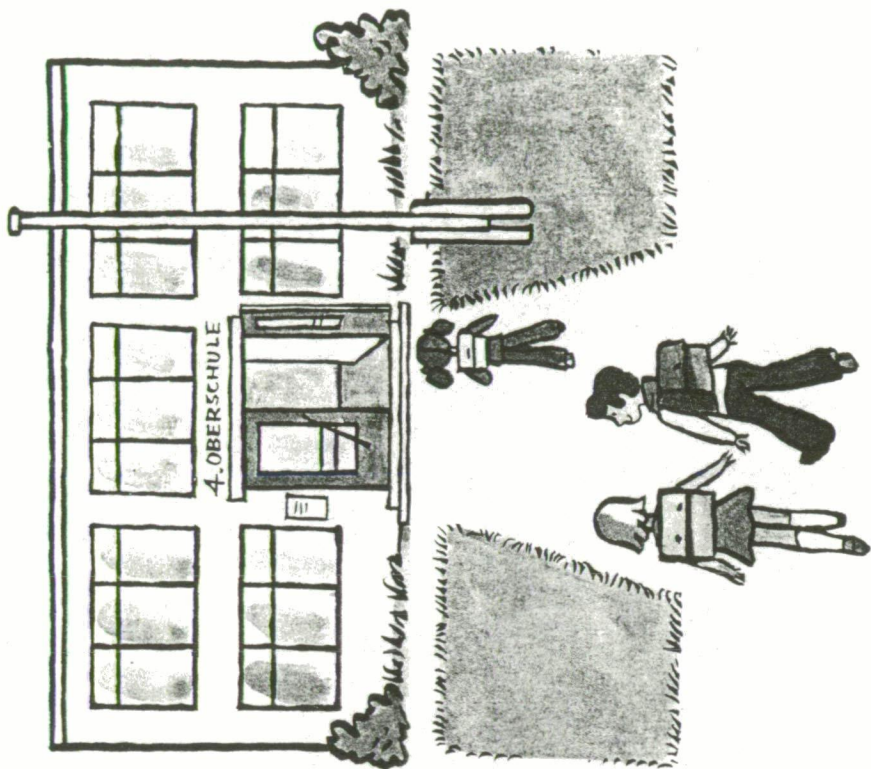
4. sz. melléklet

Teljesítményrögzítő lap a fonematikus hallás vizsgálatához

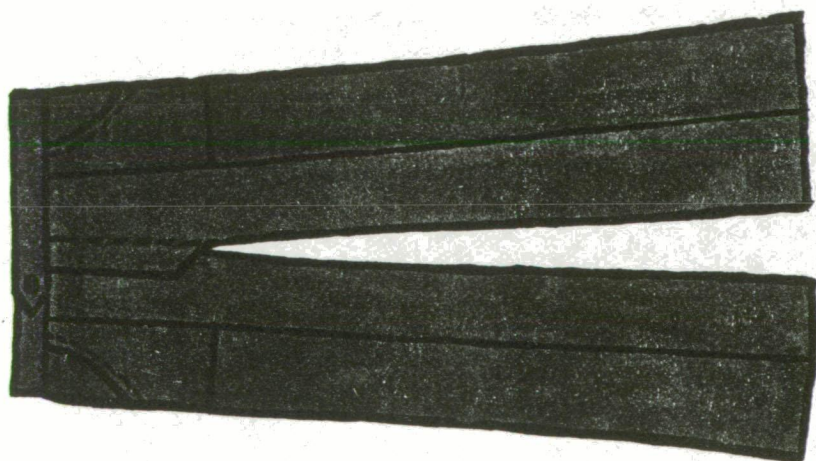
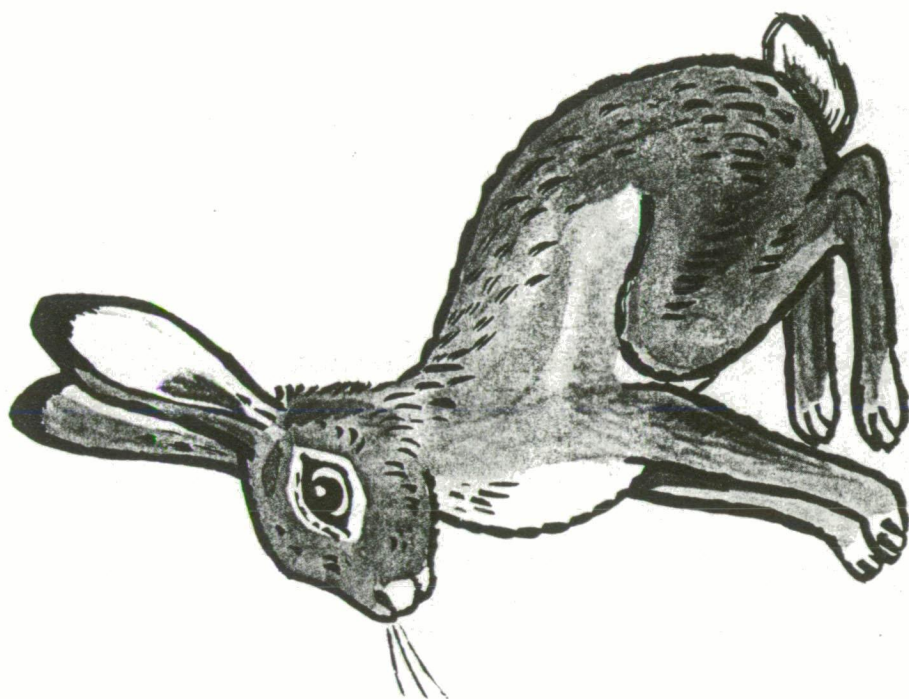

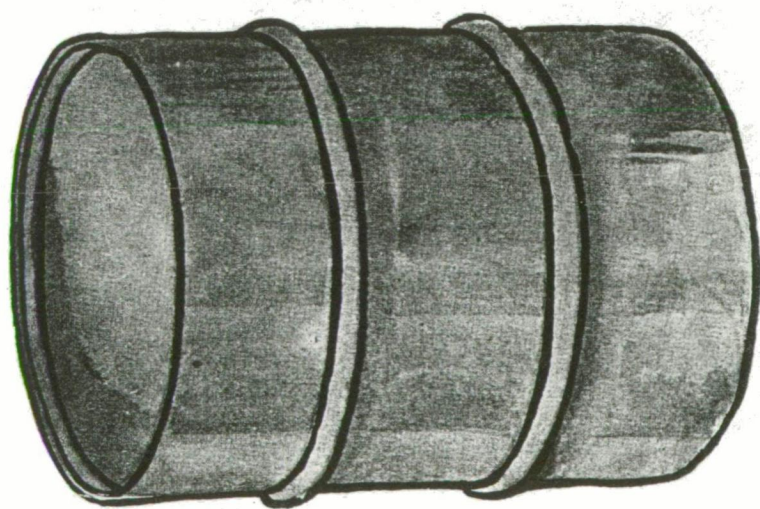
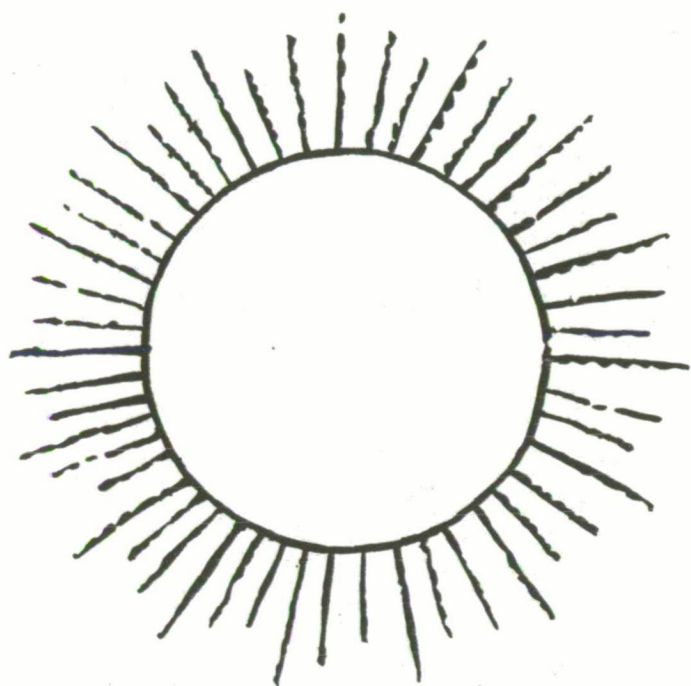
1. sz. melléklet

Részletek a Ch. Theiner és S. Remmler
által a fonematikus differenciálás
vizsgálatára és fejlesztésére kialakított
gyakorlóanyagból
(az eredeti eszköz többszínnyomással készült)

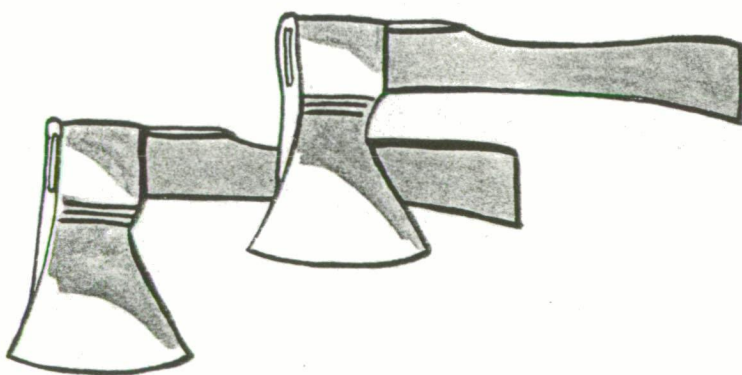
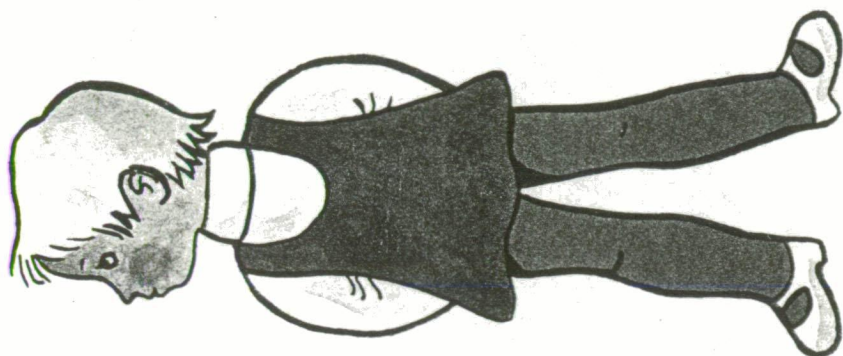

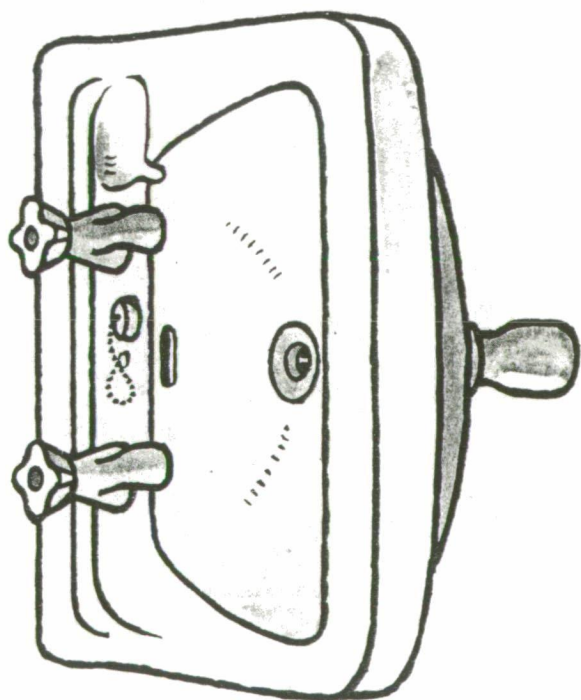
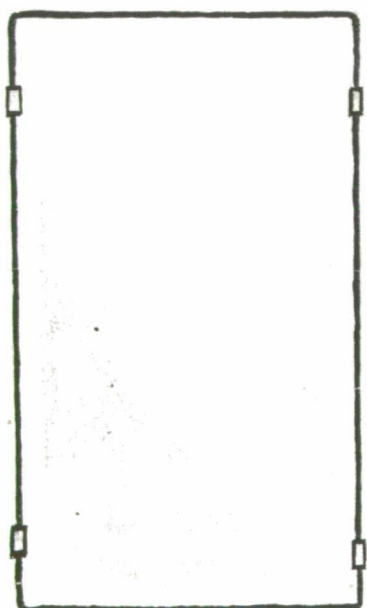
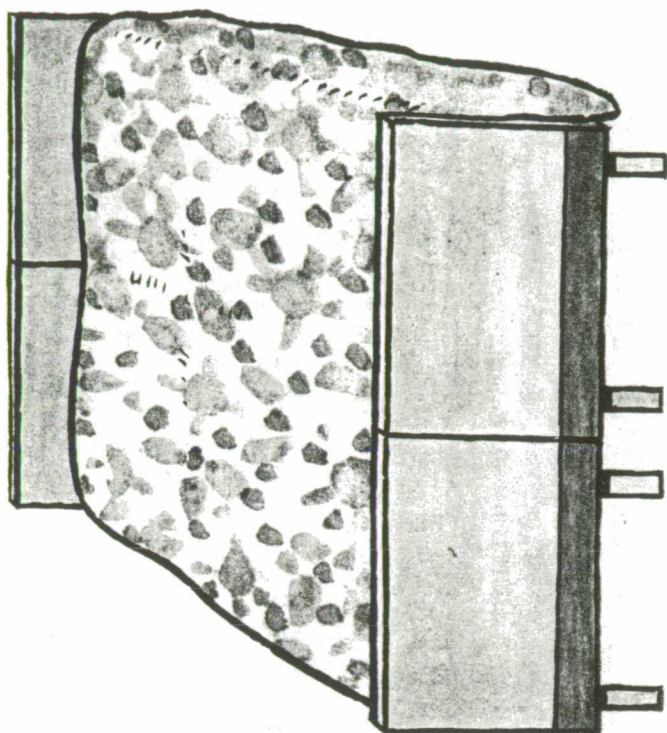

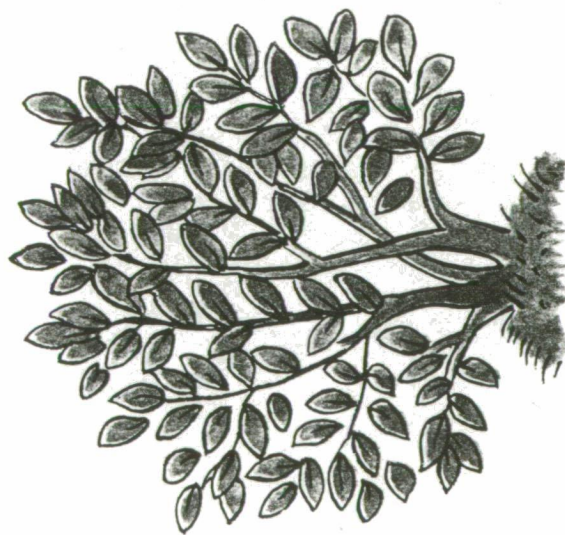
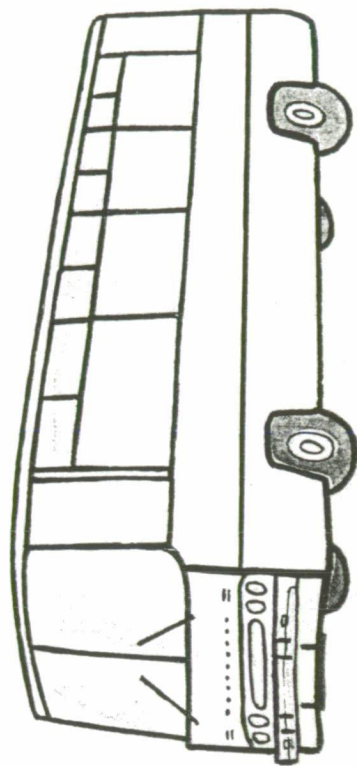

2. sz. melléklet

Gyűjtemény
a magyar nyelv váltóhangos
szópárjaiból

2. sz melléklet
Váltóhangos szópárok a magyar nyelvben

ablak - abrak
acat - avat
ács - ág
ács - áll
ács - ás
ad - agy
adat - arat
adó - adu
adó - apó
ág - ágy
ág - ám
ág - ás
ág - ász
aga - anya
aga - atya
agy - ágy
agy - úgy
ágy - egy
ágy - ügy
ágy - ám
ágy - ász

acat - adat
acél - alél
ács - ágy
ács - ám
ács - ász
ad - az
adat - avat
adó - akó
adó - atyó
ág - ál
ág - ár
ág - át
aga - apa
aga - éga
agy - egy
agy - ügy
ágy - így
ágy - ál
ágy - ár
ágy - át

acat - arat
ács - öcs
ács - ál
ács - ár
ács - át
adag - anyag
adaz - odáz
adó - anyó
ág - ég
ág - áll
ág - ás
aga - ama
aga - ara
agár - akár
agy - így
agy - az
ágy - úgy
ágy - áll
ágy - ás
agyag - agyar

agyag - agyar
agyal - aszal
ahol - akol
ajtó - autó
akác - akár
akar - akár
akaszt - apaszt
akol - okol
ál - ár
ál - át
áll - ás
alak - alany
alany - arany
alél - alul
alfa - alja
alga - alja
alka - alma
állat - illat
alom - ólom
ám - ás
ama - ima
ama - ara
anya - anyó
anya - ara
aorta - torta
apa - ipa
apacs - apad
ár - ír
ár - űr
ár - át
ara - atya
arab - arat
arany - arány
arány - irány
arat - avat
ária - árpa
árpa - árva
ármány - ártány
árok - átok
árt - irt
ás - és
ás - ás
ász - ősz
asztag - asztal
át - út
avar - avas

agyag - adag
agyal - agyar
ahány - arány
ájul - ámul
akad - apad
akar - agyar
aki - akó
ál - áll
ál - ás
áll - ám
áll - ás
alak - alap
áld - old
alfa - alga
alfa - alma
alga - alma
alka - atka
alom - atom
álom - ólom
ám - ás
ama - anya
ama - arra
anya - anyó
anya - atya
apa - ara
apa - apó
apály - aszály
ár - őr
ár - ás
ara - óra
arab - arany
árad - áram
arany - arasz
arasz - arat
ária - árja
árja - árpa
árkád - árkász
árny - áru
ara - atya
árt - áru
ás - is
ás - át
ász - át
aszó - aszú
autó - futó
avas - avat

agyag - anyag
agyar - avar
ajak - alak
ájul - árul
akad - akar
akar - avar
aki - ami
ál - ám
ál - ás
áll - ár
áll - át
alany - alap
alél - alól
alfa - alka
alga - alka
alka - alja
alja - alma
alom - álom
ám - ár
ám - át
ama - apa
ama - atya
anya - apa
aorta - porta
apa - atya
apa - apu
ár - ér
ár - úr
ár - ás
ara - arc
arab - arasz
áram - iram
arany - arat
arat - irat
ária - árva
árja - árva
ármány - ormány
árok - ászok
ara - arra
árul - árus
ás - ősz
ász - ész
aszály - uszály
át - öt
avar - avat
azúr - azsúr

bab - báb
bab - hab
bab - bak
baba - banya
babos - búbos
báb - búb
báb - bár
bacsó - bagó
baj - bak
baj - bej
baj - jaj
baj - zaj
báj - bár
báj - māj
báj - vāj
bak - csak
bak - nyak
bak - bók
baka - béka
baka - basa
baki - bari
bakó - zakó
bal - bél
bal - fal
bál - bél
bál - mál
bál - szál
balá - hála
balga - balta
bamba - bambi
banális - kanális
bankó - bunkó
bánt - hánt
bánt - szánt
banya - tanya
bár - bír
bár - bőr
bár - gyár
bár - már
bár - sár
bár - vár
barát - karát
bárca - bárka
barka - birka
barka - barkó
báró - bíró
barokk - tarokk
basa - busa
batár - tatár
bátor - bútor
báva - káva
bébi - bibi
becs - begy
bég - bűg
bég - cég
bég - még

bab - bob
bab - rab
bab - bal
baba - basa
babos - habos
báb - báj
bábos - búbos
badar - hadar
baj - bal
báj - fáj
baj - raj
báj - bej
báj - fáj
báj - száj
bajor - pajor
bak - jak
bak - rak
bak - bök
baka - bika
baka - bakó
baki - szaki
bakter - sakter
bal - csal
bal - hal
bál - bár
bál - nyál
bál - tál
bála - báva
balga - belga
bamba - bomba
banda - banka
bankó - barkó
bánt - pánt
bánt - bont
banya - basa
bár - bor
bár - búr
bár - jár
bár - nyár
bár - szár
bár - zár
barázda - garázda
bárd - báró
barka - tarka
bárka - birka
báró - káró
barom - karom
batár - csatár
batik - butik
bátor - sátor
báva - láva
bébi - bubi
bég - bog
bég - bél
bég - jég
bég - rég

bab - búb
bab - baj
baba - bába
babos - ábós
báb - bob
báb - bál
bacsó - bakó
bagó - bakó
baj - báj
baj - haj
baj - vaj
báj - bál
báj - háj
báj - táj
bajos - bájos
bak - lak
bak - vak
bak - bal
baka - boka
baki - baká
bakó - lakó
bal - bál
bal - dal
bal - nyal
bál - hál
bál - sál
bála - gála
balon - ballon
bálna - málna
bamba - gamba
banka - bankó
bankó - mankó
bánt - ránt
banya - banya
bár - bér
bár - bór
bár - cár
bár - kár
bár - pár
bár - tár
barack - tarack
bárca - tárca
barka - bárka
barka - barna
barkó - tarkó
barokk - karom
basa - pasa
batár - határ
bátor - botor
báva - páva
bázis - oázis
becs - bocs
bég - bög
bég - bér
bég - lég
bég - vég

begy - hegy
begy - szegy
bej - pej
béka - béke
béka - béna
bél - dél
bél - nyél
bél - bér
béles - béres
belügy - belül
berek - kerek
bér - bór
bér - fér
bér - mér
bérc - férc
betű - tetű
bigyó - bogyó
bilina - biling
bízik - hízik

begy - kegy
begy - bej
bej - tej
béka - boka
békít - kékít
bél - fél
bél - szél
bél - vél
belső - felső
bendő - kendő
bér - bír
bér - bór
bér - gyér
bér - tér
bérc - nyérc
bibe - bibi
bika - boka
bilincs - biling
blikk - blokk

begy - megy
bej - fej
béka - bika
béka - véka
bél - cél
bél - kél
bél - tél
béles - bélés
belső - benső
berek - gyerek
bér - bor
bér - búr
bér - kér
bér - vér
bétel - tétel
bibi - bubi
bilina - bilincs
birs - bors
blikk - klikk
bob - búb

blőd - előd
bob - bocs
bob - bor
bocs - boly
bodor - bokor
bog - boly
bogyó - bohó
boly - moly
bója - pálya
bojt - böjt
boka - boksz
bokor - csokor
bólé - sólé
bonc - konc
bont - pont
borda - csorda
borona - korona
bor - búr
bor - kor
bor - tor-

boa - bob
bob - bog
bob - bot
bocs - bor
bodor - bátor
bog - bor
boly - bor
bója - bojt
bója - sólya
bojt - rojt
boka - toka
boksz - kokszt
bomba - gomba
bont - csont
bont - ront
borda - horda
bor - bór
bór - bór
bor - por
borít - porít

bob - boly
bocs - bog
bocs - bot
bodza - boka
bog - bot
boly - bot
bója - gólya
bója - szólya
bojt - bont
bokor - botor
bólé - hólé
bonc - ponc
bont - font
bóra - bura
bordó - hordó
bor - bór
bór - búr
bor - sor
borít - szorít
borotva - morotva

bordély - sordély
bors - ború
borsós - korsós
botor - kotor
bő - cső
bő - kő
bő - sző
bőr - csőr
bőr - búr
bősz - csősz
buksza - bukta
bulla - bura
burokm - hurok
búr - fúr
búr - túr
busa - busó
bús - hús
bükköny - бүкös

boros - borús
bors - borz
borvíz - bór víz
botor - bútor
bó - fő
bő - lő
bő - tő
bőr - szőr
bőr - bősz
brindza - bringa
bukkan - pukkan
bulla - hulla
burok - murok
búr - gyúr
búr - szúr
bura - buta
butykos - szutykos
bükköny - бүкös

borsó - korsó
bosszú - hosszú
bő - bú
bő - hő
bő - nő
bő - vő
bőr - tőr
bőség - hőség
bróm - króm
bukta - kukta
bunker - junker
búr - dúr
búr - húr
búr - zsúr
bús - dús
büdzsé - бүfé
bűvész - művész

cafra - cafra

ccár - jár

cár - nyár

cár - szár

cár - zár

cég - jég

cég - rég

céh - cél

cél - fél

cél - tél

cím - gím

cincár - cincér

cincér - cincog

cingár - lingár

cipó - cipő

comb - lomb

cakk - cikk

cár - kár

cár - pár

cár - tár

cég - céh

cég - lég

cég - vég

céh - méh

cél - nyél

cél - vél

cím - hím

cincog - concor

cincár - cingár

cink - link

comb - domb

cumi - gumi

cár - gyár

cár - már

cár - sár

cár - vár

cég - cél

cég - még

cég - cüg

cél - dél

cél - szél

cenk - cent

cím - rím

cincár - cincor

cincér - pincér

cipelő - cipellő

comb - gomb

cser - csűr
csór - csűr
cserél - cserény
cserél - cserép
cserge - zerge
cséve - kéve
csík - csók
csík - csíny
csikorog - nyikorog
csín - csíny
csíny - csíp
csikar - csikasz
csillag - csillog
csillám - csillár
csimasz - pimasz
csín - szín
csipesz - csipet
csóka - fóka
csóka - róka
csont - ront

csór - csőr
csőr - csűr
cserény - serény
cserény - cserép
cserge - cserje
csiga - giga
csík - csuk
csík - gyík
csík - síp
csín - csíp
csíny - csíz
csekk - csikk
csillám - villám
csille - pille
csín - kín
csíp - síp
csipesz - csipisz
csóka - hóka
csonk - csont
csór - kór

csór - csűr
csere - here
cserény - szerény
cserge - kerge
cserje - perje
csiga - csipa
csík - csín
csík - sík
csík - csíz
csín - csíz
csíp - csíz
csikk - sikk
csillan - villan
csillog - villog
csín - sín
csipa - csupa
csipke - csirke
csóka - móka
csont - pont
csór - pór

csór - szór
csordul - kordul
csótány - csótár
cső - jó
cső - nő
cső - vő
csőr - csősz
csömör - tömör
csőr - szőr
csörög - görög
csörög - zörög
csörren - zörren
csöves - csövez
csuha - ruha
csuha - csupa
csuda - csuma

csorba - csorda
csordul - mordul
cső - fő
cső - kő
cső - sző
csőd - csőr
csőd - csüd
csökken - hökken
csőr - tőr
csörög - hörög
csőrös - szőrös
csörte - körte
csuda - csuha
csuha - csuka
csuha - csusza
csuda - csupa

csorda - horda
csoszog - roszog
cső - hő
cső - lő
cső - tő
csőd - csősz
csömör - sömör
csökken - zökken
csörög - dörög
csörög - pörög
csörren - dörren
csörte - sörte
csuha - puha
csuha - csuma
csuda - csuka
csuda - csusza

csuka - csuma
csuma - csupa
csuha - csuhé
csurran - csusszan
csíz - csúz
csúz - nyúz
csücsök - rücsök
csüccs - csügg
csügg - csügy
csüllő - süllő
csűr - zűr

csuha - csupa
csuma - csusza
csuk - luk
csurran - durran
csúf - csúz
csúz - zúz
csücsök - tücsök
csüd - csügy
csüllő - küllő
csűr - szűr

csuka - csusza
csupa - csusza
csuk - lyuk
csusszan - szusszan
csúz - húz
csücskös - rücskös
csüccs - csüd
csügg - függ
csüllő - hüllő
csűr - tűr

dac - dúc
daci - paci
daci - dagi
dagad - ragad
dagadó - tagadó
dajka - sajka
dám - dán
dák - nyák
dák - zsák
dal - dől
dal - fal
dalol - palol
dáma - ráma
darabol - darabos
darál - darázs
darázs - garázs
dárda - járda
daru - szaru
dátum - fátum
dél - dől

dél - nyél
dél - vél
dali - teli
démon - démosz
dér - fér
dér - mér
derék - kerék
deres - veres
derít - nyerít
dia - din
dics - dió
dingi - dingó
dióda - diófa
díván - kíván
dob - dog
dobog - lobog
dobog - dobos
dobog - dohog
doboz - koboz
dog - fog

dac - dal
daci - zaci
daci - deci
dagad - tagad
dagály - ragály
dák - dám
dám - dóm
dák - rák
dákó - dikó
dal - dúl
dal - hal
dáma - fáma
dáma - duma
dara - daru
darál - datál
darázs - parázs
dárda - zárda
datál - dotál
dehogy - nehogy
dél - dúl

dél - szél
delej - delel
délkőr - félkőr
dér - dór
dér - gyér
dér - tér
deres - keres
derít - kerít
derít - terít
dia - dió
din - dió
dingó - dongó
disz - dísz
díván - dívány
dobban - lobban
dobog - robog
dobogó - lobogó
doboz - toboz
dog - dög
dog - jog
dohog - dohos

daci - maci
daci - duci
dacol - ducol
dagadó - ragadó
dagaszt - ragaszt
dák - dán
dák - mák
dák - szák
dal - dél
dal - dül
dal - nyal
dáma - láma
darabol - sarabol
darál - darás
darás - darázs
dárda - gárda
daru - saru
datál - fatál
dél - dér
dél - fél

dél - tél
deli - déli
deléta - kelta
dér - dűr
dér - kér
dér - vér
deres - peres
derít - merít
dia - dics
dics - din
díj - szíj
dió - sió
diszkó - disznó
dobaj - robaj
dobban - robban
dobog - doboz
dobogó - robogó
dobos - doboz
dog - dug
dog - doh
dóm - dór

dog - dokk
domb - gomb
dong - kong
donga - dongó
dór - mór
döbben - döccen
dől - dúl
dönt - sönt
dördül - pördül
dőre - pőre
dörgés - hörgés
dörgés - pörgés
dörög - pörög
drága - dráma
dukál - dukát
dúl - gyúl
dugó - rugó
dug - duó
dúr - fúr
durran - surran
dús - hús
dürgés - sürgés

domb - lomb
dong - zsong
dór - dúr
dór - pór
döf - dög
döng - dönt
dördül - gördül
dördül - zördül
dőre - sőre
dörgés - zörgés
dörög - görög
dörög - zörög
dúc - dúr
dúl - dúl
dúl - nyúl
dundi - szundi
dunnyog - sunnyog
dúr - gyúr
durrog - kurrog
düh - rüh
dürög - sürög

dong - gong
dong - döng
dór - kór
dór - szór
dől - dúl
dönt - fönt
dördül - hördül
dőre - lőre
dőrej - zőrej
dörzsöl - pörzsöl
dörög - hörög
dörren - zörren
dudva - pudva
dúl - fúl
dúl - túl
dunszt - kunszt
dunnyog - durrog
dúr - húr
durva - murva
dúl - húl

dzsem - nem
dzsigg - dzsinn
dzsinn - dzsip

dzsem - szem
dzsinn - finn

dzsem - sem
dzsinn - kinn

eb - egy
eb - el
ebben - ellen
ében - éden
ecet - ecset
ecet - etet
ecet - evet
etet - evet
édes - éles
éhes - ékes
ég - éh
ég - él
ég - ér
ég - év
éh - él
éh - ér
éh - év
ék - ép
ék - ész
él - ép
él - ész
én - ér
én - év
ép - ész
ér - ész
és - év

eb - eh
eb - ez
ebből - erről
éber - éger
ecet - eset
ecset - etet
ecset - evet
édes - éhes
edény - erény
éhes - éles
ég - éj
ég - én
ég - és
éh - ék
éh - én
éh - és
ék - él
ék - ér
ék - év
él - ér
él - év
én - és
ép - ér
ép - év
ér - év
ész - év

eb - ej
ebbe - erre
ebből - ettől
éber - éter
ecset - eset
eset - etet
eset - evet
édes - ékes
edény - idény
ékes - éles
ég - ék
ég - ép
ég - ész
éh - éj
éh - ép
éh - ész
ék - én
ék - és
él - én
él - és
én - ép
én - ész
ép - és
ér - és
és - ész

egér - ígér
éger - éter
égés - érés
éget - égett
egy - ej
egyed - ered
egyves - ügyes
eh - ed
ej - új
éj - új
éj - ék
éj - ép
éj - év
ék - ok
eke - eme
ékel - étel
ékel - ékes
ékít - okít
él - ül
el - ül

egér - egész
éger - éget
egész - enyész
égi - égő
egy - el
egyel - eggyel
egyik - eszik
eh - ez
ej - íj
ej - el
éj - él
éj - ér
ejt - est
ék - ők
eke - epe
ékel -ével
ékes - éves
él -ól
el -él
el -öl

ész - ősz
egér - elér
égés - élés
éget - élet
egy - eh
egy - ez
egyel - ügyel
eh - ej
ej - éj
éj - íj
ej - ez
éj - én
éj - ész
ejt - ojt
ék -ük
eke - erre
étel -ével
ékít - épít
él -öl
el -ól

elán - klán
elé - elő
éled - élez
elég - elé
elegy - elem
éles - élet
élez - érez
ellep - ellet
elő - elv
előke - előle
előle - előre
elül - elüt
eme - emu
én - ön
ének - étek
eol - tol
eped - eper
ér - őr
éra - érc
érc - ért

élc - élő
elé - elv
éles - élez
elég - elér
eleje - eléje
éles - élés
ellen - ellep
elnök - ülnök
elő - élv
előd - előny
előtér - előtét
elv - élv
én - ín
én - őn
énekel - énekes
eped - ered
ép - épp
ér - úr
éra - ért
érc - érv

el - ez
élc - élv
éled - éles
éles - öles
elegy - elei
eleje - elejt
eleven - elevez
ellen - ellet
elő - élő
elől - elől
előke - előre
előtér - erőter
emel - emez
én - ón
én - ún
eol - hol
eper - ezer
ér - ír
ér - űr
éra - érv

ért - ész
érdek - érdes
erély - erény
eres - erez
erő - eső
esd - eső
eset - esett
esz - ész
eszmél - eszmény
étel - étet
év - ív
evet - evez
ezred - ezrek

érces - érdes
érdem - érdes
érem - érez
erez - érez
erőd - erő
esd - est
esik - eszik
eszik - iszik
étel -ével
etet - étet
év - óv
ez - íz

ért - érv
érdek - érdem
erdő - ernyő
eres - eresz
ernyős - ernyőz
erről - ettől
esély - esés
eső - est
észak - észok
étel - éter
etet - evet
év - öv
ez - űz

fél - fül
 fél - szél
 fél - fém
 felár - felás
 feles - föles
 feles - felesz
 felleg - jelleg
 felság - fenség
 felszeg - félszeg
 felvág - felvég
 fém - gém
 fen - fez
 fen - ken
 fenn - finn
 fent - fönt
 fenti - lenti
 fentő - festő
 fényes - kényes
 fény - vény
 fér - mér
 fér - fúr
 féreg - kéreg
 ferdül - serdül
 fest - nyest
 festő - festő

fél - kél
 fél - tél
 fél- fény
 félás - feles
 feles - felez
 félév - fényév
 felleg - lelleg
 felsül - felsüt
 félsz - félt
 fém - fény
 fém - kém
 fen - fon
 fen - len
 fenn - fönn
 fent - lent
 fenti - fentő
 fény - fér
 fény - lény
 fér - gyér
 fér - tér
 férc - nyérc
 féreg - méreg
 férges - mérges
 fest - rest
 fiaskó - flaskó

fél - nyél
 fél - vél
 fél - fér
 felejt - selejt
 felesz - felez
 felleg - fellel
 felhő - felnő
 felszed - felszeg
 felül - felüt
 fém - fér
 fém - rém
 fen - fön
 fen - fenn
 fenn - lenn
 fent - fest
 fentő - fertő
 fény - kény
 fény - tény
 fér - kér
 fér - vér
 férc - férj
 ferdül - perdül
 férges - kérges
 fest - test
 fikusz - fókusz

filc - filé
 fióka - fiúka
 fiú - hiú
 fitt - gitt
 fitty - fütty
 flipper - flitter
 fodor - sodor
 fog - fogy
 fogad - fogat
 fogad - fogas
 fogan - fogaz
 fogad - fogaz
 fogás - fogós
 fojt - fujt
 fok - tok
 foka - hóka
 fokol - fokos
 fokol - pokol
 folt - volt
 folyás - forrás

filc - film
 fióka - firka
 firka - firma
 fitt - fiú
 fizet - füzet
 flipper - klipper
 fog - jog
 fog - fon
 fogad - fogaz
 fogan - fogas
 fogas - fogat
 fogas - fogás
 fogy - hogy
 fojt - folt
 fok - fon
 foka - móka
 fokol - fokoz
 fókusz - kókusz
 folt - font
 folyó - golyó

filé - film
 fiú - szíú
 fitt - fitty
 fitty - fiú
 flastrom - klastrom
 flóra - flóta
 fog - fok
 fog - forr
 fogad - fogan
 fogan - fogat
 fogas - fogaz
 fogas - fogós
 fojt - rojt
 fok - sok
 fok - forr
 foka - róka
 fokos - fokoz
 folt - holt
 foltos - foltoz
 fon - fön

fon - ion
 fonák - fonál
 fonás - vonás
 fonat - vonat
 fontol - fontos
 forgács - forgás
 forma - norma
 formál - formáz
 formás - formáz
 fő - fű
 fő - jő
 fő - nő
 fő - vő
 föld - fönn
 föles - fölös
 fön - fött
 főúr - főút
 főz - gőz
 főzet - kőzet
 frigy - friss

fon - von
 fonák - fonás
 fonal - vonal
 fonó - font
 fordul - kordul
 forgó - korgó
 forma - torma
 formál - normál
 forrás - forráz
 fő - fű
 fő - kő
 fő - szó
 föld - köd
 föld - fölé
 föles - köles
 fön - főz
 főveg - főveny
 főz - győz
 frig - griz
 fríz - gríz

fon - forr
 fonal - fonál
 fonal - fonat
 fonó - forró
 fordul - mordul
 forgó - morgó
 formál - formás
 formás - normás
 fórum - lórum
 fő - hő
 fő - lő
 fő - tő
 föld - föl
 földel - földes
 fölös - fölöz
 fött - főz
 főveg - löveg
 főz - fűz
 frigy - irigy
 fuga - fúga

fúj - fűl
 fűl - gyúl
 fűl - fúr
 fúr - húr
 fúr - zsúr
 fúró - túró
 fut - sut
 fuvaros - fuvaroz
 fű - hű
 fű - tű
 fűl - hűl
 fürdés - fürdő
 füst - nyüst
 fűt - fűz
 fűz - tűz
 fűtő - műtő

fúj - súly
 fűl - nyúl
 fullad - gyullad
 fúr - szúr
 furkó - lurkó
 fúró - fűvó
 futár - futás
 füge - müge
 fű - mű
 fülel - füles
 fűl - fűt
 fürj - fűrt
 füstöl - nyüstöl
 fűt - hűt
 füzes - füzet
 fűtő - hűtő

fúj - fúr
 fűl - túl
 fúr - gyúr
 fúr - túr
 fúró - gyúró
 fut - jut
 fuval - fuvar
 fűl - fűl
 fű - nyű
 füles - füves
 fűl - fűz
 fűrt - fűst
 füstöl - füstös
 fűz - szűz
 fűt - műt

gádor - nádor
gála - hála
galaj - talaj
galiba - kaliba
galér - pallér
galuska - haluska
gálya - zsálya
gamó - gumó
gang - pang
garád - garázs
garat - marat

gagyog - ragyog
gála - gúla
galamb - galand
gall - hall
gallér - tallér
gálya - pálya
gálya - gólya
gáncs - háncs
gang - rang
garádics - varádics

gajd - majd
galád - garád
galand - kaland
gall - vall
gallon - vallon
gálya - rája
gálya - gulya
gang - lang
gang - gong
garas - garat

gárda - járda
gát - hát
gát - tát
gaz - gáz
gáz - géz
gazos - gázos
géb - gém
géb - göb
gégész- régész
gél - gép
gél - kél
gél - tél
gém - gén
gém - kém
gén - géz

garázs - parázs
gárda - zárda
gát - lát
gátló - gázló
gaz - géz
gáz - gőz
géb - gél
géb - gép
gége - vége
gél - gém
gél - géz
gél - nyél
gél - vél
gém - géz
gém - rém

garda - gárda
gát - gáz
gát - pát
gátol - gázol
gaz - gőz
gazol - gázol
géb - gén
gép - géz
gégész - gépész
gél - gén
gél - gól
gél - szél
gém - gép
gém - gím
gén - gép

gén - vén
gennyes - szenny
gép - pép
gép - tép
gerjed - terjed
geszta - guszta
géz - méz
géz - gőz
gím - rím
góbé - góré

gén - kén
genny - menny
gép - kép
gép - nép
gép - géz
geszt - teszt
gettó - nettó
géz - néz
gida - giga
gipsz - ripsz

gén - szén
genny - szenny
gép - lép
gép - szép
gérbic - gérbics
geszt - veszt
géz - kéz
géz - réz
gím - hím
gitár - szitár

gól - gór
gólya - sólya
gomb - lomb
gombos - lombos
gond - mond
gondol - gondos
gong - kong
gór - kór
góré - póré
gőg - gőz
gördül - zördül
görgő - hörgő
görög - zörög
gránic - gránit
guba - suba
guba - gulya
gulya - mulya
gumi - gumó
gusztá - pusztá
gúzs - rúzs

gól - szól
gólya - kólya
gólya - gulya
gomb - gömb
gombol - gombos
gond - pond
gondol - gondoz
gong - zsong
gór - pór
göb - göcs
gömb - tömb
görény - sörény
görög - hörög
gőz - győz
griff - grill
guba - tuba
guba - guta
gulya - pulya
gúny - húny
guta - huta

gól - gót
gólya - pólya
golyós - golyóz
gombás - gombász
gomolyog - somolyog
gond - gong
gondos - gondoz
gór - gót
gór - szór
gödör - vödör
gördül - hördül
görget - zörget
görög - pörög
gőzöl - gőzös
gróf - sróf
guba - gubó
gúla - gúnya
gúny- gúzs
gúnyol - gúnyos
guta - suta

gyagya - ragya
gyám - hám
gyám - vám
gyám - gyom
gyanu - tanu
gyár - gyűr
gyár - már
gyár - sár
gyár - vár
gyári - gyárt
gyarmat - harmat
gyáros - sáros
gyárt - márt
gyártás - mártás
gyász - zász
gyáva - páva
gyenge - zsenge
gyep - lep
gyér - mér
gyér - gyúr
gyerekes - kerekkes
gyík - gyök
gyom - nyom
gyom - som
gyors - tors
gyök - lök
gyök - gyöp
gyufa - tufa
gyújt - sújt
gyúl - túl
gyutacs - kutacs
gyűlés - hűlés
gyűr - zűr
gyűrűs - gyűrűz

gyalu - szalu
gyám - lám
gyám - gyár
gyanta - hanta
gyár - gyér
gyár - jár
gyár - nyár
gyár - szár
gyár - zár
gyarló - sarló
gyáros - káros
gyáros - város
gyárt - tárt
gyász - jász
gyáva - káva
gyenge - lenge
gyenge - gyöngye
gyep - gyöp
gyér - tér
gyér - gyűr
gyérít - térít
gyík - sík
gyomor - nyomor
gyón - jón
gyors - sors
gyök - pök
gyönyör - gyötör
gyufa - zsufa
gyujtó - nyujtó
gyúl - gyűl
gyűl - hűl
gyűr - szűr
gyűrű - gyűszű

gyalu - zsalu
gyám - tám
gyám - gyász
gyanta - kanta
gyár - gyúr
gyár - kár
gyár - pár
gyár - tár
gyár - gyász
gyarló - tarló
gyáros - páros
gyáros - gyászos
gyárt - zárt
gyász - nász
gyáva - láva
gyenge - penge
gyengéd - gyengél
gyér - kér
gyér - vér
gyerek - kerek
gyérül - térül
gyom - lom
gyom - rom
gyopár - kopár
gyorsír - gyorsít
gyök - tők
gyöp - köp
gyújt - nyújt
gyúl - nyúl
gyúl - gyúr
gyűl - gyűr
gyűr - tűr
gyűszű - sűrű

ha - hé
ha - hő
hab - szab
hab - hagy
hab - hall
habar - habár
habar - hamar
habos - hatos
had - hadd
had - hall
had - híd
had - vad
hág - híg
hág - hál
hág - hát

ha - hí
ha - hű
hab - zab
hab - haj
hab - has
habár - határ
habda - labda
hacsak - hacsek
had - haj
had - has
had - hód
hadar - kadar
hág - hűg
hág - hám
hág - ház

ha - hó
hab - rab
hab - had
hab - hal
hab - hat
habar - hadar
habos - zabos
had - hagy
had - hal
had - hat
had - pad
hág - heg
hág - háj
hág - hány
hág - vág

hág - tág
hagy - hegy
hagy - hall
hagy - nagy
hagymás - hagymáz
haj - has
haj - háj
haj - vaj
hajas - hajaz
hajó - hajsza
hajsza - kajsza
hajtás - pajtás
hal - has
hal - hol
hal - hall
halágy - halász
halász - kalász
halaszt - szalaszt
hall - vall
hallat - vallas

hág - vág
hagy - haj
hagy - has
hagy - vagy
haj - hal
haj - hat
haj - jaj
haj - zaj
hajaz - hájaz
hajó - hajt
hajt - lajt
hajt - sajt
hal - hat
hal - hűl
halad - halas
halál - halász
halaszt - malaszt
hall - hull
hall - has
hallat - hullat

hagy - hegy
hagy - hal
hagy - hat
hagy - zagy
haj - hall
haj - hej
haj - raj
haj - hájas
hajó - halló
hajsza - hajt
hajt - rajt
hajtó - hajtű
hal - hál
hal - nyal
halágy - halál
halas - havas
halaszt - haraszt
hall - hat
hallás - vallás
halmos - halmoz
halló - ható

haló - háló
háló - káló
hám - lám
hám - vám
hám - ház
hámfa - támfa
hamuka - kamuka
hanga - hangya
hangos - rangos
hant - hint
hantál - hantáz
hány - hát
hányad - hányas
hányó - hunyó
haraszt - maraszt

haló - halló
halom - halott
hám - szám
hám - hány
hám - hím
hámor - hámos
hamvas - hamvaz
hangár - hangász
hangya - hanta
hant - lant
hantol - hántol
hány - ház
hanyad - hanyatt
hápog - sáporog
haraszt - paraszt

hálós - hálóz
hám - tám
hám - hát
hámfa - sámfa
hámor - hámoz
hang - rang
hangol - hangos
hant - hánt
hanta - kanta
hány - húny
hány - lány
hányas - hányás
harag - harap
harc - karc

harc - sarc
három - járom
hárs - nyárs
hárul - járul
has - hős
has - hat
has - vas
hasal - hasas
hasonlat - hasonlít
hat - hit
hat - tat
hát - hűt
hát - pát
hátal - hátas
határ - tatár
hatod - hatol
hátrány - kátrány
havas - javas
ház - húz
ház - ráz

harcol - harcos
hars - hárs
hárs - társ
hárul - tárul
has - hús
has - kas
hasad - hasal
hasas - pasas
hat - hát
hat - hűt
hát - hét
hát - ház
hát - tát
hátal - háttal
határ - hatás
hatod - hatos
hátrébb - hátrész
havas - tavas
ház - láz
ház - száz

harmad - harmat
hars - mars
hártya - kártya
hárul - zárul
has - hűs
has - sas
hasad - hasas
hasé - hasi
hat - hét
hat - lat
hát - hit
hát - lát
hátal - hátul
hatály - határ
hátha - nátha
hátrál - hátrány
havas - savas
ház - hoz
ház - máz
ház - váz

házal - házas
hé - hő
hé - lé
héber - hébér
heg - hűg
heg - hek
heg - szeg
heges - helyes
hegy - megy -
hegy - hely
hegyes - hegyez
hegyes - helyes
hej - pej
hej - héj
héj - hét
hektár - nektár
helyes - heves

hé - hí
hé - hű
hebeg - lebeg
hecc - necc
heg - hegy
heg - hess
hegedő - hegdű
hegy - jegy
hegy - szegy
hegy - hek -
hegyez - legyez
hegyes - kegyes
hej - sej
hej - hek
héj - kéj

hé - hó
hé - jé
hebeg - rebeg
heg - híg
heg - hely
heg - meg
heges - hegyes
hegy - kegy
hegy - hogy
hegy - hess
hegyező - legyező
hej - nej
hej - tej
hej - hess
hektika - lektika

henna - penna
hepp - kepp
hergel - pergel
herpesz - terpesz
hét - hűt
hét - rét
hét - vét
hétrét - kétrét
hegyeg - kegyeg
hév - rév
heves - leves
hézag - huzag
híd - híg
híd - hív
hídláb - hídlás
híg - hír
híg - míg
híg - hív
hindi - hindu
hint - pint

hely - mely
hencser - henger
henye - here
herceg - perceg
hergel - nyergel
hess - huss
hét - hév
hét - szét
heted - hetes
hétszáz - kétszáz
hév - hív
hever - heves
heves - neves
hiba - liba
híd - hím
híd - líd
hidra - vidra
híg - hív
híg - víg
hím - rím

helyes - hetes
hegerel - hengeres
hepp - hopp
hérés - kérés
hering - kering
hét - hit
hét - két
hét - tét
heti - jeti
hétszeres - kétszeres
hév - név
hever - kever
heverő - keverő
híd - hód
híd - hír
hideg - rideg
híg - hím
híg - hűg
hím - hír
hímes - hímez

hinta - minta
hír - hív
hír - szír
hisz - hit
hisz - visz
hit - nyit
hiú - szíú
hívó - hívő
hívó - rívó
hó - jó
hó - só
hobó - hohó
hód - hól
hogy - rogy
hogy - hoz

hint - kint
hint - szint
hinta - tinta
hír - nyír
hír - zsír
hisz - hiú
hit - hűt
hitel - hites
hív - szív
hívó - nívó
hó - hő
hó - ló
hó - szó
hód - jód
hodály - homály

hint - mint
hintás - hintáz
hinta - hintó
hír - sír
hír - húr
hisz - húsz
hit - hiú
hiu - hiú
hív - vív
hívó - sívó
hó - hű
hó - ró
hó - tó
hód - kód
hódol - kódol

hóka - móka
hol - hűl
hol - tol
hold - hord
hombár - lombár
homp - komp
hon - hun
hon - hoz
hopp - kopp
hord - kord
horda - hordó
horgad - horgas
horgas - horgos
horgol - horzsol
horgol - hornyol
horhó - porhó
horkol - hornyol
horog - korog
horoló - poroló
horpad - horpasz
hossz - rossz
hő - hű
hő - lő
hő - tő
hölgy - völgy
hörög - zörög
hőség - hűség
húg - hús
húg - rúg
hull - huny
hun - huny
hun - pun
húr - húz
húr - zsúr
hurok - huron
hús - húz
hús - tús
huzag - huzal
huzal - huzam
húzós - nyúzós
hű - nyű
hűdés - hűtés
hüllő - küllő

hogy - hol
hohó - kohó
hóka - róka
hol - hon
hold - told
hólé - sólé
homorú - nyomorú
hon - hón
hon - von
hón - hun
hóra - tóra
hord - mord
horda - horka
horgad - horgany
horgos - horhos
horgany - horgony
horgol - horgos
horhol - korhol
hormon - mormon
horog - morog
horony - torony
horzsol - morzsol
hosszall - rosszall
hő - jó
hő - nő
hő - vő
hörögés - zörgés
hős - hűs
húg - húr
húg - húz
húg - sűg
hulla - nulla
hunyorog - sunyorog
húr - hús
húr - szúr
hurok - műrok
húros - húroz
húsol - húsos
húz - nyúz
huzag - huzam
huzal - huzat
húzás - zúzás
hű - tű
hűlés - hűtés
hümmög - hüppög

hogy - hon
hohó - mohó
hol - hál
hol - hoz
hold - holt
homály - homár
homorú - szomorú
hon - honn
hon - hossz
honol - honos
hord - lord
hord - zord
horda - horpa
horgany - horgas
horgol - horkol
horgol - horgony
horgony - horgos
horkol - horzsol
hornyol - horzsol
horog - horony
horpa - korpa
hossz - hoz
hoz - húz
hő - kő
hő - sző
hölgy - tölgy
hörögő - zörgő
hős - nős
húg - hús
húg - lúg
húg - zúg
humor - tumor
hun- kun
húr - húsz
húr - tús
hurok - húrok
hús - húsz
húsz - húz
húz - zúz
huzag - huzat
huzam - huzat
huzat - húzat
hűdés - hűlés
hűl - hűt
hűtő - műtő

jó - jő
jáger - láger
jaj - vaj
jaj - jak
jak - vak
jár - jer
jár - kár
jár - pár
jár - tár
járda - zárda
járó - járt
jász - ját
jóg - jog
jég - rég
jegec - jeges
jegy - kegy
jegy - jel
jegyes - jegyez
jel - nyel
jel - jer
jelleg - lelleg
jelzet - jelzett
jer - mer
jer - szer
jó - ló
jó - szó
jód - kód
jód - jós
jóga - tóga
jól - szól
jő - kő
jő - szó
jövel - jövet
juh - juj
juj - juss
jut - nut
juta - suta

ja - jő
jaguár - január
jaj - zaj
jak - lak
jak - szak
jár - jász
jár - már
jár - sár
jár - vár
járó - táró
járvány - zárvány
jászol - pászol
jég - lég
jég - vég
jegel - jeges
jegy - megy
jegy - jer
jel - kel
jel - szel
jeles - nyeles
jellem - kellem
jelzés - jelzős
jer - nyer
jer - ver
jó - ró
jó - tó
jód - mód
jóga - jógi
jojó - tojó
jós - sós
jő - lő
jő - tő
jövő - lövő
juh - jut
juj - jut
jut - sut

jáger - jéger
jaj - raj
jaj - juj
jak - nyak
jak - vak
jár - ját
jár - nbyár
jár - szár
jár - zár
járó - váró
jász - hász
javall - javas
jég - még
jegec - jegel
jeges - jegyes
jegy - szegy
jegyes - kegyes
jel - lel
jel - jól
jelleg - jellem
jellem - szellem
jenki - senki
jer - per
jó - jő
jó - só
jobb - jog
jód - jól
jogi - jógi
jól - jós
jotta - kotta
jő - nő
jő - vő
juh - juss
juhar - muhar
július - június
jurta - kurta

kába - kácsa
kába - kápa
kabak - kobak
kabak - kazak
kabar - kavar
kabil - kabin
kacaj - kacat
kacs - kecs
kacsa - kapa
kacsó - karó
kád - nád

kád - kár
kadar - kava
kaffog - kattog
kajál - kaján
kajtat - kaptat
káka - kápa
kakaó - kakas
kákog - károg
kalapács - kalapál
kalász - kanász

kamara - kamera
kamat - pamat
kán - kín
kán - szán
kanál - kaszál
kanca - kapca
kandúr - pandúr
kanna - kasza
kantus - kántus
kánya - káva

kába - káka
kába - kása
kabak - kabar
kabar - kanyar
kabaré - kabard
kacag - kacat
kacér - kacor
kacsa - kacsó
kacsa - kasza
kacsó - kamó
kád - köd

kadar - kanyar
kádár - káder
kahol - kohol
kajla - kajsza
káka - páka
káka - kása
kakaó - makaó
kalács - kalász
kalapál - salapál
kaliba - kalifa

kamasz - kamat
kamó - karó
kán - kun
kán - tán
kanál - szanál
kancsi - kancsó
kanna - manna
kantin - kanton
kánya - kápa
kanyar- kapar

kád - kán
kadar - kapar
káderez - káderez
kajak - kazak
kajsza - kajszi
káka - kánya
káka - káva
kakas - nyakas
kaláha - kaláka
kalapos - kalapoz
kalla - kalló

kamat - zamat
kán - ken
kán - kár
kanál - kapál
kanalas - kanalaz
kancsi - kandi
kanna - kapa
kontár - kontúr
kánya - kása
kanyar - kavar

kap - kúp
kap - lap
kapa - kápa
kapa - papa
kápa - káva
kápa - kápó
kapál - kapás
kapás - kapós
kapcsol - kapcsos
káplán - káplár

kap - kép
kap - kar
kap - nap
kapa - kasza
kapa - kapu
kápa - pápa
kapacs - kapar
kapar - kavar
kapás - kapus
kapca - kapta
kapó - kopó
kapocs - kapor
kappan - szappan
kaptár - naptár
kapu - lapu
kar - kár
kar - kór
kar - kas
kár - kér
kár - kör

kap - köp
kap - kas
kap - pap
kapa - napa
kápa - kása
kápa - vápa
kapál - kaszál
kapar - kapor
kapar - kapat
kapcsol - kapdos
kápó - káró
kápós - kapus
kapron - kapros
kaptány - kaptás
kapu - szapu
kar - kér
kar - kör
kar - mar
kár - kor
kár - kűr

kapó - kápó
kappan - koppan
kaptány - kaptár
kaptár - kaptás
kapus - kaput
kar - kor
kar - kűr
kar - tar
kár - kór
kár - már
kár - sár
kár - vár
karaj - paraj
karám - karát
karát - zsarát
karc - sarc
karcol - sarcol
kard - kurd
karéj - karél
karikás - karimás

kár - nyár
kár - szár
kár - zár
karaj - taraj
karát - karszt
karbol - karbon
karc - korc
karcol - karcos
karéj - paréj
karikás - karikáz

kár - pár
kár - tár
karaj - karéj
kárál - kárász
karaván - paraván
karc - kard
karc - karó
kard - karó
karéj - taréj
karika - karima

karó - kóró
káró - váró
karom - korom
karós - karóz
karos - kóros
káros - sáros
káros - koros
kartárs - kortárs
kas - kés
kas - vas

karmol - karmos
karó - káró
karol - karom
karom - karos
karos - káros
karós - marós
káros - város
káros - kóros
kartell - karter
kas - kos
kasa - kása
kasza - kósza
kaszál - kaszás
kasza - kusza
katat - kutat
kattant - kattint

káva - láva
kazán - kazár
kecs - kegy
kecs - kell
kedvel - kedves
kedd - kegy
kedd - ken
kefe - kese
kegy - szegy
kegy - ken
kegyelmed -
kegyelmez
kegyes - kehes
keh - kel
kehely - pehely

karó - maró
káró - táró
karol - karos
karos - karós
karos - koros
káros - páros
káros - záros
károsul - párosul
kártol - pártol
kas - sas
kasa - kasu
kasza - kaszt
kaszat - maszat
kaszat - katat
káté - kává

kattint - pattint
káva - páva
kebel - kecel
kecs - keh
kecs - ken
kedves - nedves
kedd - keh
kedves - kedvez
kefe - kepe
kegy - keh
- kegyelem - kegyelet
kegyelmes - kegyelmez
kegyes - keres
keh - ken
kéj - kék

kasa - kasza
kaszál - kószál
kasza - kassza
katat - matat
kattan - pattan
kattog - pattog
kazah - kazal
kecs - kedd
kecs - kel
kedv - nedv
kedvel - kedvez
kedd - kel
kefe - kele
kegy - megy
kegy - kel

kegyelmed -
kegyelmes
kegyes - vegyes
kegyes - kezes
kehely - kehes
kéj - kém
kéj - kép
kéj - kész
kéjes - kétes
kék - pék
kék - kény
kék - kér
kék - két
kel - kell
kel - lel

kéj - kén
kéj - kér
kéj - két
kék - lék
kék - szék
kék - kén
kék - kés
kék - kéz
kel - kél
kel - nyel
kelepel - kerepel
kelep - telep
kelet - nyelet
kelet - keret
kell - mell
kellem - kellett
kelő - kelt
kelyhes - pelyhes
kém - kény
kém - kés

kéj - kény
kéj - kés
kéj - kéz
kék - nyék
kék - kém
kék - kép
kék - kész
kékség - pékség
kel - ken
kel - szel
kelep - kelet
kelep - kerep
kelet - szelet
kelevény - kelevéz
kelet - kellett
kellő - küllő
kelő - szelő
kém - rém
kém - kép
kém - kész

kele - kepe
kelep - szelep
kelet - lelet
kelet - kenet
kelevény - televény
kellem - küllem
kelő - kellő
kelta - kelte
kém - kén
kém - kér
kém - két
kemény - kömény
ken - kén
kén - kép
kén - kész
kén - kín
kén - rén
kence - kende
kender - szender
kenet - menet

kém - kéz
ken - kín
ken - kepp
kén - kér
kén - két
kén - kun
kén - szén
kende - kendő
kender - tender
kenet - keret
kény - kér
kény - két
kény - tény
kenyeres - kenyerez
kép - kér
kép - két
kép - nép
kép - tép
kepe - kese
képes - lépes

kemény - kémény
ken - kun
kén - kény
kén - kés
kén - kéz
kén - mén
kéne - néne
kender - kende
kendős - kendőz
kengyel - lengyel
kény - kés
kény - kéz
kény - vény
kényes - képes
kép - kés
kép - kéz
kép - pép
kép - köp
képes - kétes
képes - népes

kény - kép
kény - kész
kény - lény
kenyér - tenyér
kényes - kétes
kép - kész
kép - lép
kép - szép
kép - kúp
képes - képez
képes - pépes
képzél - képzet
kér - kész
kér - mér
kér - kor
kér - kűr
kerek - kerék
kerep - terep
keres - peres
kérés - kérész

képes - képes
képzet - képzett
kér - két
kér - tér
kér - kór
kerecsen - szerecsen
kereng - mereng
kerep - keres
keres - keret
kereset - keresett
keresztel - keresztéz
keret - követ
kerge - zerge
kerít - merít
kerítő - terítő
kerül - terül
kés - kéz
kés - rés
keselyű - keserű
késő - véső

képi - népi
kér - kés
kér - kéz
kér - vér
kér - kör
kéreg - méreg
kerep - szerep
kerep - keret
keres - veres
kereszt - mereszt
keresztes - keresztéz
keret - szeret
kerget - perget
kerít - terít
kérő - mérő
kés - kész
kés - kis
kés - vés
keserű - keserv
később - késői

keresztel - keresztés
keret - kéret
kéret - méret
kérges - mérges
kerítő - merítő
kerül - merül
kés - két
kés - kos
kese - vese
késes - késés
kész - két
kész - küsz
kész - vész
készlet - részlet
két - kéz
két - lét
két - tét
kétell - kétes
kétes - rétes
ketted - kettes

kész - kéz
kész - mész
keszeg - ketyeg
keszon - keton
két - köt
két - rét
két - vét
kétely - kétes
kétség - vétség
kettős - kettőz
kevert - levert
kéz - réz
kezes - kezez
ki - ni
kiált - kiállt
kicsi - kocsi
kihág - kivág
kilenc - kileng
kilép - kilop
kín - kun

kész - kosz
kész - rész
készlet - készlet
készülék - készülés
két - kút
két - szét
kétell - kétely
kétely - métely
ketté - kettő
ketyeg - petyeg
kéz - méz
kezel - kezes
ki - kő
ki - ti
kiáll - kiás
kifli - kitli
kihág - kivág
kilenced - kilences
kilép - kilét
kín - sín

kever - lever
kéz - néz
kezel - kezez
ki - mi
kiad - riad
kicsap - kikap
kifli - sifli
kihal - kihall
kilép - kitép
kíl - kín
kín - szín
kincs - tincs
kioszk - kioszt
királyné - királynő
kisül - kisüt
klakk - klikk
kobra - kopra
kóc - kór
koccan - koppan
kócos - kóros

kincs - nincs
kincs - kint
király - sirály
kirí - kiró
kitép - kitér
klakk - klassz
kóc - móc
koca - kofa
kocog - kopog
kocsma - kucsma
kód - kór
kofa - koma
kóla - kóma
koldul - koldus
kollár - kopár

kóló - szóló
koma - roma
koma - kotta
kombinál - kombinát
komód - komót
komor - kotor
konc - lonc
konda - ronda
kondás - mondás
kongó - korgó
kong - konty
kopács - kopás
kopik - szopik
kopog - topog
kopolya - koponya
kopp - kor
kor - kos
kor - kőr
kor - tor
korál - koráll

korán - korány
korc - kord
korgó - morgó
kormányos -
kormányoz
kornett - korvett
korog - kotyog
korong - porong
koros - soros
koros - koszos

kincs - sincs
kinn - künn
király - kiráz
kis - kos
kitöm - kitör
kobak - konyak
kóc - kód
koca - koma
kocog - korog
kód - köd
kofa - pofa
kohol - koszol
kóla - kósa
koldul - kondul
kóló - póló

kólya - pólya
koma - kóma
koma - kova
komisz - kumisz
komoly - komor
konc - korc
konc - kong
konda - kondi
koncér - kondér
konkoly - sonkoly
kontó - rontó
kopár - kosár
kopó - lopó
kopog - kotyog
koppan - roppan
kopp - kos
kor - kosz
kor - por
korall - koráll
korál - korán

korc - korcs
kord - mord
kórkép - körkép
- kormos - kormoz
kóró - szóró
korom - koros
koros - kóros
koros - szoros
kórus - pórus
kóstál - kóstol

kód - mód
kofa - kova
kohol - lohol
kóla - kóló
kollár - kollázs
kóló - móló
kólya - sólya
koma - komp
komál - komáz
komló - romló
komor - nyomor
konc - ponc
konc - konty
konda - monda
kong - szong

konty - korty
kopács - kopár
kopár - kopás
kopog - ropog
kopogós - ropogós
koppan - toppan
kopp - kosz
kor - kör
kor - sor
korál - morál
koráll - korán
korc - porc
kord - zord
korkép - kórkép
kórner - kornett
korog - morog
koronás - koronáz
koros - poros
koros - toros
korzó - torzó

kosz - küsz
koszorús - koszrúz
kotyog - motyog
kotyog - totyog
kovács - kovász
kovás - kovász
kő - sző
kőb - köd
kőb - köt
köd - köp

kos - kosz
kósza - kusza
kotor - motor
kotyog - potyog
kova - nova
kovás - rovas
kő - lő
kő - tő
kőb - köp
kőb - köz
köd - kör
ködöl - ködös
kékény - kétény
könnyed - könnyen
könnyvel - könyves

köpcös - köpdös
kör - sör
kőr - szőr
körít - körív
körte - sörte
köt - köz
köteg - kötet
kötény - kötés
köves - követ
köznap - köznép
közöny - közös
krigli - kripli
kuka - kupa
kuli - puli
kupa - kutya
kúpos - púpos
kutacs - kutasz
kutyul - kutyus
kűr - tűr

kószál - kőszál
kotyog - lotyog
kotyog - rotyog
kovács - kovás
kovász - lovász
kő - nő
kő - vő
kőb - kör
köcsög - köhög
köd - köt
ködös - közös
költ - tölt
könnyed - könnyes
köp - kör
kör - kőr

kör - tör
kör - tőr
körmöl - körmös
körte - közte
köt - kút
kötél - kötés
kötet - követ
közeg - közel
közöl - közöny
krém - prém
krikett - krokett
kuka - kutya
kunkop - kunkor
kupa - kusza
kuruc - kurutty
kutacs - kutat
küllő - süllő
kvarc - kvart

köd - köz
köhög - röhög
költő - töltő
könnyen - könnyes
köp - köt
kör - pör
kör - köz
köré - közé
köröm - köröz
körút - közút
köteg - közeg
kötél - kétény
kötött - kötöz
közel - közöl
közöl - közös

kretén - kreton
kuka - szuka
kuka - kusza
kúp - púp
kupa - kupé
kutacs - kutács
kutasz - kutat
kűr - szűr

láb-lop
láb-lágy
láb-lám
láb-lány
láb-láp
láb-lát
láb-láz
láb-ad-lázad
láb-ad-lázal
láb-ad-lázás
labanc-lafanc
lábikó-ládikó
lából-lébol
lábtó-lábtő
láda-száda
láda-láma
láda-lára
ládika-ládikó
lágy-lám
lágy-lány
lágy-láp
lágy-lát
lágy-láz
lágy-vágy
lágy-légy
lajt-lejt
lajt-rajt
lajt-sajt
lajt-lant
lak-nyak
lak-rak
lak-szak
lak-vak
lak-lék
lak-lik
lak-lök
lak-luk
lak-lap
lak-lakk
lakáj-lapály
lakáj-lakás
lakályos-lapályos
lakás-rakás
lakat-rakat
lakatol-lakatos
lakk-makk
lakk-pakk
lakk-lap

lám-lom
lám-lány
lám-láp
lám-lát
lám-láz
láma-ráma
láma-láva
lámpás-rámpás
lámpás-lámpáz
lánc-ránc
lánc-sánc
lánc-tánc
lánc-lonc
lánc-láng
láncol-ráncol
láncol-táncol
láncol-sáncol
láncol-lángol
láng-ráng
láng-leng
lángol-lángos
langy-lant
langyos-lantos
lantol-landol
lantol-lantos
lány-láp
lány-lát
lány-láz
lány-lény
lap-nap
lap-pap
lap-láp
lap-lep
lap-lép
lap-lop
lap-lapp
láp-lát
láp-láz
láp-lep
láp-lép
láp-lop
láp-táp
láp-záp
lapaj-lapály
lapály-lapát
lapi-lápi
lapocka-lapocska
lapos-napos
lapos-papos
lapos-tapos

lat-lát
lat-lét
lát-pót
lát-tát
lát-lét
lát-láz
latol-lator
latyak-satyak
láva-páva
láz-máz
láz-ráz
láz-száz
láz-ráz
láz-száz
lázad-lázás
lazít-lázít
le-lé
le-ló
le-lő
le-ne
le-se
le-te
lé-ló
lé-lő
leander-meander
leben-reben
leben-leken
lebeg-rebeg
lebeg-leffeg
lebeg-leszeg
lebeg-lebőg
lebeg-lepeny
lebegő-levegő
lebke-lepke
léc-luc
léc-lég
léc-légy
léc-lék
léc-lény
léc-lép
léc-lét
lécel-lékel
lécel-lécez
ledér-lekér
ledér-lemér
ledér-letér
lég-még
lég-rég
lég-vég

lakli-pakli
 lakó-zakó
 lakol-rakol
 lakol-lakos
 lakott-rakott
 lám-szám
 lám-tám
 lám-vám
 legel-szegel
 legel-lehel
 lehel-lenyel
 legel-lepel
 legel-leszel
 legény-regény
 legény-szegény
 legény-lepény
 légi-régi
 légi-légó
 légies-régies
 légió-régió
 légós-lógós
 légó-léhó
 légzés-végzés
 légy-négy
 légy-lék
 légy-lény
 légy-lép
 légy-lét
 léha-néha
 lehel-lenyel
 lehel-lepel
 lehel-leszel
 lehel-lehűl
 lehel-lehet
 léhész-lépés
 lehet-mehet
 lehet-tehet
 lehet-vehet
 lehet-lehűt
 lehetetlen-tehetetlen
 lej-pej
 lej-sej
 lej-tej
 lej-lel
 lej-len
 lej-lenn
 lej-lep
 lej-les
 lej-lesz
 lej-lett
 lejt-rejt

lapos-lápos
 lapos-lapoz
 lappancs-lappang
 lapu-szapu
 lapul-lazul
 lapul-lassul
 lárma-lárva
 lat-tat
 lel-szel
 lel-len
 lel-lep
 lel-les
 lel-lesz
 lel-lett
 leles-nyeles
 leles-szeles
 leles-lelet
 lelet-nyelet
 lelet-szelet
 lelkes-telkes
 lemegy-lemez
 lemez-nemez
 len-lőn
 len-lenn
 len-lep
 len-les
 len-lesz
 len-lett
 leng-peng
 leng-reng
 leng-teng
 leng-reng
 leng-lent
 lengés-pengés
 lengés-rengés
 lengés-zengés
 lenget-penget
 lenget-renget
 lenn-lep
 lenn-les
 lenn-lesz
 lenn-lett
 lenni-menni
 lenni-tenni
 lenni-venni
 lent-ment
 lent-szent
 lény-lép
 lény-lét
 lény-tény
 lény-vény

lég-lóg
 lég-lúg
 lég-légy
 lég-lék
 lég-lény
 lég-lép
 lég-lét
 lépcső-lépcső
 lépes-lépés
 lépés-tépés
 ler-mer
 ler-nyer
 ler-per
 ler-ser
 ler-szer
 ler-ver
 ler-les
 ler-lesz
 ler-lett
 les-lesz
 les-lett
 les-nyes
 lesz-nesz
 lesz-szesz
 lesz-tesz
 lesz-vesz
 lesz-lösz
 lesz-lett
 lét-rét
 lét-szét
 lét-tét
 lét-vét
 lét-lót
 létel-tétel
 létel-vétel
 lett-nett
 lett-tett
 lett-lőtt
 leveles-levelez
 lever-lezser
 lever-leves
 leves-neves
 leves-levesz
 leves-levés
 liba-lila
 liba-liga
 liget-sziget
 lignin-lignit
 liheg-piheg
 lik-szik
 lik-tik

lóré-póré
lóré-lóvé
lóré-lóri
lórom-lórum
lót-pót
lót-tót
lottó-mottó
lottyó-lotyó
lotyó-motyó
lotyog-motyog
lotyog-potyog
lotyog-rotyog
lotyog-totyog
lottyán-pottyán
lovag-lovas
lovag-lovaz
loval-lovas
loval-lovaz
lő-nő
lő-sző
lő-tő
mál-más
mál-máz
malaszt-szalaszt
malaszt-maraszt
maláta-saláta
málés-mólés
málha-málna
málha-pálha
málhás-málház
mállás-pállás
mállás-szállás
mállik-pállik
malőr-valőr
mama-mááma
mama-mami
mami-mámi
mamus-mamusz
mamusz-manusz
mancs-manó
mancs-pancs
mangó-mankó
manír-panír
manó-maró
manó-matyó
mappa-nappa
mar-tar
mar-var
mar-már
mar-mer

maci-paci
maci-zaci
maci-maki
maccs-meccs
maccs-taccs
maccs-mag
maccs-makk
maccs-mar
maccs-matt
mácsik-másik
mácsik-mászik
madám-madár
mag-mai
mag-rag
mag-szag
mag-tag
mag-meg
mag-még
mag-míg
mag-mar
mag-matt
maga-maja
márka-márki
márkás-márkáz
markol-parkol
markoláb-markolász
markoló-parkoló
markos-maszkos
markőr-parkőr
márna-párna
márna-tárna
marok-sarok
marok-murok
mars-mart
mart-part
mart-márt
mart-mert
márt-tárt
márt-várt
márt-zárt
márvány-zárvány
márványos-márványoz
más-sás
más-mos
más-máz
másik-vásik
másik-mászik
masli-masni
másod-másol
maszat-matat
maszat-moszat

mák-szák
mák-zsák
mák-mál
mák-már
mák-más
mák-máz
makett-rakett
makett-zsakett
maki-szaki
makk-pakk
makk-mar
makkol-makkos
makog-vakog
mákony-mákos
mákos-nyákos
mákos-rákos
mákos-zsákos
mál-nyál
mál-sál
mál-szál
mál-tál
mál-már
meccs-menny
meccs-mer
meccs-mez
mécses-méhes
mécses-ménes
mécses-mézes
mecset-menet
medál-pedál
meddő-menő
medence-melence
meder-peder
meder-szeder
meder-veder
meder-míder
meg-szeg
meg-még
meg-míg
meg-megy
meg-meggy
meg-mell
meg-mely
meg-meny
meg-meó
meg-menny
meg-mer
meg-mez
még-rég
még-vég
még-míg

mar-mér
mar-matt
már-nyár
már-pár
már-sár
már-szár
már-tár
már-vár
már-zár
már-mer
már-mér
már-más
már-máz
marad-marat
marat-maszat
marat-matat
marék-marok
maréna-muréna
márga-sárga
márga-márka
márga-márna
márgás-sárgás
márgás-márkás
mari-maró
mari-mars
márka-párka
márka-zárka
márka-mátka
márka-márna
méh-mér
méh-mész
méh-méz
mekeg-meleg
mekeg-nyekeg
méla-méta
mell-moll
mell-mely
mell-meny
mell-menny
mell-meó
mell-mer
mell-mez
mellék-mellény
mellől-mellőz
meló-móló
meló-múló
mely-nej
mely-pej
mely-sej
mely-tej
mely-mély

maszek-matek
matat-mutat
matrica-patrica
matróna-patróna
matt-patt
matt-watt
maja-mulya
máz-ráz
máz-száz
máz-váz
máz-méz
mázol-mázos
mázsa-múzsza
mázszál-mázszás
mécs-még
mécs-méh
mécs-mély
mécs-mén
mécs-mér
mécs-mész
mécs-méz
meccs-reccs
meccs-meg
meccs-megy
meggy-meggy
meccs-mell
meccs-mek
meccs-meny
meccs-meó
mente-menti
mentol-mentor
menti-mentő
meny-meó
meny-menny
meny-mer
meny-mez
menny-meó
menny-mer
menny-mez
meó-mer
meó-mez
mer-nyer
mer-per
mer-ser
mer-szer
mer-ver
mer-mér
mer-mez
mér-tér
mér-vér
mér-mész

még-méh
még-mély
még-mén
még-mér
még-mész
még-méz
megé-mögé
megöl-megől
megül-mögül
megy-meggy
megy-szegy
megy-mell
megy-mely
megy-meny
megy-menny
megy-meó
megy-mer
megy-mez
megye-mese
megyész-mesés
meggy-mell
meggy-mely
meggy-meny
meggy-meó
meggy-menny
meggy-mer
meggy-mez
méh-mély
méh-mén
mi-ni
mi-ti
miatt-miau
midi-módi
midi-mudi
midi-mini
míg-víg
mily-moly
mímel-rímel
mind-mond
mind-minő
mind-mint
mindegy-minden
mindegy-mindez
minden-mindez
mini-minő
mini-mint
minő-mint
mint-pint
mint-szint
minta-tinta
mintás-mintáz

mely-mily
mely-moly
mely-meny
mely-menny
mely-meó
mely-mer
mely-mez
mély-mily
mély-moly
mély-mén
mély-mér
mély-mész
mély-méz
mén-szén
mén-vén
mén-mér
mén-mész
mén-méz
menedzsel-menedzser
ménes-mézes
menetel-menetes
menő-minő
menő-mező
menő-ment
menő-merő
ment-szent
ment-menü
ment-mint
ment-mert
menta-minta
menta-mente
menta-mentő
mente-tente
mente-mentő
menten-mentes
mentes-mentés
moly-mos
moncsol-roncsol
moncsol-mongol
mond-pond
mond-mord
monda-ronda
monda-szonda
mondat-mosdat
mondott-mosdott
mony-mos
mór-pór
mór-szór
mora-morc
mora-mond
mora-more

mér-méz
merény-serény
merény-szerény
merény-merész
merít-nyerít
merít-terít
mérges-mérgez
merő-nyerő
merő-mérő
mérő-mérv
merre-mese
mese-veze
mese-mise
mesél-mesés
mész-rész
mész-vész
mész-misz
mész-méz
meszel-meszes
meszel-meszez
meszel-neszel
meszes-neszez
messze-messzi
méta-séta
metán-netán
metél-vetél
métely-méter
metszés-tetszés
metsző-tetsző
mettől-mettőr
mez-méz
méz-néz
méz-réz
mézel-mézer
mézel-mézes
mézer-mézes
múló-múlt
munka-muszká
muzsikál-muzsikás
muzsikás-muzsikus
mű-nyű
mű-tű
művi-művű
na-ne
na-ni
na-no
na-nő
náci-nádi
nád-vád
nád-nász
nád-nádas

mióma-mióta
mire-mise
míves-műves
mixel-mixer
móc-póc
móc-mód
móc-mór
moccan-morran
mocsár-mozsár
mócsing-móring
mocskol-pocskol
mód-mór
mód-mól
módi-mudi
modor-sodor
mogul-vogul
moh-moly
moh-mos
moha-noha
moha-soha
moha-mohó
mohar-moher
mohar-muhar
mohó-sohó
mohó-motyó
moholy-mosoly
moholy-mohos
móka-róka
mohány-tokány
mokka-rokka
mól-mór
moll-toll
móló-póló
móló-szóló
móló-múló
moly-mony
nej/ø/-vej
nej-nem
nej-nesz
nej-pej
nej-sej
nej-tej
nem-sem
nem-szem
nem-nett
néma-séma
néma-némi
néma-téma
némely-német
nemes-szemes
nemes-neves

morc-more
mord-more
morc-porc
morc-mord
mord-zord
mordul-zordul
mordul-mozdul
mórikál-mórikáz
mormog-mormol
mormog-mormon
mormol-mormon
morog-motyog
morog-mozog
morva-murva
morva-morzsa
morzsa-torzsa
morzsál-morzsol
mos-nos
most-rost
most-must
motor-rotor
motor-motoz
mottó-motyó
motyog-potyog
motyog-rotyog
motyog-totyog
motyog-mozog
muci-mudi
muci-mutyi
muci-muki
muki-mutyi
mudi-muki
mudi-mutyi
muff-puff
muff-mukk
muff-mull
mukk-mull
mukkan-pukkan
múlás-nyúlás
mulat-mutat
mulat-mulatt
mulató-mutató
mull-null
ni-no
ni-nő
nikkel-pikkel
nincs-sincs
nincs-tincs
nincs-nini
nincs-tini
nipp-tipp

nadír-radír
nagy-vagy
nagy-zagy
nagy-négy
nagy-nap
nagyol-napol
nagyol-nagyoll
nagyol-nagyon
nagyol-nagyos
nagyoll-nagyon
nagyoll-nagyos
nagyon-nagyos
nagyos-napos
nagysád-nagyság
nagyúr-natúr
nap-pap
nap-nép
napa-papa
napa-napi
napság-papság
narancs-parancs
nász-szász
nász-nesz
ne-né
ne-ni
ne-no
ne-nő
ne-se
ne-te
né-ni
né-no
né-nő
necc-nej
necc-nem
necc-nesz
nedű-nedv
nedves-redves
nedves-nedvez
negéd-segéd
negéd-segély
negély-szegély
néha-noha
néha-néma
nyák-nyál
nyák-nyár
nyakal-nyaral
nyakal-nyakas
nyakal-nyakaz
nyakas-nyakaz
nyákos-rákos
nyákos-zsákos

nemes-nemez
német-nézet
nemez-szemez
nemez-neszez
nemez-nevez
nemi-némi
nemi-nemz
némi-sémi
némi-néni
némi-népi
nemzés-szemzés
nemző-szemző
néne-néni
néni-nini
néni-népi
népes-pépes
nerc-perc
nerc-terc
nesz-szesz
nesz-tesz
nesz-vesz
nesz-nett
neszel-nevel
neszel-neszez
neszez-nevez
nett-nitt
nett-tett
név-rév
név-néz
nevel-neves
nevel-nevet
nevel-nevez
nevel-nővel
nevelő-névelő
nevelő-szerető
nevelő-nevelt
neves-nevet
neves-szerez
neves-reves
nevet-szeret
nevezet-nevezett
néz-réz
ni-ti
nyel-nyúl
nyel-nyer
nyél-szél
nyél-tél
nyél-vél
nyél-nyíl
nyél-nyúl
nyeles-szeles

nipp-nitt
nitt-sítt
nívó-rívó
nívó-sívó
nívó-szívó
nívó-vívó
no-nő
noa-nos
noha-soha
noha-nosza
noha-nova
norma-torma
normál-normás
normál-normáz
normás-normáz
norvég-sorvég
nos-nős
nosza-nova
nova-tova
nő-sző
nő-tő
nő-vő
nől-nős
nőszik-nőzik
növény-sörény
növény-növés
növés-szőrés
nút-rút
nyafka-nyalka
nyafog-nyifog
nyaggat-raggat
nyaggat-szaggat
nyáj-száj
nyáj-táj
nyáj-váj
nyáj-nyák
nyáj-nyál
nyáj-nyár
nyájas-szájas
nyájas-nyálás
nyak-rak
nyak-szak
nyak-rak
nyak-nyák
nyak-nyék
nyak-nyal
nyák-rák
nyák-szák
nyák-zsák
nyák-nyék
nyomott-nyomoz

nyal-nyál
nyal-nyel
nyal-nyél
nyal-nyíl
nyal-nyúl
nyál-sál
nyál-szál
nyál-tál
nyál-nyel
nyál-nyél
nyál-nyíl
nyál-nyúl
nyál-nyár
nyaláb-nyalás
nyalánk-palánk
nyalánk-nyúlánk
nyálás-nyílás
nyálás-szálas
nyálás-tálas
nyálás-nyilas
nyálás-nyulas
nyálás-nyálaz
nyálaz-szálaz
nyalka-nyálka
nyalka-palka
nyálka-szálka
nyálka-tálka
nyálkás-szálkás
nyanya-tanya
nyár-pár
nyár-sár
nyár-szár
nyár-tár
nyár-vár
nyár-zár
nyár-nyer
nyár-nyír
nyári-szári
nyári-nyárs
nyárs-társ
nyárs-nyers
nyék-pék
nyék-szék
nyék-nyél
nyekk-sekk
nyekk-nyel
nyekk-nyer
nyel-szel
nyel-nyél
nyel-nyíl
olt-ont

nyeles-nyelés
nyelvel-nyelves
nyer-per
nyer-ser
nyer-szer
nyer-ver
nyer-nyír
nyer-nyes
nyereg-pereg
nyereg-sereg
nyerés-verés
nyerés-nyesés
nyereség-vereség
nyeretlen-veretlen
nyergel-nyerges
nyerít-terít
nyerő-nyers
nyers-vers
nyers-nyert
nyert-nyest
nyest-rest
nyest-test
nyí-rí
nyí-sí
nyifog-nyihog
nyihog-vihog
nyikkan-rikkan
nyíl-nyúl
nyíl-nyír
nyilas-nyilaz
nyílás-nyúlás
nyílás-nyírás
nyílik-nyúlik
nyír-pír
nyír-sír
nyír-szív
nyír-zsír
nyiradék-zsiradék
nyírás-sírás
nyírás-nyíres
nyolc-polc
nyolcad-nyolcas
nyom-rom
nyom-som
nyomorú-szomorú
nyomorúság-szomorúság
nyomos-romos
nyomos-nyomós
nyomos-nyomott
nyomos-nyomoz
őr-űr

nyoszolya-nyoszolyó
nyög-rög
nyög-szög
nyög-nyűg
nyugalmas-rugalmas
nyugalmas-nyugalmaz
nyugszék-nyugszik
nyugton-nyugtat
nyújtó-sújtó
nyújt-sújt
nyúl-túl
nyúl-nyúz
nyuszi-puszi
nyuszi-nyuszt
nyúz-zúz
nyű-tű
nyűgös-nyűgöz
oá-ok
oá-ott
oá-pá
oá-rá
óbor-ókor
ocsmány-ormány
ocsmány-okmány
ocsú-odú
oda-odú
óda-óra
óda-óta
odább-odébb
ódium-ópium
ódon-ózon
odvas-olvas
ohé-ohó
ohé-ojjé
ohó-olló
ojt-olt
ok-ők
ok-ük
ok-oly
ok-orr
ok-ott
okmány-ormány
okol-orrol
okol-okos
okol-okoz
okol-okul
okos-okoz
okulár-okulás
ól-öl
ól-ül
ól-öv

olt-oszt
olt-ölt
oltár-oltás
olvad-olvas
olvadás-olvasás
oly-orr
olyan-olyas
omol-orrol
ón-ön
ón-őn
ón-un
ón-öv
ónos-ónozt
ont-önt
ont-oszt
opál-ovál
óra-óta
órás-óvás
orális-ovális
orca-orda
orda-ordó
orda-orja
ordó-ormó
ordó-orsó
ormó-orsó
orom-orosz
orom-oroz
orosz-oroz
orr-ott
orsós-orsóz
oszlás-osztás
osztályos-osztályoz
öv-öv
óvatol-óvatos
öböl-ököl
öcs-öl
öcs-ön
öcs-öt
öcs-öv
öhön-özön
ököl-ökör
öl-ül
öl-ön
öl-öt
öl-öv
öleb-ölel
öleb-öles
ölel-öles
öles-összes
öles-öves
ölt-önt

őr-ős
őr-ősz
őr-őz
örlő-örző
örmény-örvény
örök-öröm
öröklés-öröklét
örököl-örökös
öröl-örül
öröm-üröm
örül-őrül
örül-őszül
örvény-ösvény
örvös-ötvös
ős-ősz
ős-őz
ősi-ősz
összeg-összes
ősz-őz
öt-öt
öt-öv
öt-út
öt-üt
ötöd-ötös
ötvös-ötvöz
őz-űz
pá-rá
pác-rác
pác-pár
pác-pát
paca-peca
paca-pala
paca-papa
paca-pasa
paca-pata
pacák-pacás
pacás-pecáspaci-pacsi
paci-pici
paci-papi
packa-racka
packa-padka
pacni-pacsni
pácol-pucol
pácol-páhol
pácol-párol
pacsni-racsn
pad-vad
pad-pud
pad-patt
pad-pakk
pad-pap

olaj-olasz
 olajos-olajoz
 old-olt
 oldalas-oldalaz
 oldal-oldat
 olimpiás-olimpiász
 puff-puff
 páfrány-sáfrány
 páhog-páhol
 páhol-páholy
 páhol-párol
 pajta-rajta
 pajta-paszta
 páka-pika
 páka-pápa
 páka-pálya
 páka-pára
 páka-őáva
 pákász-rákász
 pakk-sakk
 pakk-pap
 pakk-patt
 pakli-pukli
 pala-papa
 pala-pasa
 pala-pata
 palántál-palántáz
 palás-patás
 pálca-tálca
 pálca-pálha
 pálca-pálma
 pálha-pálma
 pall-vall
 pall-pap
 pall-passz
 pall-patt
 pállás-szállás
 pállás-párás
 palló-pannó
 pallóz-tallóz
 pálma-pászma
 palóka-nyalóka
 palóka-paróka
 palol-papol
 pálos-páros
 pálya-rája
 pálya-zsálya
 pálya-pólya
 pálya-pulya
 pálya-pápa
 pálya-pára

ön-öv
 ön-őn
 ön-un
 öntött-öntöz
 öntés-önzés
 őr-úr
 pánt-ránt
 pánt-szánt
 pánt-pint
 pánt-pont
 pántol-pántoz
 panyóka-paróka
 pányva-ponyva
 pányvás-ponyvás
 pányvás-pányváz
 pap-púp
 pap-pép
 pap-patt
 papa-pápa
 papa-pipa
 papa-para
 papa-pasa
 papa-pata
 papa-papi
 pápa-vápa
 pápa-pipa
 pápa-pára
 pápa-páva
 pápa-pápá
 papír-tapír
 paplak-paplan
 paprikás-paprikáz
 pár-sár
 pár-szár
 pár-tár
 pár-vár
 pár-zár
 pár-pír
 pár-per
 pár-por
 pár-pór
 pár-pör
 pár-pát
 pára-tára
 pára-páva
 paraj-taraj
 paraj-paréj
 páratlan-párátlan
 parázs-varázs
 paréj-taréj
 park-pörk

padlás-padlós
 padló-vadló
 padlós-padlóz
 padol-pakol
 padol-papol
 puff-pap
 párnás-párnáz
 paródia-parókia
 párol-tárol
 párol-zárol
 párol-porol
 párol-páros
 parola-pirula
 parola-paroli
 párolt-zárolt
 páros-sáros
 páros-város
 páros-záros
 páros-piros
 páros-poros
 párosít-pirosít
 part-tart
 part-párt
 párt-tárt
 párt-várt
 párt-zárt
 párt-várta
 párt-poreta
 párt-pásztá
 pártol-pártos
 partos-pártos
 pasa-pata
 pasa-pasi
 pasas-vasas
 pász-szász
 pászka-pászma
 passz-rassz
 passz-patt
 passzé-sasszé
 passzít-passzív
 paszta-pásztá
 paszta-pusztá
 paszta-pusztá
 pásztás-pásztáz
 pát-tát
 pát-pót
 pata-tata
 pattant-pattint
 patvar-pitvar
 pecér-pucér
 peckel-peckes

pálya-páva
pamacs-pamat
pamat-zamat
pampa-pompa
pampa-pumpa
panaszol-panaszos
pancs-puncs
pancs-pang
pandal-pandan
pang-rang
pang-peng
páni-pánt
pánkó-szánkó
pendít-zendít
pendít-perdít
pendül-rendül
pendül-zendül
pendül-perdül
peng-reng
peng-teng
peng-zeng
penge-zsenge
penget-renget
penget-tenget
penget-perget
pengő-zengő
pengő-pergő
pengő-pezső
penna-szena
pép-szép
pép-tép
pép-púp
pép-pér
per-ser
per-szer
per-ver
per-pér
per-pír
per-por
per-pór
per-pör
perc-terc
perc-porc
perc-pör
perceg-percen
perceg-perces
percen-perces
perdít-pördít
perdül-serdül
perec-pereg
perec-perel

park-part
párka-zárka
párka-pászka
párka-párna
párka-párta
párkány-sárkány
parkettás-parkettáz
parkőr-partőr
parkol-paskol
párlat-tárlat
párlat-zárlat
párna-tárna
párna-párta
perje-pernye
perje-persze
pernye-persze
perzsel-pörzsöl
pest-rest
pest-test
pesti-resti
pete-sete
pete-pite
petél-vetél
petty-pötty
pezsgés-pezső
pia-szia
piál-piás
pice-vice
pice-pihe
pice-pille
pice-pipe
pice-pisze
pice-pite
pice-pici
pici-pipi
picula-pirula
picsog-pirog
pié-pih
pige-pihe
pige-pipe
pige-pisze
pige-pite
pihe-pille
pihe-pipe
pihe-pisze
pihe-pite
piheg-pihen
pihenő-pihent
pika-pilla
pika-pipa
pika-piké

peder-pödör
pej-sej
pej-tej
pej-per
pék-szék
pék-pók
pék-pök
példás-példáz
pele-tele
pele-pete
pelyva-polyva
pemete-remek
pendít-rendít
pintér-sintér
pinty-ponty
píp-síp
píp-púp
píp-pír
pipa-pópa
pipa-pipe
pipa-pipi
pipacs-ripacs
pipál-pipás
pipe-pisze
pipe-pite
pipe-pipi
piperés-piperéz
pír-sír
pír-szír
pír-zsír
pír-por
pír-pór
pír-pör
pírit-pirít
pirít-irít
pitít-porít
piros-poros
pirul-virul
pisze-pösze
pisze-pite
piszeg-sziszeg
pizsi-puszi
piszke-pityke
páskol-piszkos
pisztoly-piszton
pite-piti
pitle-pitli
pitykés-pitykés
pityedt-pityeszt
pléd-pléh
pletykál-pletykás

perec-perem
perec-peres
pereg-sereg
pereg-perel
pereg-perem
pereg-peres
perel-szerel
perel-terel
perel-perem
perel-peres
perem-terem
perem-verem
perem-peres
peres-pörös
peres-veres
pörös-vörös
pörös-sörös
pergel-perjel
pergel-perzsel
pergő-pezső
pólyál-pólyáz
pólyás-pólyáz
polyva-ponyva
pompa-tompa
pompa-pumpa
ponc-pond
ponc-ponk
ponc-pont
ponc-ponty
pond-ponk
pond-pont
pond-ponty
ponk-pont
ponk-ponty
pont-ponty
pont-ront
pont-poszt
ponton-pontos
ponton-pontoz
pontos-pontoz
por-sor
por-tor
por-pór
por-pör
pór-szór
pór-pör
pór-pót
porcog-porcos
póre-püre
póre-póri
porhó-porzó

pika-pikó
piké-pikó
pikk-sikk
pilla-villa
pilla-pipa
pilla-pille
pillant-villant
pille-pipe
pille-pisze
pille-pite
pillog-villog
pincér-pintér
pincér-pincéz
pincs-tincs
pincs-puncs
pincs-pint
pincs-pinty
pint-szint
pint-pont
pint-pinty
portás-postás
portó-posztó
portó-porzó
posta-rosta
postás-postáz
pótol-pózol
potyog-rotyog
potyog-totyog
potyog-potyol
pottyán-rottyán
pottyán-szottyán
póz-sóz
pödör-vödör
pöfög-röfög
pök-tök
pök-pör
pörc-pörk
pörgés-zörgés
pörget-zörget
pörköl-pörzsöl
pörög-pötyög
pörög-zörög
pörög-pöröl
pörög-pörös
pöröl-pöröly
pöröl-töröl
pörös-sörös
pörös-vörös
pötyög-rötyög
pötyög-zötyög
pötyög-pötyög

poc-póc
poc-poh
poc-por
póc-pók
póc-pór
póc-pót
poca-poci
pofa-potya
pofás-potyás
pofon-pofoz
pohos-poros
pók-pök
pók-pór
pók-pót
pokol-porol
póló-szóló
pólya-sólya
pólya-szója
pólya-pulya
pólyál-pólyás
pucol-pucor
puccs-pud
puccs-puff
pud-puff
pudli-pufli
pudli-pukli
pufli-pukli
puff-püff
pudli-pufli
puffad-puffan
puha-ruha
puha-pulya
puha-puma
pukkad-pukkan
pukkan-pukkaszt
puli-suli
puli-pumi
pulya-puma
pulp-putt
puma-pumi
pumpál-pumpol
púp-zsúp
púpos-púpoz
rá-rí
rá-ró
rab-szab
rab-zab
rab-rag
rab-raj
rab-rak
rabol-racsol

porít-szorít
porol-sorol
porol-torol
porol-poros
porol-porosz
porol-poroz
porond-porong
porond-poronty
porong-poronty
porong-szorong
poros-soros
poros-szoros
poros-toros
poros-porosz
poros-poroz
porosz-poroz
poroz-soroz
poroz-szoroz
poroz-toroz
porta-torta
porta-posta
porta-portya
porta-portó
porzó-sorzó
porzó-szorzó
porzó-torzó
portál-portás
rág-rég
rág-rög
rág-rúg
rág-rák
rág-ráz
ragacs-ragad
ragacs-ragasz
ragad-tagad
ragad-ragasz
raggat-szaggat
ragos-szagos
ragos-ragoz
rágós-rugós
rágós-rúgós
raj-vaj
raj-zaj
raj-rak
rája-zsálya
rája-ráma
rája-ráta
rajkó-szajkó
rajong-zajong
rajt-sajt
rajt-rejt

pötyögős-pötyögős
pöttyös-pöttyöz
prém-prím
prém-prés
primer-primor
primer-primőr
próba-prósza
próba-próza
próbál-próbás
próbál-próbáz
próbás-próbáz
proc-prof
profán-propán
profi-proli
profil-profit
prósza-próza
pubi-tubi
pubi-pufi
pubi-puli
pubi-pumi
pubi-puszi
pucc-puccs
pucc-pud
pucc-puff
puccer-pucér
puccer-pucor
pucér-pucor
ránt-szánt
ránt-ront
rántás-szántás
rántás-rontás
ráró-táró
ráró-váró
ravasz-tavas
ráz-váz
ráz-réz
rebben-reccsen
rebben-rekken
rebben-reppen
rebben-rezzen
rebeg-recseg
rebeg-remeg
rebeg-rezeg
rece-réce
rece-rege
rece-reve
recés-recéz
reccsen-rekken
reccsen-reppen
reccsen-rezzen
recseg-remeg

rác-rács
rác-ráf
rác-rág
rác-rák
rác-ráz
rács-rág
rács-ráf
rács-rák
rács-ráz
rácsos-rácsoz
rádium-rádus
rádli-vádli
rádli-ródli
ráf-rőf
ráf-rág
ráf-rák
ráf-ráz
rag-szag
rag-tag
rag-rég
rag-rög
rag-rúg
rag-raj
rag-rak
rág-tág
rág-vág
rág-reg
rekedt-repedt
rekedt-rekeszt
repedt-rekeszt
rekken-reppen
rekken-rezzen
rektor-szektor
relé-zselé
rém-rím
rém-rom
rém-rum
rém-rény
rém-rés
rém-rész
rém-rét
rém-rév
rém-réz
remeg-retteg
remeg-rezeg
remeg-remek
remél-remény
rémes-rímes
rémes-részes
rémes-rétes
remese-remete

rajt-rojt
rajtol-sajtol
rak-szak
rak-vak
rak-rák
rák-szák
rák-zsák
rák-ráz
rakat-ríkat
rakett-zsakett
ráma-ríma
ráma-roma
ráma-ráta
rámás-rámáz
rámol-számol
rámol-vámol
rámol-rátol
ránc-sánc
ránc-tánc
ránc-ráng
ránc-ránt
ráncos-táncos
ráncol-sáncol
ráncol-táncol
ráncol-ráncos
randa-ronda
randa-randi
rang-ráng
rang-reng
rang-ring
ráng-reng
ráng-ring
ráng-ránt
rángás-rántás
reppen-szeppen
repül-röpül
rés-vés
rés-rész
rés-rét
rés-rév
rés-réz
rest-test
rész-vész
rész-rét
rész-rév
résa-réz
részeg-részes
reszel-részel
részel-részes
részes-vészes
részes-rétes

recseg-rezeg
redő-szedő
redőny-redős
redőny-redőz
redős-redőz
reg-szeg
reg-rég
reg-rúg
rég-vég
rég-rúg
rég-rém
rég-rés
rég-rész
rég-rét
rég-rév
rég-réz
rege-reve
regél-regény
regény-szegény
regény-remény
régész-révész
reggel-reszel
rég-réti
regöl-regös
réja-réka
rejlik-sejlik
rejt-sejt
rejt-rojt
rejt-rest
rejtelelem-sejtelem
rejtelmes-sejtelmes
reked-reped
reked-rekeg
reked-rekesz
rizike-rizikó
rizs-rozs
ró-só
ró-szó
ró-tó
robban-roggyan
robban-rokkan
robban-roppan
robbant-rokkant
robbant-roppant
rogy-rügy
rogy-rom
rogy-rop
rogy-rossz
rogy-rozs
rogyyan-rokkan
rogyyan-roppan

remi-repi
remi-rezsi
rence-repce
rend-vend
rend-reng
rendel-rendes
rendel-rendez
rendes-rendez
rendít-rezdít
rendszeres-rendszeres
rendül-zendül
rendül-zsendül
rendül-rezdül
reng-teng
reng-zeng
reng-ring
rengés-zengés
rengő-zengő
rény-tény
rény-vény
rény-rés
rény-rész
rény-rét
rény-rév
rény-réz
repcsény-repkény
reped-repes
reped-repesz
repes-reves
repes-rezes
repes-repesz
repít-röpít
reppen-röppen
reppen-rezzen
rossz-rozs
rosszall-rosszan
rotyog-totyog
rovar-rovat
rozs-rúzs
rőf-rőt
röfög-röhög
röfög-rötyög
rög-szög
rög-rúg
röhög-rötyög
rönk-tönk
röptér-röptéz
rőt-sőt
rőt-rút
rötyög-zötyög
rubin-rutin

részleg-részlet
részvény-részvét
rét-szét
rét-tét
rét-vét
rét-rőt
rét-rút
rét-rév
rét-réz
réteg-rétes
retek-retesz
retteg-rezeg
retteg-retten
rév-réz
réved-téved
reves-rezes
rezeg-rezes
rezeg-rezez
rezes-rezez
rezsi-rezsó
rí-sí
rí-szí
rí-ró
riad-rian
riadt-riaszt
ricset-rigyet
rigó-rugó
rigó-rúgó
rikít-sikít
rikkan-rokkan
rikolt-sikolt
rím-rom
rím-rum
rima-roma
rímél-rímes
ringli-szingli
riport-riposzt
riská-ritka
rívás-szívás
rívás-vívás
rívás-rívós
sakk-sas
sakk-sav
sál-szál
sál-tál
sál-sáp
sál-sár
sál-sás
sál-sáv
saller-siller
sámán-sátán

rohad-roham
rohad-rohan
roham-rohan
rohamos-rohamoz
rohog-rotyog
rojt-ront
rojt-rost
róka-róna
róka-rózsa
rókászik-rókázik
rokka-roma
rokkán-roppan
rokkant-roppant
rokon-zokon
róla-róna
róla-rózsa
rolni-tolni
rolni-ropni
roló-rovó
rom-som
rom-rum
rom-rop
rom-rossz
rom-rozs
románc-zománc
rombol-tombol
róna-zóna
róna-rúna
róna-rózsa
roncs-rongy
roncs-ront
ronda-rozsda
ronda-rondó
rongy-ront
rongyol-rongyos
ront-rost
rop-rossz
rop-rozs
ropog-topog
roppan-toppan
roppant-toppant
sáska-táska
sátoros-sátoroz
satrafa-satrapa
satyak-sityak
satu-tatu
sav-sáv
sáv-táv
savas-tavas
savó-sívó
sávoly-zsávoly

ruca-ruha
rúd-rúg
rúd-rút
rúd-rúzs
rudal-rudas
rudal-rudaz
rudas-rudaz
rúg-súg
rúg-zúg
rúg-rút
rúg-rúzs
rúgás-súgús
rúgás-zúgás
rugdos-sugdos
rugós-rugós
rugós-rugóz
ruhás-ruház
ruszli-ruszní
rúd-rúzs
rutén-rutin
rűcsök-tűcsök
rűgy-szűgy
rűgy-rüh
rühell-rühes
sávesz-távesz
sah-sakk
sah-sas
sah-sav
sajdul-zajdul
sajgás-zajgás
sajgó-zajgó
sajka-sapka
sajka-sajna
sajt-sejt
sajt-sújt
sajtó-sújtó
sajtol-sajtos
sakál-sikál
sakk-sekk
sakk-sikk
sakk-sokk
sérelmes-sérelmez
serény-szerény
serény-sörény
serény-serét
serít-terít
serke-serte
serked-serken
sért-sort
serte-szerte
serte-sörte

sámfa-támfa
sámfa-somfa
sámli-simli
sampon-tampon
sánc-tánc
sáncol-táncol
sáp-táp
sáp-záp
sáp-síp
sáp-sár
sáp-sás
sáp-sáv
sapka-sipka
sápog-sipog
sár-szár
sár-tár
sár-vár
sár-zár
sár-ser
sár-sír
sár-sor
sár-sör
sár-sás
sár-sáv
sarc-sarj
sarc-sark
sarc-saru
sarj-sark
sarj-saru
sarjú-varjú
sark-saru
sarkal-sarkall
sarkas-sarkos
sarló-tarló
sarlós-sarlóz
sáros-város
sáros-záros
sáros-soros
sáros-sávós
saru-szaru
saru-zsaru
saru-satu
sas-vas
sas-sás
sas-sav
sás-sáv
sáska-siska
sáska-sóska
sívó-szívó
sívó-vívó
só-szó

sávoly-sávós
sávós-sávoz
se-te
se-sí
se-só
seb-zseb
seb-sej
seb-sekk
seb-sem
seb-ser
sebes-zsebes
séd-véd
séd-séf
séf-széf
segéd-segél
segél-segély
segély-szegély
segély-sekély
sej-tej
sej-súly
sej-sekk
sej-sem
sej-ser
sejk-sejt
sejt-sújt
sekk-sem
sekk-ser
selejtes-selejtez
sellő-szellő
sellő-süllő
sem-szem
sem-som
sem-ser
séma-téma
séma-síma
séma-séta
séma-sémi
semmily-semmis
senye-sete
seper-teper
seprő-seprű
seprű-söprű
ser-szers
ser-sír
ser-sor
ser-sör
serceg-sercen
sereg-seres
súgó-zúgó
súly-súly
súly-süly

sertés-sörtés
sertés-sértés
séta-suta
sétál-sétány
setét-sötét
sí-szí
sí-só
síból-síbot
sicc-vicc
sifon-szifon
siheder-viheder
sík-sok
sík-sín
sík-síp
sík-sír
sikál-sikár
siker-siller
siker-sikér
siket-süket
siket-sikít
sikít-simít
sikit-sipít
sikk-sokk
sikkaszt-tikkaszt
sikoly-sipoly
sipoly-szipoly
sillámlík-villámlík
siló-tiló
sín-szín
sín-sün
sín-síp
sín-sír
sincs-tincs
sió-sitt
síp-sír
sipeg-tipeg
sipka-szipka
sír-szír
sír-zsír
sír-sor
sír-sör
sirály-sirám
síri-síró
síró-sívó
sisak-sisák
siska-sóska
siska-suska
sivár-sóvár
száj-szál
száj-száll
száj-szám

só-tó
sódar-sóder
sóder-sóher
sok-tok
sok-som
sok-sor
sok-sokk
sokk-som
sokk-sor
sokk-sukk
sokszoros-sokszoroz
sólya-szója
solymár-solymász
solyom-sulyom
som-sor
somlai-somlói
sommás-summás
sor-tor
sor-sör
sordély-sordíj
sorol-torol
sorol-soros
sorol-soroz
soros-szoros
soros-toros
soros-soroz
soroz-szoroz
soroz-toroz
sors-tors
sors-sort
sorsol-sorsos
sorzó-szorzó
sorzó-torzó
sós-sóz
sóska-suska
sömör-tömör
söntés-sörtés
sör-tör
sörény-sövény
sörény-sörét
sörét-sötét
sőt-sut
spannol-spanyol
spiccel-spicces
sportol-sportos
spriccel-spriccer
srég-srét
strapál-strapás
strassz-stressz
suba-tuba
suba-suta

súly-suny
sulyok-sulyom
suny-sut
surló-zsurló
surló-surmó
sut-süt
sül-szül
sül-súly
sül-sүн
sül-süt
sül-sүv
süllő-züllő
süllő-sütő
sүн-süt
süti-sütő
szab-zab
szab-szag
szab-szak
szabad-szakad
szabad-szalad
szabados-szabatos
szabály-szabás
szabály-szabász
szabályos-szabályoz
szabás-szabász
szabi-zabi
szabi-szaki
szabi-szabó
szabotál-szabotázs
szád-vád
szád-szed
szád-szid
szád-száj
szád-szák
szád-szál
szád-száll
szád-szám
szád-szán
szád-szár
szád-szász
szád-száz
száda-szála
szádal-szádol
szag-tag
szag-szeg
szag-szak
szaglál-szaglás
szaglál-szaglász
szaglász-szaglász
szagol-tagol
szagol-szagos

száj-szán
száj-szár
száj-szász
száj-száz
szájas-szíjas
szájas-szálas
szájas-százas
szak-rak
szak-szák
szak-szék
szak-szik
szák-zsák
szák-szék
szák-szik
szaka-szaki
szakács-takács
szakács-szakáll
szakács-székács
szakad-szalad
szakad-szakasz
szaki-széki
szákol-tákol
szákol-zsákol
szákol-számol
szakos-szako
szakul-vakul
szakul-szapul
szál-tál
szál-szel
szál-szél
szál-szil
szál-szól
szál-szül
szál-száll
szál-szám
szál-szán
szál-szár
szál-szász
szál-száz
szalad-szalag
szálal-szálas
szálal-szálaz
szálas-szálaz
szálka-tálka
száll-szám
száll-szán
száll-szász
száll-száz
szalmás-szalmáz
szalonnás-szalonnáz
szám-tám

sudár-sugár
 sűg-zűg
 sűg-sűly
 sűgás-zűgás
 szám-szász
 szám-száz
 szamaras-szamaraz
 szamba-számba
 számol-vámol
 számol-számos
 számol-számoz
 számos-számoz
 számos-vámos
 szán-tán
 szán-szén
 szán-szín
 szán-szár
 szán-szász
 szán-száz
 szandál-vandál
 szandál-szantál
 szánka-szánta
 szánkó-szántó
 szánt-szent
 szánta-szántó
 szaporán-szaporáz
 szappanos-szappanoz
 szapu-szaru
 szár-tár
 szár-vár
 szár-zár
 szár-szer
 szár-szír
 szár-szór
 szár-szúr
 szár-szűr
 szár-szász
 szár-száz
 szárad-száras
 szárad-száraz
 száras-száraz
 szárcsa-tárcsa
 szárcsa-szárma
 szarka-tarka
 szárny-szörny
 szárnyal-szárnyas
 szárnyal-szárnyaz
 szárnyas-szárnyaz
 szaru-zsaru
 szaru-szarv
 szarv-szerv

száj-táj
 száj-váj
 száj-szīj
 száj-szák
 száz-as-váz-as
 szed-szid
 szed-szeg
 szed-szegy
 szed-szel
 szed-szem
 szed-szenny
 szed-szett
 szed-szex
 szed-szer
 szed-szesz
 szeder-veder
 szedés-szegés
 szegés-szelés
 szedett-szegett
 szedő-szegő
 szedő-szellő
 szédum-szérum
 széf-szék
 széf-szél
 széf-szén
 széf-szép
 széf-szét
 szeg-szög
 szeg-szegy
 szeg-szel
 szeg-szem
 szeg-szenny
 szeg-szer
 szeg-szesz
 szeg-szett
 szeg-szex
 szegecs-szegel
 szegecs-szeges
 szegély-szegény
 szegély-személy
 szegély-szeszély
 szegel-szeges
 szegel-szegez
 szeges-szöges
 szeges-szegez
 szegez-szerez
 szgez-szeszez
 szegő-szelő
 szegő-szellő
 szegy-szügy

szám-vám
 szám-szem
 szám-szán
 szám-szár
 szék-szél
 szék-szén
 ssék-szép
 szék-szér
 szék-szét
 székel-székely
 szekeres-szekerez
 szektor-vektor
 szel-szél
 szel-szil
 szel-szól
 szel-szül
 szel-szem
 szel-szenny
 szel-szer
 szel-szett
 szel-szex
 szél-tél
 szél-vél
 szél-szil
 szél-szól
 szél-szül
 szél-szén
 szél-szép
 szél-szér
 szél-szét
 szelel-szelep
 szelel-szelet
 szelel-telel
 szelel-szemel
 szelel-szerel
 széled-széles
 széled-szélez
 szelep-telep
 szelep-szerep
 szelep-szeret
 szelep-szeles
 szeles-széles
 szeles-szelet
 széles-szélez
 szelet-szeret
 szelet-szellet
 szelíd-szolíd
 szellem-szellet
 szellet-szeret
 szellő-szelő
 szelő-velő

szász-szesz
szász-szós
szász-szös
szász-szus
szász-száz
szaval-szavas
szaval-szavaz
szavas-szavaz
szavatol-szavatos
száz-váz
század-százas
szemel-szemes
szemel-szemez
személy-szeszély
személy-szemét
szemes-szenes
szemes-szeszes
szemes-szemez
szemetel-szemetes
szemez-szerez
szemez-szeszez
szemle-zsemle
szemüreg-szemüveg
szén-vén
szén-szín
szén-szép
szén-szér
szén-szét
széna-véna
szender-tender
szemel-szerel
szemel-szenes
szenes-szeszes
szénít-színít
szent-szint
szenny-szer
szenny-szesz
szenny-szett
szenny-szex
szennyes-szenyez
szép-tép
szép-szér
szép-szét
szer-ver
szer-szér
szer-szív
szer-szór
szer-ször
szer-szűr
szer-szesz
szer-szett

szegy-szel
szegy-szem
szegy-szenny
szegy-szer
szegy-szesz
szegy-szett
szegy-szex
szégyell-szégyen
széjjel-székel
szék-szik
szék-szűk
szerep-szerez
szerepel-szerepez
szeret-veret
szeret-szüret
szeret-szerez
szeretet-szeretett
szerez-szeszez
szerkő-szerző
szerpentin-terpentin
szerv-terv
szerva-szfevi
szerves-szervez
szerzet-szőrzet
szerzet-szerzett
szesz-tesz
szesz-vesz
szesz-szós
szesz-szös
szesz-szus
szeszély-veszély
szeszélyes-veszélyes
szeszes-szeszez
szét-tét
szét-vét
szét-szít
szett-tett
szett-szött
szett-szex
szí-tí
szí-szí
szí-szó
szí-sző
szí-szú
szí-szó
szí-sző
szí-szú
szia-szid
szia-szik
szia-sziú
szia-szil

szelő-szőlő
szelő-szülő
szem-szenny
szem-szer
szem-szesz
szem-szett
szem-szex
szembe-szemcse
szemcsés-szemcséz
szemel-szenel
szemel-szerel
színel-színes
színel-színez
szinkron-szinkrón
színleg-színlel
szint-szirt
szipog-szipoly
szipoly-tipoly
szírom-szírony
szírony-szurony
szirt-szúrt
szirt-szűrt
szít-szív
szita-vita
szitál-szitár
szitár-szótár
szitok-titok
szíú-szív
szív-vív
szivacs-szivar
szívás-vívás
szível-szíves
szívó-vívó
szó-tó
szó-szó
szó-szú
szóda-szófa
szóda-szója
szófa-szója
szokás-tokás
szokás-szopás
szolgalom-szorgalom
szokik-szopik
szól-szül
szól-szór
szóló-szóró
szólás-szórás
szór-ször
szór-szűr
szór-szós
szoros-szoroz

szer-szex
szer-tér
szer-vér
szer-szív
szer-szór
szer-ször
szer-szűr
szeráf-szeráj
szerb-szerv
szerel-terel
szerel-szerep
szerel-szeret
szerel-szerez
szerel-szérel
szerelék-szerelés
szerelő-terelő
szerep-terep
szerep-szeret
ször-szűr
szörny-szörp
szörös-szöröz
szörös-törös
szöröz-töröz
szosz-szusz
szöveg-szövet
szöveges-szövegez
szulfid-szulfid
szúr-túr
szúr-zsúr
szúr-szűr
szurdék-szurdok
szurkál-turkál
szurkál-szurkol
szurkol-szurkos
szurkol-szurkoz
szurkos-szurkoz
szurkos-szurkos
szúró-túró
szurok-szurony
szúró-s-túró
szuszka-szuszma
szűcs-szűk
szűcs-szűr
szűcs-szűz
szüle-szülő
szügy-szül
szülés-szülész
szünet-tünet
szűnik-tűnik
szűnő-tűnő
szűr-tűr

szifon-szilon
szigony-szigor
szíj-szín
szíj-szír
szíj-szít
szíj-szív
szik-szűk
szik-szil
szikár-szitar
szike-sziki
szikkad-tikkad
szikla-szikra
szil-szól
szila-szula
szín-szír
szín-szít
szín-szív
színel-szível
tág-táj
tág-tál
tág-tám
tág-tán
tág-táp
tág-tár
tág-tát
tág-táv
tagad-tapad
tágas-tálas
tagló-tapló
tagló-tarló
tagol-tarol
tagol-tagos
tagol-tagoz
tagos-tagoz
tágul-tárul
táj-váj
táj-tej
táj-tál
táj-tám
táj-tán
táj-táp
táj-tár
táj-tát
táj-táv
tájol-tákol
tájol-tárol
tájol-távol
tájol-tájon
takács-tanács
takar-vakar
takargat-vakargat

szórt-szűrt
szorzó-torzó
szosz-szössz
szosz-szusz
szótag-szótan
szotty-totty
szottyan-tottyan
szó-tő
szó-vő
szó-szú
szög-szössz
szöges-szögez
szőke-tőke
szőkés-tőkés
szökken-zökken
szőlő-szülő
szőr-tőr
szőr-szúr
tamtam-tartam
tan-van
tan-tán
tan-tar
tanács-tanár
tanár-tatár
táncol-táncos
tangál-tángál
tanít-taszít
tanya-tata
tanya-tunya
tányér-tenyér
táp-záp
táp-tép
táp-tár
táp-tát
táp-táv
tapad-tapasz
tapasz-tavas
tapétás-tapétáz
tapír-tupír
tapló-tarló
tapod-tapos
tar-var
tar-tár
tar-tér
tar-tor
tar-rör
tar-tőr
tar-túr
tar-tűr
tar-tat
tár-vár

szűr-zűr
szűr-szűz
szűrés-tűrés
szűrő-tűrő
szűrös-zűrös
szűz-tűz
tábla-támla
táblás-támlás
táblás-tábláz
tabló-tagló
tabló-tapló
tabló-tarló
tabu-tatu
taccs-tag
taccs-tan
taccs-tar
taccs-tat
tacskó-tarkó
tacskó-zacskó
taft-tart
tag-tág
tag-tan
tag-tar
tag-tat
tág-vág
tarló-tárló
tarló-tartó
tárna-torna
táró-váró
táró-társ
tarokk-tarol
tarol-tárol
tarol-torol
tárol-zárol
tárol-torol
tárol-távol
tárol-táru
társ-tors
tart-tárt
tárt-zárt
tartály-tartány
tartály-tartás
tartam-tartan
tartam-tartar
tartan-tartos
tartány-tartás
táru-záru
táru-turu
tat-tát
tat-tét
tát-tét

takaró-vakaró
tákol-zsákol
tákol-tárol
tákol-távolság
tál-tél
tál-tol
tál-túl
tál-támogatás
tál-tán
tál-táp
tál-tár
tál-tát
tál-távolság
talaj-taraj
talaj-tavaly
talán-talány
talán-talár
talány-talár
tálca-tárca
tálca-tálka
tálka-táska
talpal-talpas
tályog-vályog
tályog-tátog
támad-támasz
tél-tol
tél-túl
tél-tény
tél-tép
tél-tér
tél-tét
tél-tév
tele-vele
tele-teve
telek-telel
telek-telep
telek-telex
teleg-terel
teleg-telep
teleg-telex
telep-terep
telep-telex
telér-tenyér
teli-téli
teljes-telkes
telt-tilt
telt-tölt
telt-test
telt-teszt
temet-tömet
temet-tetet

tár-zár
tár-tér
tár-tor
tár-tör
tár-tőr
tár-túr
tár-tűr
tár-tát
tár-táv
tára-tárgy
tára-társ
tára-tározó
taraj-tavaly
taraj-taréj
tárca-tárca
tárca-tárva
tárcsás-tárcsáz
tárgy-tározó
tárgy-társ
tarja-tarka
tarka-tarkó
tarkó-tarló
tarkó-tartó
tárlat-távlat
tárlat-zárlat
terhel-tervel
terhel-terhes
terít-térit
terítő-téritő
teríték-veríték
térvkép-vérkép
terma-torma
termel-vermel
termel-termes
termel-termesz
termel-termet
termény-termés
termes-termés
termes-termesz
termes-termet
termesz-termet
termet-termett
termik-termit
társaság-társaság
térkép-térkép
térül-törlül
terves-tervez
térző-vérző
test-teszt
tesz-vesz
tesz-tet
tesz-tett

tát-tár
tátog-tátott
taval-y-tavas
taval-y-tavas
tavas-tavas
tárol-i-tirol-i
taxa-taxi
te-ti
te-tó
te-tő
te-tű
tea-tej
tea-tesz
tea-tett
téged-tégely
téglás-tégláz
teher-teker
teher-teper
teher-tehet
tehet-temet
tehet-tetet
tehet-tettet
tej-tett
téka-véka
téka-toka
téka-téma
teke-zeke
teke-tőke
teke-tele
teke-teve
teker-teper
tél-vél
tisztál-tisztán
tisztál-tisztás
tisztál-tisztáz
tisztán-tisztás
tisztán-tisztáz
tisztás-tisztáz
tisztel-tisztes
titkol-titkón
titkol-titkos
titkon-titkos
titulál-tituláz
tíz-víz
tíz-tűz
tó-tő
tó-tű
toboz-toroz
tocsog-topog
tóga-tóra
tojás-tokás

temet-tettet
tender-tenger
teng-zeng
tengely-tenger
tengés-zengés
tenor-terror
tény-vény
tény-tép
tény-tér
tény-tét
tény-tév
tenyerel-tenyeres
tép-tér
tép-tét
tép-tév
tér-vér
tér-tor
tér-tör
tér-tőr
tér-túr
tér-tűr
terc-terv
tereh-terel
tereh-terem
tereh-terep
terel-terem
terel-terep
terem-verem
terem-tetem
terem-terep
téres-véres
téres-téves
tő-tű
többes-többet
töbör-tömör
tőgy-tőr
tök-töm
tök-tör
tőke-tőle
tölgy-völgy
tölgy-tölt
töltény-töltés
töm-zöm
töm-tör
tömény-tömés
tömör-tömött
tömpe-tömve
tömzs-törzs
tör-tűr
tör-tőr
tör-tűr

teszt-veszt
teszt-tósz
tészta-tiszta
tét-vét
tét-tév
tétel-vétel
tetem-totem
tetem-tetet
tetés-vetés
tetés-tetéz
tetet-tétet
tetet-tettet
tétlen-vétlen
tető-vető
tettes-tettet
teve-tevő
tevés-tévés
téves-tévés
tevő-vevő
ti-tó
ti-tő
ti-tű
tik-tok
tik-tök
tilalmas-tilalmaz
tiló-tinó
tiló-tilas
tinta-tiszta
tintás-tisztás
tipoly-tipor
tip-top
tippán-toppan
tűr-zűr
tütü-tütű
uborka-ugorka
ucsora-uzsora
ugar-ugor
ugar-ugat
ugrál-ugrás
ügy-ügy
ügy-új
ügy-úr
ügy-út
úh-ujj
úh-un
új-úr
új-út
újbor-újkor
ujj-un
undok-undor
úr-űr

üzem-üzén
vackol-vackor
vacog-vakog
vacog-vacok
vad-vád
vad-véd
vad-vagy
vad-vaj
vad-vak
vad-vall
vad-van
vad-var
vad-varr
vad-vas
vad-watt
vád-véd
vád-vág
vád-vágy
vád-váj
vad-váll
vád-vám
vád-vár
vád-váz
vadas-vajas
vadas-varas
vadas-vasas
vádli-vádló
vadon-vajon
vadon-vagon
vadon-vagyon
vadon-vallon
vadul-vidul
vadul-vakul
vág-vég
vág-víg
vág-vágy
vág-váj
vág-váll
vág-vám
vág-vár
vág-váz
vagány-vágány
vágány-vágás
vágás-válás
vágat-vájat
vágat-várat
véges-vészes
véges-végett
véges-végez
végett-végez
végleg-véglet

vagy-vas
vagy-watt
vagyon-vajon
vagyon-vallon
vaj-zaj
vaj-váj
vaj-vak
vaj-vall
vaj-van
vaj-var
vagy-varr
vaj-vas
vaj-watt
váj-váll
váj-vám
váj-vár
váj-váz
vajas-varas
vajas-vasas
vajas-vajaz
vájat-várat
vajda-vajha
vájó-váró
vajon-vallon
vak-vall
vak-van
vak-var
vak-varr
vak-vas
vak-watt
vakog-vakol
vakol-vakul
valaki-valami
válik-vásik
vall-váll
vall-van
vall-var
vall-varr
vall-vas
vall-watt
váll-vám
váll-vár
váll-váz
vállal-vállas
vallás-varrás
vallat-varrat
vesz-visz
vesz-vet
vész-visz
vész-vét
vessző-vető

van-watt
vápa-váza
var-vár
var-ver
var-vér
var-varr
var-vas
var-watt
vár-zár
vár-ver
vár-vér
vár-váz
város-város
varr-vas
varr-watt
várt-zárt
várt-vert
várt-vért
vas-watt
vasal-vasas
vasaló-vasalt
vaskor-vaskos
váz-víz
váza-viza
véd-vég
véd-vél
véd-vén
véd-vény
véd-vér
véd-vés
véd-vész
véd-vét
vedel-veder
veder-vödör
védés-vésés
védnök-vésnök
védő-véső
vég-víg
vég-vél
vég-vén
vég-vény
vég-vér
vég-vés
vég-vész
vég-vét
véges-véres
viza-vizi
viza-vízi
vizes-vizez
vizi-vízi
vizsga-vizsla

véglet-végzet
végső-végző
végzés-vérzés
végzet-végzett
vegyes-veres
véka-véna
vél-vén
vél-vény
vél-vér
vél-vés
vél-vész
vél-vét
vele-vese
vele-velő
vele-verő
velő-vető
velő-vessző
velő-vevő
vén-vény
vén-vér
vén-vés
vén-vész
vén-vét
vény-vér
vény-vés
vény-vész
vény-vét
ver-vér
ver-vesz
vér-vés
vér-vész
vér-vét
véreb-véres
verem-veres
verem-veret
veres-verés
veres-véres
veres-veret
vermel-vermes
verő-vessző
verő-vető
verő-vevő
verő-vers
vers-vert
versel-verseny
versel-verses
verseny-verses
vert-vért
vertelek-vértelen
vértés-vértez
vés-vész

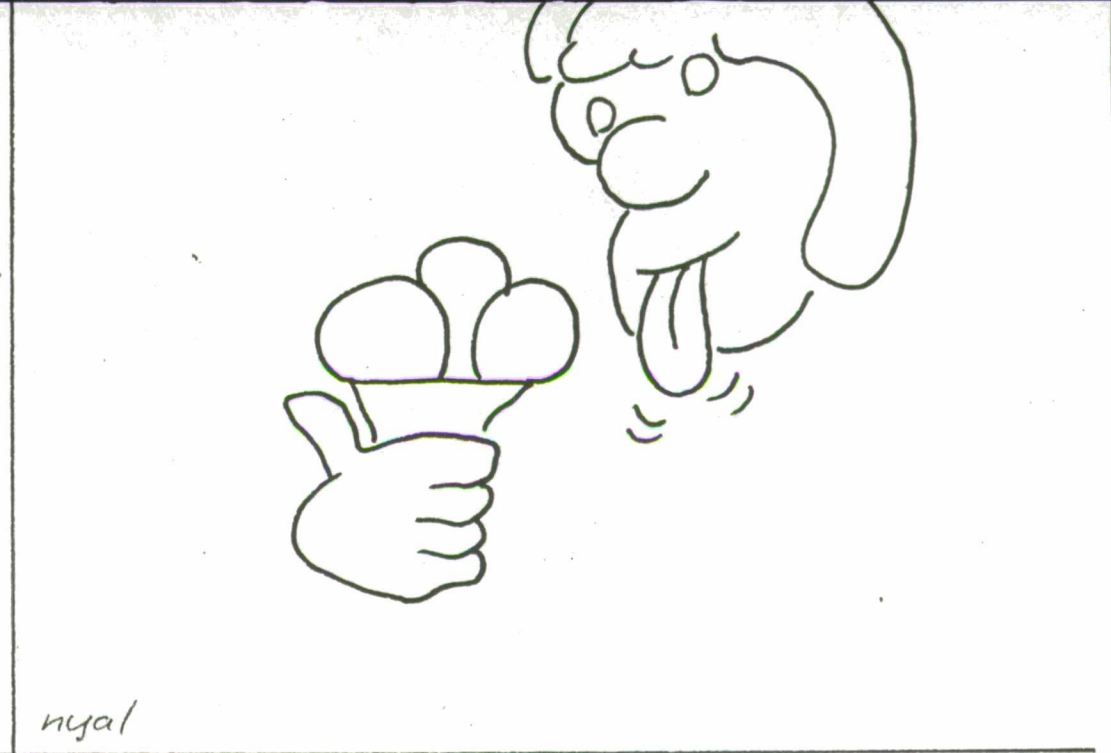
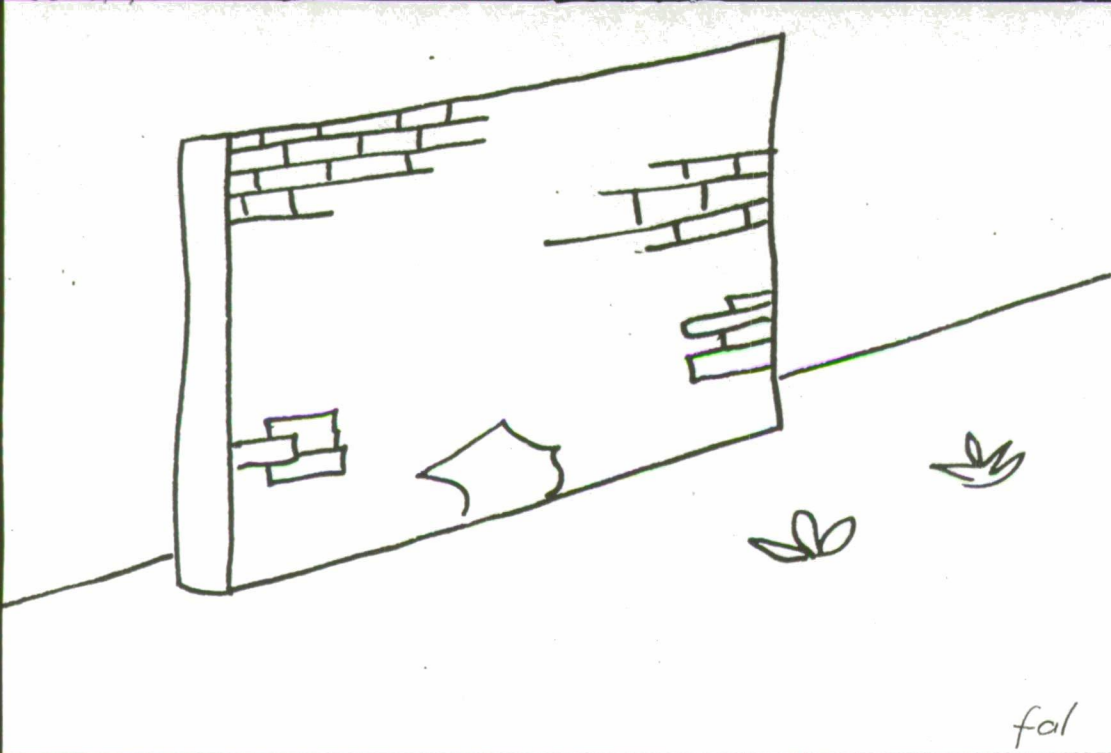
vessző-vevő
veszteg-vesztes
vetél-vetés
vétél-vitel
vétél-vétet
vetet-vitet
vetet-veret
vetet-vetít
vető-vevő
vevő-vivő
vezényel-vezérel
vezér-vezír
vicc-visz
viccel-vicces
viccel-visel
viccel-vitel
vice-vici
vidám-villám
vidul-virul
víg-vív
víg-víz
vigad-vigasz
vigyáz-vigyázz
vihog-vijjog
vihog-villog
vihog-vinnyog
vijjog-villog
vijjog-vinnyog
vikszel-vikszol
vikszes-vikszos
vikszel-vikszes
vikszol-vikszos
világ-virág
vili-villi
villám-villás
villám-villáz
villamos-villámos
villamos-villanyos
villan-villany
villás-villáz
villi-villő
villog-vinnyog
vindely-zsindely
vinkó-viskó
virág-virány
virít-visít
visel-vitel
vissza-vita
vissza-viza
vita-viza
vitat-vitet

vonalaz-vonaloz
vonalkás-vonalkáz
vonat-vonít
zab-zacc
zab-zagy
zab-zaj
zabol-zabos
zagy-zaj
zajgás-zajlás
zálogol-zálogos
záp-zár
zár-zűr
zárás-zárás
zárda-zárka
zárol-záros
zavarog-zavaros
zeke-zene
zenés-zenész
zenél-zenés
zenél-zenész
zihál-zilál
zokog-zokon
zöcsköl-zötyköl
zökken-zörren
zökög-zörög
zörgés-zörgős
zörren-zöttyen
zubog-zuboly
zuboly-zugoly
zug-zúg
zúgó-zúzó
zuhan-zuhany
zupp-zsupp
zsupp-zutty
zúzós-zúzott
zsába-zsálya
zsába-zsázsa
zsákol-zsákos
zsalu-zsaru
zsalus-zsaluz
zsálya-zsázsa
zsámoly-zsávoly
zsémbel-zsémbes
zsibaj-zsivaj
zsibbadt-zsibbaszt
zsinóros-zsinóroz
zsír-zsúr
zsíros-zsíroz
zsíroz-zsúroz
zsomboly-zsombor
zsufa-zsuga

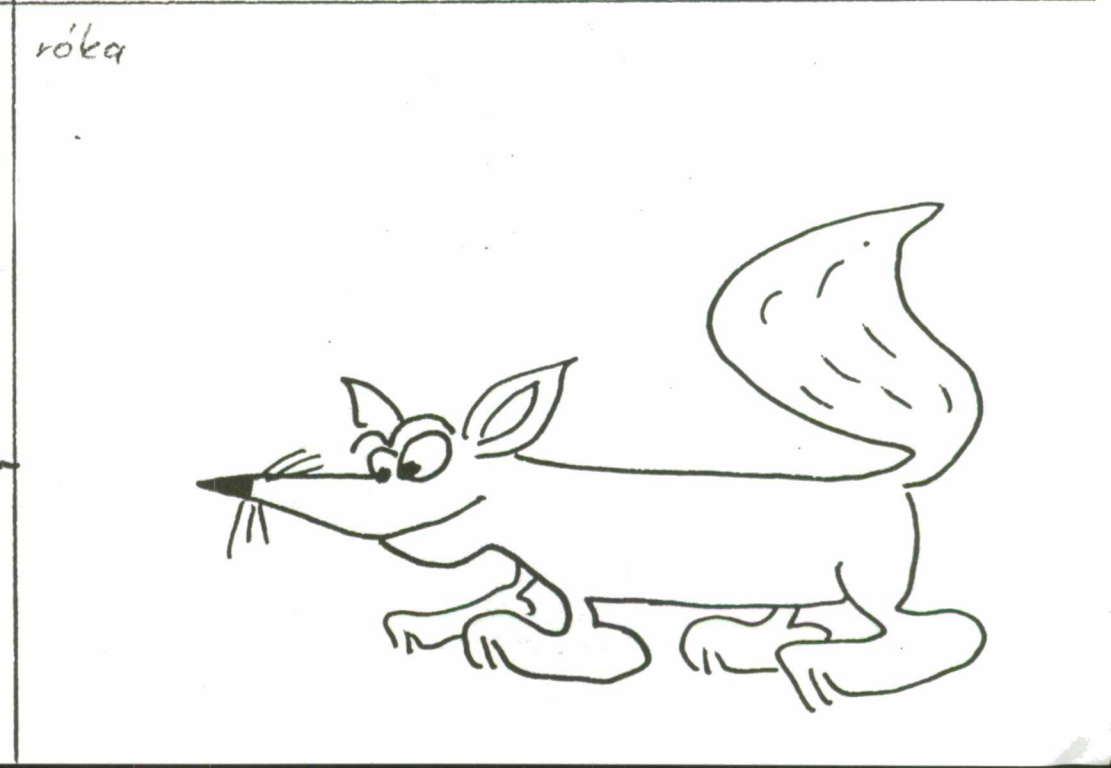
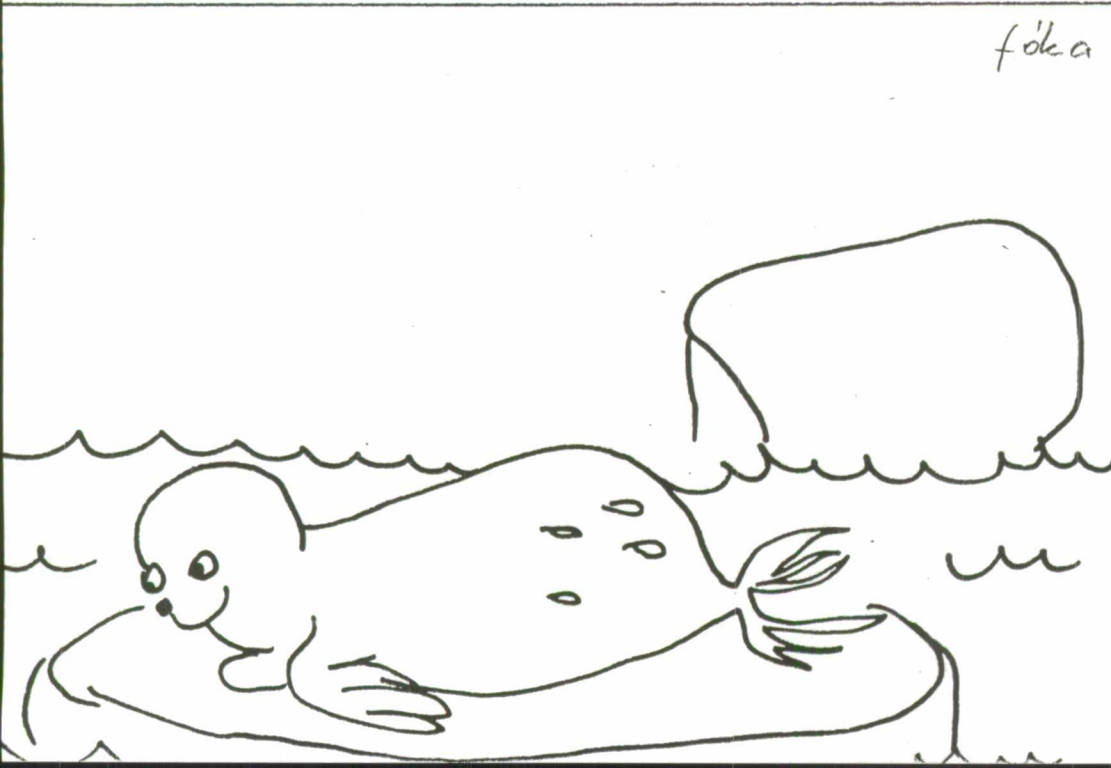

3. sz. melléklet

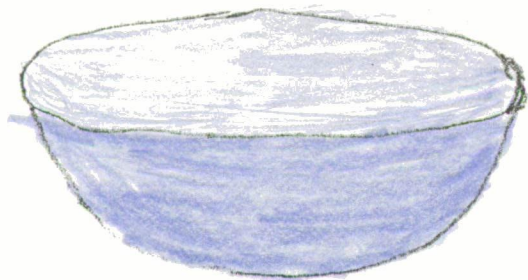
A fonematikus hallást
vizsgáló teszt 1. szubtesztjének
képanyaga

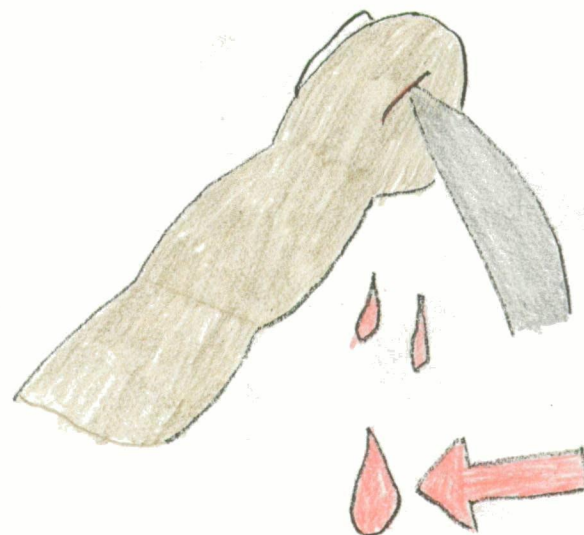
fal nyal
fóka róka

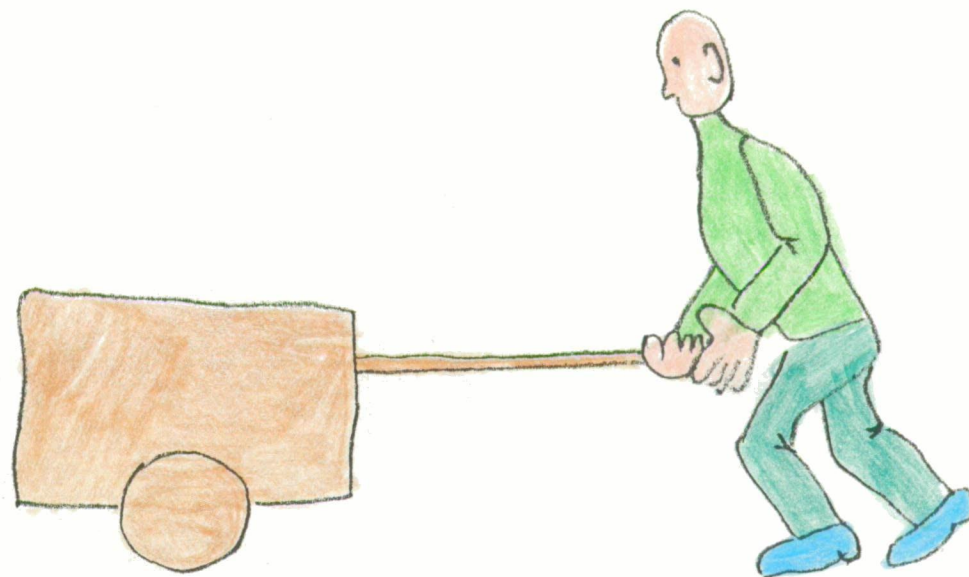

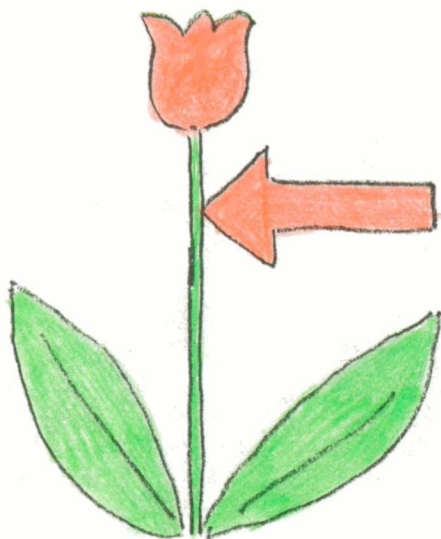

tāl tēl
ver vēr

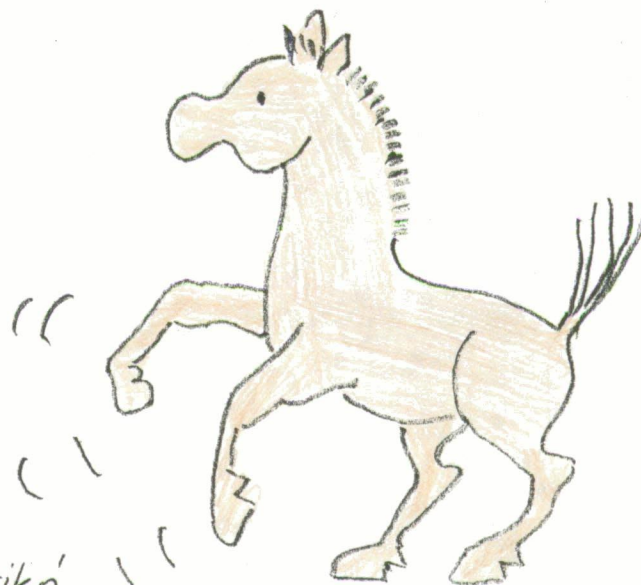
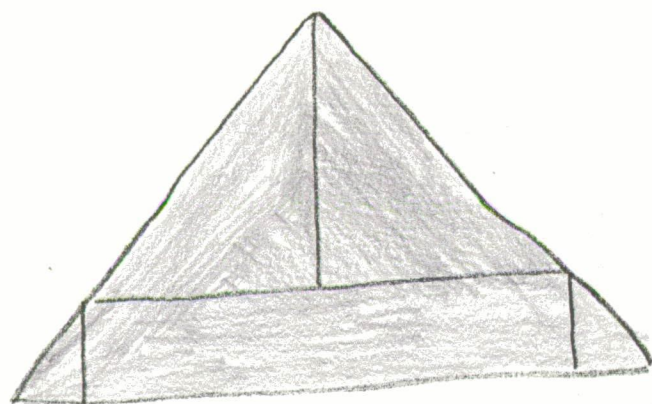

tál tol
szár szór

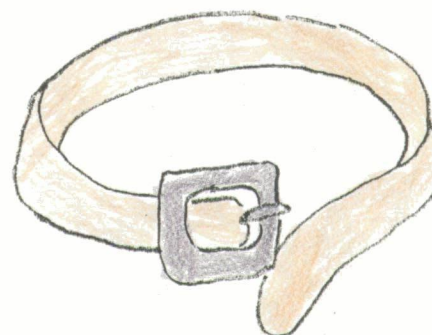
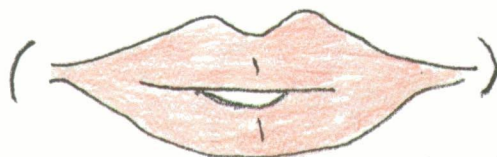

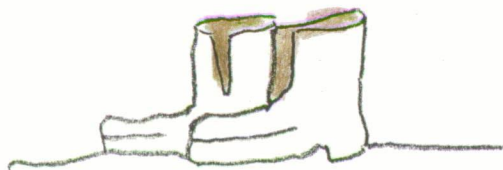

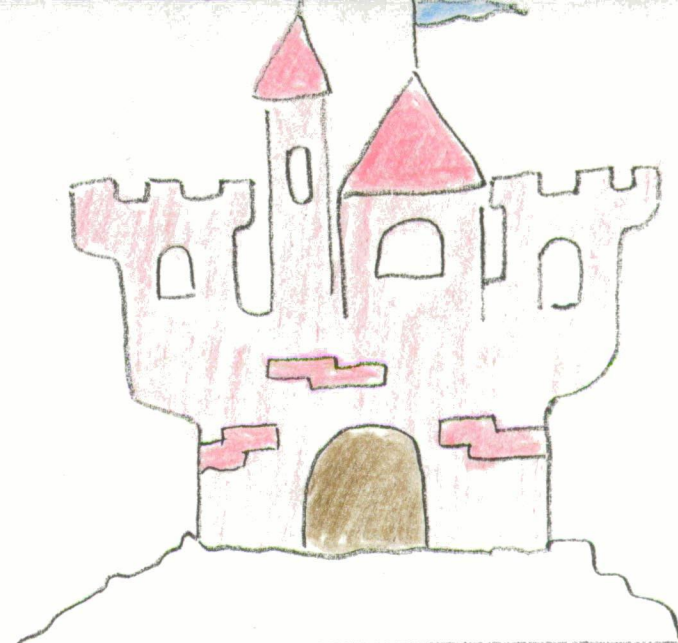
csákó
száj

csikó
szíj

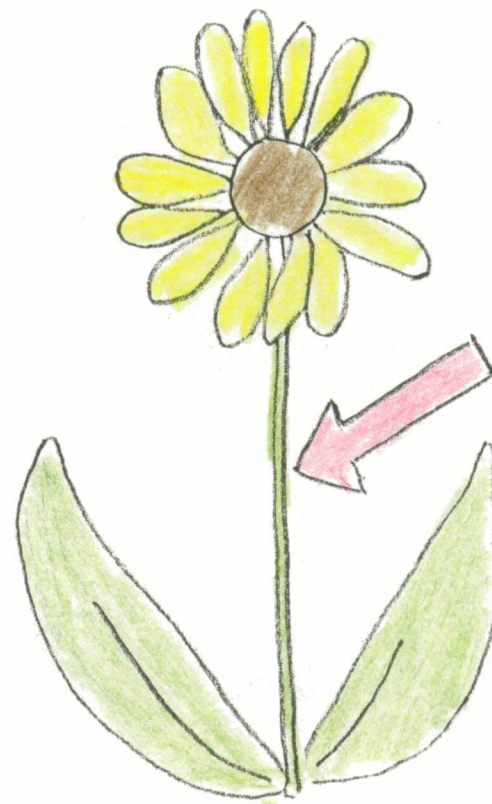

pár
cár

vár
szár

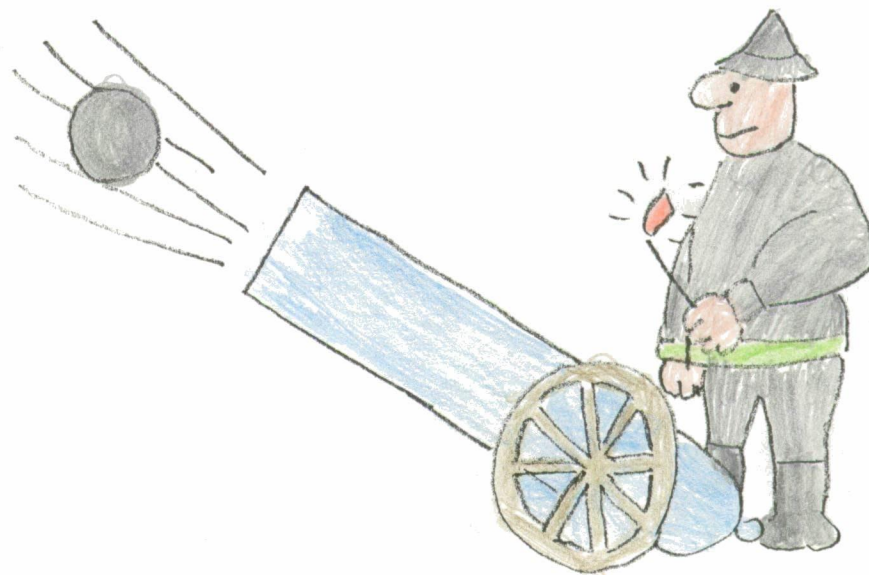
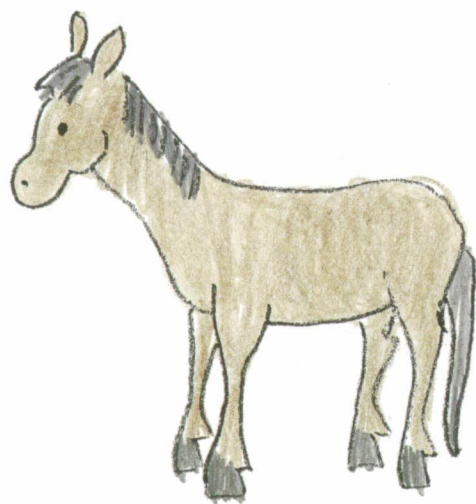
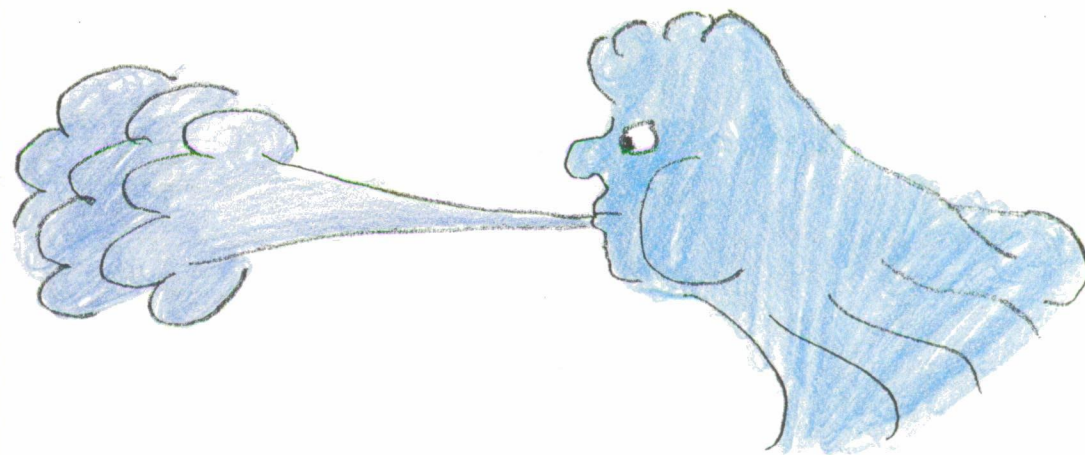

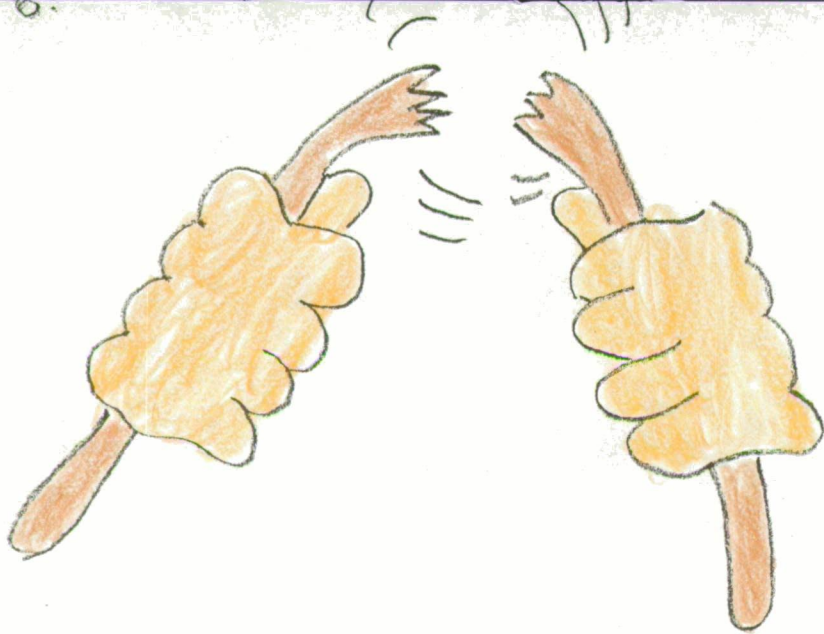
fej

lő

fűj

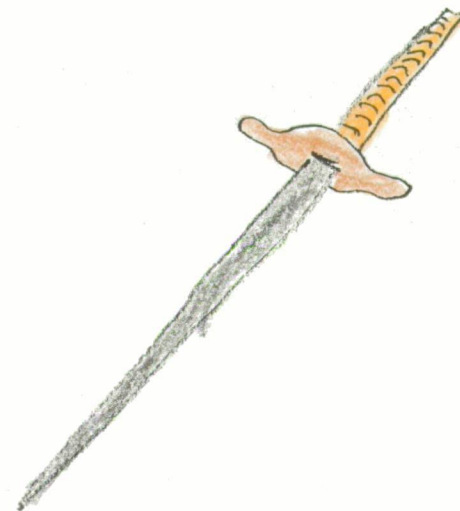
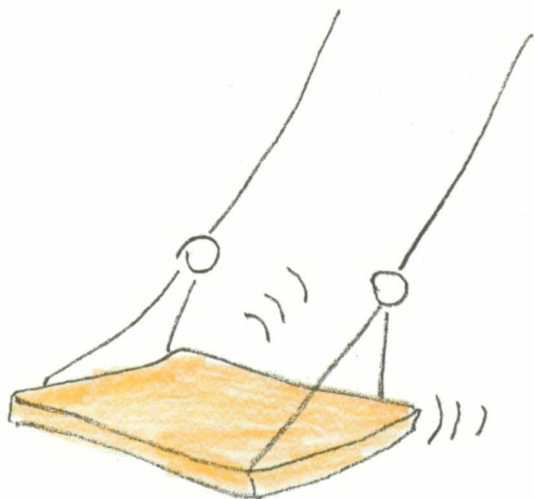
lő

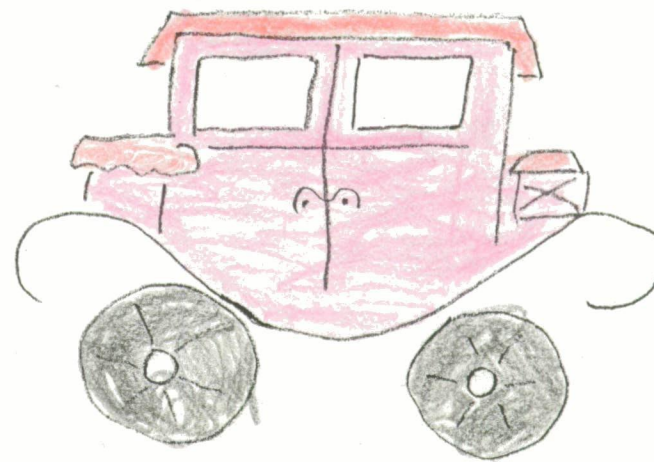
tör

hinta

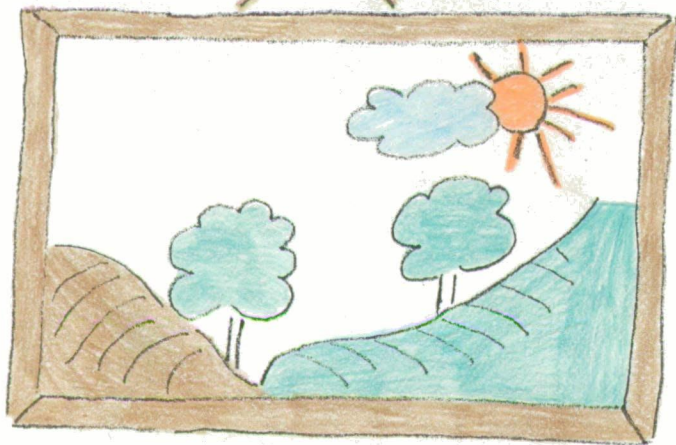

tör

hintó

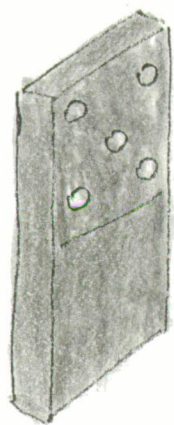
kép

kés

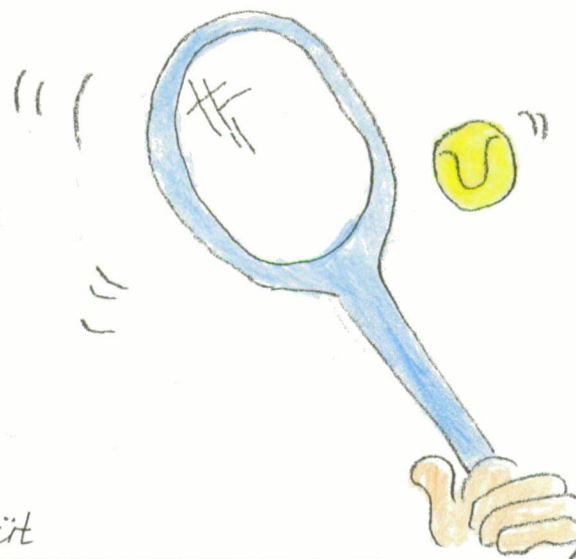
kék

kéz

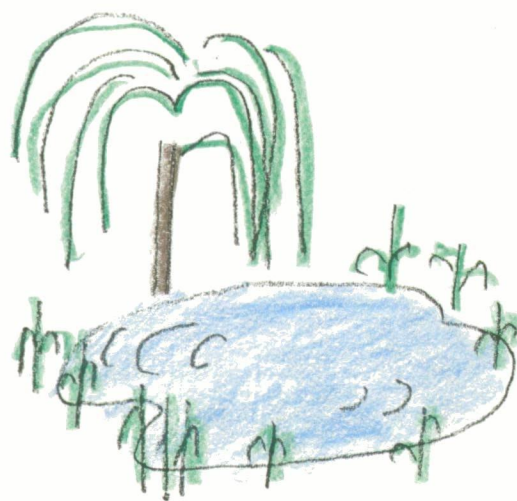

öt

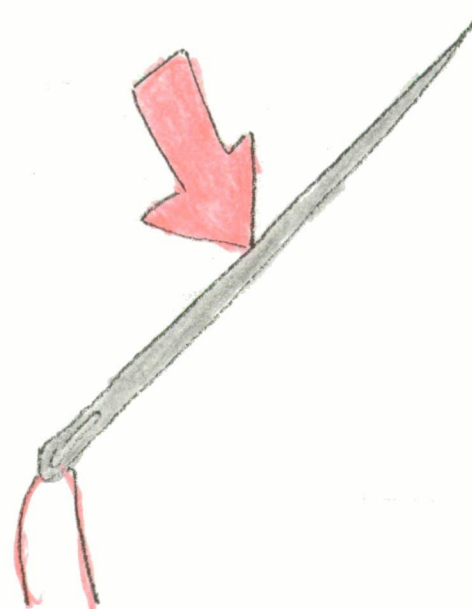

üt

tó

tű

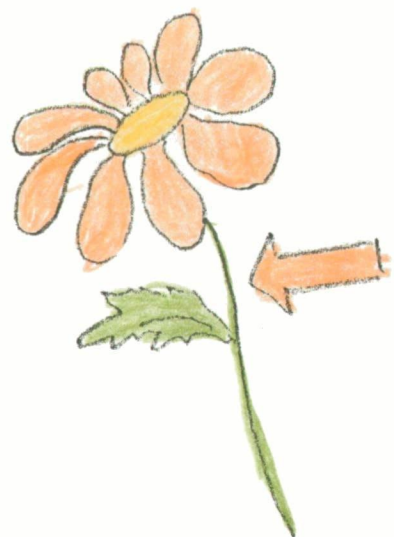

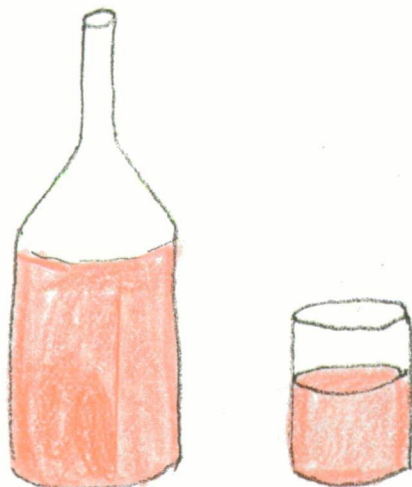
jár

pár

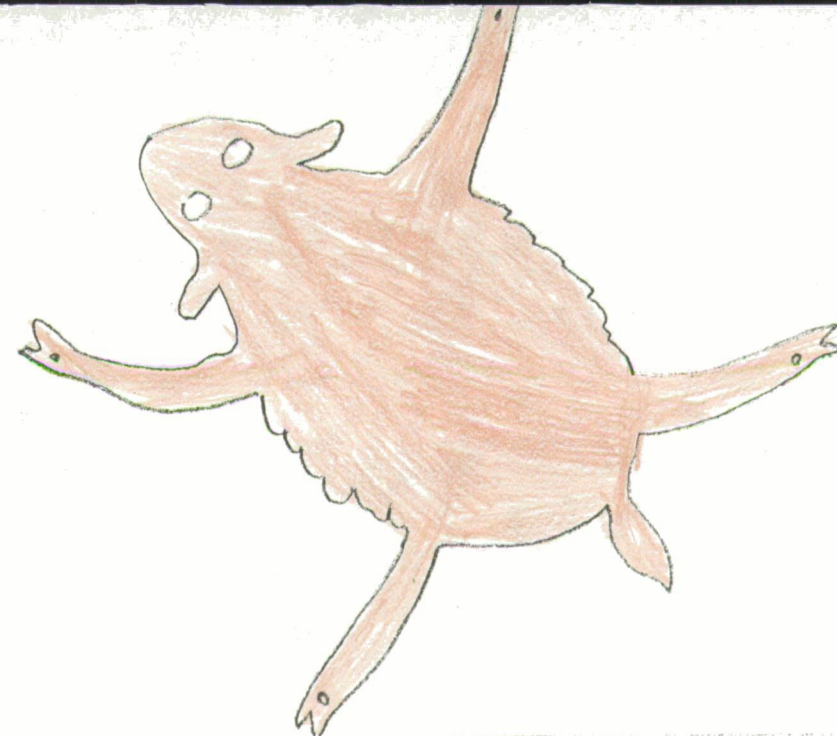
szar

vár

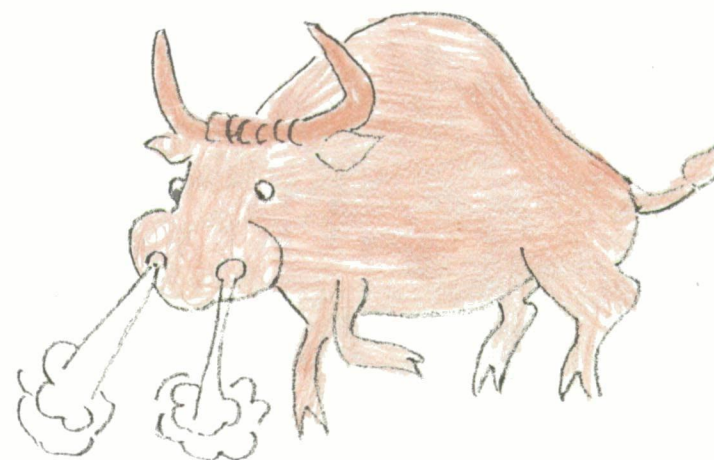

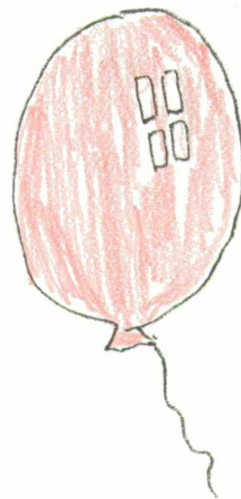
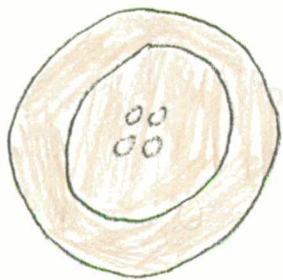
bor
beka

bör
bika

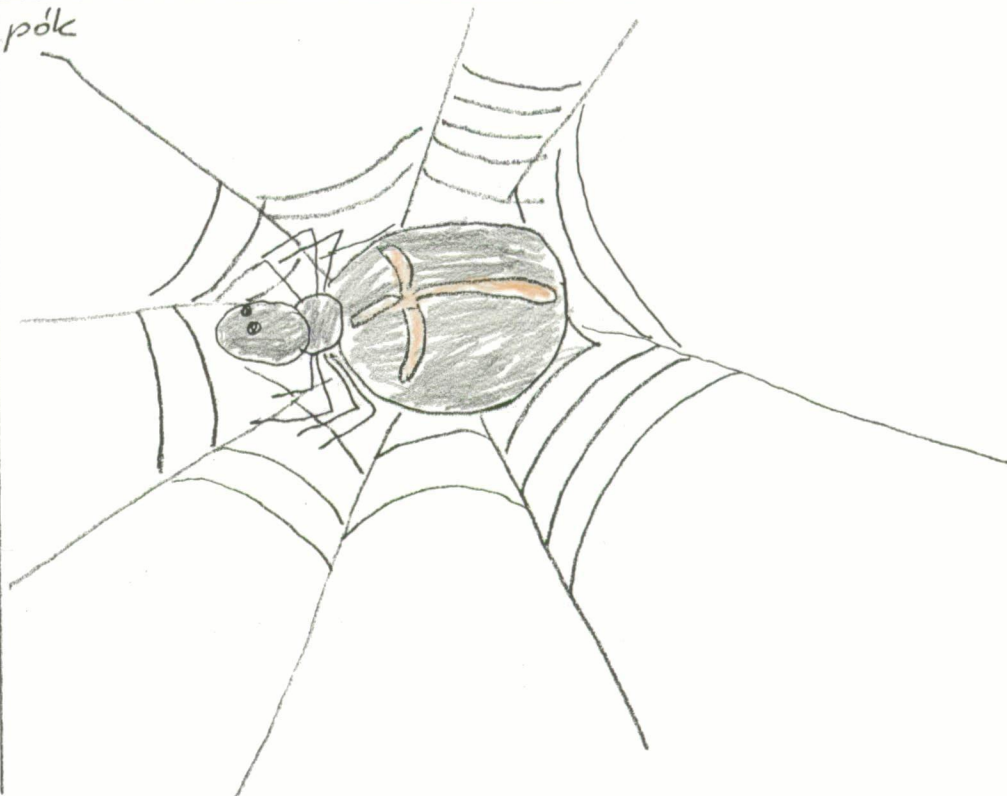

qomb

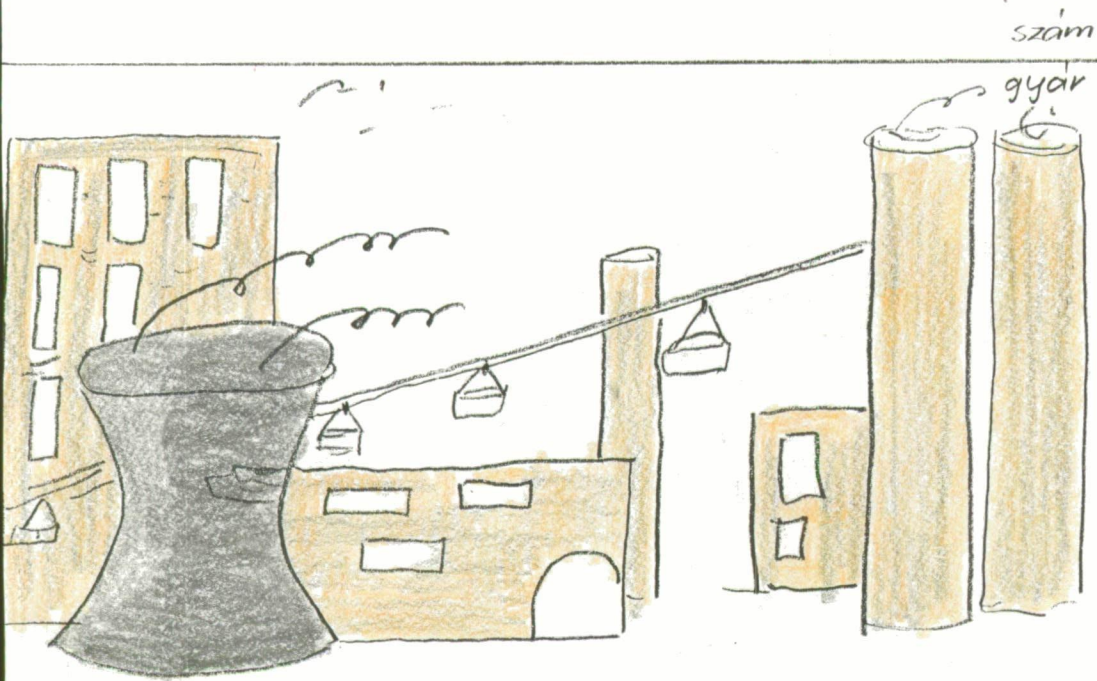
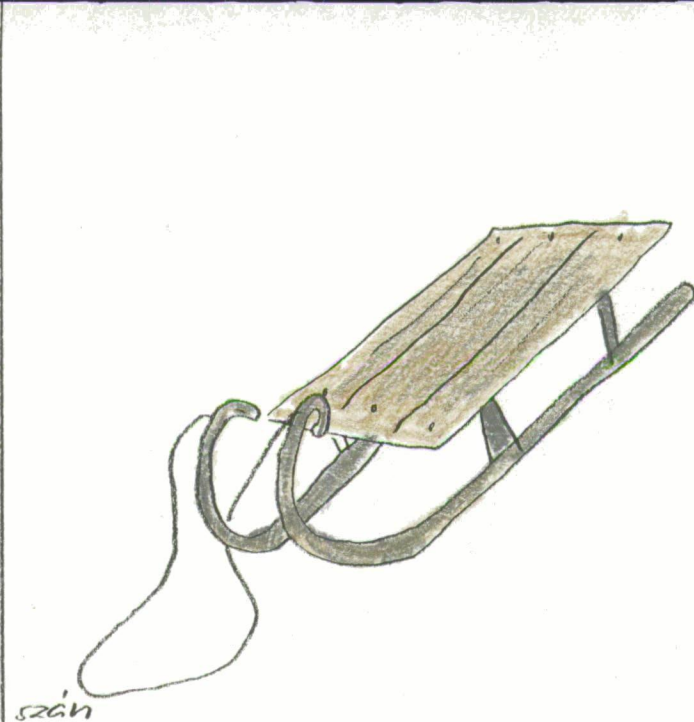
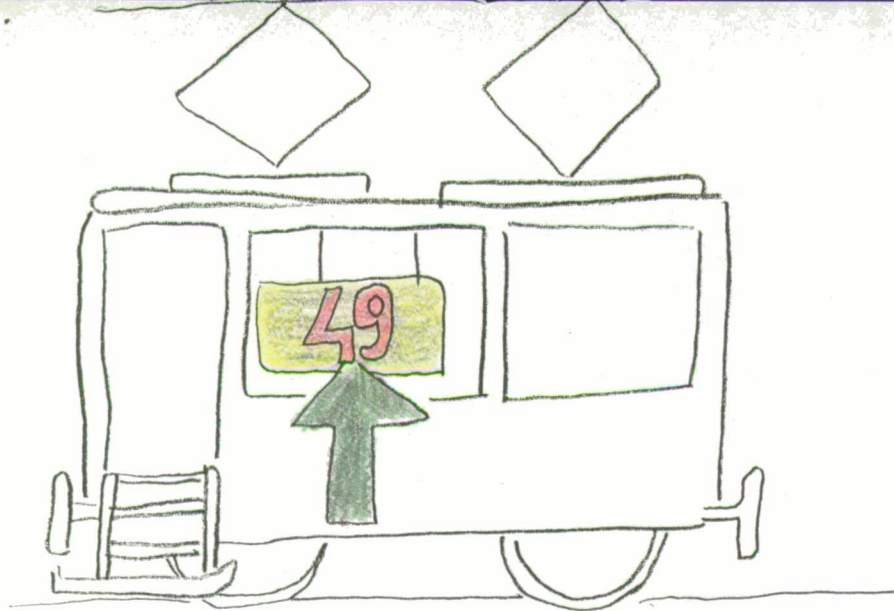
gömb

pek

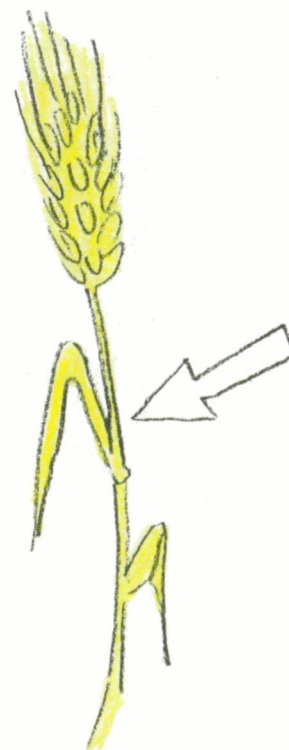
pók

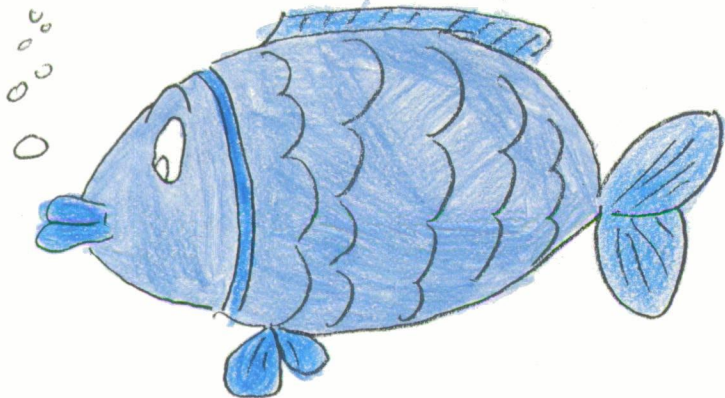
12.

szán
szár

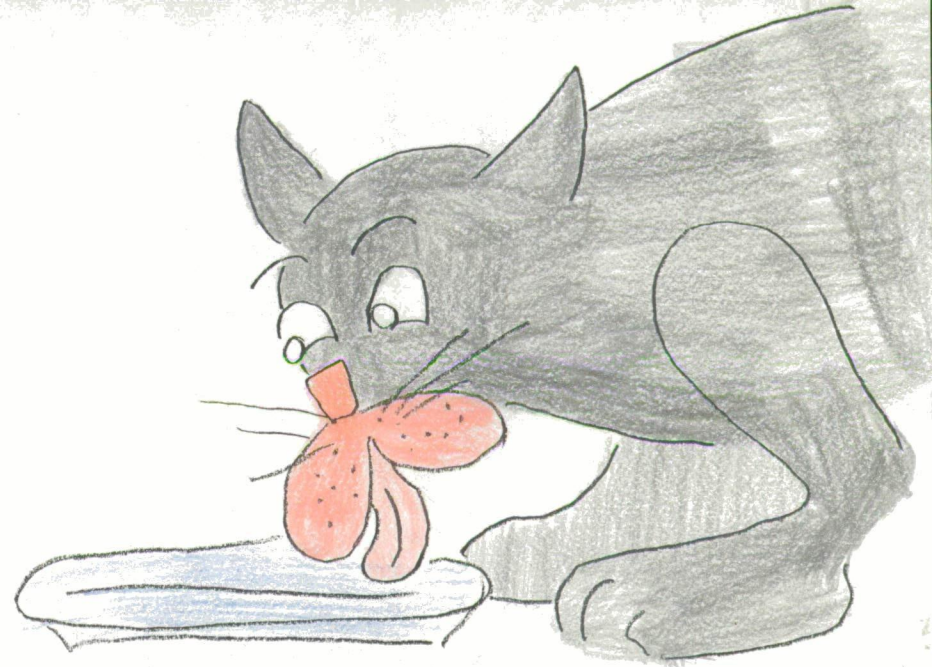

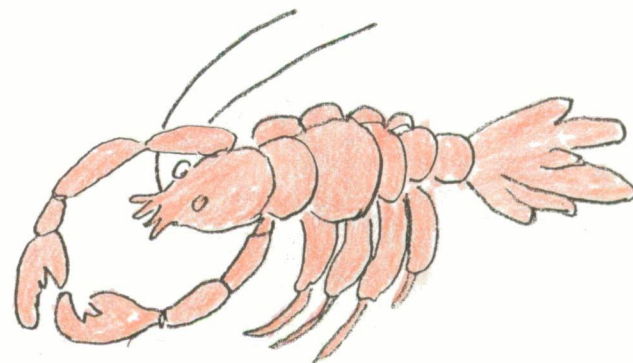
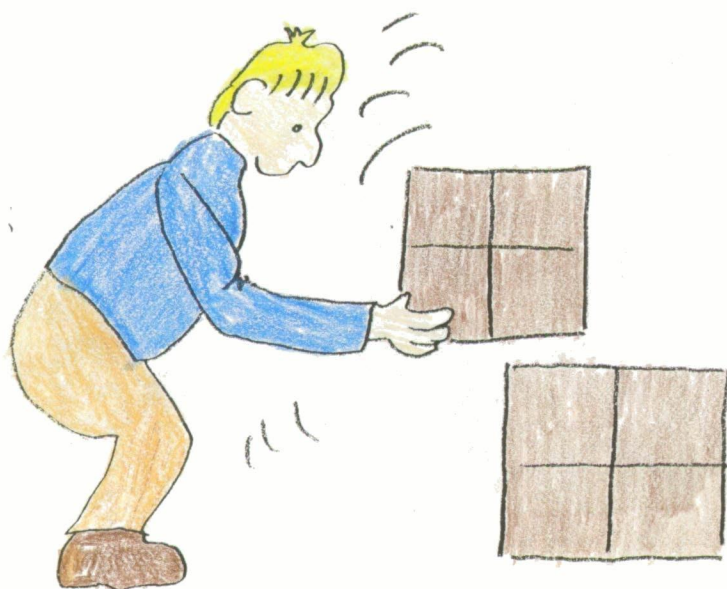
hal

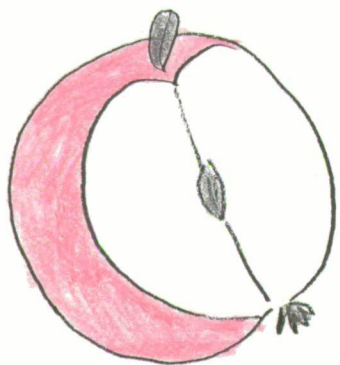
rak

nyal

rak

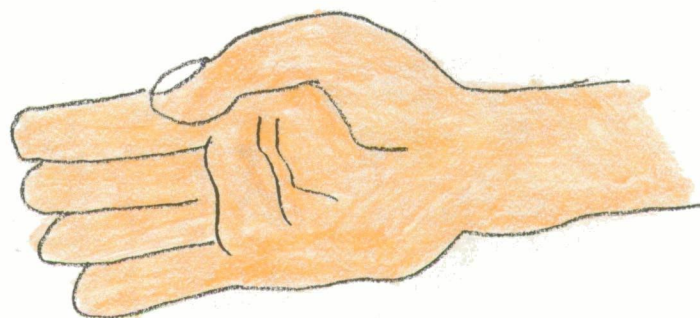
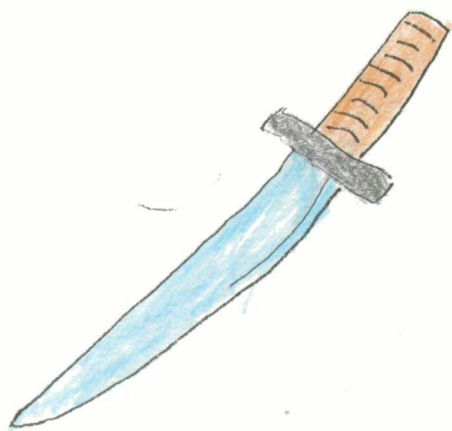

fél

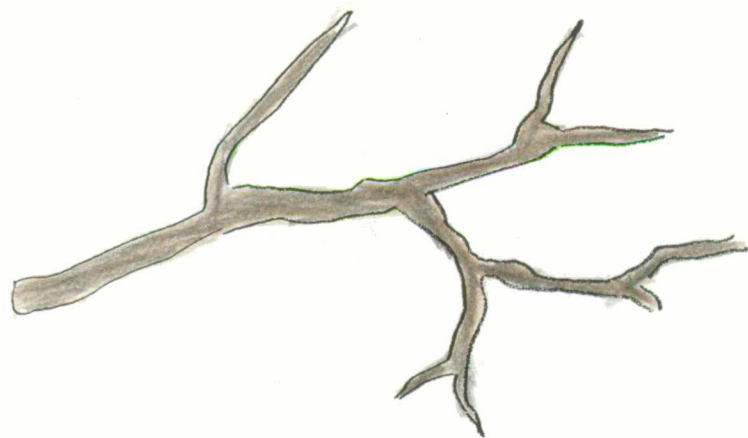
szél

kés

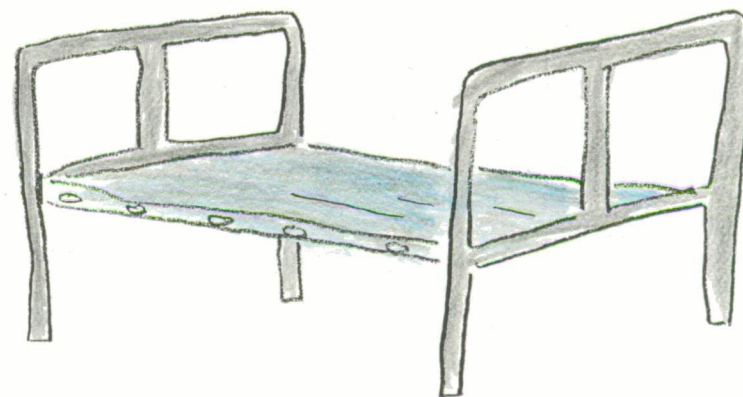
kéz

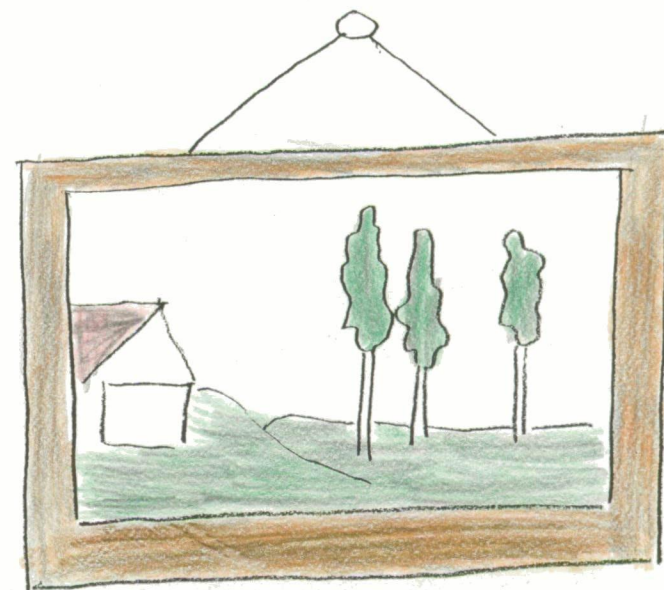
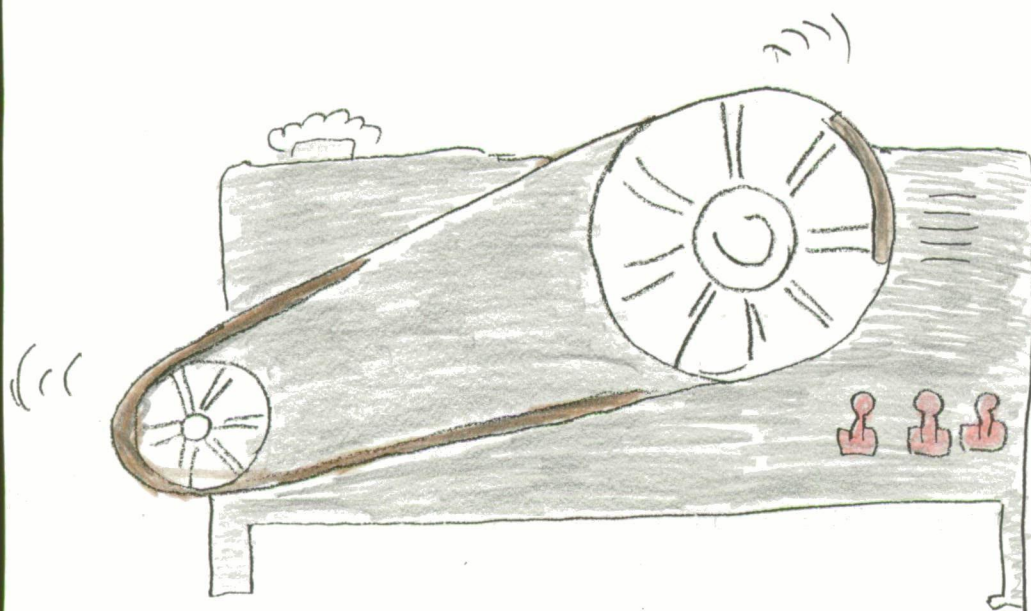

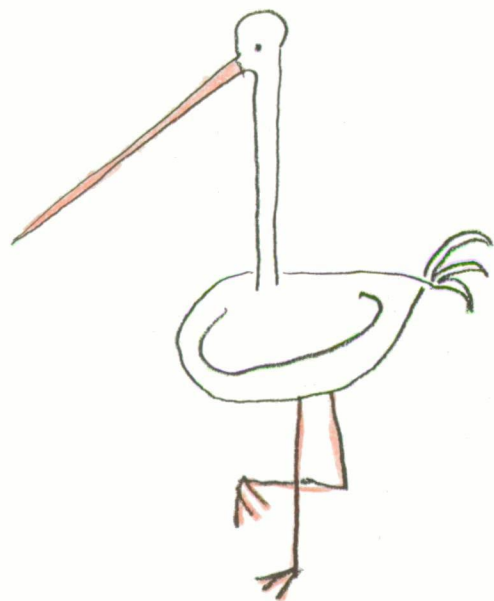

àq
qép

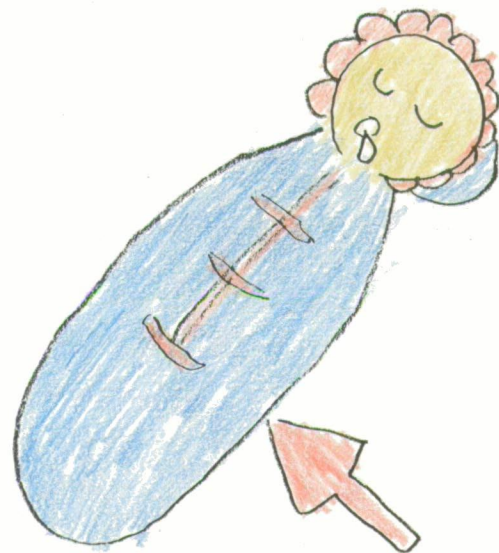
àqy
kép

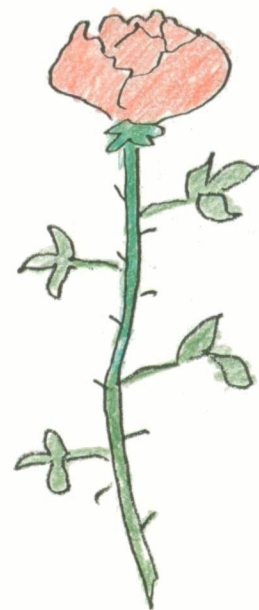
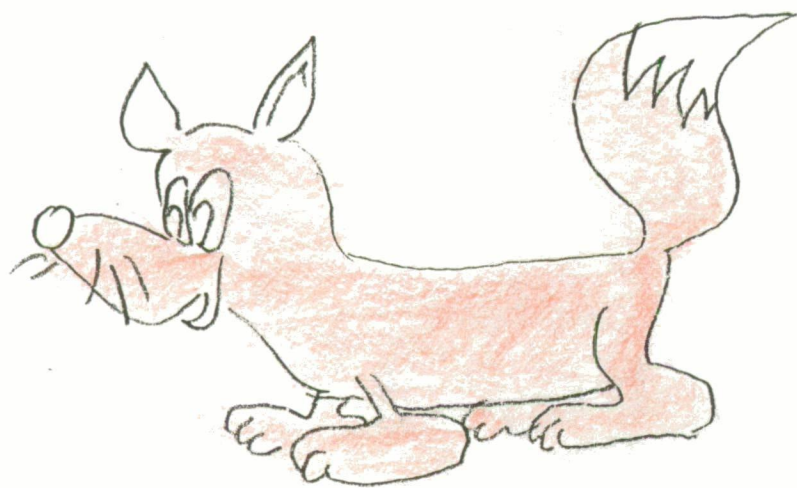
gólya

rólea

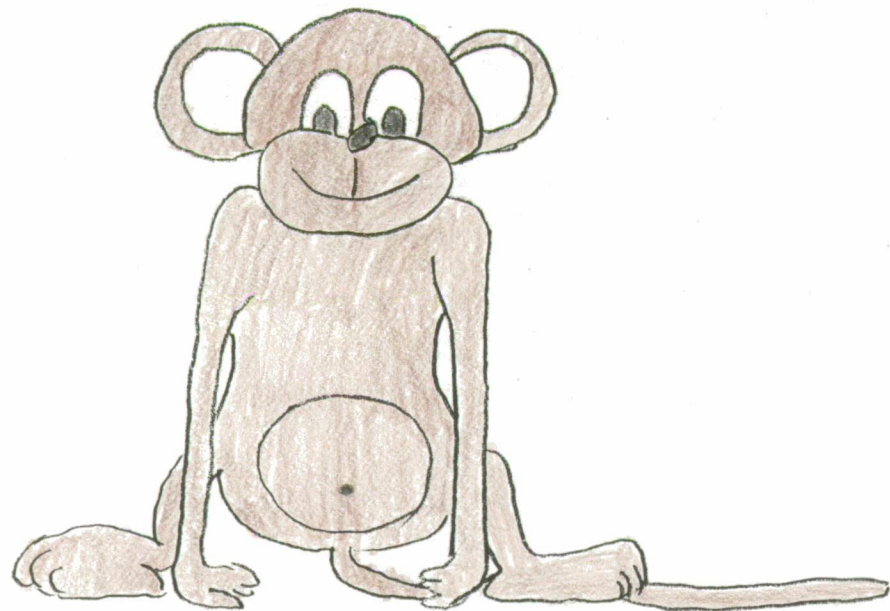

pólya

róssa

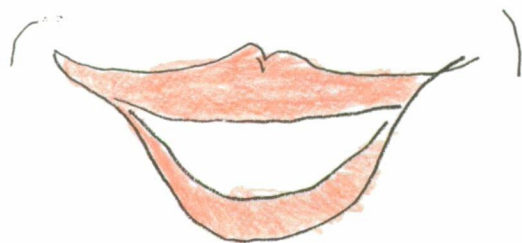

majom

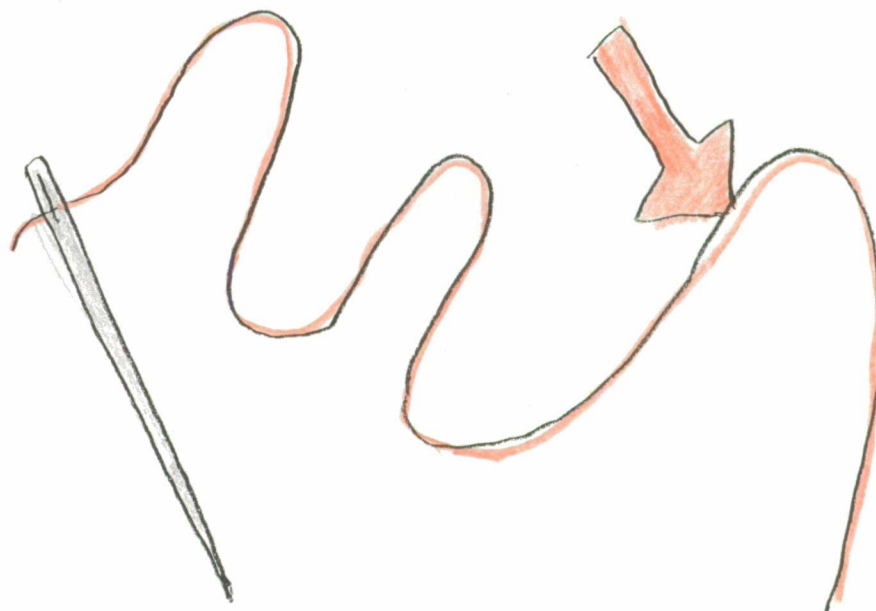

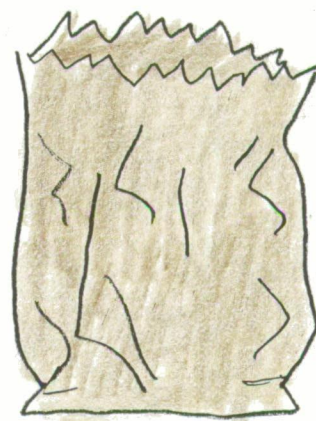
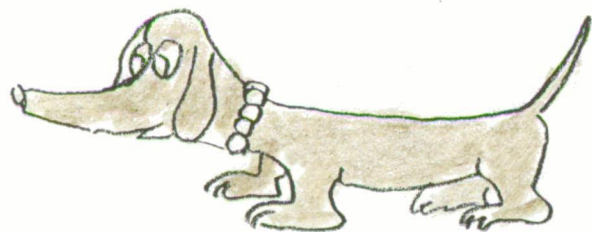
malom

száj

szál

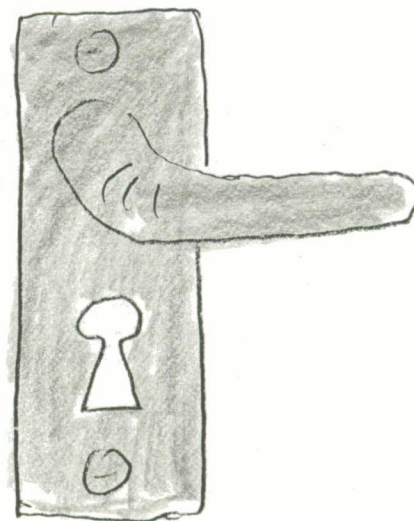

tacsko'

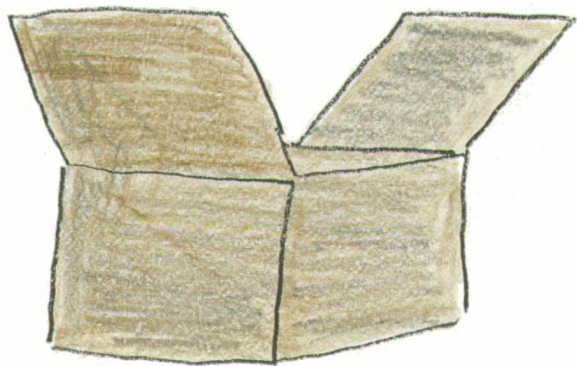
zacsko'

vár

zár

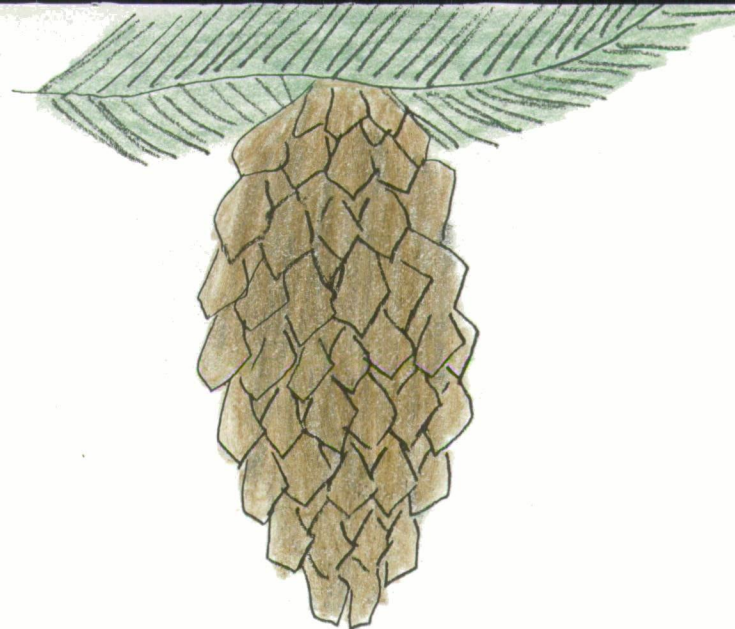

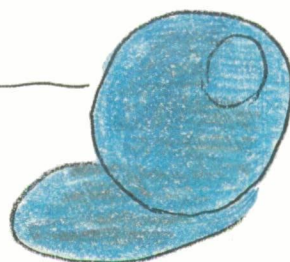
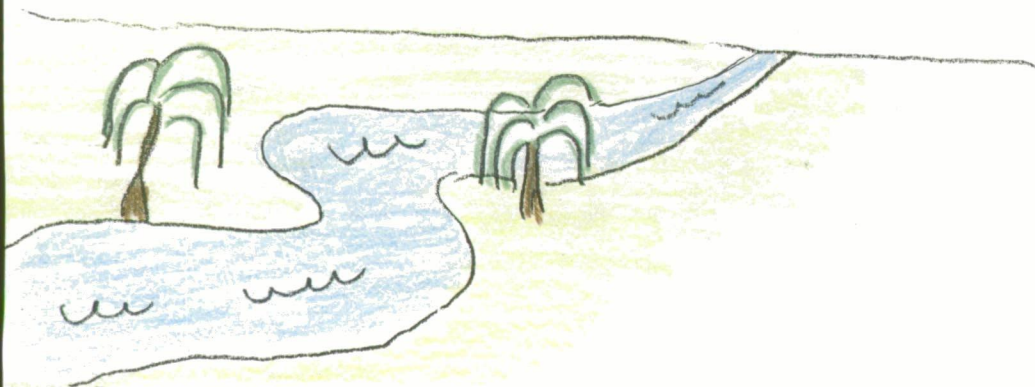
doboz

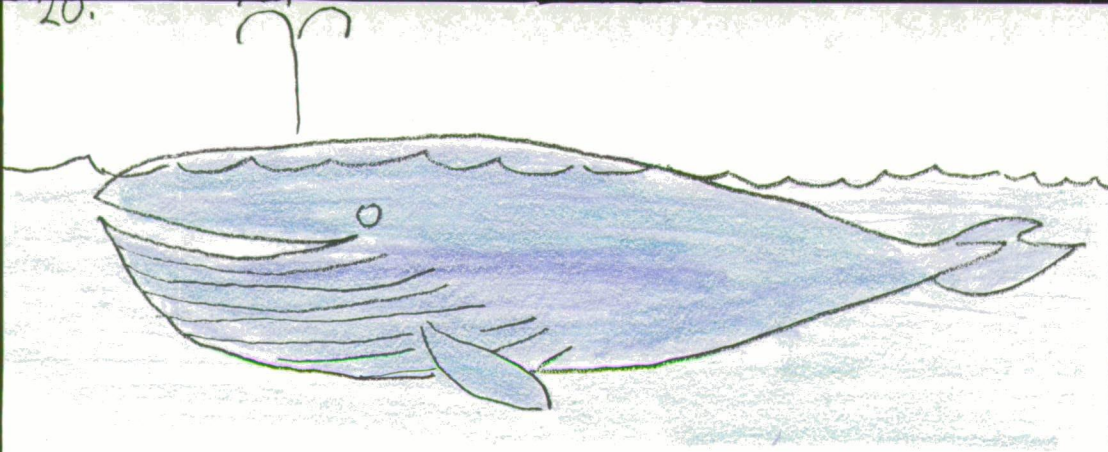
folyo'

toboz

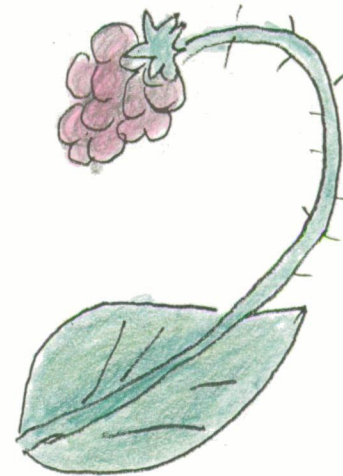
golyo'

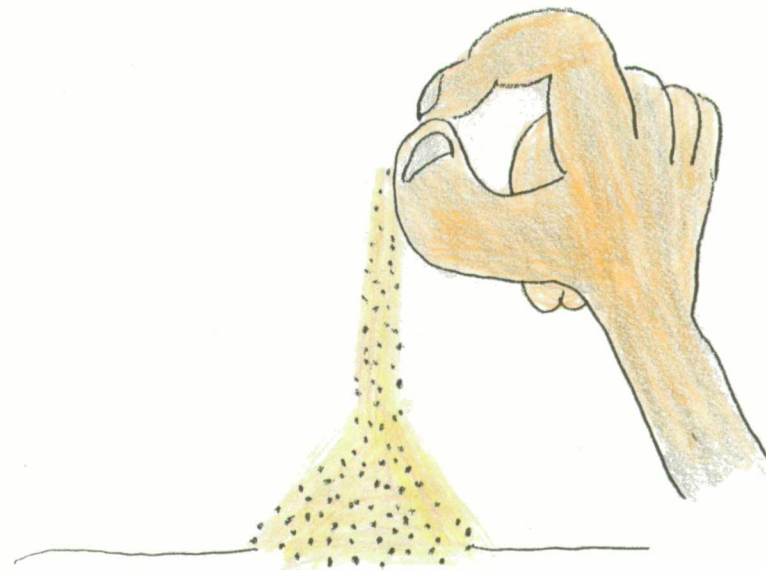
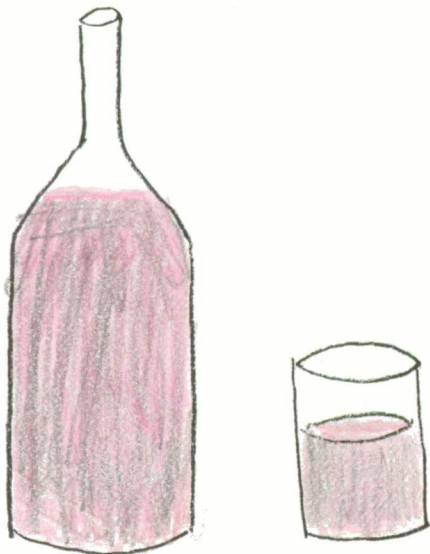
bálna

bor

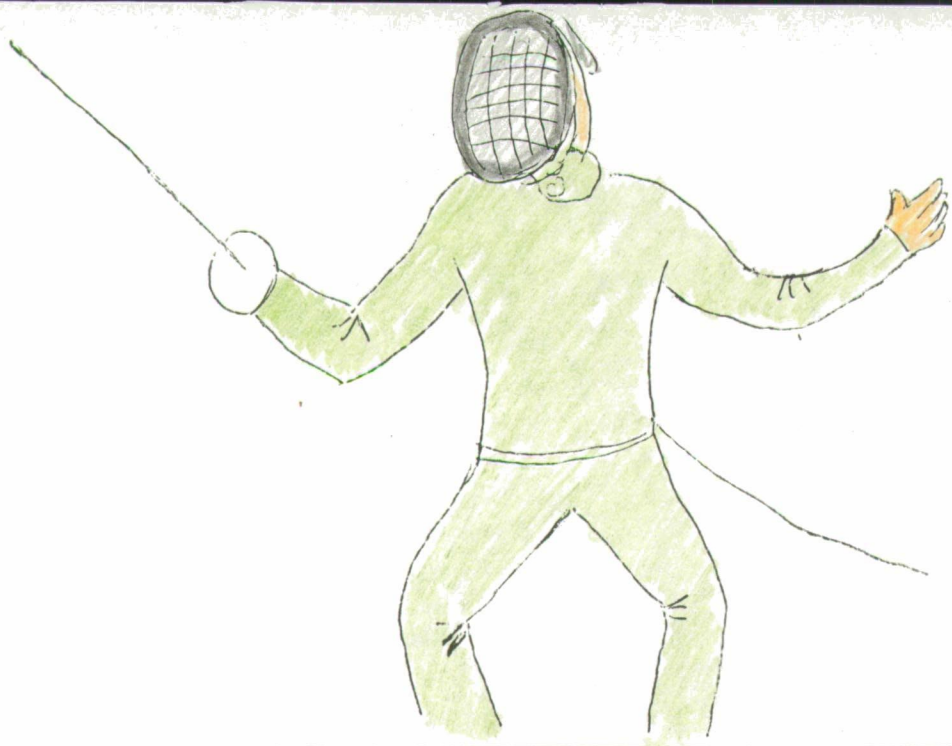

málna

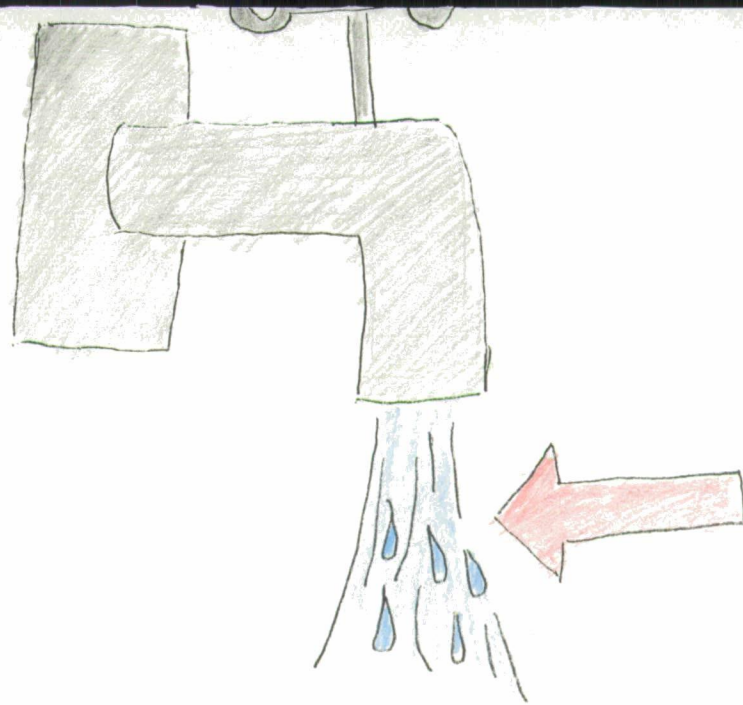
por

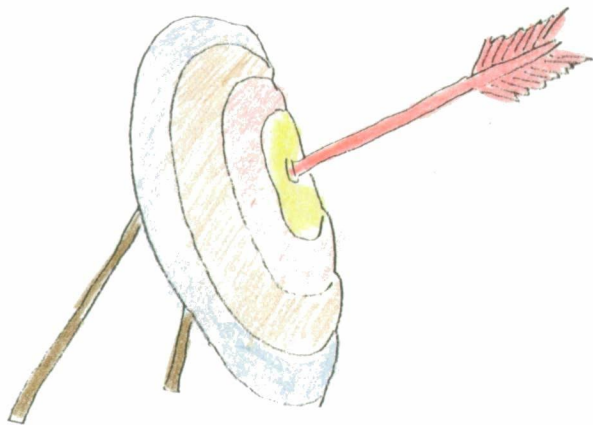

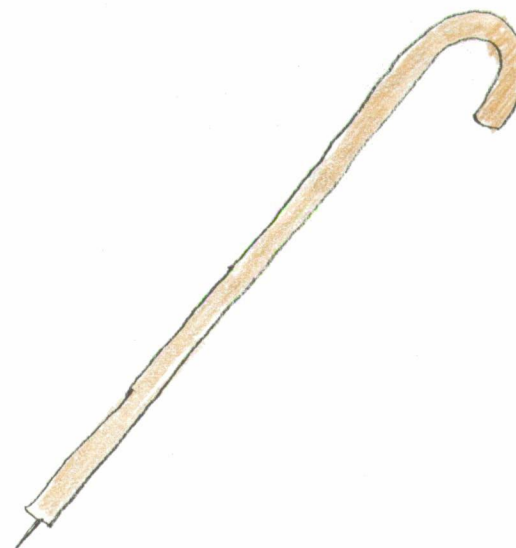

viv
cel

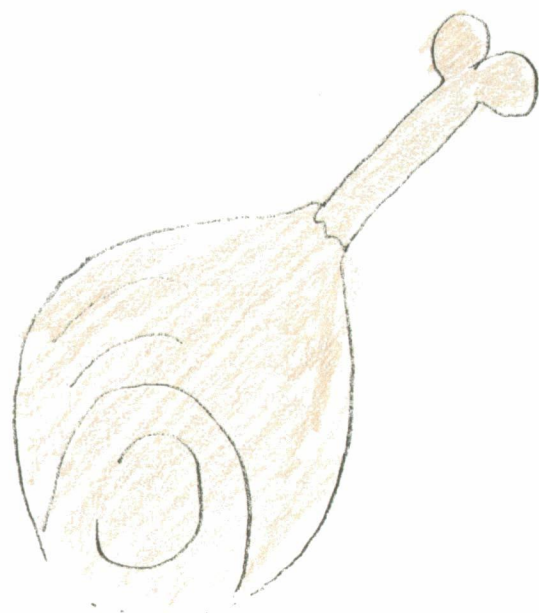

viz
tel

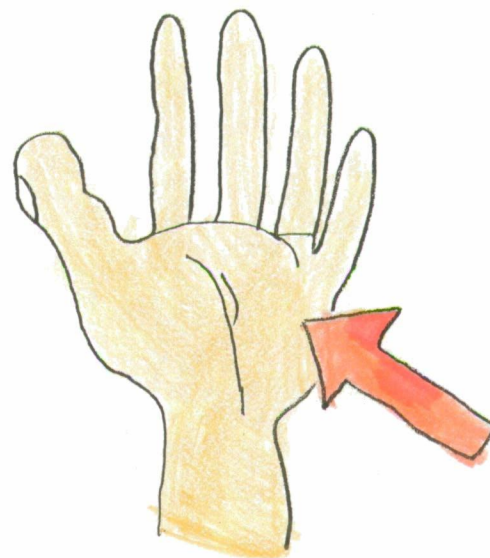
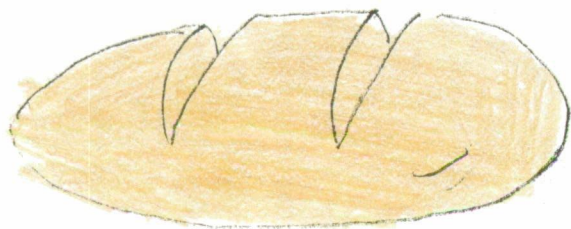

bor bot
comb domb

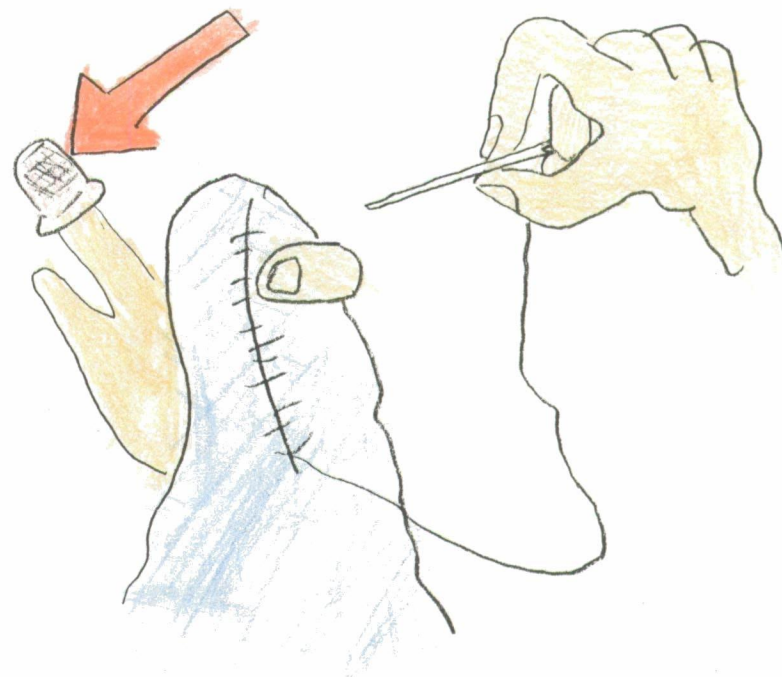
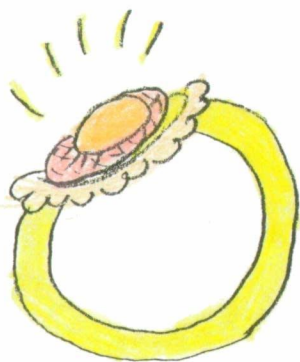

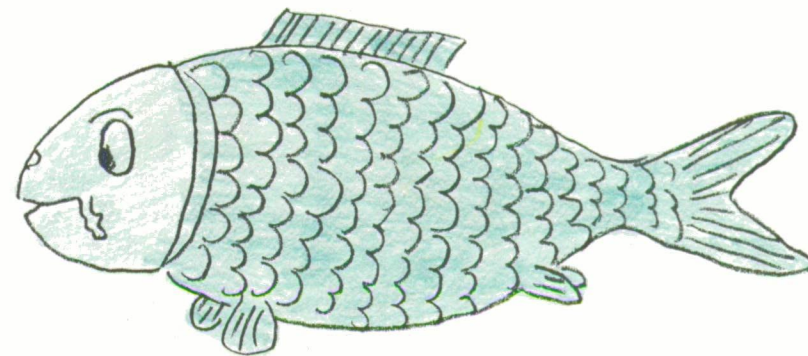

kenyer
gyűrű

tenyer
gyűrű

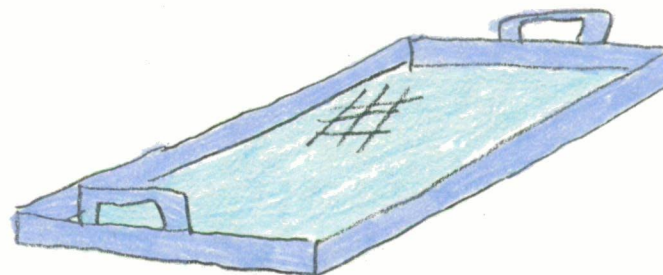
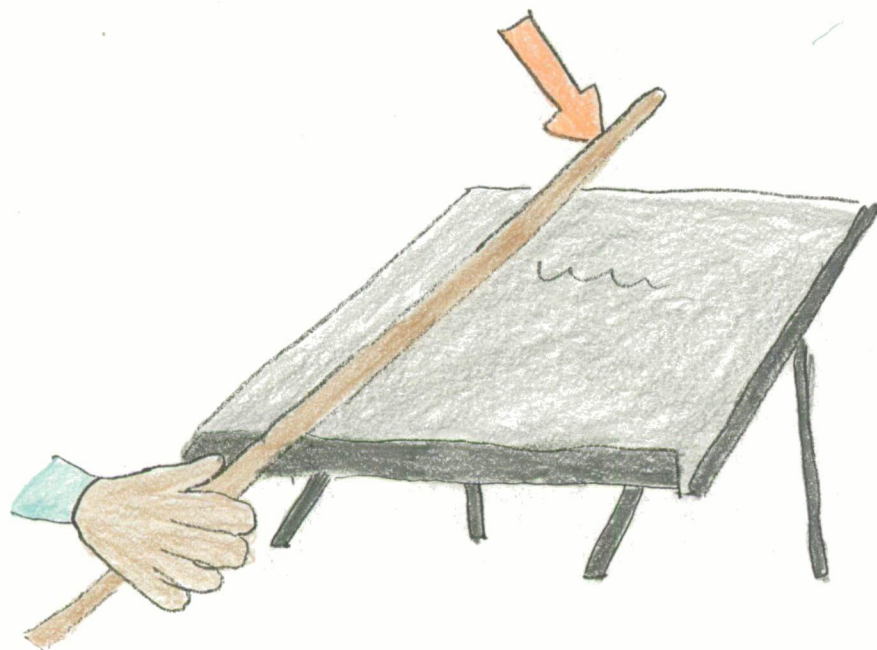

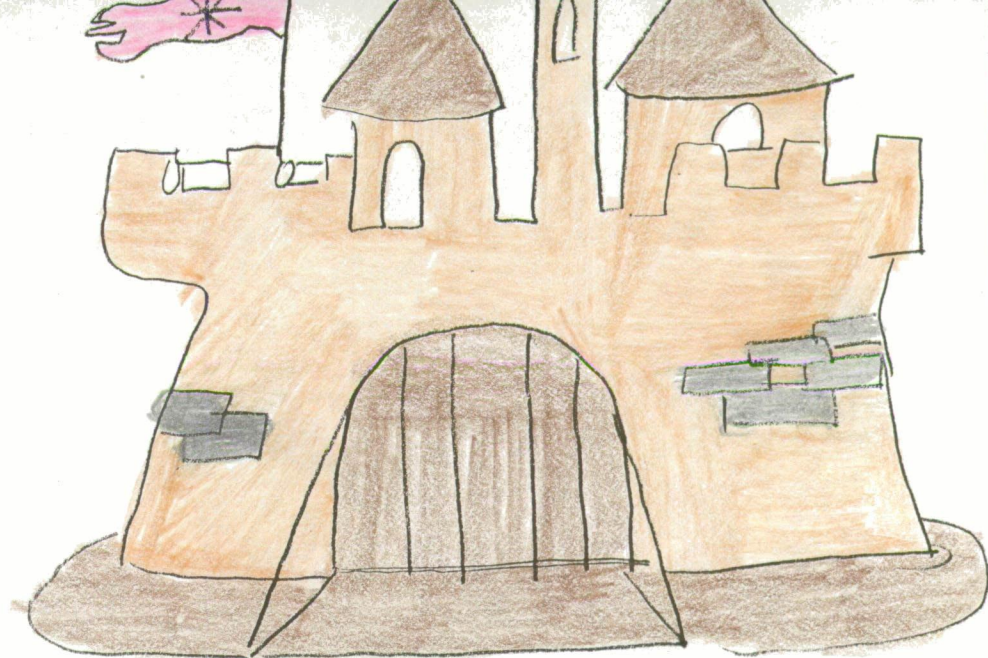
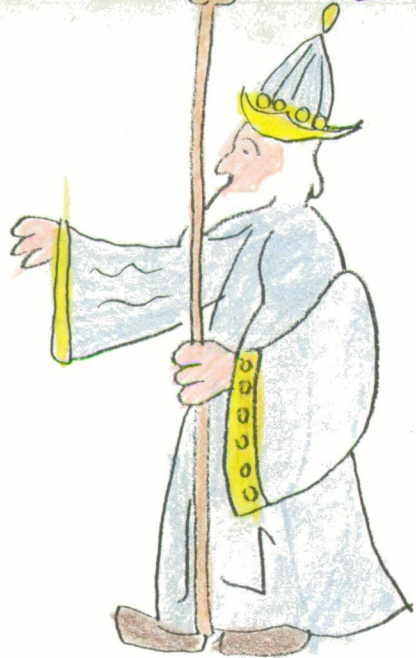
pont

ponty

palca

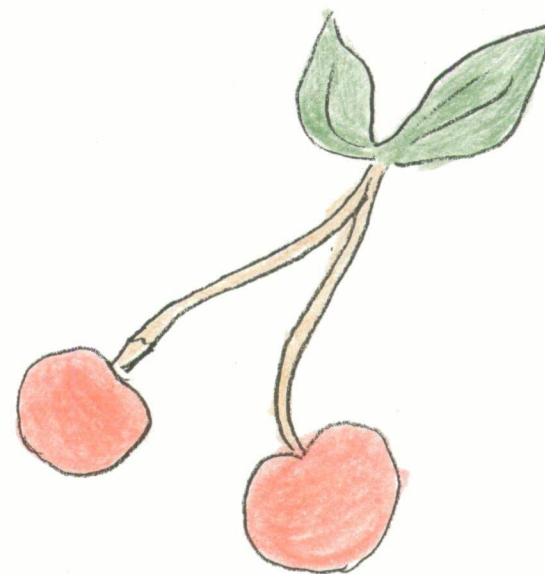
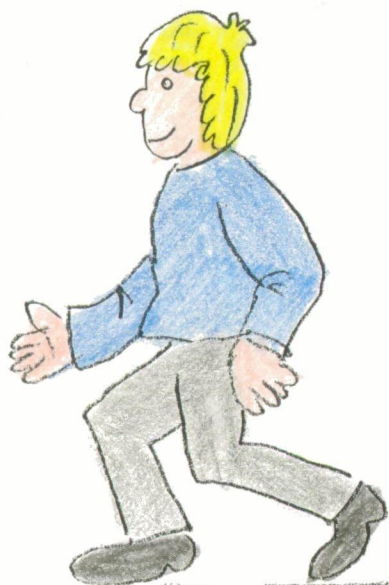
talca

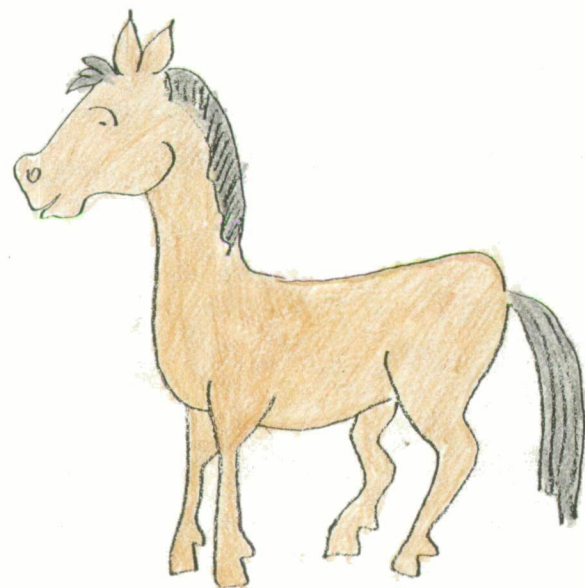

càr
megy

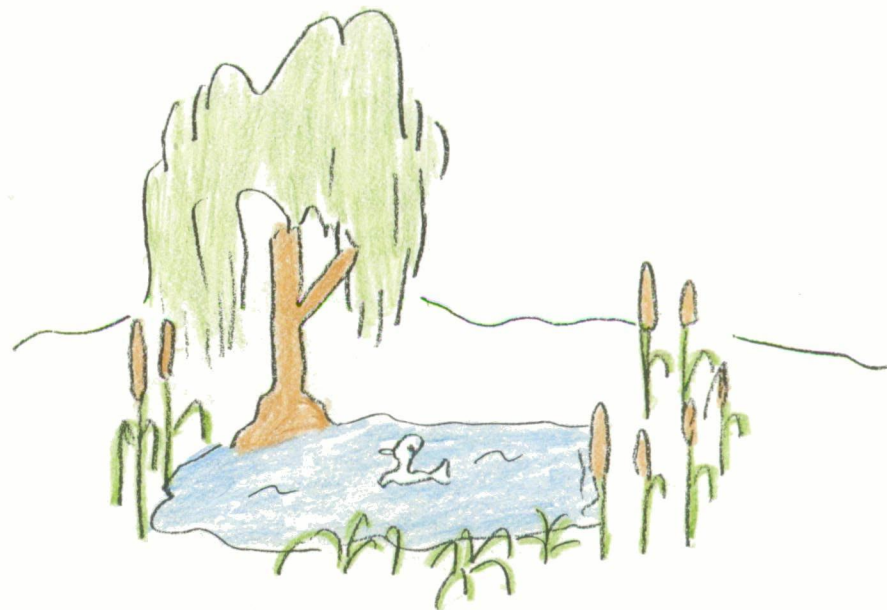
vár
meggy

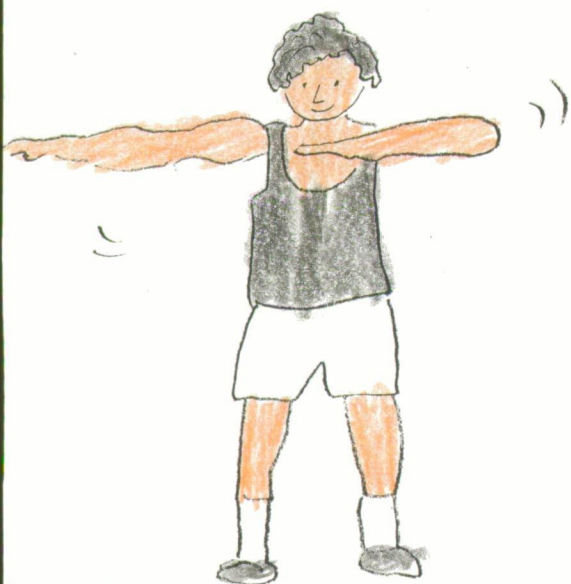

ló
mez

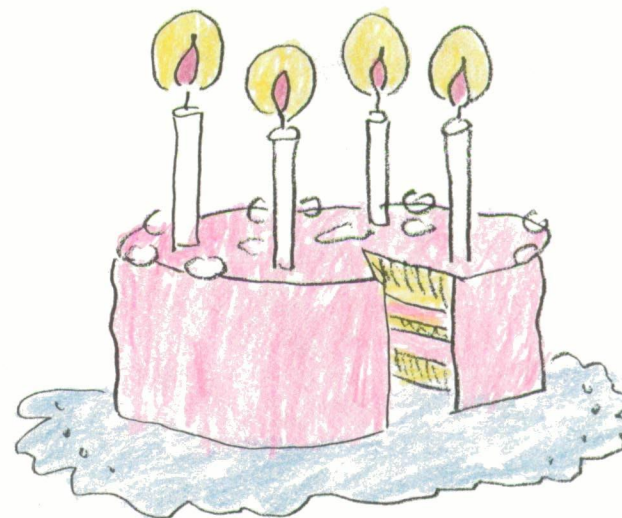

tó
néz

torna

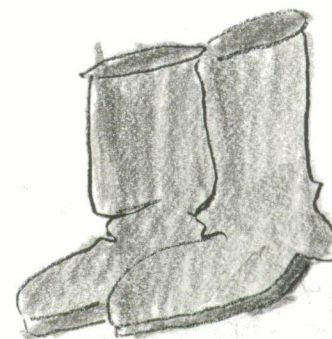

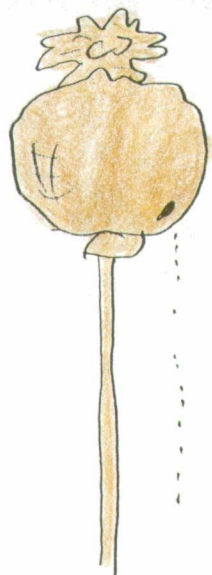
torta

nyår

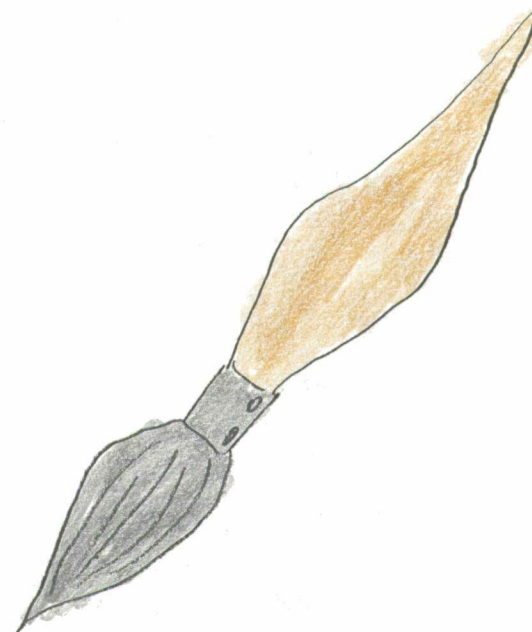
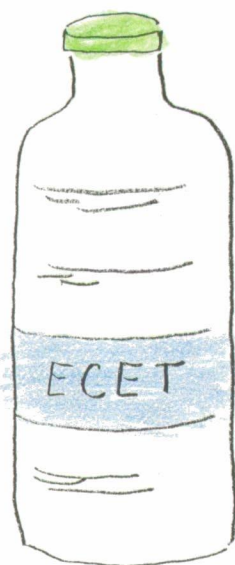
pår

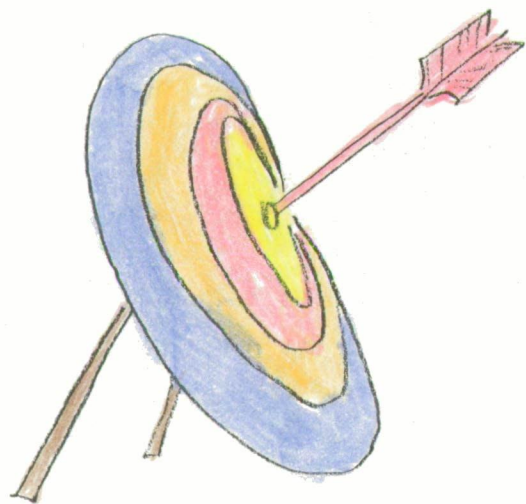

mák
ecet

zsák
ecset

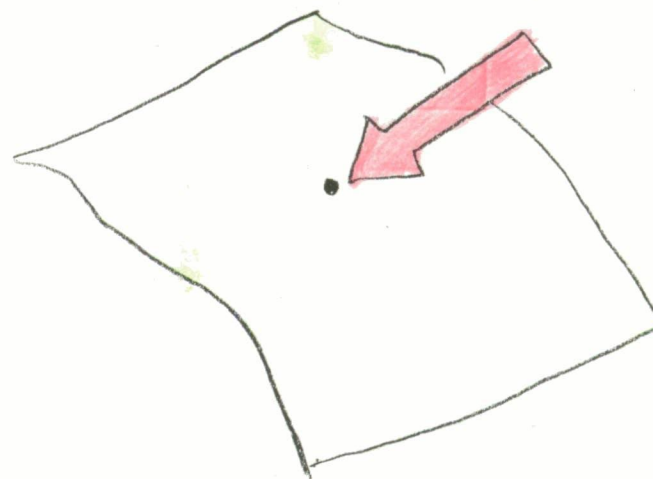
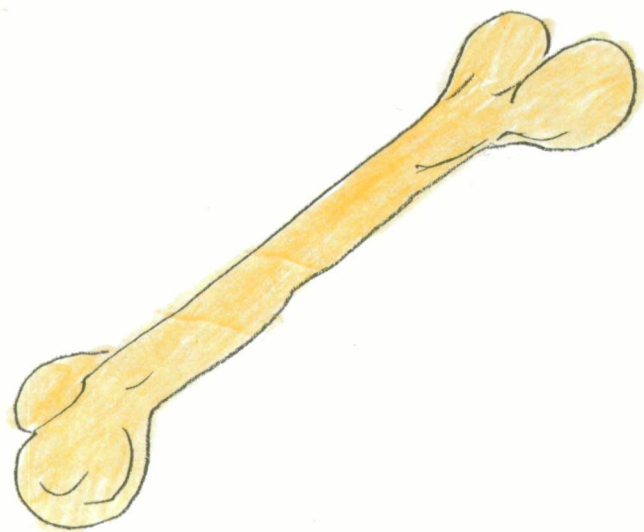

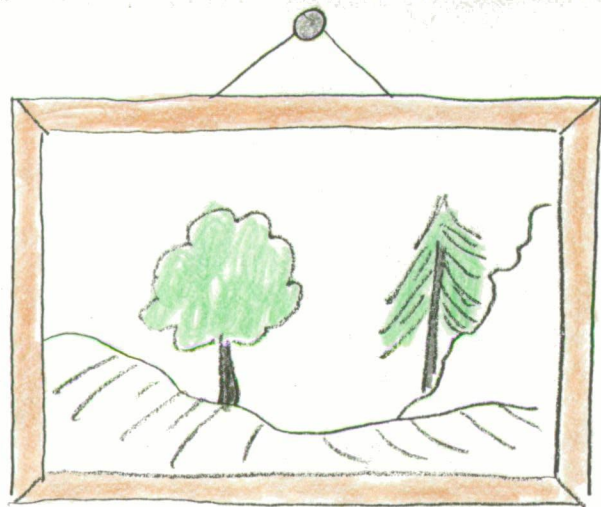

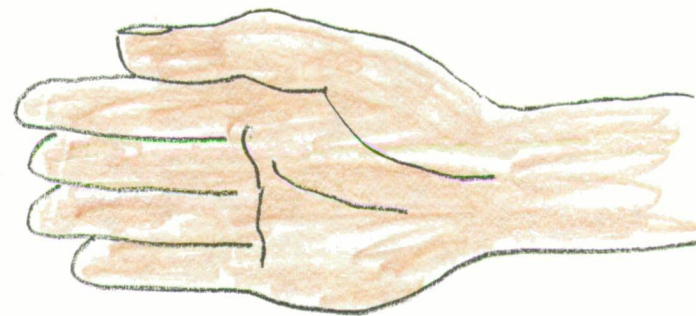
cél
csont

szél
pont

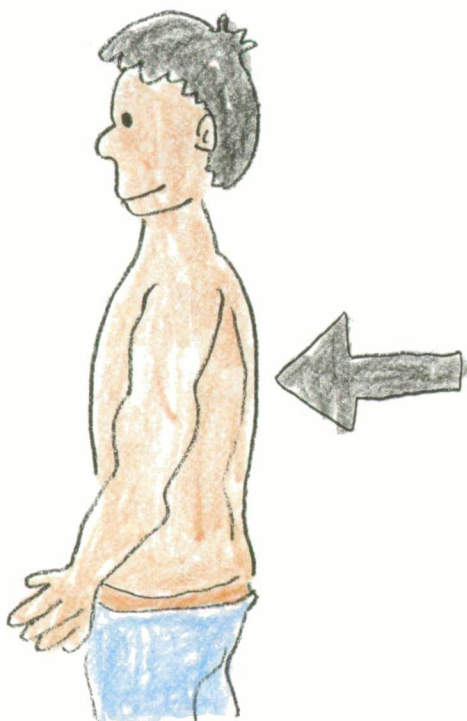
kép

kéz

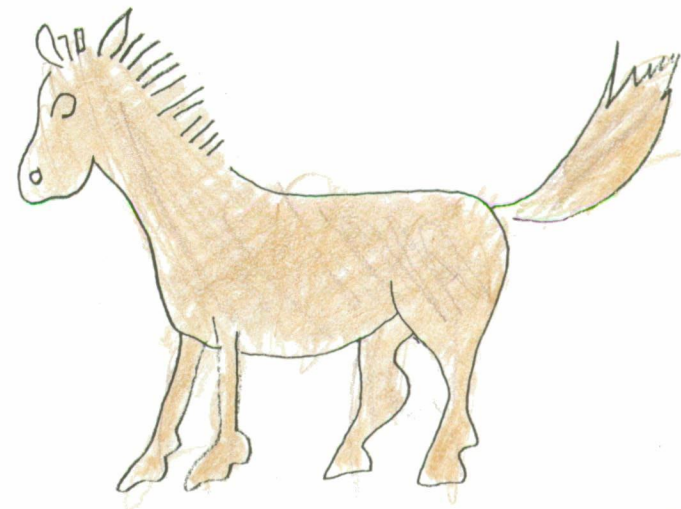
hátf

ház

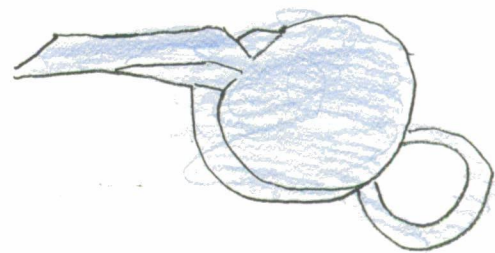

hó
sín

lò
s'ip

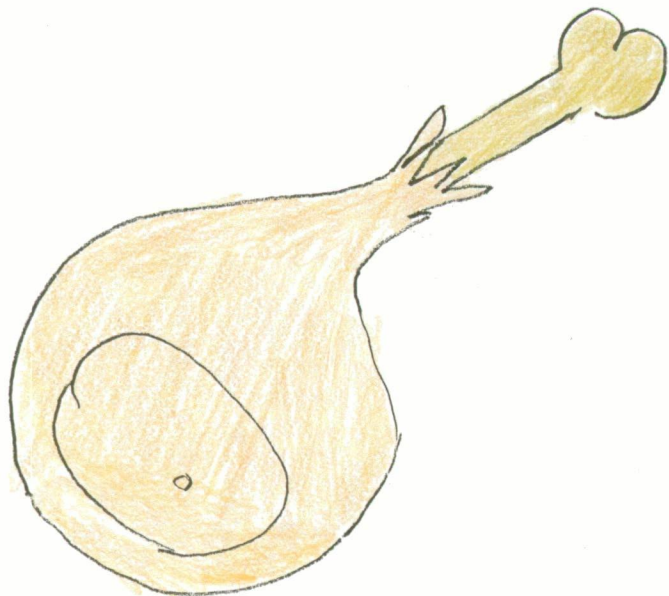
maci

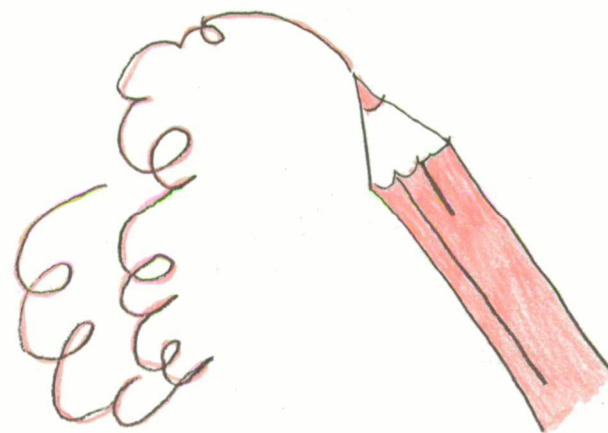
comb

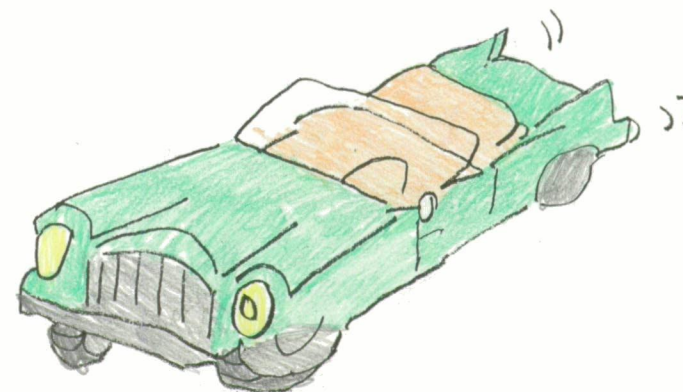
maki

lomb

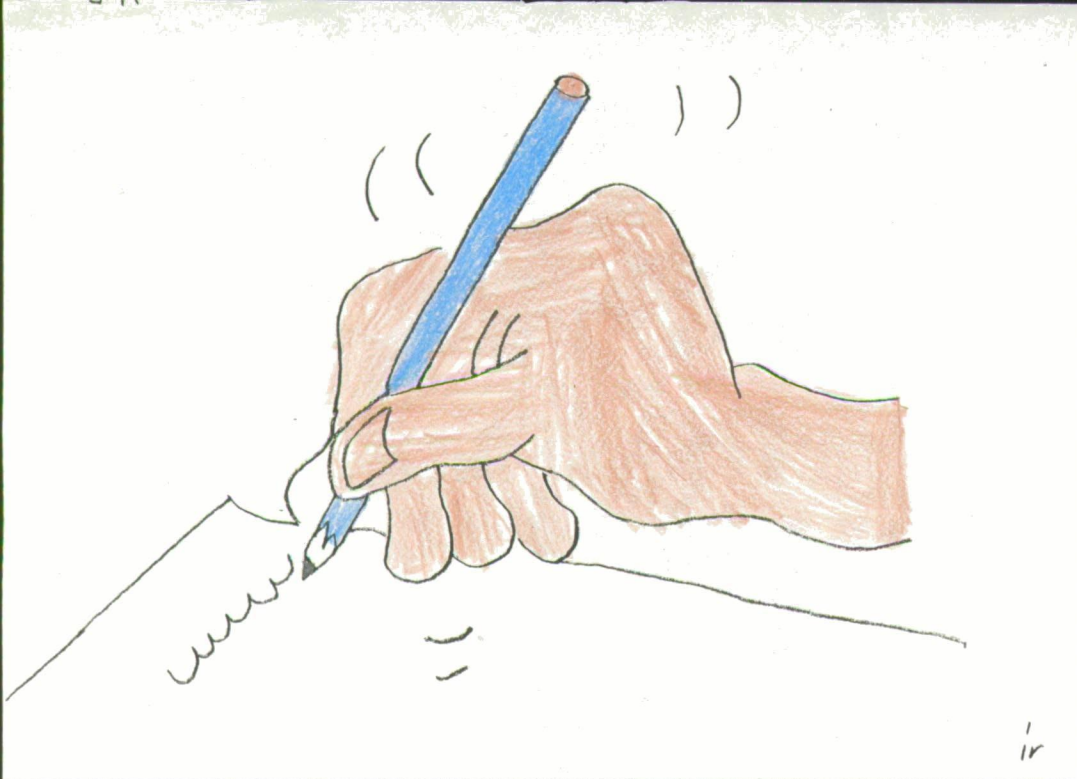

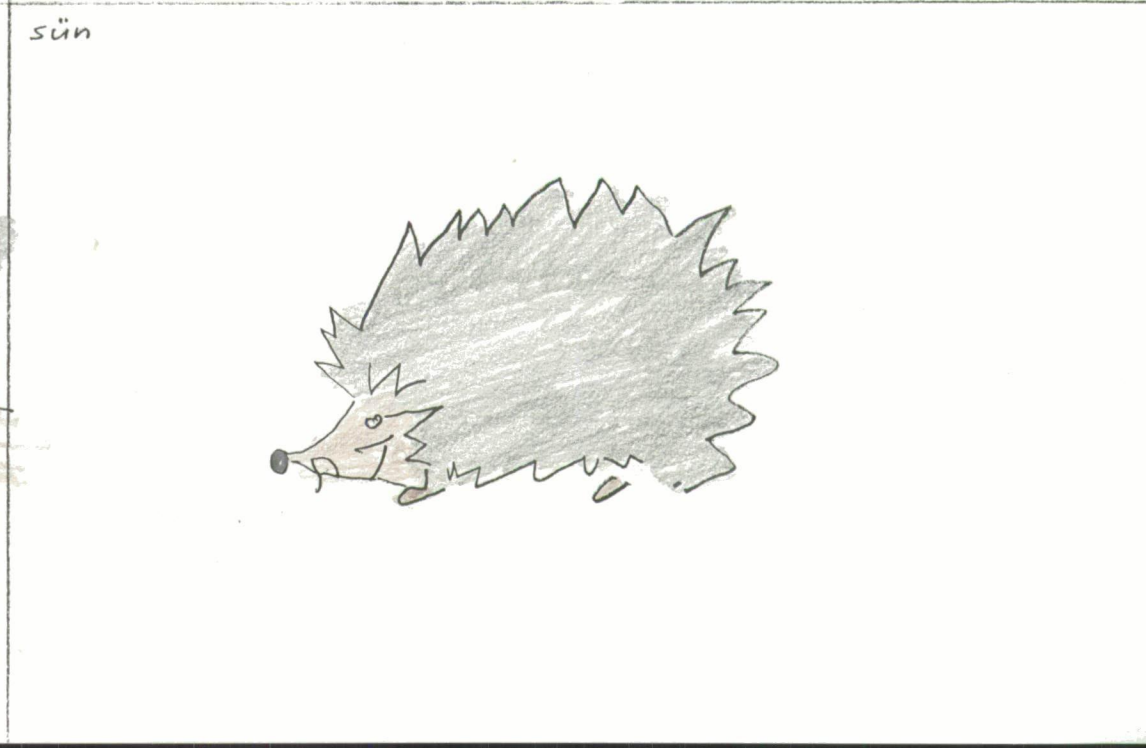
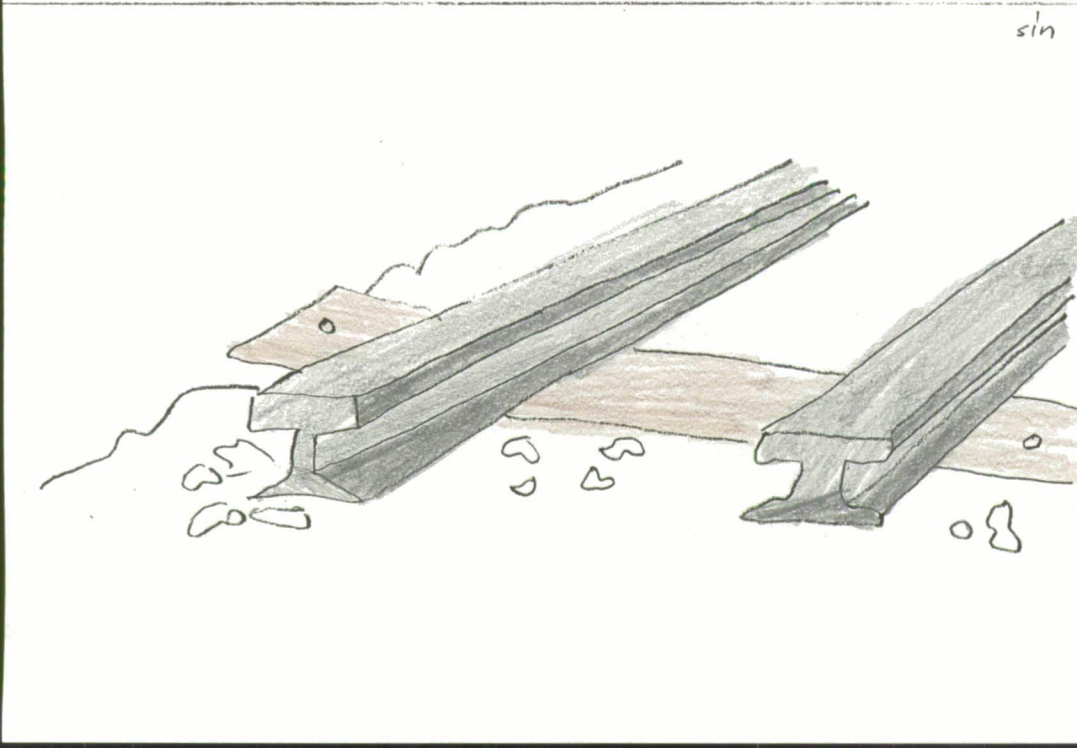
fiśka	firka
ajto'	auto'

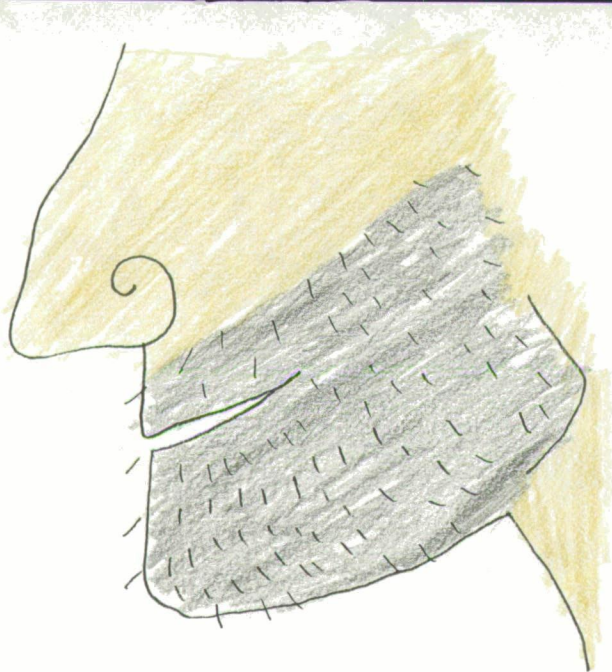

ir ör
sin sün

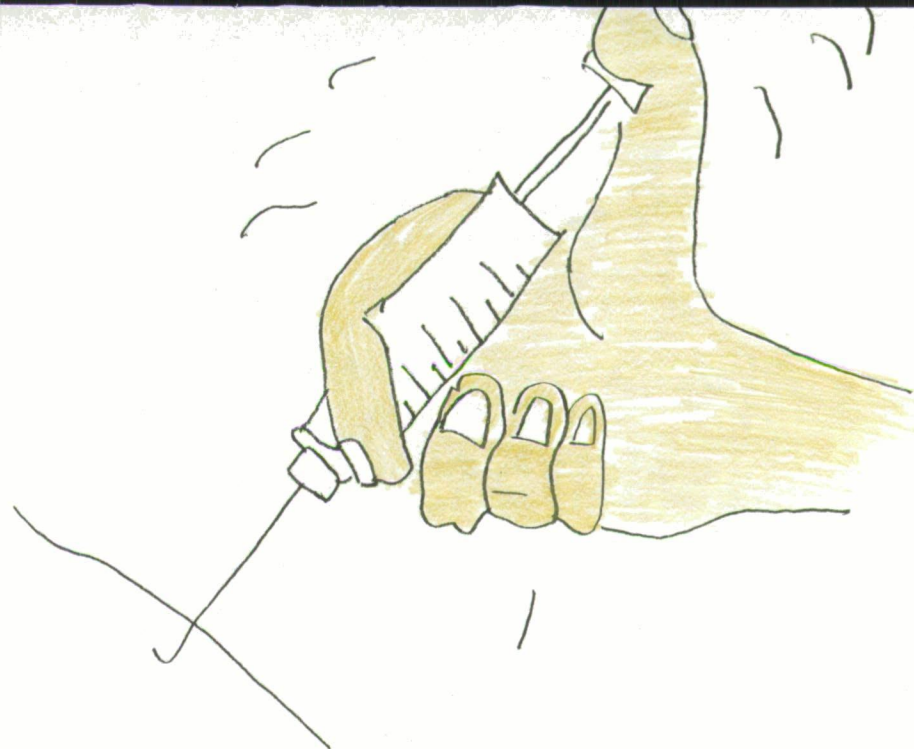

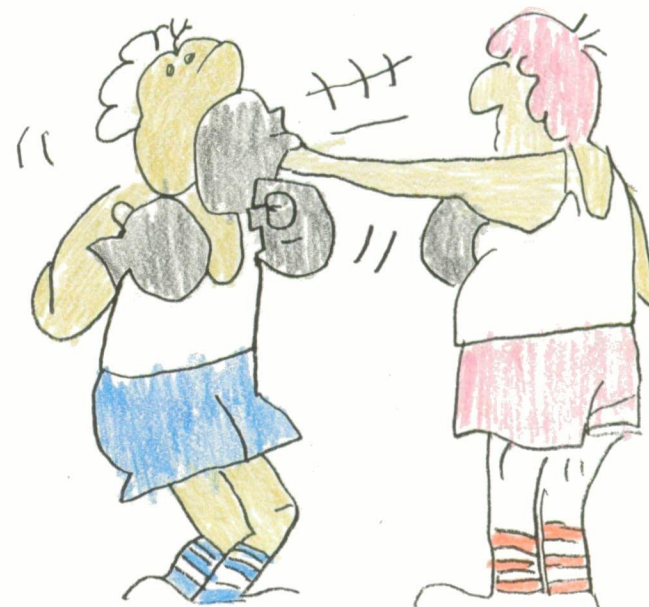
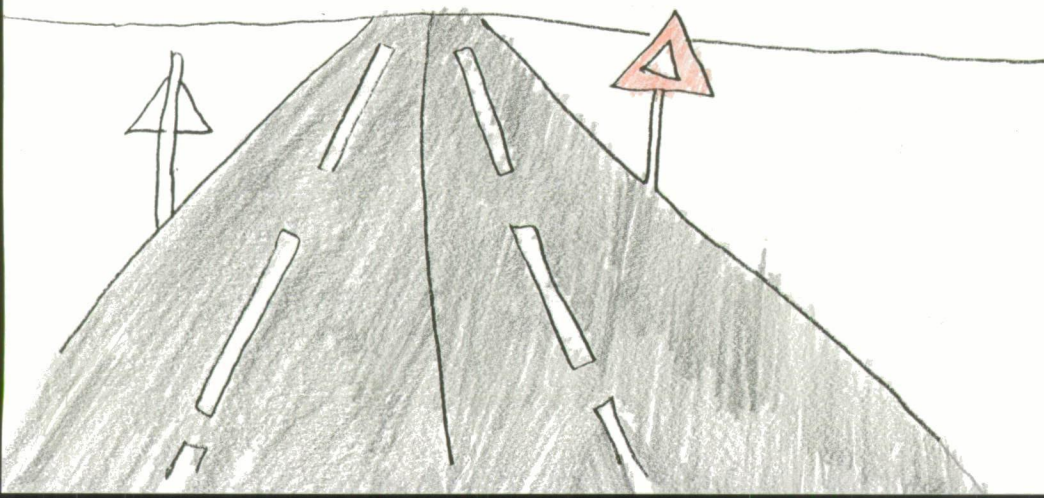
szőr

út

szűr

út

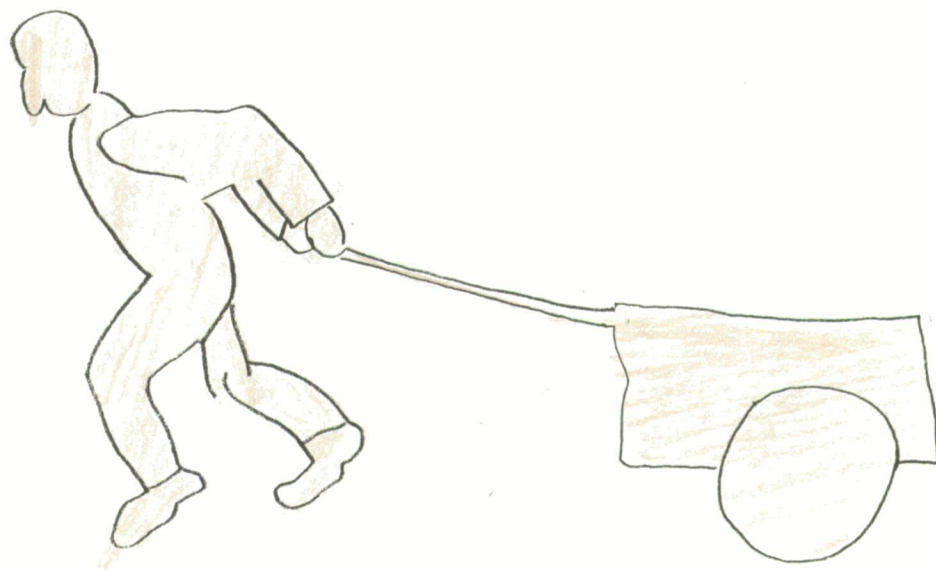
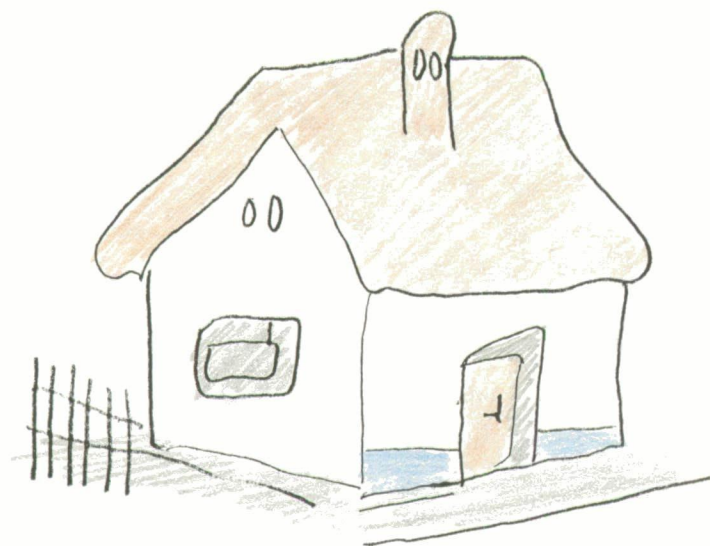

sar

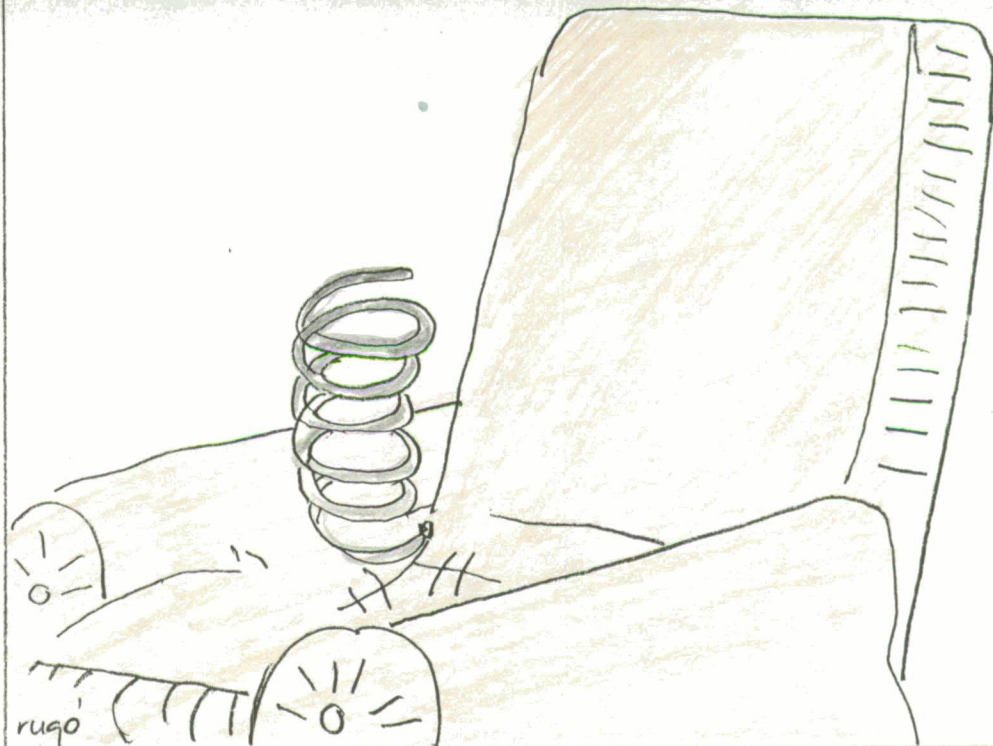
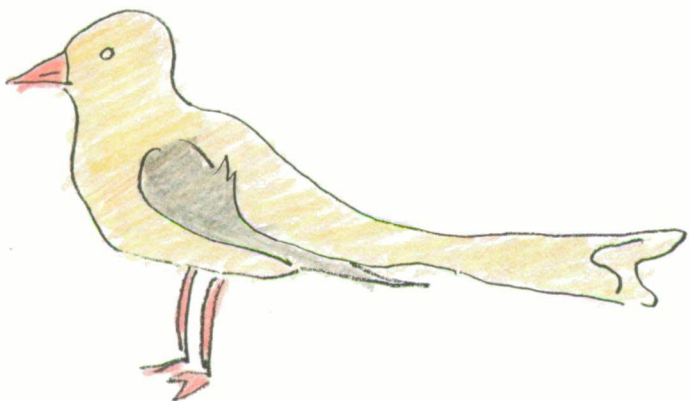
sör

haz

húz

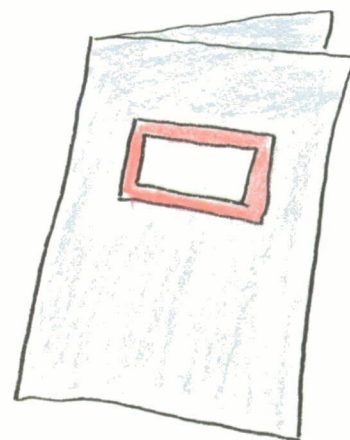
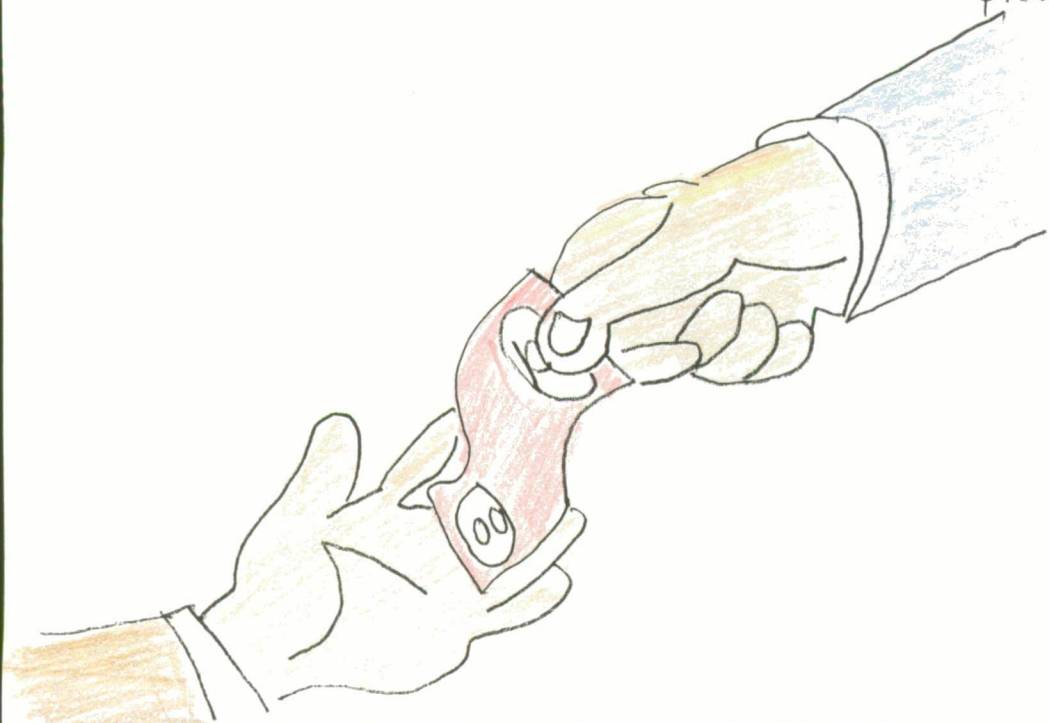

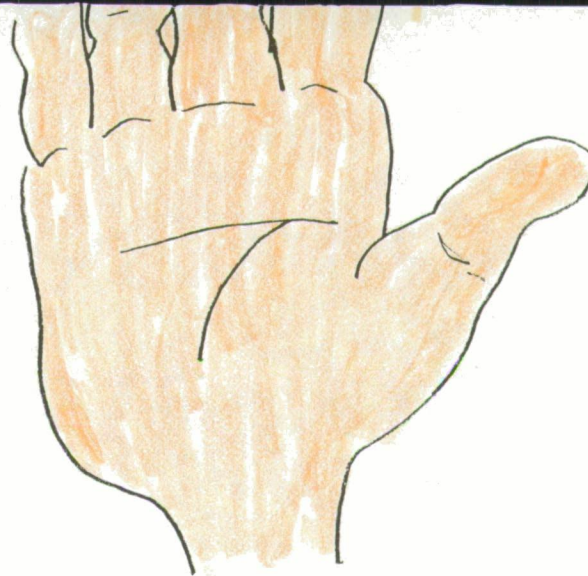
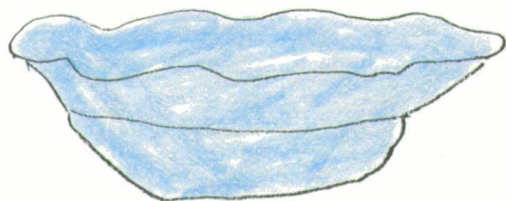

riqo'
fizet

ruqo'
füzet

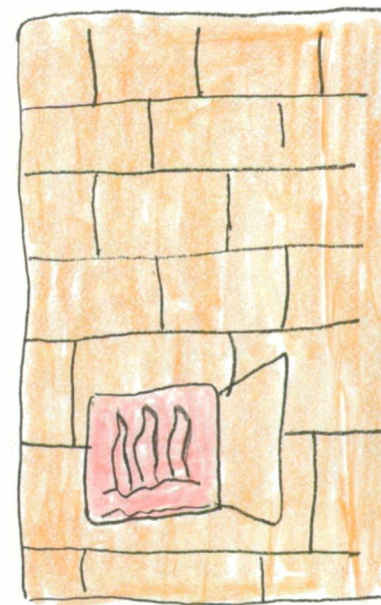
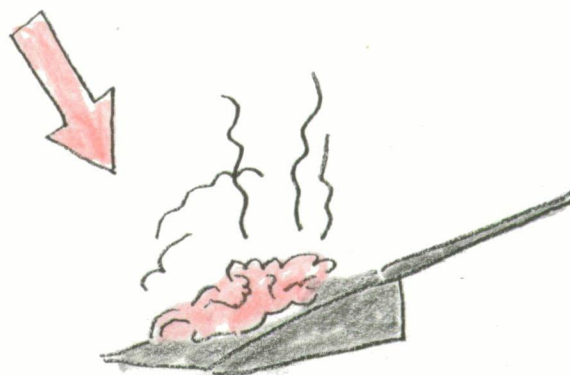
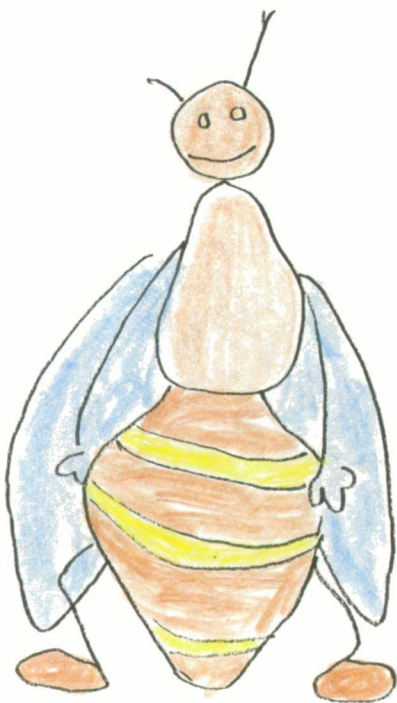

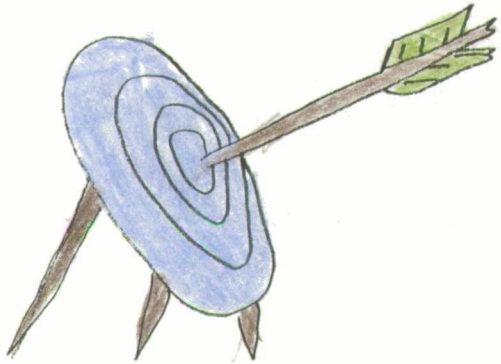
tányér

tenyer

darázs

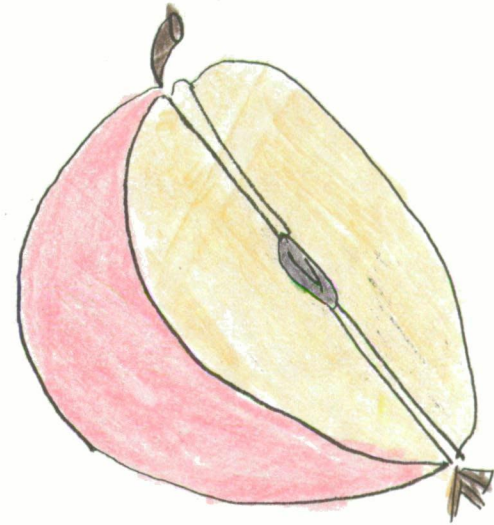
parázs

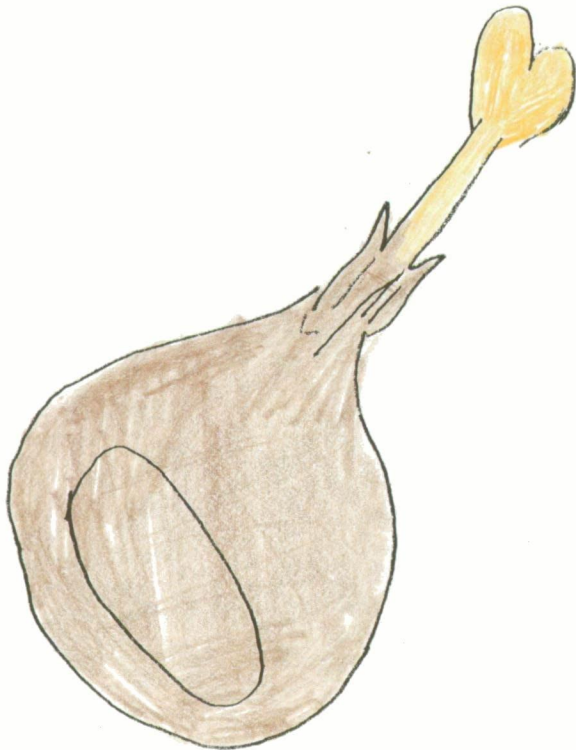
cel

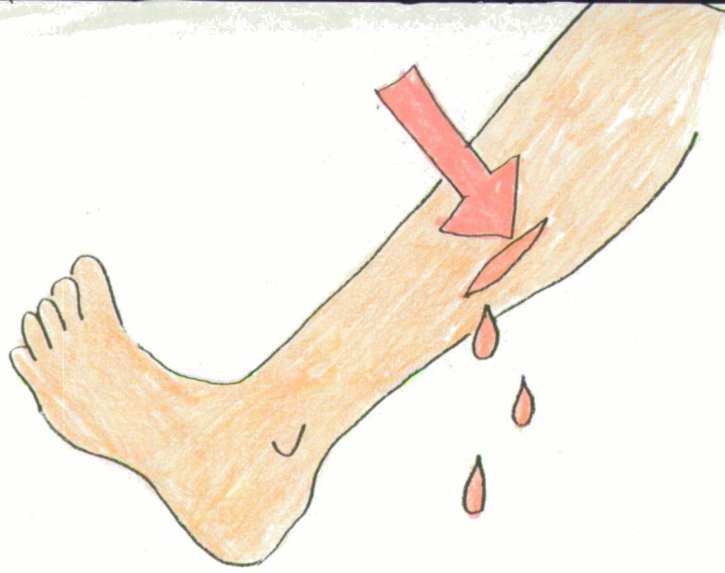
fèl

comb

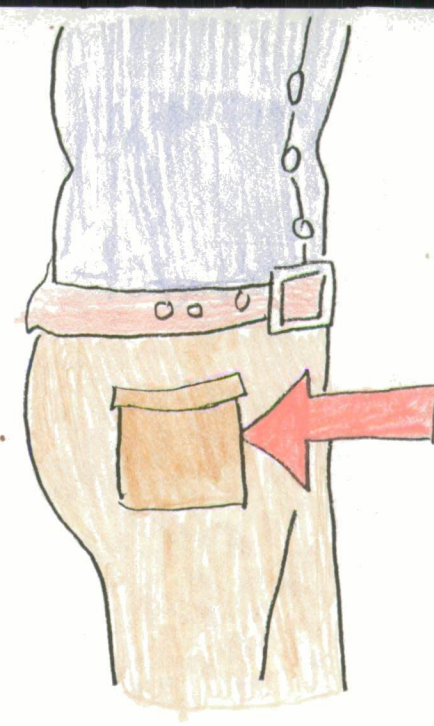
qomb

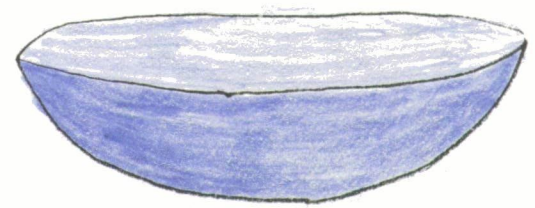
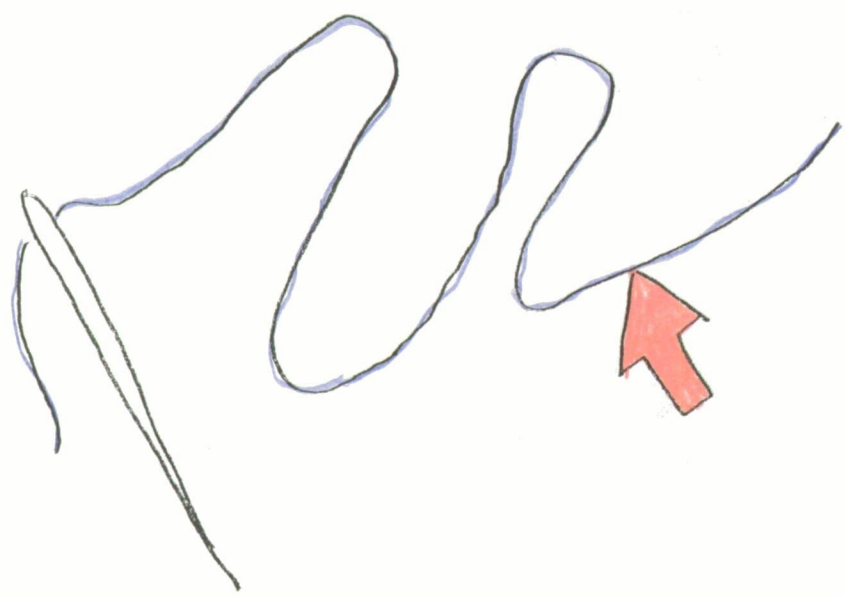
seb

zseb

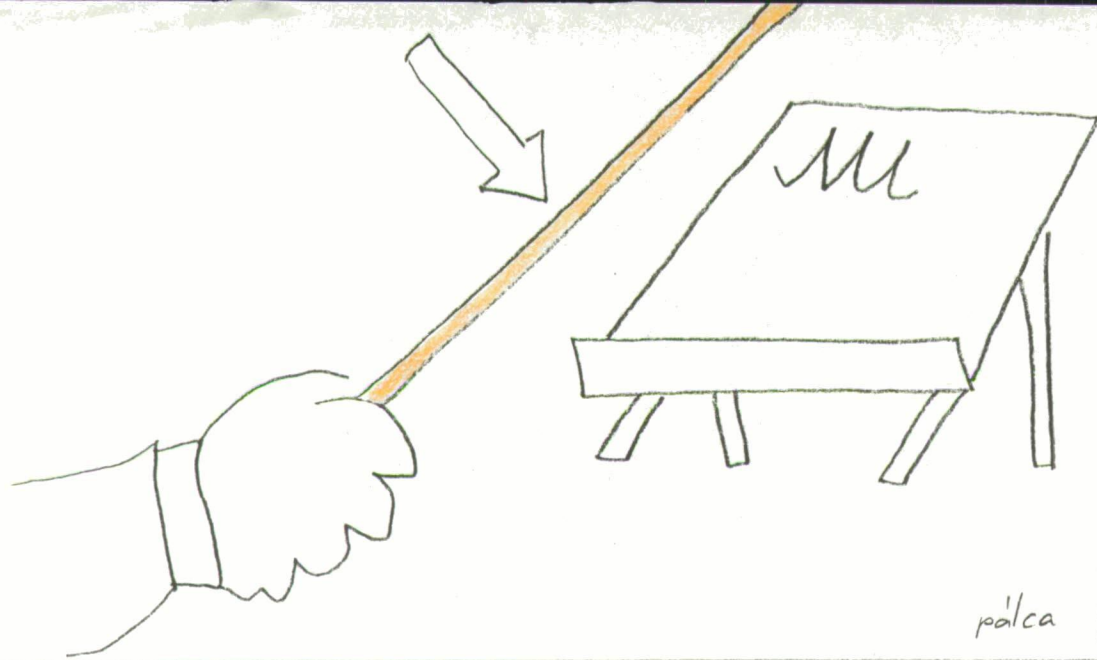

szál

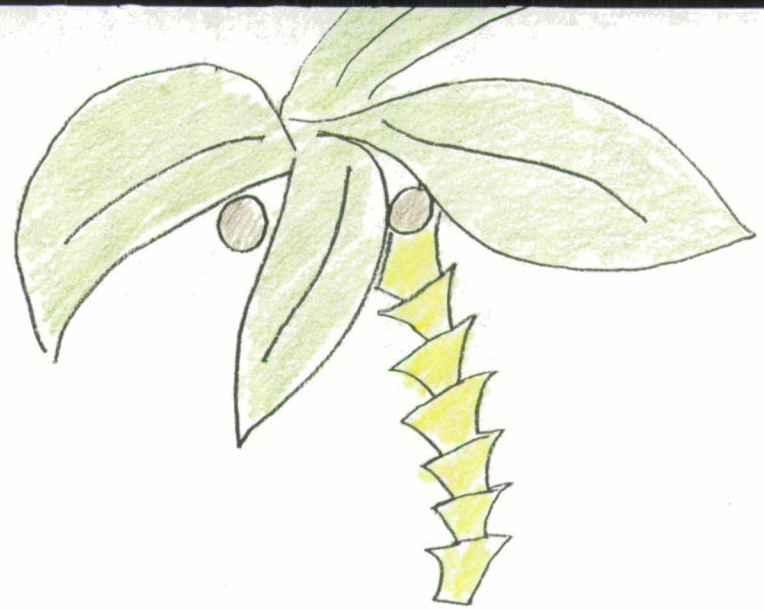
tál

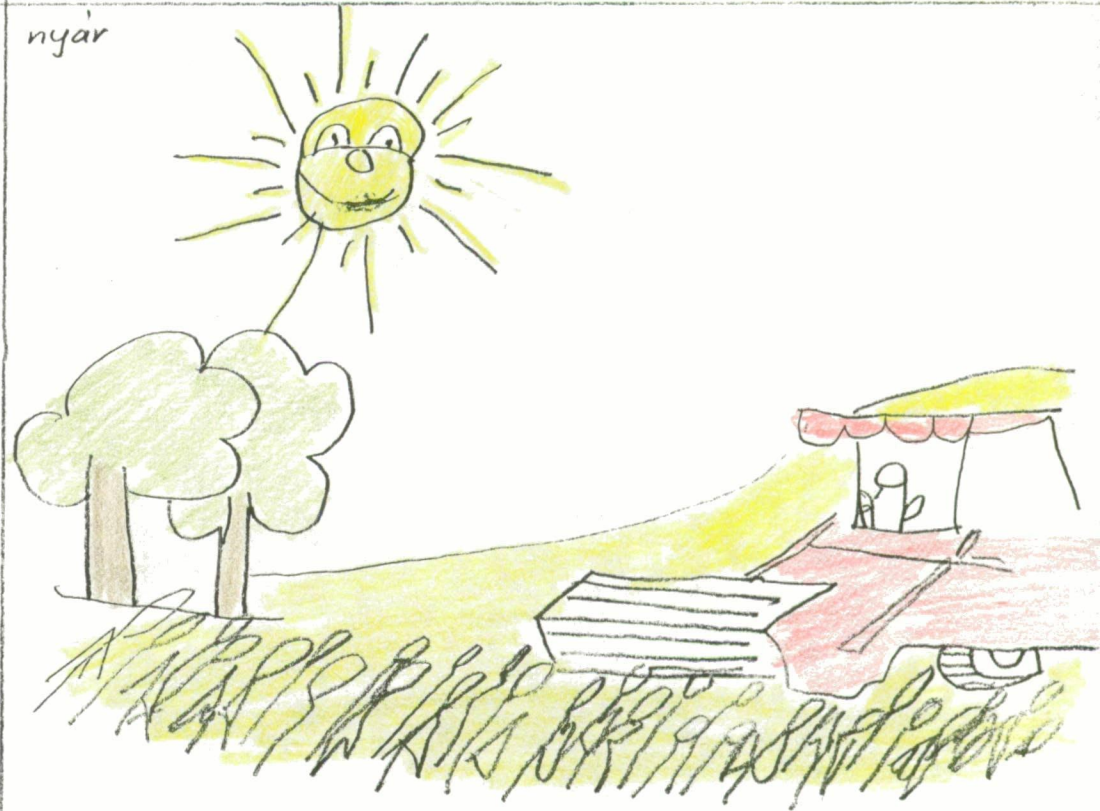

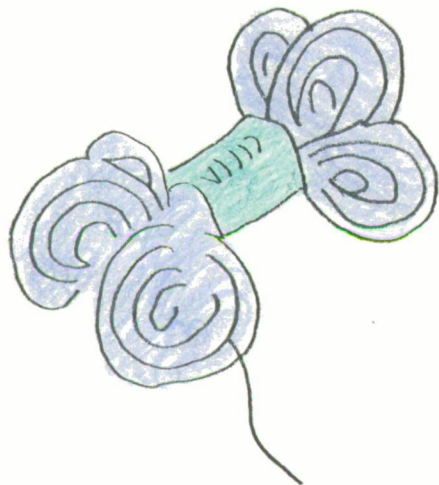

pálca
cár

pálma
nyár

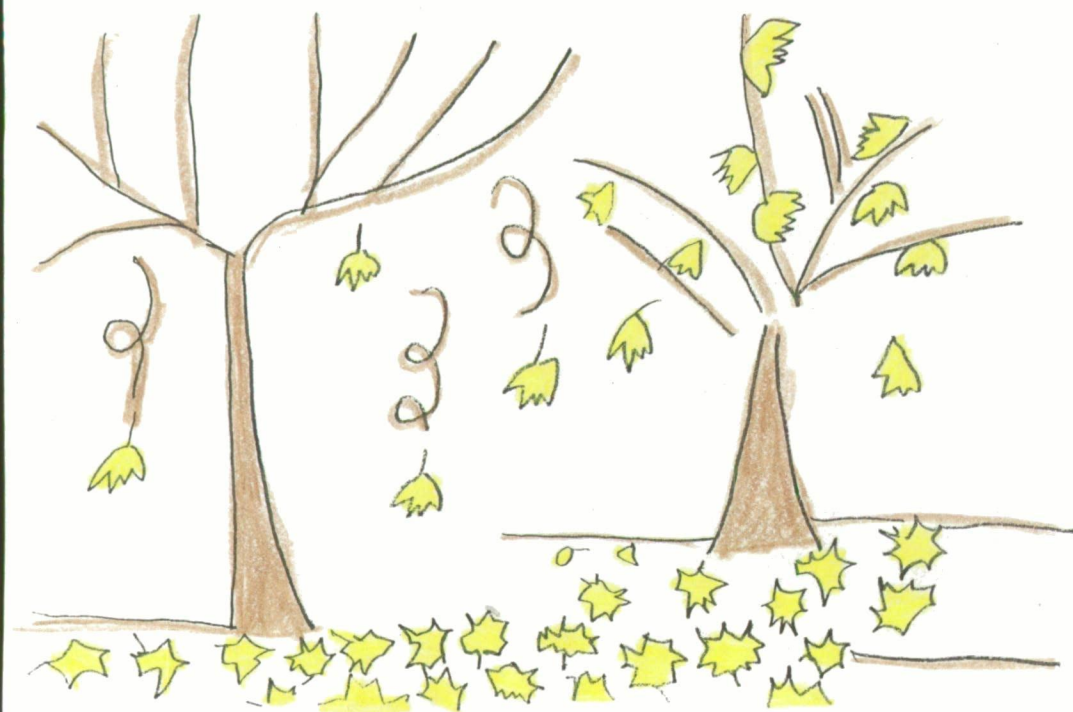
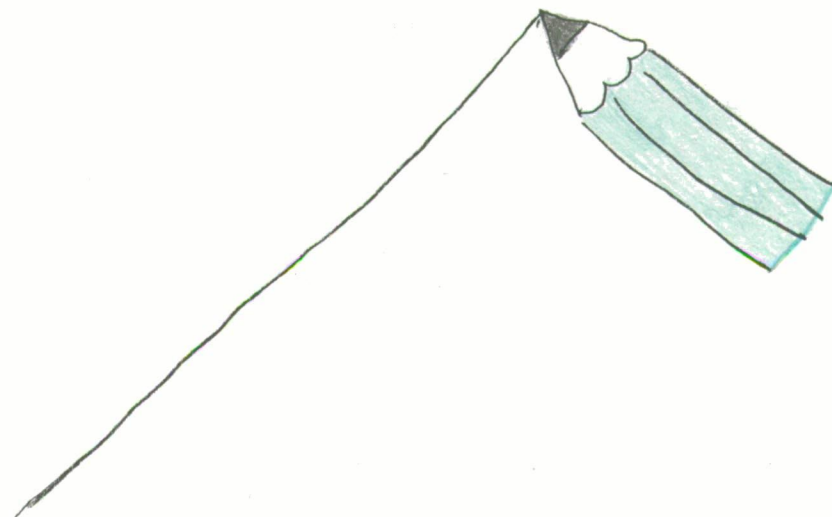

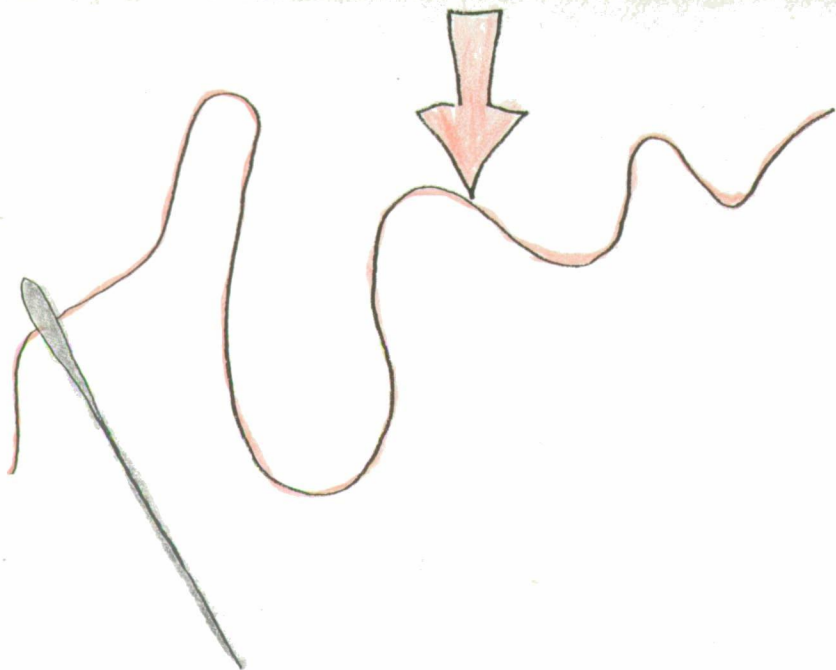

fonal ronal

0's2

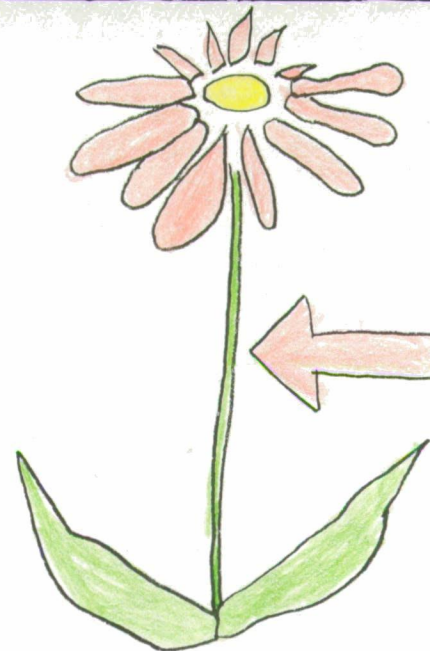
0'2

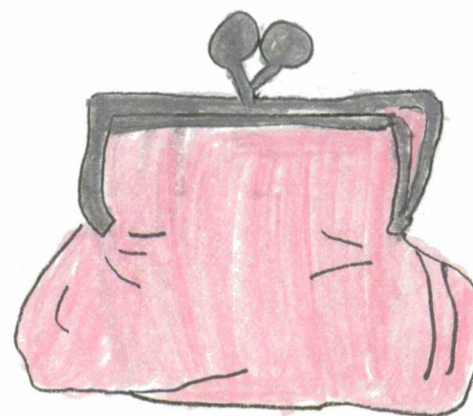
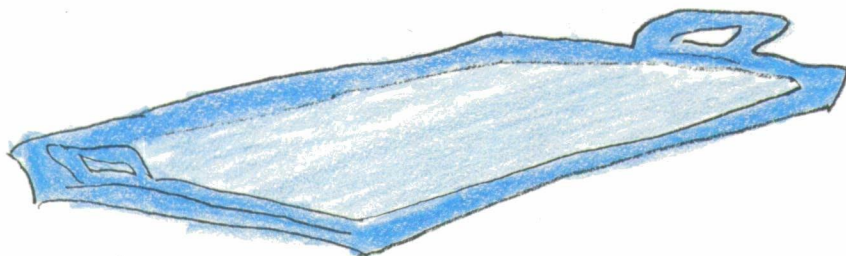
szál

tálca

szár

tárca

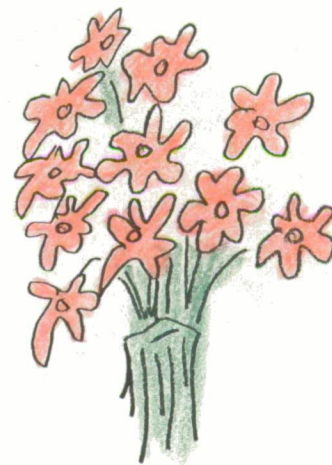

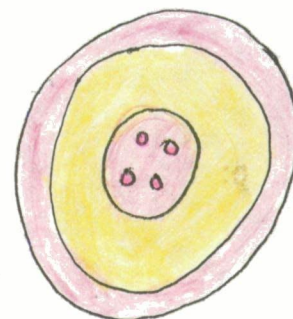
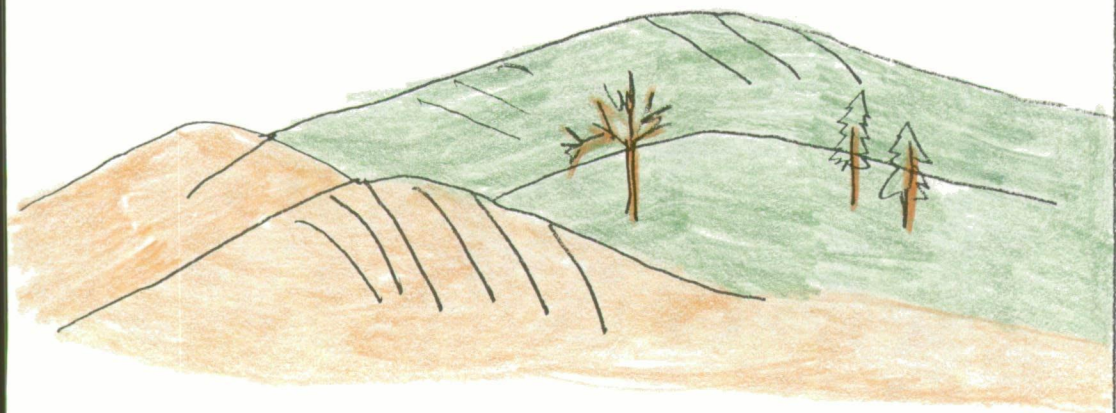
bok or

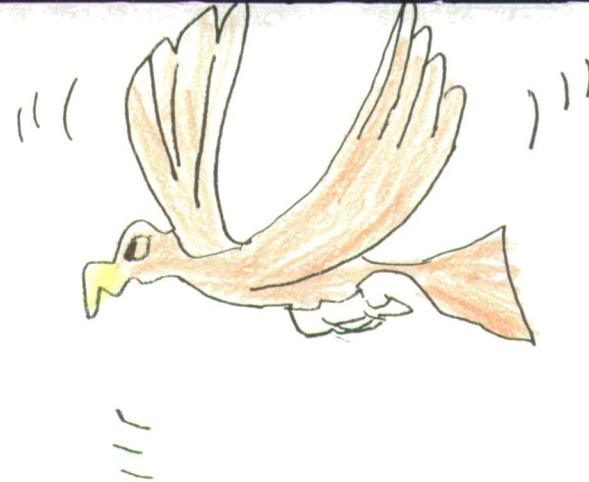
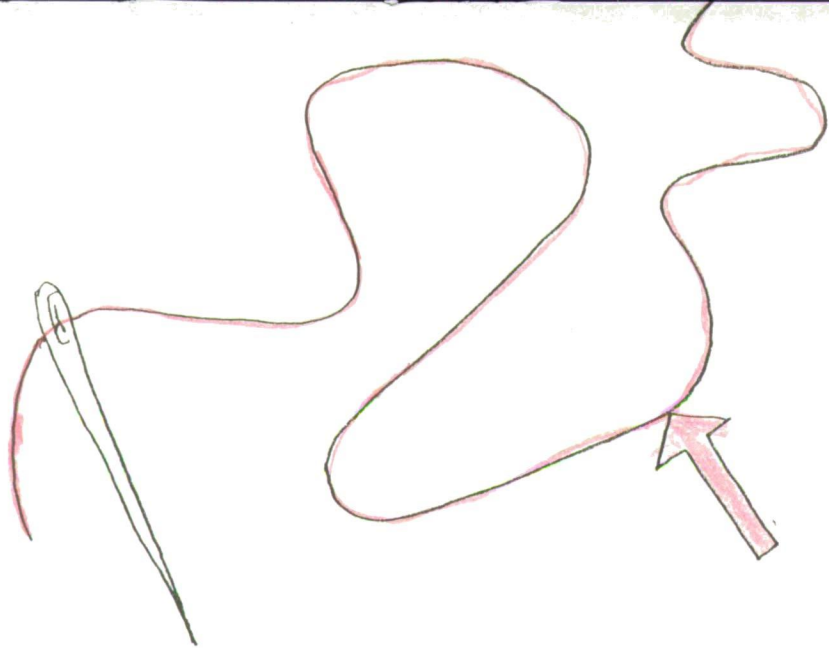
domb

csok or

gomib

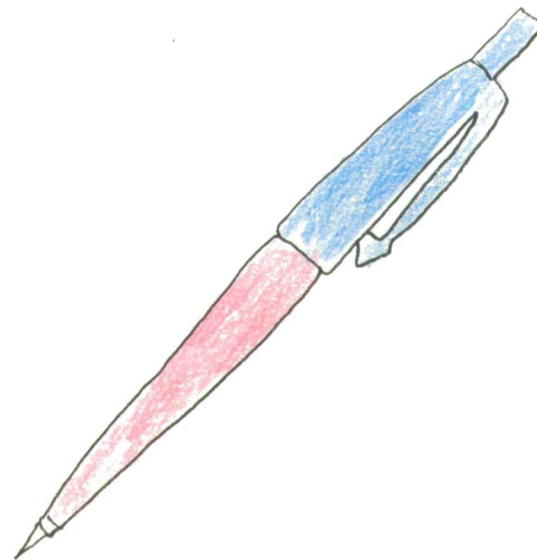

szál

száll

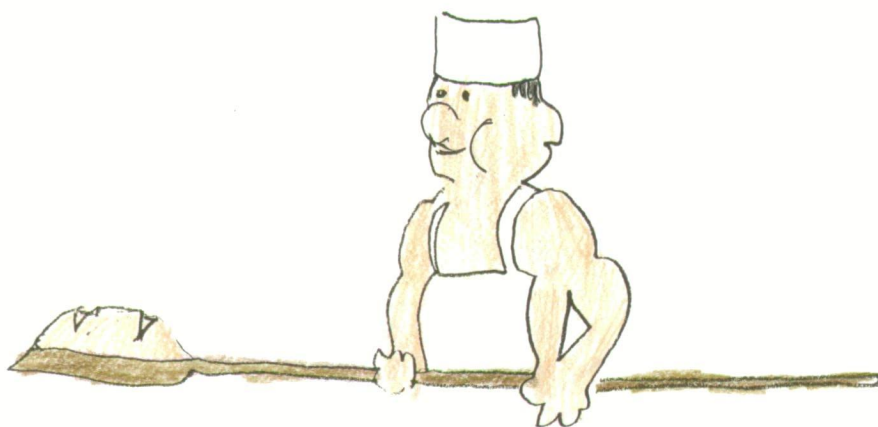
tol

toll

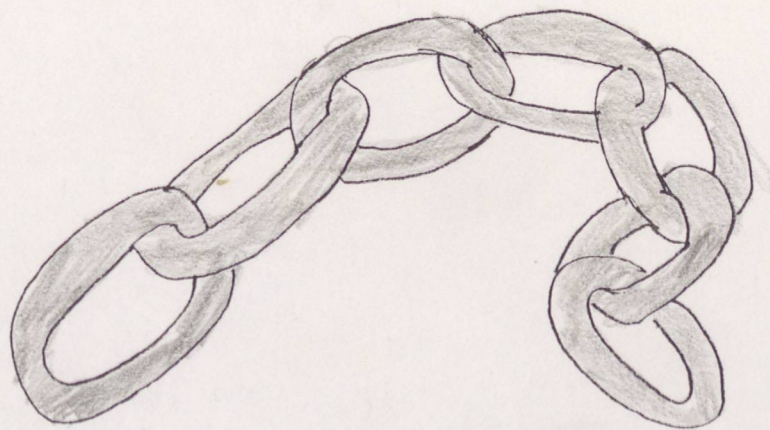

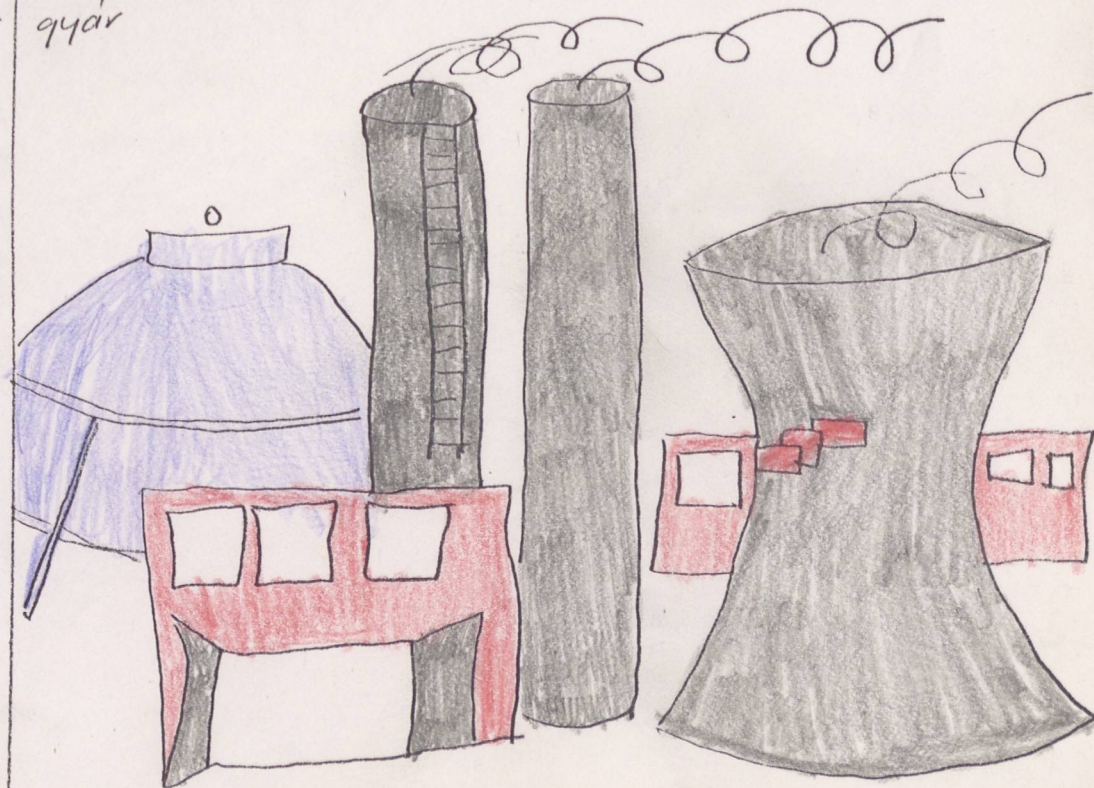
kék kép
pék szék

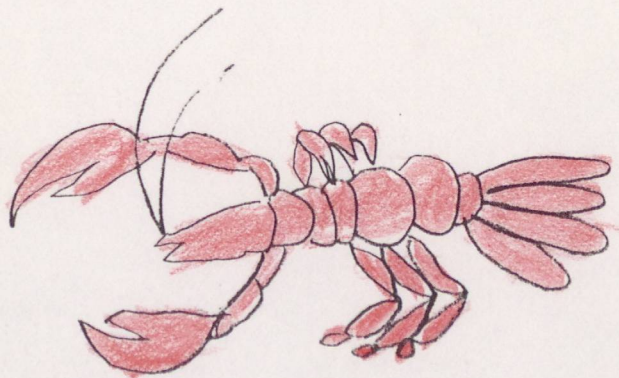

lānc   lāng
cār   qyār

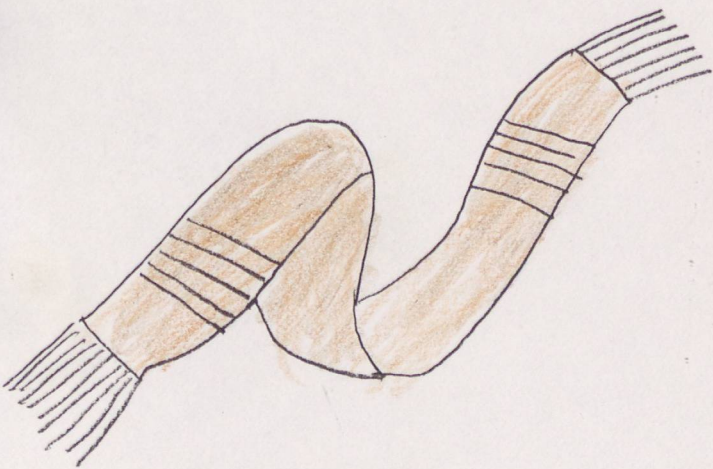
rák

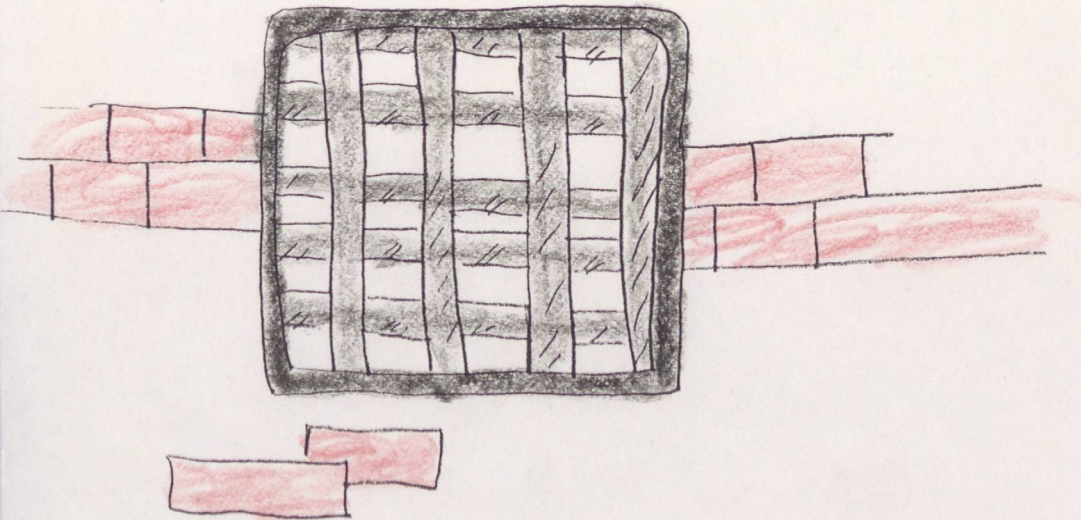
zsák

sál

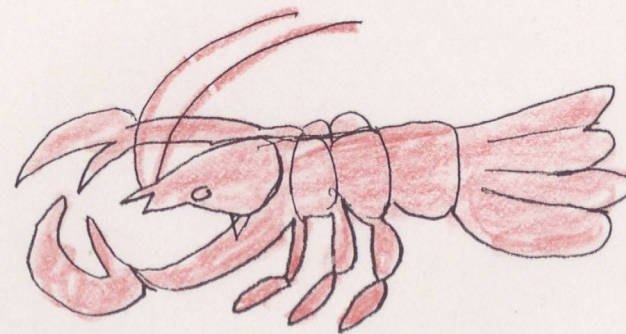
szál

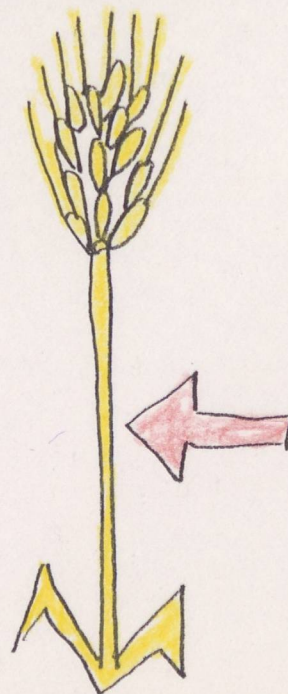
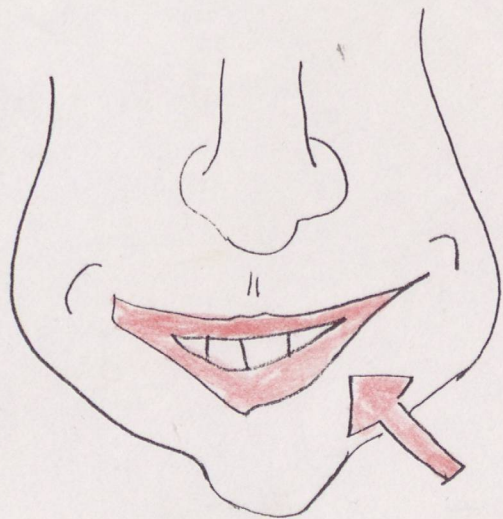

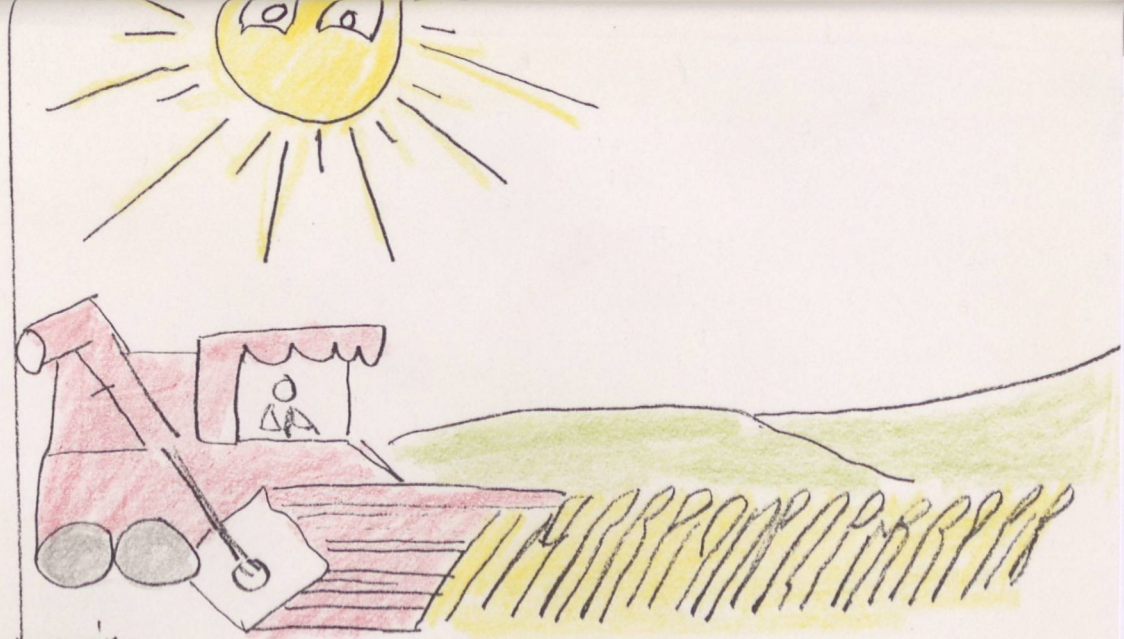
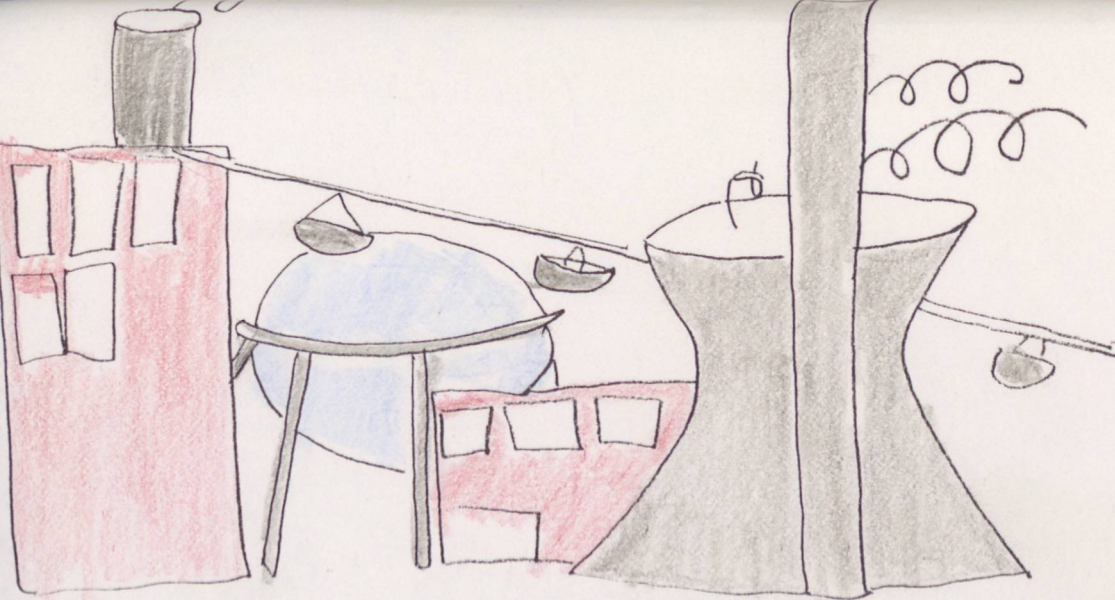
rács
száj

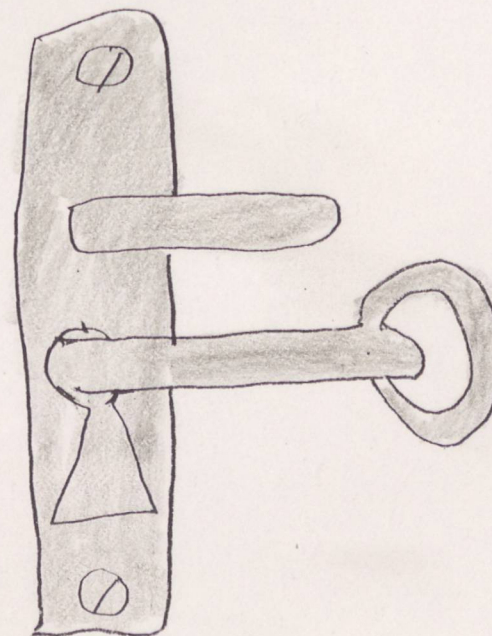
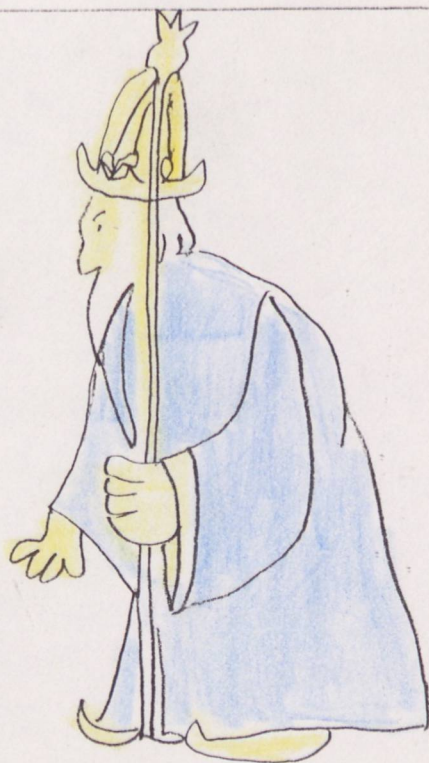
rák
szár

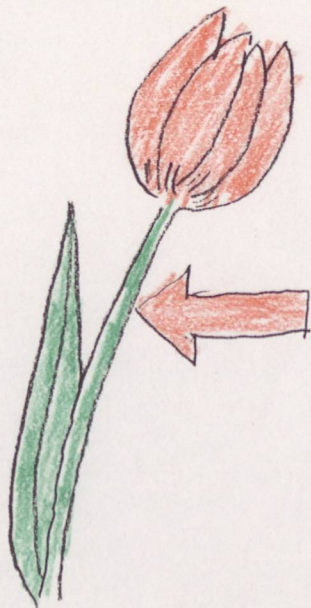

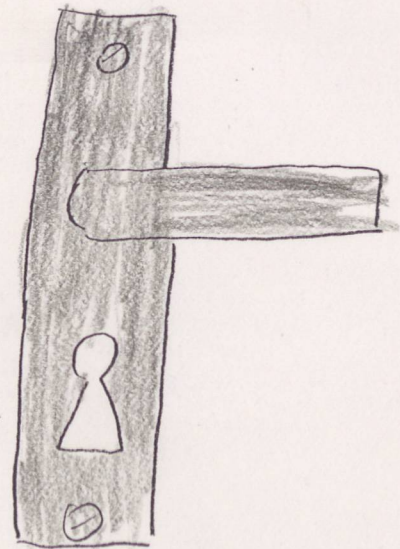
quàr nyàr
càr zàr

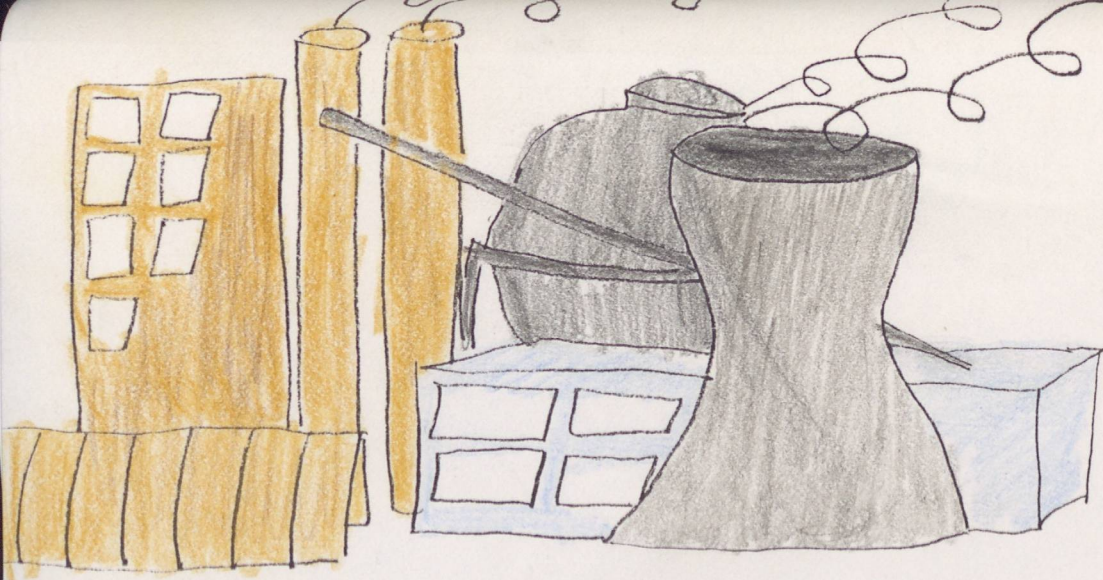

szár   zár
pár   cár

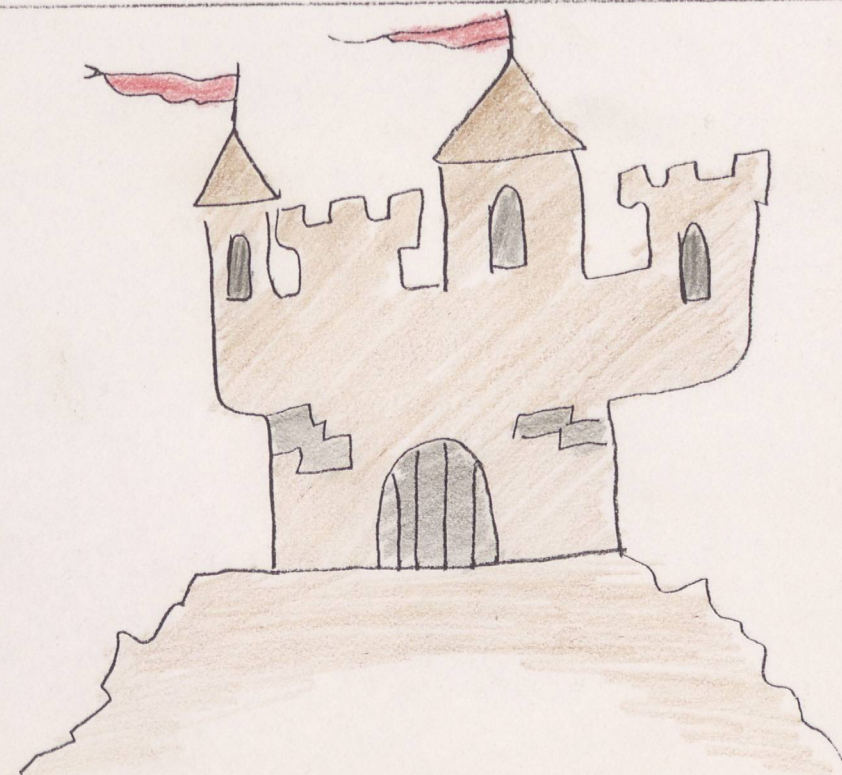
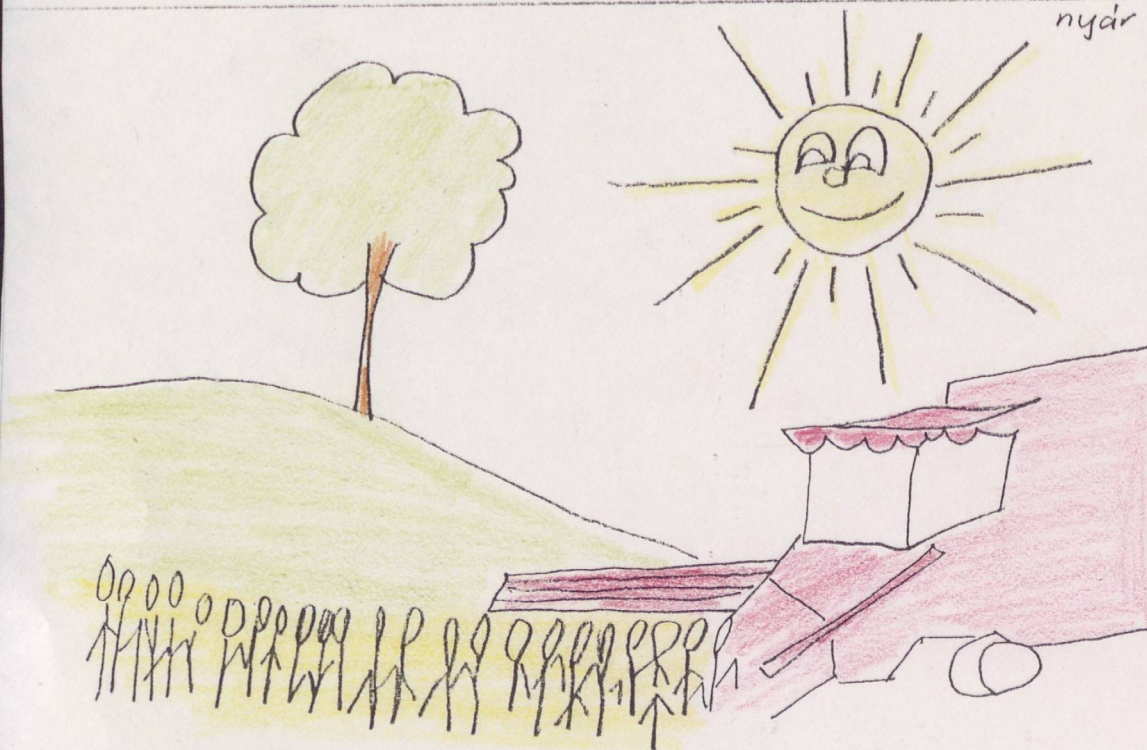

quar
nyar

par
rar

4. sz. melléklet

Teljesítményrögzítő lap
a fonematikus hallás vizsgálatához

4.sz. melléklet

Teljesítményrögzítő lap a fonematikus hallás
vizsgálatához

gyermek neve:

életkora:

vizsgálat időpontja:

belye:

I. sorozat		II. sorozat		I. sorozat		II. sorozat	
1.	tál ver	1.	tél vér	27.	torna pár	27.	torta nyár
2.	szór tol	2.	szár tál	28.	ecet zsák	28.	ecset mák
3.	csákó szíj	3.	csikó száj	29.	szél csont	29.	cél pont
4.	cár vár	4.	szár pár	30.	hát kép	30.	ház kéz
5.	fúj ló	5.	fej lő	31.	ló síp	31.	hó sín
6.	hinta tör	6.	hintó tör	32.	lomb maci	32.	comb maki
7.	kés kéz	7.	kép kék	33.	fióka ajtó	33.	firka autó
8.	tű öt	8.	tó üt	34.	sүн őr	34.	sín ír
9.	jár szár	9.	pár vár	35.	szőr üt	35.	szúr út
10.	bika bőr	10.	béka bor	36.	ház sör	36.	ház sár
11.	gomb pók	11.	gömb pék	37.	rugó fizet	37.	rigó füzet
12.	gyár szán	12.	szár szám	38.	darázs tányér	38.	parázs tenyér
13.	nyal rak	13.	hal rák	39.	fél gomb	39.	cél comb
14.	kés fél	14.	kéz szél	40.	tál seb	40.	szál zseb
15.	ágy kép	15.	ág gép	41.	pálca cár	41.	pálma nyár
16.	rózsa golya	16.	róka pólya	42.	őz vonal	42.	ősz fonal
17.	majom száj	17.	malom szál	43.	szál tárca	43.	szár tálca
18.	zár zacskó	18.	vár tacskó	44.	domb csokor	44.	gomb bokor

19.	doboz golyó	19.	toboz folyó	45.	száll tol	45.	szál toll
20.	bor málna	20.	por bálna	46.	cár lánc	46.	gyár láng
21.	víz cél	21.	vív tél	47.	zsák szál	47.	rák sál
22.	comb bor	22.	domb bot	48.	szék kék	48.	pók kép
23.	tenyér gyűszű	23.	kenyér gyűrű	49.	rács száj	49.	rák szár
24.	tálca pont	24.	pálca ponty	50.	zár nyár	50.	cár gyár
25.	cár meggy	25.	vár megy	51.	szár cár	51.	zár pár
26.	néz tó	26.	méz ló	52.	nyár pár	52.	vár gyár

ismert szavak		ismeretlen szavak	
1.	bal - bál	1.	gárda - garda
2.	béke - béka	2.	balga - belga
3.	papa - pipa	3.	irány - arány
4.	csillog - csillag	4.	datál - dotál
5.	ág - ég	5.	ész - ász
6.	sír - sár	6.	bár - bír
7.	gyár - gyűr	7.	gulya - gálya
8.	fél - fel	8.	elv - élv
9.	fen - fon	9.	bocs - becs
10.	nyíl - nyél	10.	gém - gím
11.	tér - tör	11.	bőg - bég
12.	fül - fél	12.	ék - ük
13.	pinty - ponty	13.	dísz - disz
14.	gumó - gumi	14.	dingó - dingi
15.	tíz - tűz	15.	bor - bór
16.	sör - sor	16.	bojt - böjt

17. boros - borús	17. fujt - fojt
18. cipő - cipó	18. bór - bőr
19. apó - apu	19. adu - adó
20. fűz - főz	20. csőr - csűr
21. rugós - rúgós	21. fúga - fuga
22. dél- bél	22. gyűl - gyúl
23. bomba - gomba	23. fül - fül
24. haj - baj	24. csoda - csorba
25. begy - megy	25. éden - ében
26. poros - boros	26. gallon - ballon
27. bont - pont	27. borda - horda
28. már - cár	28. murok - burok
29. cár - tár	29. bajor - pajor
30. gyík - csík	30. gérbics - gérbic
31. csattog - pattog	31. cég - még
32. sík - csík	32. ért - érc
33. ecset - eset	33. csepű - gyepű
34. szőr - csőr	34. puha - csuha
35. csőr - tőr	35. csörte - sörte
36. garázs - darázs	36. tömör - csömör
37. dörög - pörög	37. dárda - gárda
38. szél - dél	38. pőre - dőre
39. dél - tél	39. bodor - botor
40. boka - bodza	40. tagad - dagad
41. fal - hal	41. fogat - fogad
42. száj - fáj	42. esd - est
43. fáj - táj	43. finn - dzsinn
44. vonat - fonat	44. dzsem - sem
45. fog - fogy	45. hattyú - fattyú

46.	éj - ég	46.	fűz - szűz
47.	géz - kéz	47.	tény - fény
48.	rák - rág	48.	faló - való
49.	garázs - parázs	49.	cserje - cserge
50.	tép - gép	50.	alga - alka
51.	gyom - nyom	51.	kén - gén
52.	tár - gyár	52.	pulya - gulya
53.	halász - kalász	53.	tuba - guba
54.	rab - hab	54.	egyel - eggyel
55.	baj - bal	55.	jász - gyász
56.	fúr - fúj	56.	gyarló - tarló
57.	csak - csap	57.	csuka - csuha
58.	tép - kép	58.	ahány - arány
59.	lánc - ránc	59.	delel - delej
60.	ökör - ököl	60.	báj - bár
61.	hold - hord	61.	alap - alak
62.	tánc - lánc	62.	csonk - csont
63.	gém - gép	63.	éter - étel
64.	fenn - fen	64.	dám - dán
65.	len - lenn	65.	csíny - csín
66.	kapál - kanál	66.	csónak - csatak
67.	nyél - tél	67.	gyötör - gyönyör
68.	atyó - anyó	68.	porta - torta
69.	ép - épp	69.	arra - ara
70.	csat - csap	70.	avar - avas
71.	erő - eső	71.	flóta - flóra
72.	sás - sár	72.	eres - eresz
73.	porta - posta	73.	darázs - darás
74.	ránc - tánc	74.	kasza - kassza
75.	rág - vág	75.	átok - ászok
76.	szín - sín	76.	csempész - csempéz
77.	sár - zár	77.	égett - éget
78.	zsír - sír	78.	átér - áttér
79.	száj - táj	79.	fogaz - fogat
80.	gáz - gát	80.	azúr - azsúr

JÓZSEF ATTILA TUDOMÁNYEGYETEM
BÖLCSESZETTUDOMÁNYI KARA

TANULMÁNYI OSZTÁLY

6722 SZEGED, Egyetem u. 2.

Tel: (06-62) 454363, 454364, 454165; fax: 321843

15-65/1996.

Tárgy: egyetemi doktori védés

Melléklet: 1 db értekezés

Üi.: Szita Ildikó előadó

Cs. dr. Czachesz Erzsébet
docens asszonynak

JATE Pedagógia Tanszék
Helyben

A bíráló bizottság összetétele:

Elnök:	Cs. dr. Czachesz Erzsébet docens
Opponensek:	dr. Gósy Mária tud. főmunkatárs dr. Kovács Emőke kandidátus
Tagok:	dr. Vajda Zsuzsanna tszv. docens dr. Vidákovich Tibor docens

Az értekezés címe:

A fonematikus hallás vizsgálata óvodás gyermekeknél

A doktoráló neve: Gaál Éva

A JATE Bölcsészettudományi Kar Doktori Bizottsága nevében tisztelettel felkérem, hogy a doktori bíráló bizottság munkájában **elnökként** szíveskedjék részt venni. Az Egyetemi Doktori Szabályzat értelmében a disszertációt bíráló bizottság előtt kell megvédeni.

Amennyiben a bíráló bizottság munkájában való részvételét nem tudja vállalni, legyen szíves ezt jelezni és az értekezést a Kar Tanulmányi Osztályára (6722 Szeged, Egyetem u. 2. tel.: 06-62/45-43-63 ill. 06-62/45-43-64).

postafordultával visszküldeni.

A védés időpontjára legyen szíves a dolgot magával hozni, a dátumról külön értesítést küldünk.

S z e g e d, 1996. július 9.

/dr. Szőnyi György Endre/s.k.
a Doktori Bizottság elnöke

